వీరరాఘువమూర్తి శాస్త్రి, దేవులపల్లి.

అభినయ స్వయంబోధిని

కాకినాడ, 1915.

Record no.87

Vīrarāghavamūrti Śāstri,
Dēvulapalli.

Abhinaya svayambōdhini

Kākināḍa, 1915.

Record no.87

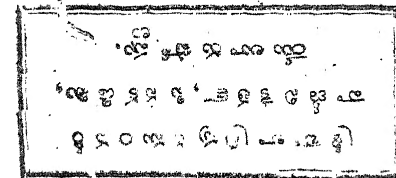
Bibliographic Record Target

వీరరాఘవమూర్తి శాస్త్రి, దేవులపల్లి.
అభినయ స్వయంబోధిని / దేవులపల్లి వీరరాఘవమూర్తి శాస్త్రి.- 1. కూర్పు.- కాకినాడ: శ్రీసరస్వతీ ముద్రాక్షరశాల, 1915.
xiv, 292, 3 P. ;20.5 cm.
Record no.87

Vīrarāghavamūrti Śāstri, Dēvulapalli.
Abhinaya svayambōdhini / Dēvulapalli Vīrarāghavamūrti śāstri.- 1. kūrpu.- Kākināḍa: Śrīsarasvatī Mudrākṣaraśāla, 1915.
xiv, 292, 3 p. :port. ;20.5 cm.
Record no.87

శ్రీ

అభినవస్వయంవరము

Suvanna
B. A.,
(G. D. ART)

శ్రీరస్తు.

అభినయ స్వయంబోధిని.

ఈగ్రంథము అభినయ విద్యార్థినీలు స్వయముగ నభ్యశించుట కుపయుక్త
ముగ నుండునట్లు గ్రంథాంతరముల యందలి నాయిక నాయక
రసభావాదులు మొదలగు బహువిషయములను జేర్చి
తెనుగు వచన రూపకమున సంగీత రసా
భినయ శాస్త్ర ప్రవీణులగు

వేములపల్లి వీరరాఘవమూర్తి శాస్త్రిచేతను రచియింపబడినది.

మొదటికూర్పు 1000 కాపీలు.

కాకినాడ:

శ్రీసరస్వతీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడి
ప్రకటింపబడియెను.

1915.

[వెల రు 2-8-0.

ప్రకటన

ఈగ్రంథము గవర్నమెంటువారి కాపీరైటుచట్టప్రకారం రిజిస్టరుచేయబడినదిగనుక నితరులెవ్వరును దీనిని ముద్రింపగూడదు అట్లుముద్రించినయెడల నష్టమునకు బాధ్యులగుదురని యిందుమూలముగా దెలియజేయుచున్నాను.

ఇట్లు గ్రంథకర్త,

దేవులపల్లి వీరరాఘవమూర్తిశాస్త్రి,

కిర్లంపూడి.

D. Veeraraghavamurty Sastry.

పీఠిక.

ఆర్యులారా? అఖిలజన హృదయానందకరంబగునట్టియు, సకల సంపత్కరంబగునట్టియు, భుక్తిముక్తిఫలదంబగు అభినయశాస్త్రము; పూర్వకాలంబున, బ్రహ్మదేవునివలన సృష్టింపబడిన వేదములనుండి, అనగా, ఋగ్వేదమునుండి, వాద్యమును, యజుర్వేదమునుండి అభినయమును, సామవేదమునుండి గానమును, అథర్వణవేదమునుండి రసములను, సంగ్రహించి, యీశాస్త్రము జేయబడెను. తరువాత; శ్రీఉమామహేశ్వరులకృపచేతను తమసేవకాగ్రేసరులగు శ్రీనందికేశ్వరునకు యీశాస్త్ర ముపదేశింపబడినదై, వారివలన భరతార్ణవమనెడు విశేషగ్రంధము జేయంబడి ఇంద్రాదిదేవతల కీవిద్య నభ్యశింపబడిన విధంబెట్టిదనిన:—

యీశాస్త్రము; నాట్యమనిన్ని, నృత్తమనిన్ని, నృత్యమనిన్ని, మూఁడువిధములు; అందు:—

1. నాట్యమనగా; నాటకమునందు పూర్వకథతోడ వినియోగింప బడునది నాట్యము.

2. నృత్తమనగా; రసభావములచే తక్కువపడినదై తాళలయానుగుణ్యముగా నుండునది నృత్తమనబడును.

3. నృత్యమనగా; తాళలయానుగుణ్యమై రసభావములచే గూడియున్నది నృత్యమనబడును.

ఈనాట్య నృత్త నృత్యములు మూఁడునుగలసి మరల లాస్యమనియు, తాండవమనియు యిరుతెరగులైనవి. అందు:—

1. లాస్యమనగా, కూర్చుండి రాగ తాళ రస భావములచే నభినయించునది లాస్యము:—

2. తాండవమనగా; నిలచి తాళ లయానుగుణ్యముగా అభినయించునది తాండవము.

ఈనృత్త, నృత్యములు పర్వకాలములయందును, పట్టాభిషేక మహోత్సవములందును, తిరునాళ్ళు, ఊరేగింపు. దేవుని యూరేగింపు, పెండ్లి, నిత్యసభ, పురప్రవేశము, గృహప్రవేశము, ప్రత్యేకోత్సవము మొదలగు శుభకార్యములయందు తప్పక చూచుటచే,

సకలశ్రీయస్సంపత్కరంబును, అత్యానందమును, గలిగింపుటయేగాక, అట్టిమహోత్సవంబుల కొకభూషణంబుగ నలంకరింపజేయుదురని విన్నవించెదను :—

ఇట్టి అమితానందమును గలిగించునట్టి యీనాట్యము అనగా రస భావాదులతోఁగూడిన ఈఅభినయ శాస్త్రమును గురించి విశేషగ్రంథములు ప్రత్యేకము ముద్రితములై యుండనందునన్ను, ముద్రితములై యున్నంతవరకు గీర్వాణభాషలోనున్న భరతార్ణవమనెడు లక్షణగ్రంథమునుబట్టి జేయంబడిన భరతరసప్రకరణము, అభినయదర్పణము మొదలుగాగల స్వల్పగ్రంథములు లక్షణంబుగాముద్రితములైయున్నను, యీవిద్య, స్త్రీలచే నభ్యసింపవలసినదగుటచే స్త్రీలు అట్టి లక్షణగ్రంథములుచదివి గ్రహించగలనంత విద్యాసంపత్తి లేమింజేసిన్ని యీవిద్య నభ్యసించుటయందభిలాషగల వేశ్యస్త్రీలు మొదలగు ప్రతివారును సులభముగా గ్రహించుట కుపయుక్తంబయిన తెనుగుగ్రంథంబులు లక్ష్యంబుగ లేనందునన్ను, పురుషులలో నైనను యీశాస్త్రము నేర్చిన విద్వాంసులు విశేషముగా అనగా; తదితరశాస్త్రములందు ప్రావీణ్యత గలిగివున్నట్లు యీవిద్యలో లేనందునన్ను, స్త్రీ పురుషులలో గీర్వాణభాష తెలిసివుండిన్ని యీఅభినయశాస్త్ర ప్రావీణ్యత సంపాదించినవారు యెచ్చోటనైనా వేయికి నొకరుగా వుండీవుండడము చేతనున్ను, యీవిద్య నభ్యసించ నభిలాషగల స్త్రీలకు ద్రవ్యలేమి మొదలగు కారణంబులచే అట్టివిద్వాంసులను సందర్శము జేసుకొనుటకు తగిన సామర్థ్యంబు లేకపోవుటంజేసిన్ని, యీవిద్య బహుహీనదశకు వచ్చుచున్నదని సర్వజనులకు విదితమై యుండవచ్చును.

ఈవిద్య యింతగూఢములో నున్న కారణంబున, వర్తమానమందుయీఅభినయవిద్య కొంతవరకు నేర్చి కాలముగడుపుచున్న వేశ్యలు, తాము అభినయించుచున్న పదములు, పదవర్ణములు, మొదలగువాటియొక్క నాయిక, నాయకా రస భావాదులు వగయిరాలను గురించి శాస్త్రసమ్మతంబుగ యేమియు దెలుసుకొనజాలక చేతులు, కండ్లు, మొదలగు అవయవములు మాత్రము అనుభవలేమింజేసి, ఇటు, అటు, అజ్ఞానముచే త్రిప్పుచున్నంతమాత్రమున అభినయము నేర్చినామని సభలకెక్కి, అట్టిసభలయందొకానొకప్పుడు శాస్త్రసమ్మతంబైన ప్రశ్నలిడినప్పుడు, వెంటనే తగు నుత్తరువు లీయంజాలక అనాదరణయు, ఆక్షేపణయున్ను, బొందుటకు కారణంబగుచున్నదని అనుభవముచే దెలిసికొనదగియుండును. కావున హీనదశకువచ్చిన యీఅభినయవిద్య వృద్ధిబొందింప నుత్సహించి యీవిద్య నేర్చ గ్రహించ నభిలాషగల ప్రతి స్త్రీపురుషాదులకు ప్రత్యేకము గురువపేక్ష లేకుండునట్లుగ, సులభముగను, స్వయముగ నభ్యసించుట కుపయుక్తముగ నుం

డునట్లున్ను, సభలయందు శాస్త్రసమ్మతంబైన రసపుష్టిగాను, జంకులేకుండగ నభినయించునట్లున్ను, సభలయందొకానొకప్పుడు శాస్త్రసమ్మతంబైన ప్రశ్నలిడినప్పుడు వెంటనే తగు నుత్తరువులు చెప్పగల సామర్థ్యంబు గలుగునట్లున్ను, తగినమార్గము లెవ్వియని నాలో నేను సంకల్పించుకొని, శ్రీగోపాలకృష్ణ కరుణాకటాక్ష వీక్షణప్రసాదంబు వడసి, అనేక గ్రంథాంతరములనుండిఅభినయమునకు నత్యావశ్యకమయిన నాయికా నాయక రసభావాదులు మొదలగు బహువిషయములు లక్ష్యముజేస్తూ, వర్తమానమందు సాధారణముగ అందరును పాడుతూవుండి విశేషవాడుకలోనున్న పదములు, పదవర్ణములు, స్వరజతులు మొదలగునవి నూటికిపైగా లిఖించి, ఆయాపదములు వగైరా కీర్తనలకువొప్పే నాయిక, నాయకా రసభావాదులుఆయాకీర్తనల చరణములక్రిందనే అక్షరాభ్యాసమున్న ప్రతివారును సులభముగా గ్రహించునటుల స్పష్టముగ అభినయము వ్రాసి కనపర్చి తెనుగు వచన రూపకమైన "అభినయస్వయంబోధిని" అనునీగ్రంథము యీదిగువున కనపర్చిన విషయసూచికప్రకారం రెండుభాగములుగ సంగీత రసాభినయ శాస్త్రప్రవీణులెల్లరు చూచి ఆమోదించునట్లు నాచేరచియింపబడి శ్రీకృష్ణార్పణంబుగ సమర్పింపబడియెను. కావున గుణగ్రహణ పారీణధురీణులగు విద్వజ్జనులెంతయు నీరంబు త్యజించి క్షీరంబుగొను మరాళరాజంబుమాడ్కి గుణగ్రహణంబుగావించి నన్నానందింపజేయుదురని నెమ్మనంబున ధృవంబుగ నమ్మి ను శేలొక్కడిచి విద్వజ్జనులను ప్రార్థించుచున్నాడను.

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త,

విద్వజ్జన విధేయుడు,

వేపులపల్లి వీరరాఘవమూర్తిశాస్త్రి,

కిర్లంపూడి, గోదావరిజిల్లా.

శ్రీరస్తు.

ఉపోద్ఘాతము.

లోకమునందు, నాయికా, నాయకులకు, పరస్పరావలోకనాదికముచే, హృదయమందు సముత్పన్నంబగు రతి స్థాయియనబడును.

ఆస్థాయి, విభావ, అనుభావ, సాత్విక, వ్యభిచారి భావములచే, వ్యక్తీకృతమై, సామాజికులచే ఆస్వాదింపబడి, రసమగుచున్నది.

రసోత్పాదనకారణము విభావమనబడును. హృదయస్థితమైన రతిని, అభివ్యక్తము చేయుచున్న భ్రూవిక్షేప కటాక్షాదికము అనుభావమనంబడును. పరగత సుఖదుఃఖముల భావనచేనైన యంతఃకరణయొక్క తన్మయీభావము సత్వమనంబడును. అందుండి కలుగునవి సాత్వికములు రసోత్పత్తికి సహకారులు వ్యభిచారిభావములనంబడును. ఇవి సంచారులనియు చెప్పనగును.

విభావము:—ఆలంబనమనియు, ఉద్దీపనమనియు ద్వివిధము. ఆలంబనమనగా;—రత్యాదులకు విషయీభూతులైన నాయికా నాయకులు.

ఉద్దీపనమనగా, గుణచేష్టాలంకార తటస్థములు.

గుణములు=రూపయౌవన లావణ్యాదులు.

చేష్టలు=హావ భావాదులు, అవి 18.

అలంకారము=నూపురాంగదాదులు.

తటస్థములు=చంద్రోదయ, మలయమారుతకోకిలాలాపాదులు.

సాత్వికములు=అశ్రుస్వేదాదికము, అవి 8. చెమట, స్తంభితము, రోమాంచము, స్వరభంగము, కంపము, వివర్ణము, బాష్పము, ప్రళయము, అనిన్ని —

సంచారులు=స్థాయిపోషకములగు, నిర్వేదాదులు అవి 33.

యీనాలుగు విధములగు భావములచే రసికజనులను బొందెడు స్థాయీభావము రసత్వమును బొందుచున్నది.

రసమునకు ఆధారముగ చెప్పబడుచున్న నాయిక, స్వీయ, పరకీయ, సామాన్యయని మూడువిధములు. అందు.

1 స్వీయ.

పరిణీతయై పతియందుమాత్రము ప్రీతిగల పతివ్రత స్వీయ యనంబడును. దీనికి పతిశుశ్రూష శీలసంరక్షణము, ఆర్జవము, క్షమ, ఇవిచేష్టలు.

ఈస్వీయ మూడువిధములు గలదగును.

1. ముగ్ధ, మధ్య, ప్రౌఢయని, మూడువిధములు. అందు.

(1) ముగ్ధఅనగా, అంకురింపబడని యౌవనముగల కాంత ముగ్ధ.

(2) మధ్యఅనగా లజ్జయు, మదనోత్సాహంబును, సమానంబుగా, గలది మధ్య.

(3) ప్రౌఢయనగా, పతియందు రతికేళికోవిదయగునది ప్రౌఢ, యీమధ్యాప్రౌఢలు, కోపముదోచునెడ, ధీర, అధీర, ధీరాధీర, అని త్రివిధములగుదురు.

ఈధీరాది భేదంబులాఱును జ్యేష్ఠా కనిష్ఠాభేదంబులచే మరల ద్వివిధంబగు; జ్యేష్ఠ అనగా పతియందు అధికస్నేహముగలది. జ్యేష్ఠయును, కనిష్ఠ అనగా పతియందు స్వల్పస్నేహంబు గలది కనిష్ఠయనియును జెప్పంబడును.

2. పరకీయ.

పరపురుషునియందు అనురాగము ప్రకాశము చేయకుండునది పరకీయ యనంబరగు. అది పరోఢయని, కన్యయని ద్వివిధయగును. యీనాయికయందు గుప్త, విదగ్ధ, లక్షిత, కులట, అనుశయాన, ముదిత, సాహసిక ఇత్యాదిభేదంబు లంతర్భవించుచున్నవి.

1. గుప్తఅనగా=తనుచేసిన కార్యము దాపనేర్చినది గుప్తయగును.

2. పుంశ్చలీభావంబున సమర్థురాలు విదగ్ధయగును.

3. లక్షితఅనగా సఖ్యాదులచే తెలిసికొనబడిన జారసురతముగలది లక్షిత.

4. కులట అనగా జారసమూహమును బొందినది. కులట అనబడును.

5 అనుశయాన అనగా ఇష్టహానిచేతను, అనిష్టప్రాప్తిచేతను అనుతపించినది అనుశయాన అనదగును.

6. ముదితయనగా ఇష్టప్రాప్తిచే సంతోషించునది. ముదితయనదగును.

7. సాహసికఅనగా పతినివంచించునది. సాహసికయనదగును.

3. సామాన్య.

ద్రవ్యదానమాత్రము నిమిత్తముగా సకలపురుషులయందును అనురాగము గలది సామాన్య యనంబరగు.

ఈముగ్గురు నాయికలును ప్రత్యేకము ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ, భేదములచే త్రివిధములగుదురు.

1. ఉత్తమఅనగా ప్రియుడు అహితముచేసినను తానుహితముచేయునది. ఉత్తమ.

2. మధ్యమ అనగా హితాహితములకు తాను అట్లుచేయునది మధ్యమ.

3 అధమయనగా ప్రియునియందు అహితము సేసెనంచి కోపించునది అధమ.

ధీరాదిభేదంబులచేతను జ్యేష్ఠా, కనిష్ఠాభేదముచేతను అయినమధ్యాప్రగల్భలు పన్నిద్దఱును, ముగ్ధయుగూడ స్వీయయందు పదమువ్వురు, పరకీయయందు ఇద్దఱును, సామాన్యయుగూడ నాయికలు పదియాఱుగురైరి. ఈనాయికలకు ప్రత్యేకము అవస్థా భేదముచే ప్రోషిత భర్తృకాద్యష్ట భేదంబులు గణింపగా నూటయిరువది యెనిమిది భేదంబులయ్యెను. మరియు వానికి ఉత్తమ, మధ్యమాధమభేదంబులు గణింప మున్నూట యెనుబదినాలుగు భేదంబులయ్యె. ఇంతియకాక జాతిభేదంబుచే పరిగణించిన నాయికాభేదంబు లనంతములగును.

అష్టవిధనాయికా లక్షణము.

1. ప్రోషితభర్తృక 2 ఖండిత 3 కలహాంతరిత 4 విప్రలబ్ధ 5. విరహోత్కంఠిత లేక ఉత్క 6. వాసకసజ్జిక 7. స్వాధీనపతిక 8. అభిసారికయనిన్ని అష్టవిధ నాయికలు.

1. ప్రోషితభర్తృకయనగా: పతిదేశాంతరమునకు పోయియుండ వ్యాకులపడునది. ప్రోషిత భర్తృక యనబడును.

2. ఖండితయనగా : అన్యోపభోగ చిహ్నితుడై ప్రాతఃకాలమందు వచ్చిన పతిని జూచి కోపించునది ఖండితయగును.

3. కలహాంతరితయనగా : పతిని అవమానించి తరువాత తాపపడునది. కలహాంతరిత యనదగును.

4. విప్రలబ్ధ అనగా : సంకేతస్థలంబున పతిరాగానక వంచింపబడి వ్యాకులహృదయయైనది విప్రలబ్ధయనంబరగు.

5. విరహోత్కంఠిత లేక ఉత్క అనగా : సంకేతస్థలంబునకు ప్రియుడు రాడాయెనని విరహముచే చింతించునది విరహోత్కంఠిత లేక ఉత్క అనబడును.

6. వాసకసజ్జిక అనగా : ఇప్పుడు ప్రియుడు రాగలడని సురతసామగ్రి సన్నాహంబుజేయునది వాసకసజ్జిక యనబడును.

7. స్వాధీనపతిక అనగా : యెల్లప్పుడును తనయింగితమెఱింగి ఆజ్ఞనుచేయు పతిగలది స్వాధీనపతిక యనబడును.

8. అభిసారిక అనగా : తాను ప్రియునిగూర్చి అభిసరించునదియేని ప్రియుని అభిసరింపజేయునదియేని అభిసారిక యనంబరగు.

మరియు పతి ఉత్తరక్షణంబుననే పయనంబు పోనిశ్చయించియుండ అది ప్రవత్స్యత్పతికయనియును, పతి ఆక్షణమే దేశాంతరమునుండి వచ్చుచుండగా చూచునది సమగచ్ఛత్పతికయనియు పూర్వులుదహరించిరి. వీరికి ఇతరనాయికలయందు అంతర్భావములేదు.

నాయిక నమ్మికకు పాత్రమై చేరువనుండునది. సఖి లేక చెలికత్తె, దానికి అలంకార, ఉపాలంభ, శిక్షాపరిహాసాదులు కర్మములు.

☞ మరియు యీఅష్టవిధ నాయికలయొక్క లక్షణం, చేష్టలు, వ్యాపారములు మొదలగునవి వివరముగా మొదటిభాగమున, 3 అధ్యాయములో చెప్పబడివున్నవి.

దూతి వ్యాపార పారంగత దూతియనంబడును. దానికి సంఘటనము, విరహము దెలుపుట మొదలగునవి వ్యాపారములై యున్నవి.

నాయక ప్రకరణము.

నాయకులు :—1. పతి 2. ఉపపతి 3. వైశికుడు అని త్రివిధులు.

(1) పతిఅనగా, విధ్యుక్త ప్రకారమున పాణిగ్రహణము చేసినవాడు పతి యనదగును.

(2) ఉపపతి అనగా ఆచారహాని హేతువగువాడు ఉపపతి యనంబరగు.

3. వైశికుడు అనగా సకలవేశ్యోపభోగ రసికుడు వైశికు డనదగును.

మరియు, పతి :—అనుకూలుడు, దక్షిణుడు, ధృష్టుడు, శఠుడు అని నాలుగు విధముల నొప్పు.

1. అనుకూలుడనగా, పరాంగనా, పరాఙ్ముఖుడై స్వీయయందు అనురక్తుడగువాడు, అనుకూలు డనదగును.

2. దక్షిణుడనగా :—సర్వనాయికలయందు సమమైన అనురాగము గలవాడు దక్షిణుడనందగు.

3. ధృష్టుడు అనగా :—నిశ్శంకముగా నేరము జేసియుండియు, నాయిక యెంతపరిహరించినను పోక, మరియు ప్రియము చెప్పువాడు ధృష్టుడనంబరగు.

4. శఠుడనగా :—కాంతలయందు కపటముజేయ సమర్థుడగువాడు శఠుడనబడును.

నాయకులకు : 1. పీఠమర్దుకు 2. విటుకు 3. చేటుకు 4. విదూషకుడునని నర్మసచివులు నలుగురు గలరు.

1. పీఠమర్దుడనగా కుపితస్త్రీ ప్రసాదకుడు పీఠమర్దుకు.

2. విటుడు అనగా కామతంత్రకలాకోవిదుడు విటుడు.

3. చేటుడనగా సంధానచతురుడు చేటుడు.

4. విదూషకుడనగా అంగములు వికృతములుగా జేసుకొని పరిహాసము జేయువతడు విదూషకుడు. సంభోగవిషయ కేచ్ఛారూపంబగు చిత్తవృత్తి విశేషము రతియనంబడును. రతిస్థాయిభావము శృంగార మనంబడును.

సంభోగశృంగారమనిన్ని, విప్రలంభశృంగారమనిన్ని యిరు దెరగులు గలవి.

1 సంభోగశృంగారమనగా:—దర్శనస్పర్శనాదికము సంభోగశృంగార మనబడును

2. విప్రలంభశృంగార మనగా :—కారణవిశేషముచే విశ్లేషంబగునది విప్రలంభశృంగార మనబడును.

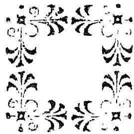
విప్రలంభమున దశావస్థలగును.

☞ ఈశృంగార రసములనుగురించి మొదటిభాగము రెండవఆధ్యాయమున రెండవభాగములో ఆఖరునపూర్తిగా అభినయము లక్ష్యముచేసిన దానిబోధన వినవచ్చురా అనేపదములోనున్న విశదముగా తెలుపబడెను.

ఇట్లు గ్రంధకర్త,

దేవులపల్లి వీరరాఘవమూర్తిశాస్త్రి,

కిర్లంపూడి.

శ్రీరస్తు.

విషయసూచిక.

మొదటిభాగము.

1 అధ్యాయము.

రెండవభాగము.

4. అధ్యాయము.

హస్తాదిదృష్టిభేదములు.

ఓం.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరుక్మిణీ సత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణ గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనాదికము.

ఉ. ఆదరమొప్ప మ్రొక్కెదను ♦ నద్రిసుతాహృదయానురాగ సం
పాదికి దోషభేదికి బ్రి ♦ పన్న వినోదికి విఘ్నవల్లికా
చ్ఛేదికి మంజువాదికి న ♦ శేషజగజ్జన నందవేదికిన్
మోదకఖాదికిన్ సముద ♦ మూషకసాదికి సుప్రసాదికిన్.

ఉ. శ్రీరమణీకళత్రు సర ♦ సీరుహపత్రు విశాలనేత్రు బృం
దారకనాథ మిత్రు గరు ♦ ణాగుణపాత్రు బవిత్రు బూర్ణిమా
నీరజవైరి వక్త్రు గమ ♦ నీయవయఃపటుగాత్రు యోగ భృ
ద్ధీరవ సౌఘచైత్రు వసు ♦ దేవునిపుత్రు మదిం దలంచెదన్.

ఉ. హారికి నందగోకుల వి ♦ హారికి జక్రిసమీర దైత్య సం
హారికి భక్తదుఃఖ పరి ♦ హారికి గోప నితంబినీ మనో
హారికి దుష్టసంపద ప ♦ హారికి ఘోషకుటీ పయోఘృతా
హారికి బాలకగ్రహ మ ♦ హాసురదుర్వనితాప్రహారికిన్.

క. మురళీ నాదముచే భా
సురముగ గోగోపగోప ♦ సుందరుల గడుం
బరవశతను బొందించెడు
మురహరుడు మదీప్సితముల ♦ ముదమున నొసగున్.

గీ. వెలయు సంగీత సాహిత్య ♦ విద్యలెలమి
కుచములే యింతి కియ్యల ♦ గోమరుమిగుల
నట్టిపల్కులదేవి య ♦ య్యభవురాణి
వదలక యొసంగుగాత ♦ వాగ్వైభవంబు.

మ హారికిం బట్టపురాణి పున్నెముల ప్రో ♦ వర్ధంపు బెన్నిక్క చం
దురు తోఁబుట్టువు భారతీగిరిసుత ♦ ల్తోనాడు పూఁబోఁడి తా
మరలందుండెడి ముద్దరాలు జగముల్ ♦ మన్నించునిల్లాలి భా
సురతన్ లేములునాపుతల్లి సిరియి ♦ చ్చు న్నిత్యకల్యాణముల్.

శ్లో॥ కల్యాణాచల వాసాయ । కరుణారససింధవే।
నమోస్తు నందికేశాయ । నాట్యశాస్త్రార్థదాయినే॥

చ. గరిమ భజింతు నెమ్మదిని ♦ గానకళాపరిపూర్ణపూర్ణులా
భరతుని నందికేశ్వరుని ♦ భర్గుని నారదు నత్రి వామనున్
సురగురు శుక్ర గోహలుని ♦ సోముమరుత్తుని యాజ్ఞవల్క్య తుం
బురుఘను భృంగి గౌతముని ♦ భోజపతిన్ మరుకశ్యపాదులన్
నరయ వశిష్టదత్తిలు వి ♦ నాయక షణ్ముఖ శార్ఙ్గదేవులన్.

గీ. తాము రచియింప నెంతయు ♦ దరముగాక
సుగుణులెవరేని రచియింప ♦ సొంపుఁజెరచి
తప్పులని తాము దెలియక ♦ యొప్పిదముల
నుడువు నధమాధముల నెంచ ♦ బుడమి జనునె.

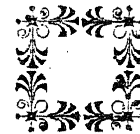
గీ. అరయ జలరాశి యందలి ♦ నెరసుఁ ద్రెంచి
మణిగణంబుల గాంచునా ♦ మహితు పగిది
తప్పులెల్లను విడనాడి ♦ యొప్పిదములె
గొనెడి విబుధాళి నెంతయు ♦ గోరితలతు.

ఉ. న్నాయికి భూనురేంద్ర మృత ♦ నందన దాయికి రుక్మిణీమన
స్థాయికి భూతసమ్మద వి ♦ ధాయికి సాధుజనానురాగ సం
ధాయికి బీతవస్త్రపరి ♦ ధాయికి బద్మభవాండభాండ ని
ర్మాయికి గోపికానివహ ♦ మందిర యాయికి శేషశాయికిన్.

సమర్పణంబుగా నాయొనర్పంబూనిన అభినయ స్వయంబోధిని అభినయశాస్త్రంబున కాధారంబగు మొదటిభాగమున, సంచారీ భావ

ములు, నవరసాలు, అష్టవిధనాయికలు, సాత్వికభావములునుగల నాలుగు అధ్యాయంబులును, రెండవభాగమున అభినయము లక్షముచేసిన, స్వరజతులు, పదవర్ణములు, క్షేత్రియపదములు, జావళ్ళున్ను, హస్తాది, దృష్టిభేదంబులు మొదలగు ననేకాంశములతో నాలుగు అధ్యాయములు కలిగియుండును.

క. పాలకడలిశయాన గో ♦ పాలకృష్ణ
వ్రాసితిని దీని నీదయా ♦ బలముకలిమి
దప్పులున్నను సుజనుల ♦ మెప్పువడసి
ధరను వెలయుత నాచంద్ర ♦ తారకముగ.

శ్రీరస్తు.

శ్రీగురుపరబ్రహ్మణేనమః.

అభినయస్వయంబోధిని.

మొదటిభాగము.

సంచారీభావములు ప్రారంభము.

౧ వ అధ్యాయము.

1. నిర్వేదము.

నిర్వేదమనగా, 1 దుఃఖము; ఈర్ష్య, తత్వబోధవల్లను, సర్వము నిష్ఫలము గావించుట, నిర్వేదమనబడును.

2 తత్వజ్ఞానము, పేదరికము, సంకటము, వియోగము దుఃఖము మొదలయిన వానిచేగలుగు ఫలాభావమతి, నిర్వేదమనబడును.

3 నిరాశజేసుకొనుటే నిర్వేదము.

నిర్వేదము; గతశోకకృత్యములను తలచినపుడు పుట్టునది.

నిర్వేదము అభినయించవలసిన పద్ధతి యేలాగనగా:—

1 విచారము,-కన్నీరుపిడుచుట
2 నిట్టూర్పు అనగానిశ్వాసయును
3 దైన్యమున్ను
} పట్టవలెను.

దైన్యములో పట్టవలసినవి.

1 బలముపిడుచుట;
2 అతిశయును అణచుకొనియుండుట
3 మాటలయందు, ముఖమందు, నేత్రములయందు పేదరికము కనబరుచుట }
4 శరీరమును కుంచుకొనుట
5 నమస్కరించుట
6 వేడుకొనుట
యీ మొదలైనవి పట్టవలెను.

ఇవి

1 కన్నీటిలో నడ్డగింపుటచేతను
2 ధ్యానముచేతను
3 నిట్టూర్పుచేతను
4 తనుదా నవమాన పర్చుకొనుటచేతను
5 దైన్యముచేతను
6 డగ్గుత్తుక అనగా గద్గదస్వరముచేతను
7 వన్నెమారుటచేతను
అభినయించేది.

N. B ఇష్టార్థముయొక్క లేమిచేతను, క్రోధముచేతను, తాడనముచేతను ఆక్షేపణచేతను పరులవృద్ధిని చూచుటచేతను నిందచేతను అపవాదముచేతను మోసముచేతను కలిగెడు నిష్ఠురత్వబుద్ధి నిర్వేదమనబడును.

నిర్వేదము=కరుణారసమందును, భీభత్సరసమందును బుట్టును.
కరుణారసము=దుఃఖమువలన బుట్టును.
భీభత్సరసము=విచారమువలన బుట్టును.

2 శ్రమము.

శ్రమము=అనగాప్రయాసము; యిందువలన స్వేదముకలుగును.

(యిందులో 2 సాత్వికభావమున్నది.)

త్రోవనడచుట, నృత్తమాడుట, క్రీడ మొదలగు వ్యాపారములచే గలుగు మానసభేదము శ్రమమనబడును.

వేట, జగడము, గుఱ్ఱమునెక్కుట ఆట శస్త్రాస్త్రవ్యాపారము ఇవి మొదలగు వానిచేతను కలుగునది శ్రమము.

శ్రమము అభినయించే పద్ధతి యేలాగనగా

1 చమటబిందువులుతుడుచుకొనుట (2 స్వేదమనే సాత్వికభావమున్నది)
2 శరీరమును నల్చుకొనుట
3 నీడయందునిల్చుట
4 విసురుకొనుట
5 అర్ధనిమీలినము, అనగా సగముకన్నులు మూయుట.

మరియొకపద్ధతి యెలాగనగా:.

1 అంగమర్దనము
2 నిట్టూర్పు
3 కాళ్ళుపిసుకుట
4 ఆవలింత
5 మందముగ నడచుట
6 ముఖము, కన్నులు, వంకరజేసుకొనుట
7 సీత్కారముజేయుట, అనగా, చెలిమివల్లనైన నిరాకరము.

ఈ అనుభావములు కలుగును.

శ్రమానుభావములు.

1 నిట్టూర్పు,
2 చెమట, ఇది 2 సాత్వికభావము.
3 సీత్కారము అనగా చెలిమివల్లనయిన నిరాకరము.
4 ముఖనేత్రములు సంకోచించుట సంకోచం అనగా ఇముడ్చుట.
5 చలిగాలి, సీడ, నీళ్ళు వీనియందపేక్ష.
6 అంగమర్దనము, ఇది 1 సాత్వికభావం.
7 దేహముడుగుటయు.
ఇవిశ్రమానుభావములు.

శ్రమము.

హాస్యరసమందును కరుణారసమందును భయానకరసమందును బట్టును,

3. దైన్యము; దీనత్వము.

బలముచెడి శత్రువునకు దయవచ్చునట్లుగా బలుకుట.

తనకుబలము చాలక కార్పణ్యముచేతను ఆడుకొనుటే దైన్యము.

మనస్సున కుత్సాహములేకుండుట:—

దుఃఖము, మనోవ్యధ, రోగము, దారిద్ర్యము, మనస్సువ్యాకులపడుట, వీనిచే గలుగును.

దైన్యము అభినయించేపద్ధతి యేలాగనగా.

1 బలమును విడుచుట
2 అతిశయమును అణచుకొనియుండుట
3 మాటలయందు ముఖమందు నేత్రములయందు పేదరికము కనపర్చుట
4 శరీరమును కుంచుకొనుట
5 నమస్కరించుట
6 వేడుకొనుట

ఇందు.

మాలిన్యదేహస్తంభాద్యనుభావములు గలుగును:—

దైన్యముచేత.

1 అంగములు సిధిలములవుట (సిధిలముఅనగా వదులైనవి)
2 అలంకరించుకొనకుండుట.
3 ముఖమున కన్నీరుపట్టులుండుట పట్టుఅనగా (నీరుపట్టిపోవుట అనగాయెండిన నీటిపక్కు.)
4 హీనస్వరము ఇవికలుగును అనిలక్షణము.

దైన్యము

కరుణారసమందు శృంగారరసమందు భీభత్సరసమందును బుట్టును.

మాలిన్యదేహమనగా=మకిలశరీరముగా నుండుట.

స్తంభమనగా=కదలకుండుట ; ఇదిసాత్వికభావములోది,

4. జడత, జాడ్యము; వ్యాధి; మాంద్యము.

మనస్సుయందైన కోరిక చేకూరినప్పటికి అలపుయరగకుండా యుండుట—

ఇష్టార్థము అనిష్టార్థము వీని వినికి వలనగాని వర్షమువలనగాని విరహము మొదలైనవానివలనగాని కలుగుఅజ్ఞానము జడత అనబడును.

ఇష్టాజ్ఞానముచేతనయినా కార్యంమందపడుటే.

ఇష్టమునుగాని యనిష్టమునుగాని చూచుట మొదలైన వానిచేత నోడలుమరచుట:—

ఇందు.

1 రెప్పపాటులేకయుండుట ఇది 1. సాత్వికభావము
2 చెవులువినకయుండుట
3 పరవశుడౌట, పరవశముఅనగా వ్యసనసంతోషాతిశయముచే మైమరచుట.
4 ఊరకయుండుట;ఇది 2 సాత్వికభావము

మొదలగు చేష్టలుగలుగును.

మరియొకపద్ధతి.

1 రెప్పపాటువేయకచూచుట

2 ప్రాశ్రికే యుంచుట అనగా చెలికత్తియలు దగ్గిరవుండుటచే కలిగిన శిగ్గువల్లను ప్రియుడు వచ్చుటచేకలిగిన సంతోషమువల్లను చేయవలసిన పనులు తోచకయుండుట:—

జడత

భయానకరసమందును, భీభత్సరసమందును, కరుణారసమందును, శృంగారరసమందును, బుట్టును.

5. గ్లాని ; పీడ ; అనగా బాధ ; దుఃఖము.

(4 సాత్విక భావమున్నది)

తనకువుండే సామర్థ్యముచెడి ఆయాసముచే అడలుతూవుండుట.

మనోవ్యాని, రోగము, ముసలితనము, దప్పి, వ్యాయామము సురతము, ఇవి మొదలగువానిచే గలుగు దౌర్బల్యము :—

బలిమి తగ్గుటే గ్లాని:—

యిందు

1 దేహముచిక్కుట
2 సన్నపలుకులు
3 మెల్లనపనులు
4 సకల విషయములయందు ఉత్సాహములేకయుండుట
5 దేహవైవర్ణ్యము; వైవర్ణ్యమనగా వెలవెలబోవుట
6 గుడ్లు తిరుగుట
ఇవి మొదలైన వికారములు గలవు.

మరియొకపద్ధతి

ఆకలిదప్పికలవలన లేక రతిమొదలయిన వానివలన కలిగిన ఆయాసముచేత సంభవించిన బలహీనతను కనపర్చవలసినది.

గ్లాని.

భయానకరసమందును కరుణారసమందును శృంగారరసమందును హాస్యరసమందును బుట్టును.

6. త్రాసము; భయము.

యిందులో 1. 3. 4. 5. సాత్వికభావములున్నవి.

ఆకస్మికముగా బుట్టినభయముచేతను మనస్సు తడబాటును పొందుట.

పున్నట్టుండి దిగులుపడుటే త్రాసము.

మెరుపు రాక్షసులు ఉరుము పిశాచము సర్పము మొదలయిన వానిచేగలుగు చిత్తచాంచల్యము త్రాసమనబడును.

ఇందు,

1 ఉత్కంపము (1 సాత్వికభావము)
2 దేహసంకోచము (2 సాత్వికభావము) సంకోచమనగా యిముడ్చుట
3 రోమాంచము (ఇది 3 సాత్వికభావం)
4 స్తంభము (ఇది 1 సాత్వికభావం)
5 గద్గదము (ఇది 4 సాత్వికభావం)
6 అడుగడుగునకు రెప్పపాట్లు (ఇది 5 సాత్వికభావం)
7 భ్రమ ; అనగా లేనిది తోచుట తిరుగుట పిచ్చి (ఇది 4 సాత్వికభావం)
8 ప్రక్కనుండువారిని పట్టుకొనుట (ఇది 7 సాత్విక భావం)
మొదలైనవికలుగును.

మరియొకపద్ధతి.

1 శరీరమువణకుట(ఇది5 సాత్వికభావం)
2 శరీరము ముణుచుట (ఇది 2 సాత్విక భావము)
3 రోమకూపములునిక్కుట (ఇది 3 సాత్వికభావము)
4 చిత్తభ్రాంతిని పొందుట (7 సాత్వికభావము)
5 కన్నులు చికిలించుట (ఇది 6 సాత్వికభావము)
6 కాళ్ళు తడబడుట.
7 ప్రియుణ్ని కౌగలించుకొనుటను కనపర్చుట (ఇది 8 సాత్వికభావము)

త్రాసము.

భీభత్సరసమందును భయానకరసమంధును శృంగారరసమందును బుట్టును.

శంక; సంశయము.

యిందులో 4, 6 సాత్వికభావములున్నవి

తనకు యిష్టముగాదేమోయని సందేహించుట.

అరిష్టమైన సంగమమును వుత్ప్రేక్షించుటే.

చౌర్యాపరాధాదులచే దన కహితము నుత్ప్రేక్షించుట.

ఇందు

1 వర్ణము మారుట (5 సాత్వికభావము)
2 గద్గదిక అనగా స్వరభంగము (ఇది 4 సాత్వికభావము)
3 దిక్కులుజూచుట (1 సాత్వికభావము)
4 అద్దము మొదలైనవిచూచి చంద్రుడు మొదలైనవిగానూహించుట
5 మనస్సులోనున్న అనురాగము వెల్లడిఅయినదని సందేహించుట.

ఇందు

1 మాటిమాటికి పార్శ్వములను జూచుట (3 సాత్వికభావము)
2 మోముదాచుట
3 ముసుకిడుట
4 వైవర్ణ్యము అనగా వెలవెలబోవుట (ఇది 6 సాత్వికభావము)
5 కంఠగద్గదము ఇది 4 సాత్వికభావము

మొదలైన చేష్టలుగలుగును.

ఈశంక ఆత్మోత్థశంకయనియు పరోత్థశంకయనియు ఇరుదెరగులౌను.

స్వకార్యమువలన కలుగునది ఆత్మోత్థశంకయనియు

యిందుల

ఇంగితములు రెప్ప కనుబొమ్మలు నల్లగుడ్లు చూపు వీనియందుగలుగు వికారములు ఇతరుల ఆకారములవలన గలుగుచెమట పరోత్థశంకయనబడును.

వరుసగా నాకారచేష్టాదులచే ఈరెండువిధములశంకను ఊహింపవచ్చును; ఆకారము సాత్వికము చేష్టలు అంగప్రత్యంగములయందు గలుగు క్రియాభేదము.

శంక, శోకసంశయము.

శృంగారరసమందు, కరుణారసమందు భీభత్సరస మందును బుట్టును.

N.B. శంకయనగా దన కసమ్మతము కలుగునేమోయను తలంపు దొంగతనము రాజాపరాధము మొదలగువానివలన పట్టుబడుట దీనికిగారణము;

1 ముఖము వెల్లబారుట
2 పెలవులునాకుట
3 ఒకరినొకరు చూడబూనుట
4 మాటిమాటికి దిక్కులుజూచుట

ఇవి దానికనుభావములు.

8 ఆర్తి, వ్యాధి; రోగము.

యిందులో 1, 3, 5, సాత్వికభావములున్నవి.

హృదయమందైన తాపము రెట్టించి బహిర్వ్యాపకమైనదై యెల్లప్పుడు శరీరపీడ ఆర్తియనబడును:—

ఆర్తి మరణాదులచేత సంభవించునది.

రోషోద్రేకముచేతను వియోగాదులచేతను గలుగు జ్వరము.

ఇందు

1 దేహముస్తంభించుట (ఇది 1సాత్విక భావము)
2 అంగము బిగితగ్గిపోవుట
3 అరచుట
4 ముఖము వంకరబోవుట
5 వ్యర్థమగు అంగవిక్షేపముజేయుట (ఇది 5 సాత్వికభావము)
6 నిట్టూర్పు మొదలయినవి గలుగును.

ఆజ్వరము; శీతజ్వరమని దాహజ్వరమని ఇరుదెరగులౌను.

శీతజ్వరమందు

1 తాపము;
2 దేహముచిక్కుట;
3 చెక్కిళ్ళు చలించుట
4 కన్నీరు నించుట
5 సర్వాంగమును వణకుట (ఇది 5 సాత్వికభావము)
6 అరచుట; (ఇది 3 సాత్వికభావము)
7 మోకాళ్ళు వణకుట
8 పులకరింపు; (ఇది 3 సాత్వికభావము)
9 ముఖము వాడుట

మొదలైనవి గలుగును.

దాహజ్వరమందు;

1 చల్లనిపూలదండ మొదలైనవానిని ధరించుట
2 చేతులు కాళ్ళు ఎత్తెత్తివేయుట
3 మొగము వాడిపోవుట

మొదలైనవి గలుగును.

మరియొకపద్ధతి.

1 చల్లనివస్తువులయందున్ను చల్లనిప్రదేశములయందున్ను అపేక్షగలుగుట.
2 వేడివస్తువులయందు అపేక్షగలుగుట

ఆర్తి;

కరుణారసమందు; శృంగారరసమందు పుట్టును.

9. రోషము, అమర్షము, క్రోధము.

యిందులో 2 సాత్విక భావము వున్నది.

ఎక్కడను అపరాధము జేసినవారియందు మనస్సు ప్రజ్వరిల్లగా అది రోషమనబడును:—

తక్కువచేయుట అవమానముచేయుట మొదలైనవానిచేతగలుగు క్రోధము అమర్షమనబడును.

యిందు

1 చెమటగలుగుట (ఇది 1 సాత్వికభావం)
2 తలపంకించుట (ఇది 3 సాత్వికభావము)
3 చింతించుట అనగా ఆలోచనచేయుచున్నట్టులుండుట (ఇది 4 సాత్వికభావం)
4 ఉపాయమును వెదకుట
5 ఉత్సాహపడుట } ఇవి 5 సాత్వికభావములోవి.
6 తర్జనభర్జనలు కనపర్చుట

1 స్వేదము (ఇది 2 సాత్వికభావము)
2 శిరఃకంపము డిటో
3 తలవంచుకొనుట
4 చింతించుట (ఇది 3 సాత్వికభావము)
5 ఉపాయములను వెదకుట ఇది 4 సాత్వికభావము
6 ఉత్సాహము (5 సాత్విక భావము)
7 వ్యవసాయము

మొదలైనవి కలుగును

రోషము.

వీరరసమందు, రౌద్రరసమందు బుట్టును.

10. గర్వము; దర్పము.

పరులను నిందజేసి తనను నుతిజేసికొనెడు అతిశయమైన ఔన్నత్యము గర్వమనబడును.

ఐశ్వర్యము రూపము యౌవనము కులము విద్య బలము ఇష్టలాభము మొదలైనవానిచేత నొరుల నవమానించుట గర్వమనబడును.

ఇందు.

1 బలమువల్లను అన్యులను ధిక్కరించుట (ఇది 6 సాత్వికభావము)
2 ఐశ్వర్యమువల్ల అన్యులను తక్కువగాజూచుట
అనగా అవమానపుచ్చుట (1 సాత్వికం)
3 తనది మంచికులమనిన్ని తనయందు చక్కదనమున్నదనిన్ని వయ్యారముల నుశరీరమును చూచుకొనుటను కనపర్చవలయును.

మరియొకపద్ధతి.

1 అహంభావము (ఇది 2 సాత్వికం)
2 ఆజ్ఞోల్లంఘనము
3 అనుగ్రహప్రధానము
4 మోము త్రిప్పుకొనుట
5 మాటాడకయుండుట
6 పరుషముగమాటలాడుట ఇది 1 సాత్వికభావము
7 చూడకయుండుట
8 తనఅవయవములను జూచుకొనుట
9 ఒడలు విరచుకొనుట

మొదలైన యను భావములు గలుగును.

గర్వము.

వీరరసమందును రౌద్రరసమందును శృంగారరసమందును హాస్యరసమందును బుట్టును.

11. ఆవేగము.

(ఇందులో 3 సాత్వికభావముకలదు)

ఇవి యెనిమిదివిధములు.

క్రమముగా ఇష్టము అయిష్టము రావడమువల్లపుట్టిన మనస్సుయందైనతొందర ఆవేగమనబడును.

మనస్సుయొక్క తడబాటు.

ఇష్ట అయిష్టజ్ఞానమువల్ల పుట్టిన భ్రమతోటి దురుసే;—కార్యముచేతనయిన త్వర.

ఉత్సాహముచేతను వాతముచేతను వర్షముచేతను నిప్పుచేతను గుఱ్ఱముచేతను మదపుటేనుగుచేతను ప్రియాప్రియములు వినుటచేతను గలుగు సంభ్రమము.

యిందులో

1 ఇష్టప్రాప్తివల్ల గలిగిన మనస్సుయొక్క తొందరలయందు హర్ష త్వరలనున్ను.

2 అనిష్టప్రాప్తివల్ల కలిగిన తొందరయందైతే శోకస్తంభనములున్ను పట్టవలెను:—

హర్షమునకున్ను త్వరకున్ను స్తంభనమునకు అనగా నిలకడకున్ను శోకమునకున్ను పట్టవలెను:—

ఒకకంటికే కాటుక ఒకకాలికే పారాణి అలంకారములను నగలను వ్యత్యాసముగా ధరించుట అనగా కంఠమందు వడ్డాణమున్ను నడుముకు ముత్యాలహారమున్ను చెవికి ముక్కుమిక్కిన్ని ముక్కుకు బావిలీలున్ను ధరించుట; ఇవి యిష్టప్రాప్తియందు జరుగుతవి; గనుక యీలాగునపట్టవలెను.

ఆయావేగములు 8 విధములు.

1 ఉత్పాతావేగమనియు;
2 వాతావేగమనియు;
3 వర్షావేగమనియు;
4 అగ్న్యావేగమనియు;
5 మత్తకుంజర దర్శనావేగమనియు;
6 ప్రియశ్రవణావేగమనియు;
7 అప్రియ శ్రవణావేగమనియు;
8 శాత్రవ వ్యసనావేగమనియును;
కారణానుసారముగా నెనిమిదితెరగులవును.

1 ఉత్పాతావేగమందు గలుగుచేష్టలు.

1 కొండమొదలైనవి కదలుట
2 ధూమకేతువుదయమవుట
} మొదలైనవి ఉత్పాతమౌను.

1 దీనివలన గలిగిన సర్వాంగవిస్రంసము; వైమనస్యము అపసర్పణము ఇవి ఉత్పాతావేగమనబడును.

2 వాతావేగమందు గలుగుచేష్టలు.

1 వేగముగనడచుట;
2 వస్త్రము తీసుకొనుట;
3 వస్త్రములను కప్పుకొనుట
4 కన్నులను తుడుచుకొనుటమొదలైనవి పెద్దగాలిచేగలుగుక్రియలు.

3 వర్షావేగమందు గలుగుచేష్టలు.

1 గొడుగును గ్రహించుట
2 దేహము చిన్నదవుట
3 చేతులను భుజమూలములయందు జేర్చుట
4 పరుగెత్తుట;
5 గుప్తస్థలము నాశ్రయించుట; మొదలైనవి వర్షావేగముచేత గలుగు క్రియలు (గుప్తమన గామరుగు)

4 అగ్న్యావేగమందు గలుగుచేష్టలు.

1 వీజనము;
2 అంగధూననము;
3 వ్యత్యాసముగనడుగులుంచుట;
4 నేత్రసంకోచము;

యీమొదలైన చేష్టలు గలుగును.

5 మత్తకుంజరదర్శనావేగమందు గలుగుచేష్టలు.

ఏనుగుచేగలుగు నావేగమందు.

1 త్వరగాపరుగెత్తిపోవుట;
2 వెనుకప్రక్క తిరిగితిరిగిచూచుట
3 భయము;
4 వణుకు; మొదలైనవిగలుగును.

6 ప్రియశ్రవణజావేగోయథా; యిందుగలుగుచేష్టలు.

1 అభ్యుత్థానము
2 ఆలింగనముజేసుకొనుట
3 ప్రీతిపురస్సరముగ వస్త్రాభరణాదులు నిచ్చుట
4 ప్రియమయినవాక్యము
5 రోమాంచము (ఇది 3 సాత్విక భావము)
మొదలైనవి గలుగును.

అప్రియశ్రవణావేగమందుగలుగు చేష్టలు.

1 ఏడుపు
2 పొరలాడుట
3 మొరబెట్టుట
4 క్రిందబడుట
5 నాలుగుప్రక్కల దిరుగుట మొదలైనవి గలుగును

8 శాత్రవవ్యసనావేగోయథా; ఇందుగలుగుచేష్టలు.

1 కవచముధరించుట
2 ఆయుధముమొదలైనవస్తువులను ధరించుట
3 ఏనుగునెక్కుట
4 అశ్వము నెక్కుట
5 రథము నెక్కుట
6 త్వరగా విశ్రమించుట
మొదలైనవి గలుగును.

N. B. ఇవి ఉత్తమాదులకు యథోచితముగ గలుగును:—

ఆవేగము.

అద్భుతరసమందును వీరరసమందును శృంగారరసమందును పుట్టును.

12 ధృతి, ధైర్యము.

మనస్సు కృతార్థత్వమును పొందగా గలుగునది.

అభీష్టాజ్ఞానముచేతను మనస్సుకు ధైర్యము తెచ్చుకొనుట;

మోక్షవిషయజ్ఞానము శాస్త్రజ్ఞానము గురుభక్తి నానావిషయములస్థితి సిగ్గు మొదలైనవానిచేత మనస్సునకు ఇచ్ఛలేకయుండుట.

యిందు

1 లభించినదానిని అనుభవించుట
2 పొందబడని విషయములు వీనికిగాను మనస్సున చింత లేకయుండుట.
3 కడచిన విషయములు వీనికిగాను మనస్సున చింత లేకయుండుట.
4 నష్టవిషయములు వీనికిగాను మనస్సున చింతలేకయుండుట.
మొదలైనవి గలుగును.

మరియొక పద్ధతి.

1 ధైర్యమును; 2 సంతోషమును కనపర్చవలెను.

ధృతి.

వీరరసమందును శృంగారరసమందును బుట్టును.

13. స్మృతి; జ్ఞాపకము.

పూర్వమందు అనుభవించిన వాటిని స్మరణచేయుట స్మృతి.

గత మనుభవించిన నాయకుడు తనయిచ్ఛగా వీధికిరాగాచూచి వీడు పూర్వము అనుభూతనాయకుడని జ్ఞాపకము తెచ్చుకొనుటే స్మృతి అనబడును.

స్మృతి అనగా జ్ఞాపకము:—

మనోభ్యాసబలముచేతను తనంతటను సమానవస్తువుల చూపు మొదలైన వానిచేగలుగు పూర్వానుభూతార్థజ్ఞానము.

యిందు

1 కనుబొమలు యెగరవేయుట (ఇది 3 సాత్వికభావము)
2 తలఆడించుట (ఇది 1 సాత్వికభావము) మొదలైనవిగలుగును.

మరియొక పద్ధతి

1 సిరస్సును ఆడించుట
2 ఊచుట (ఇది 2 సాత్వికభావము)
3 కనుబొమ్మలు విక్షేపములు, మొదలైనవిగలుగును.

స్మృతి.

అద్భుతరసమందును కరుణారసమందును బుట్టును.

14. చాపలము, చపలత్వము; చాపల్యము; చపలత.

రాగము అనగా ప్రేమ ద్వేషము వీటివల్ల పుట్టిన చేష్టలు మొదలైనవాటియొక్క అవస్థలేకుండుట చాపల్యమనబడును.

రాగద్వేషములవల్ల నిలకడలేని జ్ఞానమె చపలత్వమనబడును.

అన ద్వేషము మొదలైనవానిచే మనస్సులోగలుగు లాఘవము.

ఇందు!

1 చెలులనుదండించుట;
2 చెలులను కఠినములాడుట;
3 చేయుపనులయందు స్వతంత్రత్వమును[కనపరచుట;
4 దృష్టిని చంచలముజేయుట ;
5 విలాసమైనచిరునవ్వునవ్వుట
6 ముత్యాల హారములను కదల్చుట;
7 కంఠాభరణములను అంటుకొనుట;
యీపైక్రియలలో నొకదానియందైనను క్షణమైనను నిలకడలేకయుండుట.

మరియొక పద్ధతి.

1 యోచింపక కౌగలించుకొనుట (ఇది 3 సాత్వికభావము)
2 చూచుట (ఇది 4 సాత్వికభావము)
3 వెళ్ళుమనుట
4 కఠినపుమాటలు; (ఇది 2 సాత్వికభావము)
5 కొట్టుట
6 ఆజ్ఞాపించుట (ఇది 1 సాత్వికభావము)
మొదలైన చేష్టలు గలుగును

చాపలము.

రౌద్రరసమందును శృంగారరసమందును బుట్టును.

15. ఉగ్రత.

(ఇందులో 2 సాత్వికభావములు కలవు.)

ఎగ్గుపుట్టగా మిక్కిలి చండత్వము ఉగ్రతఅనబడును.

అపరాధము అవమానము దొంగతనము నిగ్రహము అసత్యప్రలాపము మొదలైనవానిచే జేయబడిన త్వర ఉగ్రతఅనబడును.

ఇందు

1 ఘుడిపించుట (ఇది 6 సాత్వికభావము)
2 చెయ్యివిసరుట
3 కొట్టుట (ఇది 3 సాత్వికభావము)
4 కట్టుట అనగా బంధించుట (ఇది 2 సాత్వికభావము.
5 హద్దుమీరుటఅనగావున్నస్థితినిమీరియుండుట
6 కళ్ళు యెర్రజేయుట (ఇది 1 సాత్వికభావం)
మొదలయినవిగలుగును.

మరియొకపద్ధతి

1 కన్నులు ముఖము యెర్రనవుట (ఇది 6 సాత్వికభావము)
2 బంధనముజేయుట (ఇది 4 సాత్వికభావము)
3 కొట్టుట (ఇది 3 సాత్వికభావము)
4 తల యాడించుట
5 చెమటపోయుట (ఇది 2 సాత్వికభావము)
6 బెదరించుట (ఇది 1 సాత్వికభావం)
మొదలైనవి కలుగును.

ఉగ్రత!

వీరరసమందును రౌద్రరసమందును పుట్టును.

16. అవహిత్థ, అంగగోపన.

ఆకారమును రహస్యము జేయుట అవహిత్థ.

వెరపు శిగ్గు ఇవిమొదలగు వానిచేత నాకారగోపనము చేయుట.

ధైర్యము ప్రాభవము నీతి శిగ్గు సాధ్వసము దాక్షిణ్యము ప్రాగల్భ్యము అపజయము ఇవిమొదలైన వానిచేగలుగు ఆకారగుప్తిఅవహిత్థ లేక అంగగోపన యనబడును. (సాధ్వసము అనగా భయము)

ఇందు

1 వేరుగజెప్పుట(1 సాత్వికభావము)
2 అబద్ధపు ధైర్యము
(2 సాత్వికభావము)
3 మరివకప్రక్కజూచుట
(5 సాత్వికభావము)
4 కథాభంగము
మొదలైనవిగలుగును.

మరివకపద్ధతి.

వూరికేమరివకలాగుచెప్పుట
1 అనగాబొంకుట (1 సాత్వికభావము)
2 వుల్లిక్కిధైర్యముకనపరుచుట
(2 సాత్వికభావము)
3 కాలి బొటనప్రేలితో లేక కాలితో
తలవంచుకుని నేలవ్రాయుట
4 వేరొకవిధమున బలుకుట
(1 సాత్వికం)
5 మరివక ప్రక్కజూచుట
(3 సాత్వికభావము)
6 మరివకప్రక్కనుండుట
మొదలైనవిగలుగును.

అవహిత్థ.

శృంగారరసమందును హాస్యరసమందును బుట్టును.

17. త్రప, వ్రీడ, లజ్జ, శిగ్గు.

మనస్సు ముణిగియుండుట త్రపయనబడును.

అకార్యముజేయుట అవమానము స్తోత్రము నూతనసంగమము ప్రతికారక్రియ మొదలైనవానిచేత అతిదారుఢ్యము లేకయుండుట:—

ఇందు

1 మరుగుగమాటాడుట ;
2 తలవంపు ;
3 యోచించుట ;
4 బయటరాకుండుట ;
5 దూరముగానే ముసుకిడుట ;
6 గోళ్ళుగిల్లుట ;
7 నేలగీరుట.
ఇవి మొదలైనవి గలుగును.

మరివకపద్ధతి

1 ముఖముమళ్ళించుకొనుట
2 ముఖము వెలవెలబోవుట;
3 ముఖమును క్రిందుజేయుట (ఇది 2 సాత్వికభావము)
4 చూపునందు విశేషముగా రెప్పపాట్లుతెచ్చుకొనుట
5 చూపును మళ్ళించు కొనుట
మొదలైనవి గలుగును.

త్రప.

శృంగారరసమందు బుట్టును.

18. విషాదము, ఖేదము.

ఇందులో 7 సాత్వికభావము గలదు.

బుద్ధికి అనేకవిధములయొక్క భావములు మొదలైనవాటికి యెల్లప్పుడు భంగముగలుగుట విషాదమనబడును.

వుపాయమువల్ల మనస్సునకు కలిగే భంగమే విషాదము.

తానారంభించినపని సాగకుండ ఇష్టపదార్థాప్రాప్తి విపత్తు తప్పనెరుగుట వినివలనగలుగు ననుతాపము విషాదమనబడును.

ఇందులో

1 యేమిచేయనుఅని వుపాయమును వెదకుట;
2 చేతులు పిసుక్కొనుట;
3 మనస్సు మనస్సులో లేకుండుట అనగా చేతులు పిసుకుకొంటూ యిటూఅటూ చూస్తూతిరుగుట ;
4 ముఖము విచారమును బొందినట్టు కనపర్చుట;
మొదలైనవి గలుగును.

ఆవిషాదము.

ఉత్తమ మధ్యమ అధమముల యాశ్రియమువలన మూడుతెరగులు గలదియగును.

1. ఉత్తమునివిషాదమందు

1 సహాయమును వెతకుట;
2 ఉపాయచింత ;
} మొదలైన వ్యాపారములుగలుగును

2 మధ్యముని విషాదమందు

1 ఉత్సాహములేకయుండుట;

2 మిక్కిలిచింతించుట;

3 కార్యాకార్యములు తెలియకయుండుట;

4 యెవరిని తలయెత్తిచూడకుండుట;

5 భ్రమించుట; అనగాభ్రమనుపొందుట, మొదలైనక్రియలు గలుగును.

3 అధముని విషాదమందు.

1 రోదనము (ఇది 7 సాత్త్వికభావము

2 నిట్టూర్పు

3 ధ్యానము అనగా మనస్సు నిల్పి దేవుని జింతించుట

4 ముఖమువంకర జేయుట

మొదలైనవిగలుగును.

విషాదము

భీభత్సరసమందును శృంగారరసమందును బుట్టును.

18. మదము.

(ఇందులో 4 సాత్త్వికభావము గలదు)

మద్యపానము చేయుట మొదలైన వాటియొక్క సంతోష మోహాతిరేకము మదమనబడును.

మధుపానాదులచేత మిక్కిలి హర్షమునుపొందుట మదమనబడును.

మద్యమును మొదలైనవానిచేగలుగు ఆనందసమ్మోహముల యొక్క సంభ్రమము:— ఇందు

1 మాటలయొక్క తొట్రుపాటు అనగా తడబడుట

2 శరీరము తూలుట

3. నవ్వు అనగా పెద్దనవ్వు

4 యేడుపు

5 ఉత్తముడు నిద్రించుట

6 మధ్యముడు నవ్వుట-పాడుట

7 అధముడు గర్హనములాడుట; యేడ్చుట.

ఆమదము మూడువిధములు ; ఏలాగనగా

1 తరుణ మదమనియు,

2 మధ్యమ మదమనియు,

3 అపకృత మదమనియు.

1 తరుణమదమందు.

1 గర్వపుచూపు; అనగానిర్లక్ష్యముగా పెడముఖముబెట్టి చూడవలెను

2 ముఖమందు ఎఱుపు

3 చిరునగవు

4 సంభ్రమమును గలపలుకులు

5 ఒయ్యారపునడక

ఇవిమొదలైనచేష్టలుగలుగును

2 మధ్యమ మదమందు

1 వాక్కునతడబాటు (ఇది 4 సాత్త్వికం)

2 గుడ్లుతిరుగుట

3 వంకరగనడచుట

4 చేతులనాడించుట

5 వ్రేలవేయుట

మొదలైనచేష్టలు గలుగును.

3 అపకృష్టమదమందు

1 గతిభంగము

2 మూర్ఛిల్లుట

3 తెలివితప్పియుండుట

4 ఉమియుట

5 ఎక్కిళ్ళు

6 వాంతి

మొదలైనచేష్టలుగలుగును.

1 ఉత్తమమదమును గలవాడు పండుకొనియుండును.

2 మధ్యమమదమును గలవాడు నవ్వుచు పాడుచునుండును.

3 అధమమదమును గలవాడు కఠోరముగను వికారముగను మాటలాడుచును దుఃఖించుచునుండును:—

మదము.

భీభత్సరసమందును వీరరసమందును రౌద్రరసమందును శృంగారరసమందును బుట్టును.

20. ఔత్సుక్యము, ఉత్సుకత, ఉత్సాహము.

హఠాత్తుగా సమయమందు అసమర్థత ఔత్సుక్యమనబడును.

నిముషమాత్రం ఓర్వలేక త్వరపడే వేడుక:—

కోరినవస్తువు లభింపక ముందొకక్షణమైన తాళజాలక పోవుట.

ఔత్సుక్యమునకు అనుభావములు.

1 సంతాపము అనగా మన్మథతాపము.

2 మనశ్చింత

3 నిట్టూర్పు

4 ఎచ్చటనయిన పోబూనుట

ఔత్సుక్యమనగా ఉత్సాహము.

ఆసము మొదలైన వానిచేగలుగు జాగును తాళలేకయుండుట ఔత్సుక్యమనబడును.

ఇందు

1 మనస్సు కాకజెందుట ;
2 త్వర (ఇది 1 సాత్వికభావము)
3 నిశ్వాసము
4 నిద్ర
5 తాళలేకపోవుట
6 కాలమును సహించక తొందర పడుటఅనగాఇష్టవస్తువులభించుటకు ఆలస్యమైనప్పుడుతొందర బడుట
7 చింతచేత యేమియు తోచకుండుట (3 సాత్వికభావము)
8 శరీరభారము కనపర్చుట (4 సాత్వికభావము)
9 శయనించుటయందు అభిలాష పడుట

మొదలైనవి గలుగును.

మరియొక పద్ధతి.

1 వేగముగనడచుట (ఇది 2 సాత్వికభావము
2 పడకలోనుండి లేచుట
3 చింతించుట (ఇది 7 సాత్వికభావము)
4 శరీరము బరువగుట

మొదలైనవిగలుగును

ఔత్సుక్యము.

భీభత్సరసమందును రౌద్రరసమందును శృంగారరసమందును బుట్టును.

21 మతి.

మనస్సునందు అర్థమును నిర్ణయించుట మతి అనబడును.

అనేక శాస్త్రార్థములను చెప్పుటవలనగలుగు అర్థనిర్ణయం.

ఇందు

1 బోధనచేయునట్లుకనపర్చుట;
2 సంశయ నివారణమైనట్లుకనపర్చుట ;
3 తెలిసి వ్యవహరించుట;
4 సంతోషమును కనపర్చుట.

మరియొక పద్ధతి.

1 యుక్తమగు పనులను చేయుట
2 సంశయమును బోగొట్టుట
3 శిష్యోపదేశము
4 కనుబొమ్మల నాడించుట
5 ఊహాపోహములు

మొదలైనవి గలుగును.

మతి.

భీభత్సరసమందు బుట్టును.

22. నిద్ర

యిందులో 4, 8 సాత్వికభావములుకలవు.

మనస్సు ముకుళించియుండుట:—

వివక్తమందు పరావలోకనచేతను మనస్సు ముకుళితపర్చుకొనుటే.

మందస్వభావము వ్యాయామము నిశ్చింతత సమాధి వీనిచేత గలుగు మనోనిమీలనము నిద్రయనబడును:—

ఇందు

1 ఒళ్ళు విరచుకొనుట
2 ఆవలించుట
3 కన్నులు మూయుట
4 పైటచెంగుగాని కొప్పుగాని ధరించిన హారాదులుగాని తొలిగి పోయినప్పటికి తెలియకయుండుట.

5 నిద్రిలో ఒట్టి ఆకాశమును కావిలించుకొనుట అనగా స్వప్న మందు ప్రియుణ్ని చూచి చుంబనాలింగనాదులు తాను జరిగించుతున్న ట్టు కనపర్చుట.

పరివకపద్ధతి.

1 ముఖగౌరవము
2 కన్నులు జలాయించుట
3 అంగముల పరివర్తనము (ఇది 1 సాత్వికభావము)
4 ఉశ్వాస నిశ్వాసములు
5 దేహమందు చెమట పోయుట (2 సాత్వికభావము)
6 నేత్రములు మూతపడుట (3 సాత్వికభావము)
7 దేహసంకోచము
8 తెలివిలేకయుండుట అనగా మూర్ఛ (8 సాత్వికభావము)
ఇవిగలుగును.

నిద్ర.

శృంగారరసమందు; హాస్యరసమందు బుట్టును.

23. మోహము; వలపు మూర్ఛ.

ఇందులో 8 సాత్వికభావముగలదు.

మూర్ఛను బొందుటే మోహమనబడును.

సంతోష భయ దుఃఖాను చింతలచేతను మూర్ఛిల్లుట;

ఆపత్తు, భయము, వియోగము మొదలగువానిచే మనస్సున కేమియు తెలియకపోవుట:—

ఇందులో

1 భయపడుతూ మూర్ఛను పొందుట;
2 దుఃఖమును పొందుతూ మూర్ఛను పొందుట;
3 మలయానిలయము చంద్రుడు కోవెలస్వరము చిలకపలుకులు మొదలైనవాటికి తాళలేక మూర్ఛనుపొందుట (ఇది 1 సాత్వికభావము)

N. B. మూర్ఛ అనగా;

1 నిద్రిబొందినవానివలెనుండుట; (ఇది 8 సాత్వికభావము)
2 గుడ్లుతేలవేయుట
3 శరీరము పడిపోవుట
4 కళ్ళు మూసుకుని తల వాళ్ళు త్రిప్పుట.

దేహము మరచియుండుట; సొక్కియుండుట.

పరివకపద్ధతి.

1 ఇంద్రియములు శూన్యముగనుండుట;
2 చేష్టలులేకయుండుట; (ఇది 1 సాత్వికభావము) చేష్టఅనగా కాలు చెయ్యి మొదలైనవి కదలుట
3 దేహమువిరుగుట
4 పడుట
5 గుడ్లు గిరగిరలాడుట (ఇవిమొదలైనక్రియలు గలుగును)

మోహము.

అద్భుతరసమందును వీరరసమందును బుట్టును.

24. విబోధము, బోధము; ప్రబోధము.

ఎరుకను బొందియుండుట.

ఆత్మా మనస్సు సంయోగమై ఆవలింతలతోగూడా కళ్ళు నలుపుకుంటూ మేలుకొనుట విబోధమనబడును.

నిదుర మేలుకొనుటే విబోధమనబడును.

ఇందు

1 భుజములు పైకి ఆడించుట;
2 చిటికలువేయుట;
3 వొళ్లు విరచుకొనుట
4 కన్నులు నలుచుకొనుట
5 కన్నులు క్రమముగ విప్పుట
6 ఆవలింతలు ;

ఇవిమొదలైనవి గలుగును.

పరివకపద్ధతి.

1 కన్నులు నలుపుకొనుట (4 సాత్వికభావం)
2 పడకనువిడుచుట
3 బాహువిక్షేపము
4 అంగులిమోటకము
5. తలగోక్కొనుట
6 దేహమును ద్రిప్పుట మొదలైనవిగలుగును.

విబోధము.

వీరరసమందుఁబుట్టును.

25. మృతి మరణం, అంతం, చావు.

శరీరత్యాగం (ఇందులో 5 సాత్త్వికభావము కలదు)

మరణమును పొందుట అంతమనబడును;
శరీరత్యాగమే మరణమనబడును.

సర్వాంగవ్యాపిగానుండు ధనుంజయువుయొక్క నిర్గమము మరణమనబడును.

ఇందు

1 ఎక్కిళ్ళు తెచ్చుకొనుట;
2 శ్వాసలుతెచ్చుకొనుట;
3 వెన్నెల సేవచేయుట;
4 మలయమారుతమునకు శరీరము అర్పించుట
ఇవి మొదలైనవి గలుగును.

ఈమరణము రెండువిధములు.

1 వ్యాధిజమనియు, 2 అభిఘాతజమనియు; ఇరుదెరగులౌను.

1 వ్యాధిజమరణం యథా.

అసాధ్యమయిన హృద్రోగము విషూచి మొదలైనవానిచేత గలుగును. వ్యాధిజమరణమందు:—

1 కొతుకుచు మాటలాడుట;
2 దేహకాంతి మారిపోవుట;
3 మెల్లగా శ్వాసమువిడుచుట;
4 మాటనిలిచిపోవుట;
5 నేత్రమీలనము;
6 హిక్క—అనగా ఎక్కిళ్ళు;
7 పరిజనముల నుపేక్షించుట;
8 ఇంద్రియచేష్టలణుగుట;
మొదలైనవి గలుగును.

2 అభిఘాతజమరణం యథా.

ఘాతము, పడుట, దేహబంధనము, విషము వీనిచేగలుగునది యభిఘాతజ మరణమనబడును.

N. B. అందు ఘాతజమందు.

1 నేలబడుట
2 ఏడ్చుట
మొదలైనవిగలుగును.

వసనాభి మొదలైన విషము పతనాదులయిన అభిఘాతమువలన గలుగుచేష్టలు.

1 చిక్కిపోవుట
2 వణకుట (ఇది 2 సాత్త్వికభావము)
3 తాపము
4 హిక్క
5 ఫేనము
6 కంధరాభంగము;కంధరము అనగా కంఠము.
7 జడత అనగా వొడలుమరచుట
8 మరణము
మొదలైన చేష్టలు గలుగును.

మృతి.

భయానకరసమందును వీరరసమందును శృంగారరసమందును బుట్టును.

26. ముదము, హర్షము.

ఇందులో 2, 3 సాత్త్వికభావములుగలవు.

ఇష్టమయిన పదార్థముయొక్క లాభమువల్లబుట్టిన సంతోషము ముదమనబడును.

హర్షస్వేదకంపములచేత వుత్సాహప్రసక్తే హర్షమనబడును.
మనోరథము యొక్కసిద్ధి యోగ్యమయిన వస్తువుయొక్క లాభముచేతను మిత్రుల సంగమముచేతను దేవతాదుల ప్రసాదముచేతను గలిగింపబడిన మనఃప్రసాదము హర్షమనబడును.

గురువు యొక్కయు దేవతయొక్కయు రాజుయొక్కయు ననుగ్రహమువలనను ప్రియసంగమమువలనను కోరబడినవస్తువు లభించుట వలననుగలుగు మనోవికాసము హర్షమని లక్షణం.

1 ముఖనేత్రములు వికాసచేతను;
2 ప్రియపుమాటలు వినుటచేతను;
3 పులకలు పుట్టుటచేతను.

4 గాత్రము బుక్కుటచేతను.

5 చెమటచేతను, తెలియబడునని లక్షణము.

ఇందు

1 కన్నులయందున్ను ముఖమందున్ను వికాసము కనపర్చుట (ఇది 1 సాత్వికభావము.)

2 వ్రాల్లు గరిపొడుచుటను (ఇది 3 సాత్వికభావము.)

3 శరీరము పుప్పొంగించుటను (ఇది 4 సాత్వికభావము.)

4 కళ్ళు ముఖముగాక యితరస్థలములయందు చెమటకలిగి యున్నట్టుకనపర్చుట (ఇది 5 సాత్వికభావము)

ఇందు

1 ముఖము కన్నులు వికసించుట (ఇది 1 సాత్వికభావము)

2 ప్రియభాషణము (ఇది 2 సాత్వికభావము)

3 ఆశ్లేషము:—

4 పులకరింపు (ఇది 3 సాత్వికభావము.)

5 చెమటగలుగుట (ఇది 2 సాత్వికభావము)

6 చేతులు తట్టుట; మొదలైనవిగలుగును.

ముదము.

అద్భుతరసమందును వీరరసమందును రౌద్రరసమందునుబుట్టును.

27. ఆలస్యము మాంద్యము జాగు, అరతి.

చేయదగిన కార్యమందు మందకొడిగల యుద్యోగము;

చేయవలసిన కార్యములయందు మందపడుటే ఆలస్యమన బడును.

ఆలస్యమనగా మాంద్యము జాగు.

స్వభావము భయము తృప్తి గర్వము భయములేకయుండుట మొదలగు వానివలన విళంబనముగ పనులను యత్నించుట ఆలస్యమనబడును.

ఇందు

1 వ్రాల్లు విరచుకోవడము;

2 ఆవలించడము.

3 కార్యము చేయుటయందు బద్ధకము కనపర్చుట;

4 పడకటింటిలో సువాసనరచన; చాందినీకట్టుట.

5 కస్తూరి పూసుకొనుట.

6 పువ్వులు ముడుచుకొనుట లేక దండలు మెడలోవేసుకొనుట.

7 మకరికాపత్రములను రచించుట.

యీమొదలైన వాటియందలి యత్నముయొక్క మాంద్యమును కనపర్చుట.

N. B. 2 వ సంచారియైన శ్రమయందు వ్రాయబడిన వాటిచేతనున్ను, 10 వ సంచారియగు గర్వముయందు వ్రాయబడిన వాటిచేతనున్ను కూడా పట్టవలెను.

మరియొకపద్ధతి.

1 అంగభంగము;

2 క్రియాద్వేషము;

3 ఆవలింత (ఇది 2 సాత్వికము);

4 నేత్రములు నలుపుట;

5 పండుకొనుటయందు ముఖ్యముగా ప్రియముగలుగుట;

6 కూర్చుండుటయందు ముఖ్యముగా ప్రియముగలుగుట

7 కన్నులు మూతలు పడుట

8 నిదురమొదలైన క్రియలు గలుగును.

ఆలస్యము;

శృంగారరసమందును అద్భుతరసమందును కరుణారసమందు పుట్టును.

28. వితర్కము, సంశయము, ఊహ.

సందేహముచేత అనంతములయిన్న కల్పనలు గలుగుట.

సందేహమువల్ల అనేక విధములుగా కల్పించుట వితర్కమనబడును.

సందేహము నిశ్చయము మొదలైనవానిచేగలుగు ఊహాత్మకము సత్యాసత్యనిర్ణయము వితర్కమనబడును.

దీనియందు

1 కనుబొమలు ఎగరవేయుట }
2 తల యాడించుట } మొదలైన యనుభావములుగలుగును.

మఱియొకపద్ధతి.

1 కనుబొమలు మొత్తుట (ఇది 1 సాత్త్వికభావము)
2 తల ముందుకు ఆడించుట(ఇది 2 సాత్త్వికభావము
3 ఆలోచిస్తూ వున్నట్టుకనపర్చుట మొదలైనవిగలుగును.

వితర్కము.

వీరరసమందుఁబుట్టును.

28. సుప్తి.

మిక్కిలీనిద్రి సుప్తియనబడును.
స్వప్నములేని నిద్రి సుప్తి.
నిదురయొక్క ఆధిక్యమే సుప్తి.

ఇందు.

1 వుశ్వాసనిశ్వాసలు కనుపర్చుట
2 ఇంద్రియములయందు నిశ్చలత్వమును కనపర్చుట:—
3 కన్నులు మూసుకొనుట.

మఱియొకపద్ధతి

1 ఇంద్రియములు ఉపరతిని బొంది యుండుట (ఇది 2 సాత్త్వికభావము)
2 కన్నులు మూసియుండుట (ఇది 3 సాత్త్వికభావము)
3 గాత్రము స్రస్తమైయుంపుట
4 కలగనుట
5 దీర్ఘ కాలము కదలక యుండుట.
6 ఉశ్వాస నిశ్వాసములు (1 సాత్త్వికభావము) మొదలైనవిగలుగును.

సుప్తి

హాస్యరసమందుబుట్టును.

30. అసూయ; ఈర్ష్య; అసహ్యత.

పరులయొక్క అతిశయమును సహించక పోవుట ఈర్ష్యయనబడును.

పరులయొక్క వుచ్ఛ్రియమును సహించకుండుటే అసూయ. అసూయఅనగా ఓర్వలేనితనము.

ఇతరుల సౌభాగ్యము సంపత్తి విద్య కులము శౌర్యముమొదలగు హేతువులచే గుణమందుగూడ దోషారోపణజేయుట అసూయయనబడును.

ఇందు

1 మోమునుద్రిప్పుట
2 నిందించుట
3 భ్రూభేదము
4 ఉపేక్ష
ఇవిమొదలగు క్రియలు గలుగును

మఱియొకపద్ధతి

1 గర్వము (1 సాత్త్వికభావము)
2 దౌర్జన్యము
3 కోపము
వీటివల్ల యితరోత్కర్షను సహింపకపోవుట
4 నిందించుట (2సాత్త్వికభావము)
5 తిరస్కరించుట (4 సాత్త్వికభావము)
6 బొమముడివేయుట; అనగా కనుబొమలు ముఖము లేక నొసలు చిట్లించుట (3 సాత్త్వికభావము)

ఈర్ష్యానుగుణాల్పనైనను సహింపకపోవుట.

అసూయ

వీరరసమందును రౌద్రరసమందును శృంగారరసమందు హాస్యరసమందును బుట్టును.

31. ఆధ్యానము, చింత.

ఇష్టమయిన వస్తువు చేకూరకపోయినప్పుడు మిక్కిలి చింతించుట ఆధ్యానమనబడును.

ప్రియవస్తువులు లభింపనందువలన ఐశ్వర్యభ్రంశనము మొదలైనవానిచేత గలుగు ధ్యానము చింతయనబడును.

ఇందు.

1 మేనుచిక్కుట
2 తలవంపు; అనగా అవమానము
3 సంతాపము; అనగా తాపము
4 నిట్టూర్పు మొదలైనవి గలుగును.

మరియొక పుస్తకము

1 శూన్యత్వము అనగా లభించకపోవడము.
2 నిశ్వాసములు అనగా నిట్టూర్పులు (4 సాత్విక భావము)
3 తాపము (ఇది 3 సాత్విక భావము)

ఆధ్యానము

కరుణారసమందును శృంగారరసమందును భయానకరసమందును బుట్టును.

32. ఉన్మాదము.

విస్మయము; భ్రమ; చిత్తవిభ్రమ; ఇదిదశావస్థలులోది ఉన్మాదమనగా వెఱ్ఱితనము

ఎల్లప్పుడు చేతనవస్తువులయందు అచేతనవస్తువులయందు సమానమైన మనస్సుయందు భ్రమపడుట ఉన్మాదమనబడును.

స్థావరజంగమాదులయందు సమత జెందుటే ఉన్మాదము.

ఉన్మాదమనగా చిత్తవిభ్రమ; వెఱ్ఱితనము.

వియోగము ఇష్టనాశనము వీనివలనగలుగు చిత్తవిభ్రమము.

ఇందు.

1 నిమిత్తములేనినవ్వు
2 సంబంధములేనివాగుడు
3 హేతువులేకుండా పరుగెత్తుట
4 కూర్చుండుట
5 లేచుట
6 ఏడ్చుట
7 జీవనముగల మనుష్య పశు పక్ష్యాదులయందున్న జీవము లేని చెట్లు గుట్లు మొదలైన వాటియందున్న సమముగా ప్రవర్తించుట అనగా గోడతోటి మనుష్యులతోటి సమానముగా మాట్లాడుట

ఉన్మాదము రెండువిధములు.

1 వియోగజోన్మాదమనియు 2 ఇష్టనాశోన్మాదమనియును.

వియోగజోన్మాదమందు

1 పరుగెత్తుట (ఇది 3 సాత్విక భావము)
2 పరిదేవనము అనగా విలపించుట అనగా తలచుక తలచుక ఏడ్చుట
3 సంబంధములేని పలుకులు పలుకుట
4 పండుకొనియుండుట
5 త్వరగా లేచుట
6 ప్రాణములేనివానితో మాట్లాడుట
7 కారణములేకనవ్వుట మొదలైనవి గలుగును

2 ఇష్టనాశోన్మాదమందు

1 భస్మము మొదలైనవానిని బూసుకొనుట
2 నృత్తము గీతము మొదలైనవి జేయుట
3 తృణము మొదలైనవానిదండలను ధరించుట

ఇవియును; వియోగజోన్మాదమందుగలుగు క్రియలును గలుగును.

ఉన్మాదము

కరుణారసమందును హాస్యరసమందును బుట్టును.

33. అపస్మృతి, అపస్మారము.

ఇందులో 1, 5 సాత్విక భావములు కలవు.

ఇంద్రియములయొక్క చలనము అపస్మారమనబడును;

మోహమూర్ఛలచేతను తనుతాపకారేణ ఆవేశమే అపస్మృతి లేక అపస్మారమనబడును.

వాత, పిత్త శ్లేష్మ ధాతువులహెచ్చు తక్కువ దోషము దయ్యము సోకుట మొదలైనవానిచేత జేయబడిన మనస్సుయొక్క క్షోభము అపస్మృతి, లేక అపస్మారమనఁబడును.

ఇంకు

1 వణకుట (ఇది 5 సాత్వికభావము)
2 పరుగెత్తుట
3 పడుట
4 స్తంభము అనగాకదలకుండుట (ఇది 1 సాత్వికభావము)
5 తిరుగుట
6 నేత్రముల విక్రియ
7 స్ఫోటము
8 పండ్లుకొరుకుట
9 చేతులు విసరుట
10 నోట జొల్లుకార్చుట (5 సాత్వికభావము)
11 నురుగు గలుగుట (5 సాత్వికభావము)
మొదలైనవిగలుగును.

మరియొక పద్ధతి

1 భూమియందుపడుట (3 సాత్వికభావము)
2 తిరుగుట (5 సాత్వికభావము)
3 దండచెయ్యి చరుచుకొనుట
4 వెఱ్ఱిమాటలాడుట
5 చొంగ నురుగు నోటివెంట తెచ్చుకొనుట
6 వెఱ్ఱిచూపుచూచుట
7 పరుగెత్తుట (2 సాత్వికభావము)
8 చిందులు ద్రొక్కుట
9 వూగిసలాడుట
యీమొదలైనవి గలుగును.

అపస్మృతి.

భయానకరసమందును భీభత్సరసమందును బుట్టును.

శా. నిర్వేదశ్రమదైన్యజాడ్యములుగానీ త్రాసశంకాతిరు
గ్గర్వావేగ ధృతిస్మృతుల్చపలతోగ్రత్వావహిత్థాత్రపాం
తశ్రైవ్లక్ష్యమదోత్సుకత్వమతి నిద్రామోహబోధాంతము
త్సర్వాలస్యవితర్కసుప్త్యసహతా ధ్యానభ్రమాపస్మృతుల్.

శ్లో. నిర్వేదగ్లానిశంకాఖ్యా । స్తథాసూయామదశ్రమః
ఆలస్యంచైవదైన్యంచ । చింతామోహస్మృతిర్ధృతిః
వ్రీడాచపలతాహర్ష । ఆవేగ జడతాతథా
గర్వోవిషాదమౌత్సుక్యం । నిద్రాపస్మారఏవచ
సుప్తిర్విబోధామర్షశ్చ । వ్యవహిత్థాతతోగ్రతా
మతిర్వ్యాధిస్తదోన్మాదం । స్తథామరణమేవచ
త్రాసశ్చైవ వితర్కంచ । విజ్ఞేయావ్యభిచారిణః
త్రయస్త్రింశదమీభావా । రసస్యసహకారిణః.

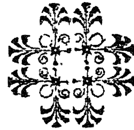
టీక. నిర్వేదము గ్లాని శంక అసూయ మదము శ్రమము ఆలస్యం దైన్యము చింత మోహము స్మృతి ధృతి వ్రీడ చాపల్యము హర్షము ఆవేగము జాడ్యము గర్వము విషాదము ఔత్సుక్యము నిద్ర అపస్మారం సుప్తి విబోధము అమర్షము అవహిత్థ ఉగ్రత మతి వ్యాధి ఉన్మాదము మరణము త్రాసము వితర్కము వ్యభిచారములు యివియని యెరుంగవలయును.

33 సంచారీభావములు.

1 నిర్వేదము,
2 శ్రమము, ప్రయాసము.
3 దైన్యము, దీనత్వము.
4 జడత, వ్యాధి, మాంద్యము.
5 గ్లాని, పీడ.
6 త్రాసము, భయము, సంత్రాసము.
7 శంక, సంశయము,
8 ఆర్తి=జ్వరము, వ్యాధి, రోగము
9 రోషము, అమర్షము క్రోధము
10 గర్వము, దర్పము.
11 ఆవేగము.
12 ధృతి ధైర్యము (ఇది శృంగారచేష్టలలోది కూడా అవుతుంది)
13 స్మృతి; జ్ఞాపకము;
14 చాపలము; చపలత్వము; చాపల్యము; చపలత;
15 ఉగ్రత.
16 అవహిత్థ, అంగగోపన
17 త్రప, వ్రీడ, లజ్జ, సిగ్గు.
18 విషాదము, ఖేదము.
19 మదము;
20 ఔత్సుక్యము; ఉత్సుకత; ఉత్సాహం;

21 మతి;
22 నిద్ర;
23 మోహము, వలపు, మూర్ఛ.
24 విబోధము,బోధము,ప్రబోధము
25 మరణము, అంతము, మృతి, చావు, శరీరత్యాగం
26 ముదము, హర్షము.
27 ఆలస్యము, అరతి, మాంద్యము, జాగు.
28 వితర్కము, సంశయము ఊహ
29 సుప్తి.
30 అసూయ, అసహత, ఈర్ష్య,
31 ఆధ్యానము, చింత.
32 ఉన్మాదము, చిత్తవిభ్రమము విస్మయము, భ్రమ.
33 అపస్మృతి, అపస్మారము.

మొదటిభాగమందలి సంచారీభావములుగల
౧ వ అధ్యాయము
సమాప్తము.

శ్రీ

2 వ అధ్యాయః.

నవరసాలు ప్రారంభః.

శ్లో. శృంగారహాస్యకరుణా రౌద్రవీరభయానకాః
బీభత్సాద్భుతశాంతస్య రసాఃపూర్వైపరికీర్తితాః

క. ధరశృంగారముహాస్యము।కరుణయు వీరముభయానకముభీభత్సం
బులురౌద్రమద్భుతముశాం।తరసంబున రసములు నగదనరుంగృతుల్.

1 సంభోగశృంగారరసము;
2 వీరరసము ఇది 3 విధములు
  1. యుద్ధవీరరసము
  2 దానవీరరసము
  3 దయావీరరసమనియు మూడువిధములు
3 కరుణారసము
4 అద్భుతరసము
5 హాస్యరసము ఇది 6 విధములు:—
  1 స్మితము
  2 హసితము
  3 విహసితము
  4 ఉపహసితము
  5 అపహసితము
  6 అతిహసితము—అని ఆరువిధములు
6 భయానకరసము
7 బీభత్సరసము ఇది 2 విధములు
  1 క్షోభీభత్సమనియు
  2 ఉద్వేగిభీభత్సమనియు రెండువిధములు
8 రౌద్రరసము;
9 శాంతరసము;

సంభోగశృంగారరసము.

పరస్పరానుకూల్యము విలాసముగలవారైై నాయికానాయకులు దర్శనస్పర్శనాదులను బొందునది సంభోగశృంగారమనబడును.

సంభోగ శృంగారరసము రెండువిధములు.

1 సంక్షిప్తమనియు, 2 సంపన్నమనియు రెండువిధములు.

సంక్షిప్తశృంగార లక్షణము.

యౌవనవంతులైన స్త్రీపురుషులు సాత్వికోదయము శిగ్గు మొదలగు వానిచేత సంక్షిప్తములయిన యుపచారములను పొందినది సంక్షిప్తలక్షణ మనబడును:—

2 సంపన్నశృంగారలక్షణము.

విశేషకాలము ఎడబాసియుండిన స్త్రీపురుషుల సంయోగము సంపన్నలక్షణమనబడును.

1 సంభోగ శృంగార రసమందువచ్చు సంచారులు;

3 దైన్యము	10 గర్వము	15 ఉగ్రత	22 నిద్ర	29 సుప్తి
4 జడత;	11 ఆవేగము	16 అవహిత్థ	23 మోహము	30 అసూయ;
5 గ్లాని;	12 ధృతి	17 వ్రీడ	24 విబోధము	31ఆధ్యానము
6 త్రాసము	13 స్మృతి	20 ఔత్సుక్యం	26 ముదము	
7 శంఖ	14 చాపలము	21 మతి	28 వితర్కము	

ఇంను

1 వికశించిన కనుబొమ్మలచేత సంజాతమయినచూపు;—

2 లలితము అనగాసుందరమైనవి మృదువైనవి వస్త్రములుధరించుటయు.

3 మధురములయిన పలుకులు

4 స్తంభాది సాత్వికభావములులన్నియును;

5 లీలాదిచేష్టలు;

6 ప్రసన్నమయిన ముఖకాంతియు; మొదలైనవి దీనిఅను భావములు:—

సంభోగశృంగారమునకు పరస్పరంగా చూచుట మాట్లాడుట ఆలింగనముజేసుకొనుట చుంబనము జేసుకొనుట మొదలగు అనేకభేదములు కాబట్టి సంభోగశృంగారమనబడెను.

శృంగారః, శుచిః, ఉజ్వలః, ఇవి శృంగారరసనామములు.

యీశృంగారరసము

వివాహాది వైభవములయందు చేసేచర్య శృంగారరసమనబడును.

శృంగారరసము కోరికవల్లపుట్టును;

శృంగారరసమందుబుట్టుసంచారులు

6 భయము	32 విస్మయము	14 చాపలము
5 గ్లాని	11 ఆవేగము	25 మృతి
7 శంక	18 విషాదము	19 మదము
31 చింత	13 స్మృతి	16 అవహిత్థ
12 ధృతి	32 ఉన్మాదము.	ఇవి శృంగారరసమందు
8 వ్యాధి	4 జడత	బుట్టును.
30 ఈర్ష్య	17 వ్రీడ	
23 నిద్ర	20 ఔత్సుక్యము.	

ద్విపద. తడవు కాలంబట్లు తనునెడబాసి।
కొడుకుపెండిలి గనుంగొనగ సుభద్ర।
క్రొత్తమోహమున రాగోరుటవినగ।
చిత్తంబులోనిండె శృంగారరసము:—

టీక. చాలాకాలము ఆప్రికారము తననువదిలిపెట్టి కుమారుని యొక్క వివాహము చూడగా సుభద్రాదేవి నూతన మోహముచేత రావడమును గోరడము వినగా అర్జునునకు మనస్సులో శృంగారరసము వ్యాపించెను:—

2. వీరరసము.

పరేంగిత మెరుగని అపకారులయందు పుట్టునది.

ఇందు

25 మరణము	9 క్రోధము	15 ఉగ్రత.
9 రోషము	24 విబోధము	26 హర్షము
30 ఈర్ష్య	12 ధృతి	ఇవి యీవీరరసమందు
11 ఆవేగము	10 గర్వము	వ్యభిచారులై బుట్టును.
28 మోహము	28 వితర్కము	

ఉత్సాహవర్ధనః వీరః ఇవి వీరరసనామములు:—

విభావానుభావ సాత్వికవ్యభిచారి భావములచే సదస్య రస్యత్వము పొందింపంబడినదై ఆలంబన గుణదానాదులచే ఉద్దీపితమయిన ఉత్సాహస్థాయి వీరరసమగుచున్నది.

అది ప్రసన్నమయిన ముఖకాంతి మొదలైనవానిచే భావింపదగినది.

20 ఔత్సుక్యము	మొదలైన సహకారులచేత పోషింపంబడును.
31 చింత	
26 హర్షము	

వీరరసము ఉత్సాహమువలన పుట్టును:—

ఆవీరరసము; యుద్ధవీరము, దానవీరము, దయావీరము, అని ముత్తెరంగులవును.

ద్విపద. ప్రభమీరకర్ణుండు బవరంబుగోరి
విభుదేర్చెననొప్పె వీరరసంబు.

టీక. ప్రకాశఅతిశయించునట్లుగా కర్ణుండు యుద్ధము నపేక్షించి దుర్యోధనుని సంతోష పెట్టినాడు అనగా కర్ణునకు వీరరసము ఒప్పెను.

వీరరసమున శ్లోకములలో సంచారులు.

26 హర్షము	21 మతి
10 గర్వము	12 ధృతి
9 అమర్షము	

3. కరుణారసము.

ఇష్టజనవియోగాదులయందు బుట్టినది.

1 నిర్వేదము	5 గ్లాని	యీసంచారులు శ్లోకములలోనివి.
(1 సాత్వికభావము)	(10 సాత్వికభావము)	
3 దైన్యము	31 చింత (11 డిటో)	
(2 సాత్వికభావము)	13 స్మృతి (12 డిటో)	
27 ఆలస్యము (3 డిటో)	33 అపస్మారము	
32 ఉన్మాదము (4 డిటో)	(13 డిటో)	
8 వ్యాధి—(5 డిటో)	18 విషాదము	
29 సుప్తి—(6 డిటో)	(14 డిటో)	
22 నిద్ర—(7 డిటో)	4 జాడ్యము (15 డిటో)	
23 మోహము(8 డిటో)	20 ఔత్సుక్యము (16 డిటో)	
2 శ్రమము (9 డిటో)	7 శంక 17 (డిటో)	
	25 మరణము (18 డిటో)	

దయారసమందు

5 గ్లాని	4 జడత	ఇవి దయారసమందు వ్యభిచారులైబుట్టును.
1 నిర్వేదము	13 స్మృతి	
3 దైన్యము	31 చింత	
8 వ్యాధి		

కరుణారసలక్షణము

విభావానుభావ సాత్వికవ్యభిచారి భావములచేత సదస్యులకు అనుభావార్హత్వమును పొందింపం బడిన శోకస్థాయి కరుణారసమనబడును.

కారుణ్యః కరుణ ఘృణా కృప దయ అనుకంపా అనుక్రోశః ఇవి దయారసనామములు.

యీకరుణారసము దుఃఖమువలన పుట్టును.

ద్విపద. నెవ్వగనుతునితో నెలతయేగుటకు
కవ్వడిమదితోచె కరుణారసంబు.

టీక. దుఃఖముచేత కుమారునితో ఆవనిత వెళ్ళుటకు అర్జునుని మనస్సునయందు తోచె కరుణారసంబు.

4. అద్భుతరసము.

ఎన్నడూచూడనిదిగి దృష్టమైనప్పుడు పుట్టును.

28 వితర్కము	11 ఆవేగము	ఇవి శ్లోకములోసంచారులు.
14 చాపలము	26 హర్షము	

అద్భుతరసము

32 విస్మయము	4 జడత	ఇవి అద్భుతరసమందు సంచారులై పుట్టును.
13 స్మృతి	26 హర్షము	
11 ఆవేగము	23 మోహము	

అద్భుతరసలక్షణం.

విభావానుభావ సాత్వికభావ వ్యభిచారిభావములచే సభ్యులకి ఆస్వాద్యత్వమును బొందియుండు విస్మయస్థాయి అద్భుతరసమనబడును.

విస్మయం, అద్భుతం, ఆశ్చర్యం, చిత్రం, ఇవి అద్భుతరసనామములు.

అద్భుతరసము హాశ్చర్యమువలన బుట్టును.

ద్విపద. దనుజుండు చెలిదెచ్చి దాబోటియగుట
వినగక్రీడికిదోచె విస్మయరసము.

టీక, రాక్షసుడు స్త్రీనిదెచ్చి తానుస్త్రీయగుట ఆకర్ణించగా అర్జునునకు విస్మయము తోచెను.

5. హాస్యరసము.

వికారాకృతివల్ల చూచుట పట్టుట మొదలగు వాటివల్లకలుగు మనోవికారమే హాస్యరసమనబడును.

20 ఔత్సుక్యము	19 మదము	32 విస్మయము
14 చాపలము	2 శ్రమము	
17 క్రీడ	21 మతి.	ఇవి శ్లోకములలోని సంచారులు.
26 హర్షము	10 గర్వము	
13 స్మృతి	24 విబోధము	

హాస్యరసము

2 శ్రమము	30 అసూయ	ఇవి హాస్యరసమందు సంచారులవును.
22 నిద్ర	7 శంక	
14 చపలత	5 గ్లాని	
29 స్వప్నము	16 అవహిత్థ	

యీరసము వికృతాదిచేష్టలు దృష్టమయినప్పుడు గలిగేది జనులను నవ్వించునది.

హాస్యరసలక్షణము

విభావానుభావ సాత్విక వ్యభిచారి భావములచే సదస్యాద్యత్వమును బొందింపబడిన హాసస్థాయి హాస్యరసమనబడును.

హాసః, హాసః, హాస్యం ఇవి హాస్యరసనామములు.

యీహాస్యరసము నవ్వువలన పుట్టుతుంది.

ద్విపద. లక్ష్మణుడేగి తల్లడమందెననిన
నాక్షణంబునదోచె హాస్యరసంబు.

టీక లక్ష్మణకుమార్డు వెళ్ళి తల్లడపాటు పొందినాడని చెప్పగా ఆక్షణమే హాస్యరసము తోచెను.

6 భయానకరసము

తనకు భయంకరముగా కనపడే దానివల్ల బుట్టునది.

6 త్రాసము	14 చాపలము	ఇవి శ్లోకములలో సంచారులు.
11 ఆవేగము	23 మోహము	
2 శ్రమము	31 చింత	
25 మృతి	4 జాడ్యము	
18 విషాదము	33 అపస్మారము	

భయానక రసమందు

6 త్రాసము	5 గ్లాని
3 దైన్యము	ఇవి భయానకరసమందు బుట్టుసంచారులు
25 మరణము	

భయానకరసలక్షణము

విభావానుభావ వ్యభిచారి సాత్వికభావములచే సదస్య రస్యత్వమును బొందింపబడినదై యుండుభయస్థాయి భయానకరసమగును.

N.B. యిందులో అన్ని సాత్వికభావములు గలవు.

భయానకరసము భయమువలన పుట్టుతుంది.

భైరవం అధీరుడు దారుణం భీషణం భీష్మం భీమం భయానకం భయంకరం ప్రతిభయం ఇవి భయానకరసనామములు.

ద్విపద. కడిమిమైనుతులెరుంగక పోరనిన
నడరెపార్థునకు భయానకరసము.

టీక. ఉద్రేకముచేత కుమాళ్ళు ఒకరొకరు యెరుంగకుండా యుద్ధముచేసినారు అనగా అర్జునునకు భయానకరసము అతిశయించినది.

7 భీభత్సరసము

పూర్వోత్తరం కానకుండాజేసి పస్తాయించుట.

1 నిర్వేదము	4 జాడ్యము	ఇవి శ్లోకములలోని సంచారులు.
7 శంక	3 దైన్యము	
33 అపస్మారము	23 మోహము	
18 విషాదము	శోకము	

భీభత్సరస మందు

19 మదము	18 విషాదము	ఇవి యీరసమందు వ్యభిచారులై పుట్టును.
20 ఉత్సాహము	6 భయము	
33 అకస్మృతి	21 మతి	
	8 రోగము	

భీభత్సరస లక్షణము

విభావము మొదలైన భావములచే సభవారికిఅస్వాద్యత్వమును బొందింప బడినదియు జుగుప్సాస్థాయియునైనది భీభత్సరసమనబడును.

భీభత్సం వికృతం ఇవి భీభత్సరసనామములు.

భీభత్సరసము విచారమువలన పుట్టుతుంది.

ద్విపద. జగతీశులురగపాషాణసింహముల
బెగడుట విని దోచె భీభత్సరసము.

టీక. సమస్తరాజులు పాములచేత రాళ్ళచేత సింహములచేత భయపడుట వినగా భీభత్సరసము పుట్టెను.

8. రౌద్రరసము.

తనను బాధించే శత్రువులయందు బుట్టునది.

రౌద్రరస మందు

9 అమర్షము	23 మోహము	ఇవి శ్లోకములోని సంచారులు
19 మదము	10 గర్వము	
13 స్మృతి	30 ఈర్ష్య	
20 ఔత్సుక్యము	14 చాపలము	
11 ఆవేగము	15 ఉగ్రత	

రౌద్రరసమందు

30 అసూయ	19 మదము	ఇవి రౌద్ర రసమందు సచారులైబుట్టును.
25 హర్షము	15 ఉగ్రత	
20 ఉత్సాహము	14 చాపలత	
10 గర్వము		

రౌద్రం ఉగ్రం ఇవి రౌద్రరసనామములు.

రౌద్రరస లక్షణములు

విభావానుభావ సాత్విక వ్యభిచారిభావములచే సదస్యా స్వాద్యత్వమును బొందింపబడిన క్రోధస్థాయి రౌద్రరసమని చెప్పపడును.

యీరౌద్రరసము కోపమువలన బుట్టుతుంది.

ద్విపద. అనిమానిజెప్పినహాలపాణితొలుత
తనమనోవల్లభ దహతహపడగ
భ్రమపడబలికిన పలుకులనరుడు
రభసమేర్పడబలికె రౌద్ర రసంబు.

టీక. ఈరీతిగా నారదముని జెప్పగా బలరాముడు ముందుగా తనప్రాణనాయకి తొందరపడునట్టుగానున్ను భ్రమపడునట్టుగాను పలికినవాక్యములచేత అర్జునుడు వేగము యేర్పాటుగాపలికె; అటుపలికిన అర్జునునియొక్క వాక్యము రౌద్రరసము.

9 శాంతరసము

నిరాపేక్షమై విరాగము బొందుట.

ద్విపద. తుదిరాముడనుజాత దోడ్తెచ్చెననుట
సదమలంబై తోచె శాంతరసంబు.

టీక. చిట్టచివర బలరాముడు చెల్లెలినికూడా తీసుకునివచ్చినాడని చెప్పగా శాంతరసము ఉద్భవించెను.

నవరసాలు.

1 కోరిక 2 నవ్వు 3 దుఃఖము 4 కోపము 5 ఉత్సాహము 6 భయం 7 విచారము 8 ఆశ్చర్యము 9 శాంతము.

నవరసాలుపుట్టుక

1 కోరికవలన శృంగారము;
2 నవ్వువలన హాస్యము;
3 దుఃఖమువలన కరుణ;
4 రోషమువలన రౌద్రము;
5 ఉత్సాహమువలన వీరము;
6 భయమువలన భయానకము ;
7 విచారమువలన భీభత్సము;
8 ఆశ్చర్యమువలన అద్భుతము;
9 శాంతివలన శాంతరసము పుట్టునవి.

మొదటి భాగమునందలి
నవరసాలుగల
2 అధ్యాయము.
సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

అష్టవిధనాయికలు.

3 అధ్యాయము.

1. పోషితభర్తృక.

పతి దేశాంతరమునకు బోయియుండగా వ్యాకులపడునది పోషితభర్తృకయనబడును.

ఈనాయికచేష్టలు పది అనగా దశావస్థలు

1 దృక్సంగము అనగా చూపుతగులుట;
2 మనస్సంగము అనగా మనస్సుతగులుట;
3 సంకల్పము అనగా మనస్సులోదలచుకొనుట;
4 జాగరము అనగా మేలుకొనుట ;
5 కృశత అనగా భుజించుటలేక చిక్కుట;
6 అరుచి అనగా పదార్థములయందు ఇష్టములేకుండుట:
7 హ్రీత్యాగము అనగా సిగ్గువదలుట;
8 ఉన్మాదము అనగా పిచ్చెత్తుట;
9 మూర్ఛ అనగా స్మారకముతప్పుట;
10 మరణము అనగా చచ్చుట లేక అంతమవుట;

మరివక పద్ధతి.

1 చెక్షుప్రీతి ఆదరణనల్ల చూచుటే.
4 ప్రలాపము అనగా అక్కరలేనిమాటలు ప్రేలుట.
6 కార్శ్యము అనగా విరహమున శరీరము చిక్కుటే.
7 అరతి అనగా ఇతరవిషయములయందు ప్రీతిలేకయుండుట.
8 లజ్జాత్యాగము అనగా నిరాటంకముగా మనస్సు వికారము పొందుట.

9 జ్వరము అనగా సంతాపాతిశయమే

క. చూచుట దలచుట కోరుట
గాచుట కృశమౌట రుచులగానమి సిగ్గు
న్ద్రోచుట నడచుట మూర్ఛా
ప్రాచుర్యము మరణమనగ పదియు నవస్థల్.

2. ఖండిత

నాయకుడు వద్దనేయుండును

ప్రియునియం దన్యస్త్రీసంగమ చిహ్నాలనుజూచి ఈర్ష్యను బొందునది.

ఖండితయనగా నన్యోపభోగచిహ్నితుండై ప్రాతఃకాలమందువచ్చిన నాయకునిజూచి కోపించునది ఖండితయనబడును.

యీనాయికకు చేష్టలు 6.

1 దృఢములేని మాటలాడుట;
2 విచారము;
3 కాకనొందుట అనగా కోపముచేయుట;
4 నిట్టూర్పులుచ్చుట;
5 తెలతెలబోయి యూరకుండుట;
6 కన్నీరునించుట;
యీనాయికకు పనులు.

యీనాయిక వ్యాపారములు 6

1 నిట్టూర్పువిడుట;
2 పలుకకుండుట;
3 కన్నీరువిడచుట
4 భ్రమించుట;
5 ఖేదపడుట;
6 మూలుగుట;
} మొదలైన వ్యాపారములు యీనాయికకు కలుగును.

N. B. ముగ్ధఖండితకు ఉదాహరణము;

నాయకు డన్యోపభోగచిహ్నితుండై ప్రాతఃకాలమందు రాగా జూచి మనస్సున జింతించుచు అతనికిజేయు నుపచారాదులందు సాధారణముగా నుండునది.

3. కలహాంతరిత.

పతి నవమానించి తరువాత తాపపడునది;

యీనాయికకు నాయకుడు వద్దనేయుండును. ఒకానొకప్పుడు నాయకుడు లేనప్పుడు నాయకునకు రాయభారమంపును.

యీనాయికకు చేష్టలు ఆరు	యీనాయిక వ్యాపారములు
1 తొందరపడుట;	1 నిర్వేదము
2 విచారమునొందుట;	18 విషాదము
3 నిట్టూర్పులుచ్చుట	19 మదము
4 మోహముచేతను } తల్లడించుట	20 ఔత్సుక్యము
5 దుఃఖముచేతను }	2 మోహము
6 తరుగా మాట్లాడుట యీనాయికకు పనులు	31 ఆధ్యానము
	యీ మొదలైన సంచారులు యీనాయికకు వ్యాపారములు

4. విప్రలబ్ధ.

సంకేతస్థలమున పతిం గానక వంచింపబడి వ్యాకులహృదయ యైనది:—

సంకేతస్థలంబున బతిని గానక వంచింపబడి వ్యాకులబడునది నాయకునకు రాయభారము అంపును.

5 దీనికిచేష్టలు.

1 మిక్కిలివిచారము	4 కన్నీరునించుట
2 నిట్టూర్పులును	5 మూర్ఛిల్లుట
3 సఖిజనుల దూరుటయును	యీనాయకకు పనులు

దీనివ్యాపారములు.

1 నిర్వేదము
2 చింత
3 ఖేదము
4 దీనత అనగా దైన్యము.
5 కన్నీరును విడుచుట
6 నిట్టూర్పులు విడుచుట
7 మూర్ఛజెందుట
మొదలైనవ్యాపారములు కలుగును.

5. విరహోత్కంఠిత;

సంకేతస్థలమునకు ప్రియుడు రాడాయెనని విరహముచేత చింతించునది=అనగా:—
నాయకుడు రాడాయెనని విరహముచేత జింతించునది.
నాయకునికి రాయభారము అంపును.

దీనిచేష్టలు 6.

1 దుఃఖము ;
2 తాపము నొందుట
3 ఆఃలించుట
4 శరీరము చిక్కుట
5 శరీరము వణకుట
6 తనదుఃఖము చెలులతో జెప్పుకొనుట.
యీనాయికకు పనులు.

దీనివ్యాపారములు.

1 సంతాపము;
2 సణుకుదేహము ;
3 చిన్నబోవుట;
4 కన్నీరు విడుచుట;
5 వ్యాపారాంతములయందు ప్రీతిలేకయుండుట;
6 తనయవస్థను సఖులకు తెలుపుట;
మొదలైన వ్యాపారములు గలుగును;

6. వాసకసజ్జిక.

ఇప్పుడు ప్రియుడురాగలడని సురతసామగ్రిని సన్నాహముచేయునది; వాసకసజ్జిక:—

నాయకుడిప్పుడు రాగలడని తాను నలంకరించుకొని సురతసామగ్రిని సన్నాహంబుచే నుండునది.

నాయకునికి రాయభారమంపును:—

దీనికిచేష్టలు 5.

1 కోరికలు ;
2 చెలికత్తియ, నవ్వుటయును
3 దారిచూచుటయు;
4 అనుభవింపదగిన పూలు, గంధము మధురపదార్థములు చీరలు రవికలు సొమ్ములు జాగ్రత్తజేయు;
5 వచ్చువారిని ప్రియుడు యెప్పుడు వచ్చును జెప్పుమని అడుగుట మొదలైనవి.

యీనాయికకు పనులు.

దీనివ్యాపారములు.

1 నాయకుని సంసర్గ మనోభీష్టమును యోచించుట.
2 సఖులతోటి వినోదములు సల్పుట.
3 అడుగడుగునకు దూతికను సాభిప్రాయముగ జూచుట.
4 వచ్చెడివారిని నాయకుడుగాజూచుట.
మొదలైనవి యీనాయికవ్యాపారములు.

7. స్వాధీనపతిక.

చెప్పినట్టువిని కోరినట్టు జరుపు మగడుగలది;

ఎల్లప్పుడు నాయకుని స్వాధీనపరుచుకొని సంతోషించునది స్వాధీన పతికయనబడును.

దీనికి చేష్టలు 5.

1 పూలదోటలో దిరుగుట.

2 మన్మథసంబంధమైన గొప్ప పుస్తకాదులు చూచుటయందు ఇచ్ఛగలిగియుండుట;—

3 మదించియుండుట;

4 కోపమునొందుట,

5 తాను కోరిన కోరికలను సానుకూలము చేసుకొనుట

యీనాయికకు పనులు:—

దీనివ్యాపారములు

1 మన్మథపూజామహోత్సవములు చేయుట, కనుటయున్ను.

2 వనవిహారము;

3 జలక్రీడ;

4 పుష్పాపచయము;

5 శుభ్రవస్త్రములు ధరించుటయందు ఇష్టముగలది యీనాయికకు వ్యాపారములు.

నాయకుడు ఎప్పుడును వద్దనేయుండునది.

8. అభిసారిక.

1 తాను ప్రియునిగూర్చి అతనువుండే స్థానముకు వెళ్ళునది.

2 తనదగ్గిరకు ప్రియుని రప్పించుకొనునది.

3 నాయకునిగూర్చి వెదకుచు బోవునది.

దీని లక్షణము.

సమయోచితవేష భూషణములు ధరించుట శంకయు బుద్ధి నిపుణతయు గపటమును సాహసమును గలది.

అభిసారికచేష్టలు 5.

1 కాలముకు తగినట్టుగా చీరలు పువ్వులు గంధము సొమ్ములు ధరించుట.

2 సంశయము నొందుట

3 బుద్ధియందు నేర్పుగలిగియుండుట.

4 మాయలు గలిగియుండుట.

5 సాహసము ధైర్యమున్ను గలిగియుండుట యీనాయికకు పనులు.

యీఅభిసారిక నాయకునికి రాయభారమంపును.

యీఅభిసారిక పరకీయలలో మూడుభేదములగును.

1 తమోభిసారిక అనగా చీకటిలోదిరుగునది.

2 జోత్స్నాభిసారిక అనగా వెన్నెలలోదిరుగునది.

3 దివాభిసారిక అనగా పగలు దిరుగునది.

అని మూడువిధములు.

1 తమోభిసారికయనగా నల్లని యఱ్ఱని వస్త్రములుగట్టి పువ్వులు ధరించుకొని చీకటిరాత్రినిబోవునది=తమోభిసారిక అనబడును.

చీకటిలోదిరుగునప్పుడు:—

1 నల్లకలువపూలు;
2 నీలాలసొమ్ములు;
3 కస్తూరిగంధము;
4 నీలిచీరయు;
} ధరించుకొని చీకటిలోదిరుగును.

2 జోత్స్నాభిసారిక; అనగా; వెన్నెలలోదిరుగునది;

యీనాయిక తెల్లనివస్త్రములుగట్టి పుష్పములు నలకరించుకొని వెన్నెలరాత్రిని తిరుగునది.

1 చలువచీరయు
2 కర్పూరగంధము
3 మల్లెపూలు
4 రవలసొమ్ములు
} ధరించుకొని వెన్నెలలో దిరుగును.

3 దివాభిసారిక అనగా పగలు దిరుగునది.

దివాభిసారిక అనగా జనసమూహములు చాలాయున్నప్పటికీ పట్టపగలే వారినందరిని కికురించి సాంకేతికములైనక్రీడాకుంజములయందు అభిసరించి నాయకునితో పొందునది దివాభిసారిక యనబడును.

దివాభిసారికయనగా; మంచితీర్థముదెచ్చుట తిరునాళ్ళుమొదలగు నుత్సవములు చూచుటమొదలగు నెపముల బెట్టుకొని విటకాని వెదకుచు బోవునది దివాభిసారిక యనబడును.

కులాంగనాభిసారిక లక్షణం

దేహమును మిక్కిలి యణచుకొని భయపడుచు నలుప్రక్కలు జూచుచు నొకవస్త్రమును దేహమంతయు గప్పుకొని కులాంగన పోవుచు అని కులాంగనాఅభిసారికకు లక్షణము.

9. ప్రవత్స్యత్పతిక.

తనభర్త విదేశగతుడు కాగలడని చింతించునదె ప్రవత్స్యత్పతిక.

దీనికిచేష్టలు యెనిమిది.

1 మాటలయందు మరియొక అర్థము గనుపడునట్లు మాట్లాడుటయు.

2 జడుపుగనుపించు చూపులును.

3 ప్రయాణము నిలచిపోవుటకై యెదురుచూచుటయు

4 నిర్వేదము అనగా నిరాశచేసుకొనుటయు.

5 విచారముగ నుండుటయు.

6 తాప పడుటయు.

7 నిట్టూర్పువిడుటయు.

8 కన్నీరు నించుటయు యీనాయకకు పనులు.

10. సమాగచ్ఛత్పతిక.

దేశాంతరమునుండి పతి యప్పుడు రాగా జూచునది.

అప్పుడు దేసాంతరమునుంచి వచ్చినమగడు గలది.

దీనికిచేష్టలు యెనిమిది.

1 అప్పటిసంతోషము.

2 గగుర్పొడుపు.

3 ఆశ్చర్యముగల చూపు.

4 వెనుకటి విరహమును పోగొట్టుకొనుటయును.

5 సంతోషపుమాటలు.

6 మొగము వికశించియుండుట.

7 ఆనందబాష్పములు.

8 కోర్కెలు దీర్చుకొనుటయు యీనాయికకుపనులు.

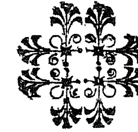
☞ యీనాయిక, నాయకులనుగురించి, కొంతవరకు ఉపోద్ఘాతములో వివరించి యుండడమైనది గనుక ఉపోద్ఘాతము చూడుడు.

మొదటి భాగమునందలి

అష్టవిధనాయికలుగల

3 వ అధ్యాయము

సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

సాత్వికభావములు; వీటిలోవుండేసంచారులున్ను

4 అధ్యాయము.

1 స్తంభమనగా; కదలకుండుట, అనురాగముచే కదలకుండుట, చలించకుండుట (ఇది పాదములయందు బుట్టును.)

2 స్వేదమనగా; చమట;—

1 అప్పుడు చమటను తుడుచుకొనుట;

2 గాలిని యిచ్ఛించుట.

3 వ్యజనగ్రహణము మొదలైన అనుభావములుగలుగును (వ్యజన గ్రహణమనగా విసరుకఱ్ఱ)

3 రోమాంఛము అనగా గరుపొడుచుట, గగుర్పాటు, పులకరింత, గగుర్పొడుపు, రోమకూపములు నిక్కుట, ఇవి సుఖాద్యతిశయమువలన కలుగును. (గగుర్పాటు శరీరమందు బుట్టును)

4 స్వరభేదము; ఇది సుఖాదులచే గలుగును ;

ఇందు డగ్గుత్తుక మొదలైనవి గలుగును.

(డగ్గుత్తుక అనగా గద్గదస్వరము)

ఇది వాక్కులయందు స్వరభంగము వైస్వర్యము గాద్గద్యం బుట్టును.

5 వేపథు; అనగా వణుకు కంపము; ఇందు

1 స్మరించుట ;

2 దేహము వణుకుట మొదలైనవి గలుగును;

ఇది అధరోష్టమందు బుట్టును.

6 వైవర్ణ్యము; అనగా వెలవెలబోవుట; తెలతెలబోవుట; వివర్ణము; వివర్ణతయనగా పాండువర్ణము.(ఇదిచెక్కులయందుబుట్టును)

ఇందు

1 ముఖముతేజస్సు మారుట; 2 చిక్కిపోవుట; మొదలైనవి గలుగును.

7 అశ్రువనగా కన్నులవల్లనుండి దుష్టజలము కార్చుట కన్నీళ్ళు.

ఇందు

1 కన్నీరు విడలించుట.

2 కన్నులను తుడుచుకొనుట మొదలైనవి గలుగును.

ఇది నేత్రములయందు బుట్టును.

8 ప్రళయము అనగా సుఖదుఃఖాదులచే గలుగు ప్రజ్ఞాభంగము.

అనగా మూర్ఛ వశముగాకుండుట.

ఇదిమనస్సుయందు బుట్టును:—

(మూర్ఛఅనగా నిద్రజెందినవానివలె నుండుట స్మారకముతప్పుట)

సాత్వికభావములలో వుండే సంచారులు.

2 శ్రమములో=స్వేదమనే సాత్వికభావమువున్నది: స్వేదమనగాచమట;

6 త్రాసములో= 1 స్తంభము 3 రోమాంచము 4 స్వరభేదము 5 వేపథువున్నవి.

7 శంకలో=4 స్వరభేదము 6 వైవర్ణ్యము వున్నవి.

(వైవర్ణ్యము అనగా వెలవెలబోవుట)

8 ఆర్తిలో=1 స్తంభము 5 వేపథువున్నవి ;

(స్తంభమనగా కదలకుండుట)

(వేపథు అనగా వణుకు)

9 రోషములో=2 స్వేదము వున్నది.

11 ఆవేగములో=3 రోమాంఛము వున్నది.

(రోమాంఛమనగా గగుర్పాటు)

15 ఉగ్రతలో=2 స్వేదము వున్నది.

18 విషాదములో=7 అశ్రువులున్నవి. (అశ్రువు అనగా కన్నీళ్ళు)

19 ముదములో=4 స్వరభేదము వున్నది; స్వరభేదమనగా డగ్గుత్తుక.

22 నిద్రిలో=2 స్వేదము; 8 ప్రళయమువున్నవి. ప్రళయమన
గా మూర్ఛ:

23 మోహములో=8 ప్రళయము వున్నది;

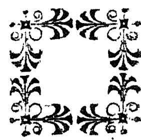
25 స్మృతిలో=5 వేపథువున్నది: వేపథుఅనగా వణుకు కంపము;

26 ముదములో=2 స్వేదము; 3 రోమాంఛము వున్నది;
రోమాంఛము అనగా గరపొడుచుట.

38 అపస్మృతిలో 1 స్తంభనము 5 వేపథు వున్నది వేపథుఅనగావణకు.
స్తంభముఅనగా కదలకుండుట.

గద్య

ఆపస్తంభసూత్ర, కౌశికసగోత్రపవిత్ర, తత్వవిద్యావిశారద దేవులపల్లి
అచ్చన్నశాస్త్రి పౌత్ర, జ్యోతిష మంత్ర వైద్య, తత్వ విద్యావిశా
రద సరససంగీత సాహిత్య విభవ, వేంకట సుబ్బరాయ శాస్త్రి
సుపుత్ర, శ్రీగోపాలకృష్ణ కరుణాకటాక్షవీక్షా విమలీకృత,
సరససంగీత, రసాభినయ శాస్త్రపాండిత్య విశేషవైభవ
విద్వజ్జన విధేయ, వీరరాఘవమూర్తిశాస్త్రి నామ
ధేయప్రణీతంబైన అభినయస్వయంబోధిని మొద
టిభాగమున సంచారీభావములు, నవరసాలు,
అష్టవిధ నాయికలు సాత్వికభావములు
గల నాలుగు అధ్యాయములు
సంపూర్ణము.

అభినయస్వయంబోధిని.

రెండవభాగమందలి

అభినయము లక్ష్యము జేసిన స్వరజతులు ప్రారంభము.

1 అధ్యాయము.

విఘ్నేశ్వర ప్రార్థన ;

1 హంసధ్వనిరాగం, ఆదితాళం.

ప॥ గా,-రీరిసనీ	పరీ -	ని	రీ	సనిసరి
వా,-తాపిగణ	పతిం -	భ	జే	హంంం
గాప-గారిసని	పరీ -	ని	రీ	సనిసరి
వాఅ-తాపిగణ	పతిం -	భ	జే	హంంం
గాపగగాపగగా, రీగరిరీగరిరీ,-సని	పరీ -	ని	రీ	సనిసరి
వాఅఅఆఅఅఆ, తాఅఅఆఅఅపి,-గణ	పతిం -	భ	జే	హంంం
గపగగరీ-రిగరిరిసా-సరిసని	పరీ -	ని	రీ	సనిసరి
వఅఅఅఆ తఅఅఅఆ-గఅణఅ	పతిం -	భ	జే	హంంం
గాసరిగప రీరి-సరిసని	పరీ -	ని	రీ	సనిసరి
వాఅఅఅఅతాపి-గఅణఅ	పతిం -	భ	జే	హంంం
గపని-పగరి-సరిసని	పరీ -	ని	రీ	సనిసరి
వఅఅ తఅపి-గఅణఅ	పతిం -	భ	జే	హంంం

గా౹సనిసరి-సనిపగరి-సరిసని	పరి - ని	రీ	సనిసరి
సఅఅఅఆ-తఅఅఅపి-గఅణఅ	పతిం - భ	జే	హాంంం
రీ,-సనిపగరీ-సరిసని	పరీ - ని	రి	సనిసరి
వా,-తఅఆఅపీ-గఅణఅ	పతిం - భ	జే	హాంంం
, రిగ-పానీ	నిపా-గప	రీ-	సనిసరి
, వార-ణాస్యం	వరాభ్రఅ	దం-	శ్రీఇఇఇ
పా, గారిసా-	రిసనిస	రిగపా	
భూ, తాదిసం	సేవిత	చరణం	
నిసరి సనీ	పపాగ	రిగపరి	
భూతభూతికా	ప్రపంచ	భరణం	
సాగరి-నిపా-గరిస-సరిసా	రి-పానిగా	పారి సగరి౹గా	
వీత-రాగిణం-వినుత-యోగిణం	విశ్వ-కారణం	విఘ్న-వారణం వ	
రిగారినిసా	నిపరిని	గరి,	
పురాకుంభసం	భవముని	వరా,	
గపాగరీ-నిస	నిస-రీ	గసరీ	
ప్రపూజితం-త్రిలో	బణ-మ	ధ్యగతం	
పరిరి-గరిసా	నిపా-గ	రీ,	
మురారి-ప్రముఖా	ద్యుపా-సి	తం,	
గాపా-గారి	సానిస	ని-రిసా	
మూలా-ధారా	క్షేత్రఅ	ఆ-స్థితం	
పసనిస-రీగా	రి-పాగ	, నిపా	
పరఅరి-చత్వా	రి-వాగ	, త్మకం	
పసపనీ-పసీప	,రిరి	సనిసా	
ప్రణవఅఆ-స్వరూప	, వక్ర	తుండం	
సరిగరి-నిస	రి-పాని	సానీ	
నిరంతరం-నిట	ల-చంద్ర	ఖండం	

పనిపా-గరిసని	పగారి	సరిసా
నిజవా మకరవి	ధృతేక్షు	దండం
సగారిస-సిస రిసని-పారి	పగపగ-	నిసరి-సనిసా
	సీసా	
కరాంబుజ-పాశ-బీజపూ-పూరం	కలుషవి	భుఉతా-కఅ
	దూరం	రం
సగారి-సరిపని-పానిసరిరి	సాసారిని	గరిసని-పనిసరి
	పా	గా
ఆనాది-గురుగుహ-తోషిత బింబం	హంసధ్వ	షిత హేమ-రం
	నిభూ	బం—వా

2. ఖ్యాపశాగ్ రాగం, ఆదితాళం.

ప॥ పంచాతుండన నరరుండ మాళధర।

పార్వతీశాధీ నమితో ఒఒఒఒఒఒఒ ॥పంచా॥

1 విఘ్నవార్గానగ భాగ్నకరాయ।

విఘ్నేశ్వరగణపతి మగతో ఒఒఒఒఒఒ ॥పంచాతుం॥

2 కాళిదాస కవివర తేజశా।

కుంతలమోగతే నీరజతో ఒఒఒఒఒఒ ॥పంచాతుం॥

3 జానుసీయూఇవ సానునిహో।

తుల్కీ—భర సిరఘోటా అఅఅఆఅఅ ॥పంచాతుండన॥

౩. స్వరజతులు ప్రారంభము;

బేగడరాగం; ఆదితాళం

నాయికపరకీయ, అభిసారిక, నాయకుడుశఠుడు;విరహ విప్రలంభ శృంగారము, కరుణారసము, అద్భుతరసము.

సంచారీభావములు.

దైన్యము, త్రప, రోషము, గర్వము, ఆర్తి,మోహము, శ్రమము, నిర్వేదము, చింత, జాడ్యము, హర్షము, ఔత్సుక్యమున్ను, వితర్కము.

పల్లవి॥ తిరిగిజూడవదేమిరా-తీరైనసామి ॥తిరిగి॥
విషాదము వితర్కము దైన్యం
అనుప॥ సరసుడా-శ్రీకాంచివరదా నీకింతబిరుద ॥తిరిగి॥
రోషం, గర్వ, వితర్కం
మరులుమించి మరునివగకోర్వను కోరివెతకవచ్చి బిలువగా
మోహం ఆవేగము,ఔత్సుక్యం,ఆర్తి, దైన్యము,శ్రమ
కరుణమించి కనికరముగజూడగ అనాదరణజేసితివి శెబాష్॥తిరి॥
దైన్యం చింత, దైన్యం, నిర్వేదం, రోషం, త్రప, హేళన
1 తనువులొక్కటైబెనగ॥(ఇక్కడఆలింగనవిశేషములుజూపవలెను)
దైన్యం
2 జంటబాయ లేనురా సామి
నిర్వేదం, శ్రమ, చింత, జాడ్యము
3 గలకలమగు గళరవములు చెలగగ ముఖంబుగను సదామదిని
ఔత్సుక్యం ఆలస్యము హర్షము ఔత్సుక్యము
కళలను ॥తిరిగి జూడవ॥

౪. యదుకులకాంభోజిరాగం, చాపుతాళం, స్వరజతి.

నాయికస్వీయ, ఖండిత నాయకుడు శఠుడు; విరహావిప్రలంభ శృంగారము కరుణారసము; అద్భుతరసము.

సంచారీభావములు. దైన్యము, అసూయ, ఔత్సుక్యము, విషాదము, వితర్కము, ఉగ్రత, మోహము, గ్లాని హర్షము, నిర్వేదము, ఆర్తి, ఆలస్యము, చింత.

ప॥ 1 వెన్నుడాయలవన్నెలాడిని కన్నుసైగల చిన్నబిలచుచుచన్ను [లంటితి
దైన్యము అసూయ ఔత్సుక్యము ఉగ్రత
వన్ననీవగలేమిరా॥ ఓరన్ననీవగలేమిరా॥ వెన్నుడాయల॥
విషాదము విషాదము
వితర్కము వితర్కము
అద్భుతము అద్భుతము
2. నిక్కముగనే నిన్ను నమ్ముచు మ్రొక్కివేడిన సృక్కపరచుట [చక్కనా
ఉగ్రత ధృతి దైన్యము గ్లాని, వితర్కం.
ననుసృక్కజేయుటచక్కనా ఓరన్ననీవగలేమిరా.
గ్లాని వితర్కం విషాదము వితర్కం
అద్భుతము.
3. మేలువాడని చాలకోరినబాలరా యీవేళమోహముతాళరా
హర్షము ఔత్సుక్యం దైన్యం మోహం, ఆర్తి, ఆలస్యం.
చింత, గ్లాని, ఔత్సుక్యం
నిర్వేదము, విషాదము.

ఓరన్న నీవగలేమిరా ఏన్ను

విషాదము, వితర్కము.

అద్భుతం

4. యీజాలమేలరా బాలశ్రీగోపాల యికనన్నేలరా.

ఆలస్యము ఔత్సుక్యము

నన్నేలుకోర సలాము రే॥ ఓరన్న నీవగ వేమిరా.

దైన్యము విషాదము

ఔత్సుక్యము వితర్కం

ఉగ్రత అద్భుతం

5. శంకరాభరణము; చాపుతాళము; స్వరజతి;

స్వీయ ఖండిత; నాయకుడు దక్షిణుడు; విరహవిప్రలంభశృంగారము కరుణారసం:—

దైన్యము మోహము ఆర్తి, ఆలస్యము నిర్వేదము ఔత్సుక్యము; ఉగ్రత రోషము అసూయ విషాదము శంక వితర్కము హర్షము

పల్లవి. సామిగా యీమోహము నేతాళజాలర నిజంబుగ

దైన్యము మోహము దైన్యము, ఆర్తి ధృతి

ఆలస్యము నిర్వేదము,

1 పదంబులకు మ్రొక్కెదనుర ॥సామిగా

దైన్యం

ఔత్సుక్యం

2 భళిరఆమగువబోధనవిని బలిమిగనిను బిలచినను బలుకవుర॥సా॥

రోషము అసూయ ఉగ్రత శంక విషాదము

వితర్కం దైన్యం

3 పాపమురధర మదవతులనిటు కలసిమరతుర

ఉగ్రత ఔత్సుక్యం మోహం వితర్కము

దైన్యము వితర్కం శంక నిర్వేదం రోషము

బలుసమయమున ॥సామిగా॥

హర్షము

ఆలస్యము ఔత్సుక్యము

దైన్యం

6. హిందూస్తానీకాఫీరాగం; అదితాళము: స్వరజతి:

స్వీయ మధ్య విరహోత్కంఠిత నాయకుడు శఠుడు; సఖిపార్శ్వచారిణీ, విరహవిప్రలంభశృంగారము; కరుణారసం భయానకరసమున్ను; ప్రోత్సాహదూతి మధురకథాదూతి;

దైన్యము అమర్షము త్రాసము మతి హర్షము చింత [విషాదము;

ధృతి ఔత్సుక్యము

ప॥ సామజగామినినేలరా శ్రీరామానాయక ॥సామజ॥

దైన్యము మతి

హర్షం

1 సామిమనవివినరా నీమదినిదెకనరా కామినిగనుగొనురా

దైన్యం మతి దైన్యం, హర్షం

దైన్యం

దామెరకుల వారిధిశశి ॥సామజ.

కరుణారసం

దైన్యం

2 మారుమచలముగొని పలుమారును శరములనెరుపు

దైన్యం చింత భయానకరసం త్రాసము

మారుకొన చిలుకలగమి మారునికినుకవదరె

అమర్షము త్రాసము

సుమారుగ సుమాళీ దుమారము విసరెపవనుడు ॥సామజ

హర్షం త్రాసము; దైన్యం

విషాదము అమర్షం

3 సారసముఖి కనుగవసరియనదగు తొగలను.

దైన్యము ధృతి మతి

సారెకు చిలుకపలుకు తెలుపుపలుకు కరంబులుచిగురులురా

అమర్షం ఔత్సుక్యం మతి హర్షము

కుచంబులుగిరులురా వళుల్తరగలురా తనరుచులు

హర్షము ధృతి దైన్యం

మెరుగునగు సరిగనగవువిరులకెనర సఖియసరత

హర్షము మతి మతి ధృతి హర్షము

గనుగొనరవరగుణాభరణ నాపలుకుసమ్మతగునని.

విషాదం ఔత్సుక్యము హర్షము ధృతి

దైన్యం

7. అఠాణారాగం ; రూపకతాళము ; స్వరజతి

పరకీయ విరహోత్కంఠిత నాయకుని శరణు సఖిపార్శ్వచారిణి విరహ విప్రలంభ శృంగారము కరుణారసము;

దైన్యము చింత ఔత్సుక్యము వితర్కము ఆలస్యము ఉగ్రత హర్షము ఆర్తి అసూయ మదము మోహం.

పల్లవి. సామిని రమ్మనవే వేగమే దయజేసియిప్పుడు ॥నా॥

దైన్యము చింత ఔత్సుక్యం దైన్యం

1. సరోజదళనయనా పరాకుయుకతగునా

దైన్యం, చింత

బిరానకని కరానవిను సకసుని సరసకుసమయము ॥నా॥

దైన్యం ఉగ్రత దైన్యం ఔత్సుక్యం

దైన్యం

2. చలంబువలదనవే ముదంబునుగనవే యురంబు

ఆలస్యం,ఉగ్రత హర్షము

దైన్యం

చింత

మరుశరంబులను చెదరెను వలువయువదలెను.

ఆర్తి ఔత్సుక్యం దైన్యం

మోహం

3. దానింటికేగుటబలు ధారాళమైనమనసు

అసూయ వితర్కం ఉగ్రత

మదము

నిదానంబు తామరచి సదావెంటతిరుగ.

చింత దైన్యం వితర్కం

నెలదాసియవెరా నీమదిరా తెలియదాయనుచు ॥సా.

అసూయ ఉగ్రత ఉగ్రత వితర్కం

మదము

దైన్యము

(రా॥ అనగారాయి)

1 వ అధ్యాయము సమాప్తము

శ్రీరస్తు.

అభినయస్వయంబోధిని.

పదవర్ణములు.

2 వ అధ్యాయము.

కాంభోజిరాగం రూపకతాళం.

నాయిక పరకీయ; విరహోత్కంఠిత; విరహవిప్రలంభశృంగారము కరుణారసము;

సంచారులు; మోహము నిర్వేదము దైన్యము ఆర్తి ఆలస్యము చింత శంక రోషము అసూయ అమర్షము ఔత్సుక్యము వితర్కము.

పల్లవి. నెలతరోయీమరులు నేనెటుతాళుదునే ॥నెలత॥

మోహం,శంక నిర్వేదం దైన్యము
వితర్కం ఆర్తి ఆలస్యము.
ఔత్సుక్యము

అనుప. లలితుడైనకోటి రఘునాధస్వామికి పొలతులెవ్వరో

దైన్యము అసూయ శంక
వితర్కం

చాలాబోధించినారట ॥నెలతరో॥

శంక చింత వితర్కం
రోషము

2. ఓబాలా వినుము ఆనాటి చెలిమి సరాగమున పరాకుగని।

దైన్యం అమర్షము, నిర్వేదం. ఔత్సుక్యము, చింత.

బిరానచెలియమాటవిని పోడిమీరగ నీటగుసామి॥

అసూయ, రోషము. దైన్యము, మోహము.

నాదుపైని తామసము గలిగెనట ॥నెలతరో॥

రోషం, దైన్యం, చింత, శంక.

3. ఏవేళనను వినగను రానిపలుకులను॥

అమర్షం, నిర్వేదం. అసూయ.

(మరులు నేనెటుతాళుదునే అని పాడుతూ యిక్కడపట్టవలసినవి.)

1. వలపు నిలుపలేను॥ ఇందుకు వృత్సాంగహస్తముపట్టి వక్షస్థలము ఎగరవేయు ముఖమున దైన్యముతో ముకుళహస్తము హృదయమందుంచి పతాకహస్తముచేత నిషేధించేది ॥ఇది ఔత్సుక్యములోది॥

2. ప్రియుడు లేనిదీ నిముషములు యుగములుగా నుండును.	ఇందుకు, శిఖరహస్తము ఎడమచేతితో పట్టి కుడిచేతిని కర్తరీముఖ హస్తమునుబట్టి హంసాస్యము పైనుంచి క్రిందికిలాగి చిటికినవ్రేలునుంచి వ్రేళ్ళనులెక్కపెట్టి పతాకహస్తములు పైకి లాగవలెను. ముఖమున దైన్యముతో తలవంచేది॥—ఇది నిర్వేద మనబడును.
3. హారములు భారములైనవి.	ఇందుకు, హారములకు హంసాస్య హస్తములు మెడచుట్టుపట్టి పతాకహస్తములచేత భారములకు కనపర్చి ముష్టిహస్తముచేత ముగించేది. దైన్యముకనపర్చవలెను. (ఇదియును నిర్వేదములోద)
4. శరీరమును చాలించుతునని.	ఇందుకు, పతాకహస్తముచేత శరీరమును కనపర్చి ముకుళహస్తములు జార్చవలెను. (ఇది నిర్వేదము)

5. నాకునష్టం కనుగొనవే ఓసహాతియని | ఇందుకు, పతాకహస్తమునుబట్టి మణిహస్తము పట్టి కపిత్థహస్తముపట్టి పతాకహస్తము పొడిచి మృగశీర్షహస్తము పట్టవలెను (దైన్యము చూపవలెను.)

6. నాశరీరము నాకు వశముగాదు చూడవే. | ఇందుకు, పతాకహస్తముపట్టి అర్ధచంద్రహస్తముచే శరీరమును కనపర్చి పతాకముపట్టిమృగశీర్షహస్తములుపట్టి పతాకముచే నిషేధించేది. దైన్యముతో వేడుకొనవలయును.

శిఖరహస్తము హృదయమందుకొంచెము పైకెత్తి. పతాకముచే నిషేధించి దైన్యముతో చూడవలెనుఇది అంతయు దైన్యము కనపర్చవలెను.

7. పుష్పమాల వాడెను కనవే. | ఇందుకు, మయూరహస్తములచేత పుష్పమాలలుకనపర్చి అలపల్లవహస్తములచే ఆడించి ముఖమందు దైన్యము కనపర్చవలెను. ॥ఆర్తి॥

8. వుఛ్వాస నిశ్వాసలు అధికమయ్యె యేమే అని. | ఆర్తి.

9. హారములు కరగెను. అయ్యో అని॥ దైన్యం, శ్రమ, ఆర్తి కనపర్చుము

10. శరీరమందు రోమాంఛముచూపి (ఇదిపశేషముగా వున్నదని గరుపొడుచుట) | ఇది సాత్వికభావములోది.

11. శరీరమందు స్వేధము ప్రవాహమైనది చూడవే అని॥ డిటో.

12. చెక్కిళ్ళు తెల్లనయ్యె ఆహా అని తెలతెలబోవుట డిటో.

13. కంపము హెచ్చెను ఆహా అని (కంపమనగా వణుకు) డిటో.

14. కన్నుల అశృవులు విడిచి ఏమే అని సఖిని చూడవలెను. డిటో.

15. కంఠమున గద్గదస్వరముగా పాడి అయ్యో అని దైన్యంగా చూడవలెను. | డిటో.

16. హారము వద్దు. అరతి.

17. నిద్రవద్దు. డిటో.

18. ఆటలువద్దు. డిటో.

19. పాటలువద్దు. డిటో.

20. తోటలువద్దు. డిటో.

21. మృతియత్నముచేసి శరీరమును పోగొట్టుకొనేటట్టుఅభినయించేది. | నిర్వేదము.

22. కంఠమున ఉరులు కట్టుకునేటట్టు ప్రయత్నించి సందేహించి మానవలెను. | డిటో.

23. వాడిని బండలు కట్టుకునేటట్టు ప్రయత్నించి సందేహించి మానవలెను. | నిర్వేదము.

24. సందేశము అనగా రాయభారము పంపవలెను. ఔత్సుక్యము.

25. దూతికి బంపుటకు దూతిని బ్రతిమాలవలెను. ఔత్సుక్యం, దైన్యం.

26. లంచమిచ్చెదను ప్రియునితేవే అని చూపుతూ దైన్యం, ఔత్సుక్యం కనవర్చవలెను.

(యీభావములు అభినయించవలెను.)

మోహనరాగము; రూపకతాళము; వర్ణము;

స్వీయ ఖండిత శఠాంతఃప్రఖ్యాతుడగు వైశికుడు.

ఈర్ష్యామాన విప్రలంభ శృంగారము రౌద్రరసం దైన్యము, అసూయ,అమర్షము, శంక, విషాదము, ఉగ్రత, హర్షము, ఆలస్యము, మోహము, చింత, వితర్కము, ధృతి, రోషము, పరిమాణములు.

పల్లవి॥ ఏమాయాలాడిరానాసామి నీకేమని బోధించెరా॥

శంక, అసూయ, దైన్యము. వితర్కం, శంక, ఉగ్రత.

అనుప॥ భూమివెలయుదత్తాజేంద్రుని పుత్రిక శ్రీ మల్లాక్షీచంద్ర॥

దైన్యం హర్షము.

సామిగవినరా నామీద ప్రేమ యేమొకో మరచియున్నావు॥

దైన్యం. మోహం. శంక. ధృతి, ఉగ్రత.
చింత వితర్కం శంక, దైన్యం.
వితర్కం.

ఓహో ఏమనిదెలుపుదు ప్రియముచాలగలదని కనుగొంటిని.

విషాదము, శంక, హర్షము, ధృతి. దైన్యము.
వితర్కం

భళియంటిని నినుమెచ్చితిగదరా ఘనంబుగనినుదలచిన

హర్షము. హర్షం, ధృతి, హర్షము.

ననుంజేరబిలువకయిటు జాలముసేయతగదుర పలుమరు

శంక, వితర్కం ఆలస్యం, ఉగ్రత. విషాదం.
విషాదము,

నినువలచితిగదరా మదినుంచవేర నేరదయసదయ॥ నీకేరుణ.

చింత, ధృతి, మోహం. అమర్షం, వితర్కం దైన్యం,
శంక. చింత, విషాదం.

ఔరౌర బాగాయేమరేమి అలసరోజాక్షి వలనుతగిలి

ఉగ్రత. రోషము, శంక. అసూయ. విషాదము.

నానెనరు మరచితివి ॥ఔరౌర॥

దైన్యం చింత.

1. చిరతనాటి మొదలు నిన్నేమదిదలచితి॥ ఔరౌర॥

హర్షము, ధృతి. మోహం, ధృతి, దైన్యం.

2. అదేరసామి తగవుగలదేమి అలచెలినిదలపవు ॥ఔరౌర॥

దైన్యం. శంక. విషాదం. ఉగ్రత,
ధృతి.

3. నిన్నేకానిపరులనునే జూడబోనుతరుణి నమ్మికలుకొమ్మనుచు

హర్షము అమర్షము ధృతి, అసూయ,ప్రమాణకము, ధృతి.

మనంబార నొసంగితివి ॥ఔరౌర॥

హర్షము. అసూయ.
ప్రమాణకము. విషాదము.

4. ఏమేమోలాలింపుచు బేలింపుచు యీమేనునీదని

వితర్కం,విషాదము, దైన్యం ధృతి, దైన్యము.
శంక

చాలానాటనుండి నీసరిలేదటంచు సరోజాక్షికి వలపుమీరి

స్మృతి, చింత. హర్షము, ధృతి, దైన్యం. మోహం

చనువుగోరి మనంబార నొసగితివి ॥ఔరౌర॥

హర్షము, హర్షము, దైన్యం,
ప్రమాణకములు.

N. B. ఏమనిబోధించెరా అనేచోట.

ఉపాలంభములో పట్టవలసినవి నిష్ఠురోక్తులు.

అనగా, యిక్కడ.

1. నాతో మాట్లాడవద్దన్నదా ;
2. మాయింటికి వెళ్లవద్దన్నదా ;
3. నాచెలిమి విడనాడమన్నదా ;
4. నన్ను మరవమన్నదా ;

యీమొదలైనవి పట్టవలెను ;

10. ఆనందభైరవిరాగం ఆదితాళం వర్ణము.

స్వీయ విరహోత్కంఠిత నాయకుడు శఠుడు.

విరహవిప్రలంభశృంగారము కరుణారసము.

దైన్యము, నిర్వేదము, ఆర్తి, ఆలస్యము, ఔత్సుక్యము, మోహము, చింత, గ్లాని, అమర్షము, తటస్థములు, త్రాసము, ధృతి, ఉగ్రత, వితర్కము, హర్షము, విషాదము.

పల్లవి॥ చలముజేసితేయిక తాళజాలర నాపైచక్కనిసామి।

ఆలస్యం దైన్యం ఔత్సుక్యం నిర్వేదం దైన్యం
నిర్వేదం, ఆర్తి చింత

నెనరుంచరా వెలయు శ్రీశ్యామ రాజేంద్ర విభునితన
దైన్యం దైన్యం

యుడైన సలలితగుణ శ్రీకృష్ణమహారాజభూపాల ॥చలము॥
హర్షము దైన్యం, ఔత్సుక్యము

అనుప॥ నామనవివినరా కనికమున చనుమొనలు నలుమరా।

దైన్య, చింత, దైన్యం ఔత్సుక్యం

మరులుమీరియున్నారా రతిసలుపర ధరాసుందరా।
గ్లాని మోహం ఆర్తి ఔత్సుక్యం దైన్యం.

హావీర గారక్షించరాయిపుడు ॥చలము॥
నిర్వేదం దైన్యం నిర్వేదం

చ. పతినీవేయుని నమ్మితిరా ॥చలము॥
దైన్యం ధృతి, దైన్యం

1. యీకోకిలలు గూయనేనెట్లోర్తురాసామి ॥పతి॥
తటస్థములు విషాదము ఔత్సుక్యం, గ్లాని
చింత త్రాసము.

2. ఏరా సరగుననీ అధరరసమీర ధీర రార మేరగాదుర ॥పతి॥
దైన్యం ఆలస్యం దైన్యం ఔత్సుక్యం దైన్యం, విషాదం, దైన్యం, చింత
ఉగ్రత

3. వేవేగరార నేనోర్వవశముగాదికను సరసకిపుడు కంతునిశర
దైన్యం, ఆలస్యం, గ్లాని, చింత, ఔత్సుక్యం, ఆర్తి దైన్యం అమర్షము

ములకు ఎంతనిసైరింతునురా చెంతరార రంతుజేయవేళగాదుర
వితర్కం మోహం చింత దైన్యం ఆర్తి విషాదం దైన్యము
ఆలస్యం

ఏలవాదుసామి ॥పతినీవే॥
వితర్కం దైన్యం

11. ముఖారిరాగము; ఆదితాళం, వర్ణము.

స్వీయ విరహోత్కంఠిత నాయకుడు శఠుడు.

విరహవిప్రలంభశృంగారము కరుణారసము.

దైన్యము, ఆలస్యము, వితర్కము, గ్లాని, విషాదము, ఔత్సుక్యము, గర్వము, హర్షము, అసూయ, మోహము, త్రాసము, ఆర్తి, చింత, నిర్వేదము, ఉగ్రత, స్మృతి, త్రప.

ప. చలముసేతురానాపైని చక్కనిసామి జాలమెలరార
దైన్యం విషాదము హర్షము ఆలస్యం వితర్కం
ఆలస్యం వితర్కం

కలువలరాయుడు పల్లుమారునన్నే చలపట్టెరా

దైన్యం గ్లాని ఉగ్రత, విషాదము

పలుకవేమిరా నాతో బాలగోపాల సామి!

విషాదము దైన్యం

ఔత్సుక్యం

అనుప. పరాకువలదని మరిమరి జెలుపగను వినవదేనా మనవివిని

ఉగ్రత దైన్యం దైన్యం విషాదం గర్వం వితర్కం, నిర్వేదం

దైన్య

సరోజముఖిని గరాగరిగ ముదంబుదనరగ నేలగ

హర్షము దైన్యం హర్షము దైన్యం

నిదేసమయము సరసాయిపుడు ॥చలముసేతురా॥

ఔత్సుక్యం, ఆలస్యం, దైన్యం, చింత

చరణం. నీకింతైన దయలేదటరాసామి

విషాదము దైన్యం వితర్కం

నిర్వేదం

1. ఏసఖిబోధించెనురా ఏరామాటాడవు బిలచితెసదయ ॥నీ॥

అసూయ. వితర్కం, విషాదం చింత గర్వము విషాదము దైన్యము

2. మున్నుకడుప్రేమతో నెరలీవితో మంచిపలుకులతో కూడితి

మోహం గర్వం హర్షం స్మృతి

వపుడేమరచినసామి ॥నీకింతైన॥

దైన్యం వితర్కం.

3. బాలనురా నిరపరాధినిరా అలుకసేయతగవగునటరా

దైన్యం; విషాదము విషాదము, వితర్కం

దైన్యం

పూలవిల్తుమడాసిబలు చలము బూనియు నెదగడియ

ఉగ్రత, గ్లాని, ఔత్సుక్యం. దైన్యం, ఉగ్రత.

శరములేయగను తాళగవశమ ॥నీకింతైన॥

త్రాసము, మోహం, ఆర్తి.

చింత, ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం,

నిర్వేదము, వితర్కం.

4. సారెకునునేరము లెంచెదవేల ఎవరైనవినినగర కోరినిన్ను

విషాదము, వితర్కం, వితర్కం, త్రప, దైన్యం, స్మృతి.

వలచియున్ననన్ను కన్నడ జేసెదచవుర యిదేఘనమభళిరభళిర ॥నీ

ఔత్సుక్యం, విషాదము, గర్వము, నిర్వేదము,

వితర్కం.

5. వేసనేయకుర మరెవ్వరివేషబోదురా చెలువుడననుకూరిమి

దైన్యం, చింత, విషాదం, వితర్కం దైన్యం, హర్షము.

తోడ మదనుని కేళినెనయుము నినుబాసినేనోర్వగజాలను

ఔత్సుక్యం. దైన్యము, ఔత్సుక్యం, విషాదం,

ఆర్తి, ఆలస్యం.

గదరా ॥నీకింతైన॥

దైన్యం.

12. తోడిరాగము, రూపకతాళము, వర్ణము

స్వీయ మధ్య ఉత్తమురాలు ధీరలలితుమ ప్రోత్సాహమూతి ము

ఖురకథామూతి కరుణారసము:—

దైన్యము, గ్లాని, ఔత్సుక్యము, మోహము, ఆలస్యము, గర్వము ఆధ్యానము, ధృతి, మతి, వితర్కము, హర్షము, శంక, శివపూజ స్త్రీవర్ణన, రతివిశేషములు, ఇవి కనపర్చవలసినది.

పల్లవి॥ దానికె తగుజాణరానీవు దయయుంచయీవేళరా
స్త్రీవర్ణన, ధృతి, దైన్యం, మోహం, ఔత్సుక్యం
దైన్యము, ఆధ్యానము, ఆలస్యం.
ధృతి.

అనుప॥ మానాథునదైన శ్రీ మహాదేవునిబూజించు శ్రీనిధిసీవేర
హర్షం శివపూజ ధృతి, మతి.

శివాజీమహారాజేంద్ర ॥దానికె॥
దైన్యం.

చ॥ దానితమిదాచదురా దానిసరిచానభువిగాన దొరకదు
మోహం, ధృతి. స్త్రీవర్ణన, మతి, ధృతి ధృతి.

ధీరయని దొరికెను యికనురతిసలుపస మయము పదరయిపుడు
గర్వం హర్షము ఔత్సుక్యం, ఆలస్యము దైన్యం

సదనమునకు అరమరలికశాయతగునా మనవిగైకొనుము ॥దా॥
ఆలస్యం, గ్లాని, వితర్కం, దైన్యం
శంక.

1. కామునికేళికైనభామను చేరరారా ॥కాముని॥
మోహం దైన్యం ఔత్సుక్యం.

2. గారవించవేగరార కేరడంబుశాయతగదు ॥కాముని॥
దైన్యం, ఔత్సుక్యం దైన్యం, ధృతి

(కేరడమనగా పరిహాసము)

3. మాటబలుకదురా మంచిగుణనిధిరా వేరుదలచకురా నీవింతలకు
ధృతి, దైన్యం ధృతి దైన్యం గర్వము
తగినసతిర ॥కాముని॥
ధృతి, దైన్యం

4. బోసలకులాధిపతిసేవేయని తావలచియున్నది సదావినుము
ధృతి మోహం హర్షము, దైన్యం

కరుణతో కౌగలించరా ఘనుడనికై నజాణరారతులకుమేటిగదరా
ఔత్సుక్యం గర్వం, హర్షం, ధృతి రతివిశేషములు, ధృతి.

వితరణశాలియదెరా యెంతోపొగడిన యింతికెతగును
ధృతి, వితర్కం గర్వము హర్షము.

స్వాంతముగయెంచి చింతలుదీర్చరయేలరా జాలముచాలుర
మతి, ధృతి చింత, దైన్యం, శంక ఆలస్యం.

చాలరశీలర ఏలర వేళర యిపుడు ॥కాముని॥
దైన్యం శంక ఔత్సుక్యం, దైన్యము,

13 పూర్ణపంచమరాగం ఆదితాళము: వర్ణము.

స్వీయ, నాయిక, విరహోత్కంఠిత, శరుడు, సఖిసంధానకారిణి, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, శృంగారరసము, ధృతి, ముదము, ఔత్సుక్యము, హర్షము, మోహము, దైన్యము, గ్లాని, గర్వము, స్మృతి, విషాదము.

పల్లవి. నిన్నేకోరియున్నదిరా నెలతసీకేతగినదిరా
ధృతి ముదము హర్షము ధృతి ఔత్సుక్యం

వన్నెకాడనారాయణేంద్రుని వరతనయశ్రీవెంకటరాయధీర

దైన్యం దైన్యం ధృతి ముదము

అనుప. నీమేలగు నుదారతయు నీతాళిమియు నీమాలిమి నీకేప

హర్షము ధృతి హర్షము గర్వము

నీహొయలు నీసొగసు నీఘనత వినిగని మదిలోయెంతో

గర్వం హర్షము గర్వము ముదము హర్షము
గ్లాని

సొలసె ॥నిన్నే కోరియున్నదిరా.

గ్లాని మోహం

దైన్యం

చ. సరసముల కదిమేటిరా.

మోహం, ధృతి దైన్యము

1. నీపై నిమోహమునన్ రారమ్మని వినుతించెర సరసముల

మోహము ఔత్సుక్యం దైన్యం

2. నెమ్మిచనుదమ్ములను గుత్తిమ్మగను రొమ్మిమనిలాలించెర ॥స॥

ఔత్సుక్యం హర్షము మోహము దైన్యం

3. సరసుడనీమదిదెలసి ఆచెలిరతివేళన్ చాలవగవగ

స్మృతి ధృతి ముదము ఔత్సుక్యము గ్లాని, విషాదము

నినుబెనగి కోకిలవలె తానపుడు బలుకర ॥నిన్నే॥

ముదము హర్షము ధృతి దైన్యం

4. సామిభళిరయనిసరిసరిగా కౌగిటనలమి యదుముకొనితా

ధృతి ముదము మోహం హర్షం ఔత్సుక్యం

వింతవింతమాటలు కొంతగళరముల్ సంతగిలిగింతవిడి

హర్షము హర్షము
విషాదము

యెంతెంతోకొసరు ॥నిన్నేకోరి॥

విషాదం, హర్షము, దైన్యం

ధృతి

ఆరజములుచొనీతుల్ గలబంధములున్ ఆరతులభేదముల్

హర్షము మోహం రతులు

కోకిలనగవుల్ చిలుకలపలుకుల్ సొలపులమాటల్

ముదము హర్షము హర్షము

పగవగవీలల్ అహాహాసమయమిది విడువకనీయధర

హర్షము ఔత్సుక్యము, ధృతి గ్లాని.

మధురరసములొసంగి నినుకలసిమెలసి బిరుదులం

ఔత్సుక్యం మోహం ఔత్సుక్యం

దుటకు నాజలజముఖి మరిమరిపొగడెను నినిమిగుల ॥నిన్నే॥

దైన్యం ధృతి ముదము

దైన్యము,

(యీసాహిత్యమంతటను హర్షమనే సంచారివున్నది)

14. వసంతరాగము రూపకతాళము వర్ణము.

పరకీయ విరహోత్కంఠిత నాయకుడు శఠుడు;

విరహావిప్రలంభశృంగారము కరుణారసము:—

మోహము, దైన్యము, ఆర్తి, ఆలస్యము, ఔత్సుక్యము, చింత, విషాదము, హర్షము, వితర్కము, గ్లాని, అమర్షము, అసూయ.

పల్లవి॥ మోహామణపజాలనే ముదితా ఏమిసేతునే

మోహం, దైన్యం, ఆర్తి, విషాదము, చింత.

ఆలస్యము, ఔత్సుక్యం, వితర్కం, దైన్యం.

అను॥ మోహనాంగుడైన శ్రీ ముద్దుకృష్ణరాజేంద్రునిపై

హర్షము. దైన్యము.

దానకర్ణావతారుడే శ్యామరాజకుమారుడే

హర్షం. హర్షం

సకలజనానందకరుడే వానికిసాటివారెవరె ॥మోహనాంగ॥

హర్షము దైన్య, వితర్కం

చ. 1. వాదానాపైయిదే సరిగాదనిసరగున ॥వాదా॥

వితర్కం, విషాదము, చింత, ఔత్సుక్యం

దైన్యం, అమర్షం, దైన్యం

2. యీమారు నిక సుమశరముల కదనాయనుగదా

ఔత్సుక్యం, చింత. దైన్య, గ్లాని, విషాదము

నీకై మదిలో నెనరుదోచదు లే వేగమున ॥వాదా॥

విషాదము, దైన్యము, ఔత్సుక్యం, ఆలస్యం

3. ఓచెలియనను నాసరి చెలులు చులకనసేయ మేరలేని

చింత, దైన్యం, అసూయ, విషాదము, గ్లాని

యీవిరహ మెంతనిసయిపతగునె నెనరుదలచి కనికరమున

మోహం, విషాదము, వితర్కం, దైన్యం దైన్యం.

గ్లాని,

మదనకథనమునను గూర్చుట మరిమరుదాపమున

ఔత్సుక్యం, హర్షము, గ్లాని, మోహం.

ఔత్సుక్యం.

నిలువజాలను ॥వాదానాపై॥

ఆర్తి, ఆలస్యం,

దైన్యం.

15. శంకరాభరణమురాగం ఆదితాళం; పదం.

స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, శఠుడు, విరహవిప్రలంభ, శృంగార కరుణారసము, దైన్యము, మోహము, చింత ఔత్సుక్యము, ఆర్తి, ఆలస్యము, ఉగ్రత, గ్లాని, ధృతి, మతి, ఆవేగము, త్రాసము, విషాదము, శంక.

పల్లవి॥ మనవిగైకొనరాదా చక్కనిసామి మమతమీరియన్నారా

దైన్యం, శంక మోహం, ఆలస్యం

చింత, ఆర్తి, ఔత్సుక్యం.

అను॥ ఘనుడౌ నారసింహేంద్రుని తనయుడై వెలసిన సనజాత్రా

శ్రీకృష్ణరాయ మహీపాల సుగుణశీల ॥మనవిగైకొను॥

ఔత్సుక్యం. దైన్యం

చ. నీనేరతనము నీధీరతనము నీకేతగుననిదలచగా

ఉగ్రత గర్వము ధృతి, మతి

అపుడునామదిభ్రమసి విరహమనేసాగరములో

ఆర్తి, మోహం, చింత, గ్లాని.

మునిగితేలుచుండగ ॥మనవిగైకొనరాదా॥

త్రాసము; దైన్యం.

1. దానరాధేయ॥

దైన్యం, మోహం.

2. ఏరాసామి నీసాటిధీరనేగాన ॥దానరాధేయ॥

దైన్యం ఉగ్రత, ధృతి, మతి.

3. పంచశరుడువిలువంచి శరములను ముంచిన వేళల

మోహం. ఆర్తి ఉగ్రత.

వంచన నేటికి ॥దానరా॥

విషాదము.

శంక.

4. ధరాధిపతివని ధోరాధోరలుపొగడరా కవిజనులు

ధృతి,మతి, ఉగ్రత, మతి, ధృతి.

తరాతరమెరిగియిూరా చలమికమానరా నాపై కృపజూ

మతి, దైన్యం ఆర్తి, దైన్యం విషాదం, దైన్యం

పరా మరులుమించినవిరా ననుగైకోరా ॥దానరా॥

ఔత్సుక్యం, దైన్యం దైన్యం.

చింత.

5. వేమరుచిలుకలుకలకలమని గూయగనే నెటు తాళుదును

త్రాసము. ఆవేగం. త్రాసము.

ఏలా యీవేళా నన్నేల జాగేలా శ్రీలోలా

శంక మతి దైన్యం ఆలస్యం దైన్యం

నీకిది మేరగాదురా కోటిమన్మథాకార నీసారి

చింత ధృతి, మతి.

నీసాటిలేరని నేపాటబాడితే సారసాక్షునీకృపయులేక।

ధృతి మతి దైన్యం

నాపై నేరమేమి యీవగలు చాలుచాలు ఏలరనీకు మ్రొక్కేరా॥

విషాదము,శంక ఉగ్రత ఔత్సుక్యం

దైన్యము దైన్యం.

16. శంకరాభరణము; ఆదితాళము; వర్ణము;

స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, శఠుడు, సఖిపార్శ్వచారిణి, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

మోహము, నిర్వేదము, దైన్యం, ఆర్తి, ఆలస్యము, ఔత్సుక్యము, ధృతి, అమర్షము, గ్లాని, త్రాసము, అసూయ, విషాదము, చింత, ఉగ్రత, పశ్చాత్తాపము.

పల్లవి. మరులునిలుపజాల సరసునితోడి తేవే ॥మరులు॥

మోహం, నిర్వేదం దైన్యం

దైన్యం ఆర్తి

ఆలస్యం ఔత్సుక్యం

అనుప. పరమపావనుడైన పార్థసారథిస్వామిని ॥చెలిమరులు॥

ధృతి హర్షం దైన్యం

చరణం. నినునెరనమ్మితి ననుకాదనకను మురారినిసదనమునకు

ధృతి ఉగ్రత దైన్యం

పదనీవనుచును బిలువలె మదనుడీరసము మిగులగా

దైన్యం చింత ఆర్తి అసూయ అమర్షం

వడిగ వకసారిగమరి గమకించి ననుగాసిలగజేసె

ఉగ్రత, ఉగ్రత త్రాసము గ్లాని ధృతి

మదాళిమదముమీరినచిలుకలు ముదాననుమూగమ ప

అమర్షం ఔత్సుక్యం విషాదం

దములసమగతిగ సారెకుచబిరావిరను కరాళమ్ముగను

దైన్యం ఉగ్రత ఆర్తి

రోదలుసేయగను వలపుదురుసామెను సదయునికలియ

త్రాసము మోహం గ్లాని దైన్యం

జేయు చెలి ॥మరులు॥

విషాదము

1. అలరుబోణుల మాయలకేలోనయితి ॥అలరు॥

అసూయ విషాదం

పశ్చాత్తాపము

2. పరాకువలదునామనవినిను సరోజముఖినినునామదిని

ఉగ్రత దైన్యం దైన్యం

నిజమ్ముగగను నెరనమ్మితిని సరిగబంగారుజిగిపావడయు

ధృతి, హర్షం, దైన్యం, ధృతి ఔత్సుక్యం,

మానికెంపుబొగడలు పతకాలునొసగెదను సామినిబిలువవేచెలి

దైన్యం విషాదం, దైన్యం ఔత్సుక్యం, దైన్యం

3. సమ్మతిననుతనసొమ్మని దలచకనమ్మిన తమినల

హర్షము, దైన్యం, ధృతి అమర్షం, మోహం

కొమ్మవిడది యనిజమ్ముగ తనమదినమ్మచు

అసూయ ధృతి విషాదము, ధృతి

మనసననుదలచ డధికమ్ముగ మరుడుశరములను

అమర్షం గ్లాని విషాదము, ఔత్సుక్యము

కనికరమ్ముదొలగివడి రిమ్మెను బరువఘనమ్ములు

దైన్యం చింత త్రాసము నిర్వేదం

బలువిడిధొమ్మిగ పలుమరుఝమ్మనగను

అసూయ, ఉగ్రత విషాదం, త్రాసము, అమర్షం

విరహమ్మునిలుపను వశమ్ముగునటె చెలి సమ్మతినిరమ్మనె

మోహం, ఔత్సుక్యం, ఆర్తి, ఆలస్యం, దైన్యం దైన్యం

కమ్మనికెమ్మోవినిమ్మనె కొమ్మరోనెమ్మది

ఔత్సుక్యం, చింత, విషాదం

నమ్మినచెలువుని ॥అలరు॥

ధృతి, దైన్యం, పశ్చాత్తాపము

17. శంకరాభరణము రూపకతాళము వర్ణము.

స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, శఠుడు, సఖిపార్శ్వచారిణి, విరహావిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము:—

దైన్యము, ఔత్సుక్యము, మోహము, ఆర్తి, ఆలస్యము, గ్లాని, చింత, త్రాసము, విషాదము, హర్షము, వితర్కం, ఉగ్రత, అమర్షము, ఆవేగము.

పల్లవి. వనజాక్షిరోవాని సరసకురమ్మనే ॥వనజాక్షిరో॥

దైన్యం దైన్యం ఔత్సుకం

అనుప. ఘనుడైనఅమరసింహేంద్రుని వరతనయుడైనప్రతాపసింహుని

హర్షము దైన్యం ఔత్సుకం

చరణం. వేవేగమెయిటురారాదయనుచు విరాళిగొని బిరానకని

ఔత్సుక్యం ఆలస్యం హర్షము చింత దైన్యం

కరానబిలచినా గరిమయాలరా సామిగాయంచునేవేడగ

ఔత్సుక్యం దైన్యం విషాదము

జాలమికసేయతగునా యిపుడు ॥వనజాక్షిరో॥

ఆలస్యము వితర్కం

దైన్యం

1. రావే మనవిదెలిపినా వాడెటులబలికె ॥రావే॥

దైన్యం, చింత విషాదం, వితర్కం, దైన్యం

2. యీమరునివేశ నేనెటులసైతునిక రావె

ఆర్తి, చింత వితర్కం, ఔత్సుక్యం

3. దురుసుగ సరవిరిశరములు నిరతముగురియనాతరమా ॥రా॥

ఉగ్రత ఆర్తి చింత త్రాసము గ్లాని

అమర్షం వితర్కం

4. యీమలయమారుతము డాయనిదివేళనుచు

ఆర్తి ఆవేగము త్రాసము చింత, గ్లాని

ఆవేగము

చిలుకలుకలకలమనుచును గూయగవిని తాళవశమా ॥రా॥

ఔత్సుక్యం హర్షము వితర్కం, విషాదం

గ్లాని, దైన్యం

5. ఏలనె ఇటుంచలమునాపై దెలుపమనవె ఏమినేరమునేజేసి

వితర్కం ఆర్తి దైన్యం వితర్కం, విషాదం

నాననుచు సింతపంతముసాధించినట్లాయనె యింకా

చింత గ్లాని, ఉగ్రత, దైన్యం, వితర్కం

దయవచ్చినన్నేలకయుంటే పచ్చవిలుకాని కెట్లోర్తునే చెలియ

దైన్యం దైన్యం, ఔత్సుక్యం, దైన్యం, ఔత్సుక్యం, వితర్కం

ఆలస్యం, విషాదం, చింత, మోహం

ఆర్తి గ్లాని

18. బిలహరిరాగం ఆదితాళం వర్ణము.

స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు శఠుడు, విరహవిప్రలంభ శృంగారము, శృంగారరసము, కరుణారసము, దైన్యము, వితర్కము, ఔత్సుక్యము, గ్లాని, త్రాసము, విషాదము, మోహము, హర్షము, ఆలస్యము, అమర్షము, శంక, ధృతి, ఆవేగము, మూర్ఛ.

పల్లవి. వారిజాక్షిమనెగారవించకిటు వేమసేతురటరా ॥వారి॥

దైన్యం వితర్కం, విషాదము

అనుప. రారా శ్రీవత్సవాయ జగత్పతిరాజచంద్ర సుగుణసాంద్ర ॥వా॥

దైన్యం హర్షము. దైన్యం

చ. మారుమునుపటివేమరు సమశరముల నురముదాయనేయ

దైన్యం, ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం గ్లాని, విషాదం

త్రాసం.

న్యాయమెన్నకపరుగులిడుగుచు పైనోరగుతెమ్మెరలతెరల

అమర్షం, త్రాసము ఔత్సుక్యం

నెరలినోరవితెరవనెమ్మది పరవశమునుజెందినది

ధృతి, దైన్యం మూర్ఛ గ్లాని, ధృతి

మోహం

నినునేమరిమరివేడిన మదినించుకకనికరములేదు

దైన్యం విషాదము, దైన్యం

కరుణరాదు సైపగతరమా భరమా చెలిసరసురాలు

దైన్యం, వితర్కం, అమర్షం ఔత్సుక్యం, ధృతి

సరసనేలనీకవిరసమేల సరసశీలదయగనుమిక ॥వారి॥

విషాదం, వితర్కం ఔత్సుక్యం, దైన్యం.

1. గరిమతోనేలుకోరసామి॥

ఔత్సుక్యం

దైన్యం

2. సారెకుమదిలోమరులెసగగను వేసారినీదు చెలిమిగోరి బిలచెను॥గ॥

గ్లాని, మోహం గ్లాని, ఔత్సుక్యం, దైన్యం

అమర్షం

3. అతులగతులసమ్మతుల రతులచతురతల సతతమతివను

హర్షము దైన్యం, రతులు, దైన్యం, హర్షము

నీకౌగిటసతముమీర హితవుజేరజతగనులతబెనగొను

హర్షము, హర్షము, దైన్యం

గతినతిముదమున ॥గరిమతో॥

విషాదము, హర్షము

దైన్యం

4. బాలనిటుల వెతలపాలుసేయుట మేలుగాదటంచు విన్నవించిన

త్రాసము, గ్లాని అమర్షం, విషాదం, దైన్యం

జాలిమాలిజాల మేలజేసెదు ఏలరా గోలరా

దైన్యం ఆలస్యం వితర్కం దైన్యం

యీచలమేలరా చాలురా కరుణశాలివనుచు లోలోన

వితర్కం విషాదము, దైన్యం, ధృతి

హర్షం

నెమ్మదినమ్మి మాలిమిగొని మిగుల విరాళిజెంద నాలకింప

ధృతి. ఔత్సుక్యం గ్లాని, ధృతి అమర్షం

క మదివీలగునా తగునా సగుణాకర లాలనచేకూరిమి

వితర్కం శంక, ధృతి ఔత్సుక్యం

చెలువలరగ ॥గరిమతో॥

హర్షము

దైన్యం

5. రారాచెలినెందాకేచదవల రాగాచంద్రునికాకలకోరువలేక

ఔత్సుక్యం, వితర్కం, గ్లాని ఔత్సుక్యం, ఆవేగము, అమర్షము

యున్నతెగువగాకవగా కేకిశుకాళిపికాళియలంచగ

విషాదము ఔత్సుక్యం

నిరాకరించి కికొన్నైనమనవివివరా కనరా కనరా నెనరానగా

అమర్షం, విషాదము, దైన్యం వితర్కం దైన్యం దైన్యం

నీకేమదిలో కరుణరావలెగాక తెలుప నెవరితరము సామిగ॥గ॥

దైన్యం, ధృతి విషాదం, వితర్కం, దైన్యం

19. నాటకురంజని రాగము ఆదితాళము, వర్ణము.

సామాన్యప్రౌఢ, విరహోత్కంఠిత, వైశికమధ్యముడు, సఖిపార్శ్వచారిణి, సంధానకారిణి, విరహోత్కంఠిత, వైశికమధ్యముడు, సఖిపార్శ్వచారిణి, సంధానకారిణి విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

హర్షము, ఔత్సుక్యము, మోహము, దైన్యము, ధృతి, ఉగ్రత వితర్కం, గర్వము.

ప. వాలుగంటి భరితప్రవీణరా మేలుగలది నెరజాణరా

హర్షము, ధృతి ఔత్సుక్యం, ధృతి

నీపై ప్రేమగలది జవరాలురా బాలరా మావర్మకులశేరేంద్ర

మోహం ధృతి దైన్యం ఔత్సుక్యం

నీపాలవెలయు పద్మనాభసామి వాలుగంటి

దైన్యం దైన్యం

చ॥ నిగనిగగలనీలములఘనములదెగడు నెరికురులుసింగిణులు

ధృతి ధృతి

బొమలు మొగమానెర చందమామనేలును సకముచ్చందురుని

ధృతి హర్షము హర్షము

నగును నెన్నుదురు చిగురుబోణి చెక్కిలివే చందురుజిగిలోగొను

ధృతి హర్షము ధృతి

చిన్నినగవువెన్నెలనుగణింపదు శ్రీలువీనులుగళితమగు

గళముశంఖమసదగవగునె మగువనాన కెనయగునె

హర్షము వితర్కం హర్షం

గంధసమీరమగుమల్లెల నిరశించుపలువరుస ॥వాలుగంటి॥

హర్షము ఉగ్రత దైన్యం

1. సాటియవ్వారిలఖోటికిరతులను మేటియైననీసాటిరా

వితర్కం హర్షము ధృతి,దైన్యం
మోహం

2. సతిపాలింపననుకొను మోహనకనులావణ్యములుగోరి

ఔత్సుక్యం హర్షము

యితరేతరమాత్సరమున చతురతనుంతపమొనరించి

అసూయ ఉగ్రత

మానసరమున పతనుత్వమనంగత్వ మిత్సుధర్మతయు

హర్షము ధృతి

శంబరాహితగతియుజెంది యతిమనోహరాకృతులై

ఉగ్రత ధృతి హర్షము, ధృతి

పతతమురతిపతితదాత్మ్యము వహించినది ॥సాటియవ్వా॥

ఔత్సుక్యము ధృతి
దైన్యం

3. లలనామణిబింబము భూమండలమునేలు దీవులంగెలిచి

హర్షము ధృతి ధృతి

అరిభూభృన్మూగర్వమణచి సువృత్తపరిపూర్ణరాజ్యలక్ష్మిగైకొని

ఉగ్రత హర్షము ధృతి

మెరమిమీర భద్రేభమస్తకంబెక్కి సారసకనకపట్టములా

హర్షము గర్వం హర్షము, వితర్కం

అనుచున్న అలకన్నియ వన్నెలలపయగున చిలుపలదొరకన్నగ

ధృతి హర్షము వితర్కం ధృతి, దైన్యం

4. పడతిరంభనుజయించుటకరుదా తొడలుమాత్రమెరంభల

హర్షము వితర్కం హర్షము

గెల్చిర వెడవిల్తునిశరములదొనలను కడువడించును

ధృతి, మోహం ధృతి

జంఘలు సఖిరుచులా యుడుగణములపగలుడుగనడచు

హర్షం, ధృతి. ఉగ్రత, ధృతి.

చెలిఅడుగులు తమ్ములకనుసరింపదగు పుడమిలోనచాన

హర్షము ధృతి ఔత్సుక్యం

చక్కదన మెక్కుడనైనగన నీకేతగినది ॥సాటియెవ్వారిలలో॥

హర్షం, ధృతి, ధృతి, దైన్యం.

(యీవర్ణముయావత్తు హర్షము, ధృతి, స్త్రీవర్ణనకలిగి వున్నది.)

20 కమాచిరాగము, ఆదితాళము, వర్ణము.

పరకీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడుఉపపతి, అయోగవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, శృంగారరసము, దైన్యము, ఔత్సుక్యము, మోహము, చింత, గ్లాని, త్రాసము, నిర్వేదము; హర్షము.

పల్లవి॥ సామినిరమ్మనవే సఖియాహో సామాన్యధోరగాడే ॥సామిని॥

దైన్యం దైన్యం దైన్యం, చింత
ఔత్సుక్యం

అనుప॥ భూమిలో(శ్రీ) తంజావూరి బృహదీశ్వరా కామితార్థ

హర్షము. దైన్యం

ములిచ్చి కలయుటకుసమయమని ॥సామిని॥

ఔత్సుక్యం,నిర్వేదము, దైన్యము

చ॥ వానిసొగసుజూచినే కనికరానను మరులైతిగదె

హర్షము దైన్యం. మోహం

ఉల్లాసము సల్లాపము ముద్దులసొంపులీను చాలాఘనుడే

హర్షము హర్షము హర్షము.

రతివిధాలసరసాలకు అతనితోరవళిగ సమరతిగలయును

మోహం ఔత్సుక్యం హర్షము
ఔత్సుక్యము.

సమయము ॥సామిని॥

దైన్యం

1. రావే నామాటవిని ॥రా॥

దైన్యం చింత
ఔత్సుక్యం

2. మారుడునాపైవెడలె ॥రా॥

ఔత్సుక్యం
మోహం,చింత

3. విరిబాణమువెద్పైనిదె చురుకుగవేయగను

ఔత్సుక్యం చింత ఉగ్రత

చెలియరో తాళాన ॥రావే॥

నిర్వేదం, గ్లాని, త్రాసము
దైన్యం

4. తుమ్మెదలుగా రొదసేయగ కోకిలలును గూయగనుసదా

ఔత్సుక్యం దైన్యం నిర్వేదం

చిలుకలుకలకలమనుచుగా బలుకగమనసుచెదరె ॥రా॥

ఔత్సుక్యం,నిర్వేదం త్రాసము
విషాదము

5. సారెకును యీవిరహములబారికి యికనోర్వనుమిగుల

మోహం ఔత్సుక్యం

నాదుగుబ్బగవబటువులయి నిగనిగమనుచును

విషాదం నిర్వేదం హర్షము

మరయగనులికిబెళికి నాప్రాణవిభుడని

త్రాసము హర్షము

నేప్రేమతోదలచి నేజేరయిదిమంచివేళనే

మోహం నిర్వేదం హర్షము

లలితమైన ప్రియుడేడబాసి సొలపున-నయభావము

విషాదము హర్షము, చింత

గనిదేగదెయిప్పుడు ॥రావే॥

ఔత్సుక్యం
దైన్యం

21. భైరవిరాగం ఆదితాళం, పెద్దవర్ణము ;

స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, శఠుడు, మధురకథాదూతి, ప్రోత్సాహదూతి, సఖిపార్శ్వచారిణి.

విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, అమర్షము, త్రాసము, ఔత్సుక్యము, ఉగ్రత, వితర్కము, మోహము, హర్షము, విబోధము, శంక, ధృతి, ఆలస్యం, జడత, విబోధము.

పల్లవి. సామివినరా చెలిసాటియందుగానరా ॥సామి॥

దైన్యం హర్షము, ధృతి

అనుప. యేమిరా శ్రీపలివెలకొప్పేశ్వరా జగదీశ్వరా ॥సామి॥

వితర్కం దైన్యం దైన్యం

చరణం. మదవతినీపైమరులు జెందినను ముదమునతనదువిడదికి
మోహం, హర్షము హర్షము, దైన్యం
రమ్మనెరాపదరా జాగునలదుర దయగనగదరావచ్చుట
దైన్యం, ఆలస్యం దైన్యం
కిదెర్రాసమయము మదనాసుగమెదనాటగ నదరిచెదరి
ఔత్సుక్యం అమర్షము త్రాసము
ముదితనిదురలేకెదురెదురు జూచుచున్న దెరావదెరా
జడత, ఔత్సుక్యం విబోధము, శంక, వితర్కం
మదిరాక్షికిచనువొసంగుమిక ॥సామి॥
ఔత్సుక్యం, దైన్యం

1. సన్నుతాంగి నిన్నెకోరియున్నదిరా
దైన్యం, ధృతి

2. తొగరాయునితీరుమోము నగవువెన్నెలగేరురా
హర్షము ధృతి
సొగసుకనుబొమలు మరునివిండ్లకన్నువింతగురా
హర్షము ధృతి, దైన్యం
మగరాలగురా రదములజిగిబిగి సన్నుతాంగి
హర్షము హర్షము
ధృతి

3. కుందరదనతళుకొందుమైరుచికి కుందనమేసరిజెందెనురా
హర్షము ధృతి
అలచందమామనసగమొందును పొలతుకచందమైననొసలందము
ఔత్సుక్యం
హర్షము

జూడగనదయుడ ॥సన్నుతాంగి॥
ధృతి, హర్షము

4. తమ్ములకైనయగురా చెలినేత్రమ్ములసోయగము
హర్షము ధృతి
యాముకురమ్ములునను చెక్కులుకనుగొనధరమ్మ
హర్షము ధృతి
తేనెనధరమ్ముజిలుకును తరమ్ముగాదునాసికనెన్న
హర్షము, ధృతి ఉగ్రత, హర్షము;
జలధరమ్ముబోలుపెన్నె రులుగళమ్ముదరమ్ము
ధృతి, హర్షము ధృతి
కౌనుమిన్నానునిజమ్ము కుచమ్ములలబొంగరమ్ములతీరువగు ॥స॥
హర్షము, ధృతి ఔత్సుక్యం, హర్షం
ధృతి

5. పన్నెలాడిజిగిబిగియూరువులలపొన్నరంట్లనగురా
హర్షము ధృతి
మదకరిచిన్నినడలుదాని పీనులహొయల్ శ్రీవర్ణములగురా
హర్షము హర్షము, ధృతి
చెలికటితిన్నెల నగతగురా పొక్కిలిపొన్నలనగతగురా
హర్షము ధృతి హర్షము, ధృతి
జెడసొగసెన్న పన్నగములెన్న మిన్నకనుగొన్న కొప్పినల
హర్షము ధృతి హర్షము, ధృతి
వన్నెలున్న పదములయది ॥సన్నుతాంగి॥
ఔత్సుక్యం

5. ఆరమణీమణినూగారుల చీమలబారనవలెరా
హర్షం ధృతి

సుధారసమునుడులు బాహువులు తమ్మితూండ్లురా

హర్షము ధృతి

తారలగేరులగోరులు దానివళులుయలలు తళుకు

ధృతి ధృతి

చూపులుమించులమించగజాలు కేలుగవతమ్ములంప

అమర్షం

దొనలనేలు చిరుతొడలు వెలదులవయ్యారములో

ధృతి ఔత్సుక్యం

నొయ్యారిరా ॥సన్నుతా॥

దైన్యం

22. రేగుప్తిరాగం, ఆదితాళం; పెద్ద పదం.

స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, శఠుడు, సఖీసంధానకారిణి, విరహావిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, శృంగారరసము, దైన్యము, ఔత్సుక్యము, హర్షము, వితర్కము, గ్లాని, శంక, త్రాసము, అమర్షము, ఆలస్యము, మోహము, స్మృతి, ఆర్తి, విషాదము, ఉగ్రత, అసూయ, గర్వము, పరిమాణములు, ధృతి.

పల్లవి॥ సరిగాదానిపై నెనరుంచి నీసరసకురమ్మనెరా ॥సరిగా॥

దైన్యం ఔత్సుక్యం, విషాదము.

అను॥ సరస్వాగ్రేసర సద్గుణసాంద్రి సామి వెంకటపెరుమాళ్ళురాజేంద్ర

హర్షము దైన్యం ఔత్సుక్యం దైన్యం

చరణం. ఖిలిబోణినెనయమిక చెలిమిమీర విటరాయవేర

ఔత్సుక్యం హర్షం వితర్కం

చనువొసగవేర కరుణించికౌగలీర చిలుకతేజీపైకొని

వితర్కం, గ్లాని ఔత్సుక్యము హర్షము

నెరవడిగ చెర్కువింటిధొర నెనరుమాని కనరుబూని

ఉగ్రత దైన్యం, అమర్షం అమర్షం

కరకరిని నురువడిగ మరిమరిలకోరులురమాననేయగ

ఉగ్రత త్రాసము, అమర్షం

వరారోహ నెరామోహభరంబుచే వెరచినిను శరణసిన

దైన్యం ఆర్తి, మోహం త్రాసం దైన్యం

విచారింపవపుర యెంతబిలచినను పలుకవదేమిసామి

విషాదం, వితర్కం దైన్యం, విషాదం వితర్కం, గర్వం

నెరతనమా దొరతనమా అలుకవలదు చలముతగదు

వితర్కం గర్వం, వితర్కం దైన్యం, ఉగ్రత విషాదం, ఉగ్రత

నీయెడలనదినిరపరాధిరా ధరాపురంధరా సరసకరా

గ్లాని, దైన్యం హర్షము హర్షం

రసకరా సకరా కరా పరాకేమిదెలుపరా

ఔత్సుక్యం వితర్కం, దైన్యం

వలపునిలుపదిదేసమయమిక చెలువుడమునపటివలె

మోహం, ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం స్మృతి దైన్యం

1. గారవించి యేలుకోరా

ఔత్సుక్యం

దైన్యం

3. రారా ఆరడిగా వడిగావరాళి మరాళిమ[illegible]

దైన్యం ఔత్సుక్యం విషాదము

చెలిబాలివిరాళిజేసెను ॥గారవించి॥

గ్లాని దైన్యం

3. వేమరుమదిలో మరుబాణపజాల దళికులవేణికి

విషాదం మోహం, ఆర్తి

వెన్న వేడిమి వేదన వేగమునయిపదు ॥గారవించి॥

ఔత్సుక్యం ఆర్తి గ్లాని

4. మించుబోణినలయించ మేరగాదంచునేవిన్నవించిన

గ్లాని అమర్షం దైన్యం

నాపలుకించునీకైననాలించివినవు మన్నించరా

విషాదము దైన్యం

లాలించరా నెనరుంచరా నీవంచెనలికి చాలించు

ఔత్సుక్యం దైన్యం దైన్యం, ఉగ్రిత

వంచిధోరవంచునిన్ను కామించినచెలినిరశించుటతగ

ధృతి, హర్షం గ్లాని అసూయ

దలచంచలాక్షిబోధించునుడులు నిజమంచుమదినెంచ

ఉగ్రిత, అసూయ ధృతి అమర్షం

వలదుర ॥గారవించి॥

విషాదము

దైన్యం

5. మిగులతొగల సొగలవగల నగగల మిగులతగు

హర్షము హర్షము

పొగసుగులుకు నీదుకనుగవను మగువనుగనుగొను ॥గారవించి॥

హర్షం దైన్యము ఔత్సుక్యం

దైన్యం

6. దినదినమనుమానముమా నవమానితమా బాలికామణి

దైన్యం శంక వితర్కం

తేనెవాతెరసారథిచక్కనరా కనరా కనరాయిక మాటి

హర్షం, ఔత్సుక్యం దైన్యం వితర్కం విషాదము

మాటికిచలమేటి కలబోటిమాటగైకొనరా వినరా

శంక, వితర్కం ఔత్సుక్యం, దైన్యం విషాదము

ధరవరానినువిడనని మునుచెలికొసగిననమ్మికలు

విషాదము, దైన్యం హర్షము, ప్రమాణములు

నీకేతెలియవా చెలువుడ ॥గారవించి॥

వితర్కము దైన్యం

విషాదం

7. ఆనాటివలె మానవతీమణిపై కరుణింపుము వేయినో

ధృతి దైన్యం దైన్యం

ళ్లనుకొనియాడెదనుగదరా అదేరా చెలిమేనెల్లసగవుగా

ఔత్సుక్యం విషాదం గ్లాని

యెనుగదరా దానికిటునీపైని గలతమియింతని డెలు[illegible]

దైన్యం హర్షము మోహం విషాదము

నాతరమా భరమా యెరమా వరమానినికశేష

వితర్కం ఆర్తి దైన్యం హర్షము

కనకభూషణములు రమునబెనగొని సరములువిడెమున

ఔత్సుక్యం, ఉగ్రిత విషాదము

కుపయోగించెను ॥గారవించియేలుకోరా॥

విషాదము

దైన్యం

23. నవరోజురాగం ఆదితాళము వర్ణము.

స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, శఠుడు, సఖిసంధానకారిణి, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, ఆర్తి, మోహము, ఆలస్యం, చింత, త్రాసము, గ్లాని, ఔత్సుక్యము, గర్వము, ప్రమాణకములు, ధృతి.

పల్లవి॥ ఇంతైనదయలేదా యింతిపైని ॥యింతైన॥
దైన్యం, ఆర్తి   దైన్యం
ఆలస్యం, చింత

అనుప॥ పంతమేలజేసేవురా బంగారేచభూపాల॥
ఔత్సుక్యం, వితర్కం   దైన్యం
ఆలస్యం

చరణం. సదయుడవని సుదతినిన్ను మదినికోరివలచెను సమ్మదమున
హర్షము   ఔత్సుక్యము   హర్షము
బిలుచుటకిదిసమయము గదిమిపదరుచు మదనుడుముదమున
ఔత్సుక్యం   ఉగ్రత   చింత
పదునగుశరములునడిగొని మదవతిపై నెరపె నీదుపదములాన
త్రాసము, దైన్యం, చింత   గ్లాని   ప్రమాణకములు
దైన్యం
తుమ్మెదలరొదలకదరిబెదరె నెదనెదగదియగ
ఔత్సుక్యం, ఆర్తి   ఔత్సుక్యం, మోహం
జిగిబిగివదలక బెనగొనుమనుచును పదములకెరగినదీ ॥కిం॥
ఔత్సుక్యం' మోహం   దైన్యం   చింత, దైన్యం

1. దానిసరిగరి తేనుగానురా
అసూయ   చింత, దైన్యం
వితర్కం

2. మైజిగిబిగిమించనవలె కౌనులమిన్నగురా తగురా
హర్షము   ధృతి   హర్షము
యగురా నగురాజిలువెన్నెల ॥దానిసరిగరితేను॥
ధృతి   ఔత్సుక్యం, దైన్యం

3. నీలాలనరాదు దానినెరుకురుల్ మధుపాళిరా
ధృతి   దైన్యం   ధృతి
మధుపాళిమోవిరుచి ॥దానిసరి॥
హర్షము, దైన్యం

4. తలిరుటాకులగెలచురా అలచెలువకేలుదోయి
ధృతి   హర్షం
పూవిల్తువింటి జంటవంటి బొమలది
దైన్యం   ధృతి   హర్షం
వింతగురా తొగరాయునిచందము అలచెలివదనము ॥దానిసరి॥
హర్షం   ధృతి   హర్షము, దైన్యం

5. నిక్కుచనులుఅల జక్కవలనుబలు చిక్కుపరచుచెలిచెక్కు
హర్షం   ధృతి   ఔత్సుక్యం
లద్దములకెక్కువ మిక్కిలిపొక్కిలి పొన్నలపక్కజేరియక
హర్షం   దైన్యం   ఔత్సుక్యం
సక్యమాడువిను ధిక్కరికరముల ధిక్కరించుచునుపెక్కు
దైన్యం   ఔత్సుక్యం   ధృతి
తొడలజిగిచొక్కపు పలుకులుచక్కరపలుకులు చక్కనిగోరులు
హర్షం   హర్షం   ఔత్సుక్యం   హర్షం
చుక్కలకెక్కువ నిక్కముదక్కనుచుక్కనెక్కడ ॥దానిసరిగరి
ధృతి   ధృతి,   హర్షం   దైన్యం

6. ఇందీవరాక్షివయ్యారపుసడలదిరా యమ్మకొడపొలతుక
హర్షం ధృతి హర్షం
నొసల్ సగముచందురునికే సరియనవచ్చురసఖి
ధృతి ధృతి
మృదుపదములు రదములు వేణులి యందంబులరవిందంబులను
హర్షం ధృతి హర్షం
కుందంబులను కందంబులను నిందింపతగురా దిరంబుగను
ధృతి వితర్కం ధృతి
మరుదురంబునకు ననుసరించి పొందుము చెలువుడ ॥దాని॥
ఉగ్రత హర్షం దైన్యం, చింత
7. తలిరుబోణివగసులుకు కన్నుగవతమ్ముల కెనయగునుసామి
హర్షము హర్షం ధృతి, దైన్యం
గళముదరముతరముగాదు పొలతుకఘనంబై ననితంబముల
హర్షం ధృతి ఔత్సుక్యం
పొగడగ అలచెలువుల గమిచెలువునకైనను ॥దానిసరిగరితె॥
గర్వం ఔత్సుక్యం ధృతి దైన్యం

24. భైరవిరాగం, రూపకతాళము, వర్ణము.

స్వీయ, అభిసారిక, నాయకుడు శఠుడు, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

ఔత్సుక్యము, దైన్యం, మోహము, గర్వము, శ్రమ, త్రప, ధృతి, త్రాసము, గ్లాని, ఆర్తి, ఆధ్యానము, శంక, విషాదము, వితర్కము, అష్టభోగములు, అష్టగంధములు, హర్షం.

పల్లవి. నీసాటిధీరనీవని నెరనమ్మినాను నెనరుంచయీవేళనాసామి
ఔత్సుక్యం దైన్యం, ధృతి దైన్యం విషాదము
ధృతి
అనుప. భోసలకుల విజయతుళజేంద్రనితనయా శ్రీభోగ
దైన్యం
దేవేంద్రుడా శరభోజిమహారాజేంద్ర
గర్వము ఔత్సుక్యం, దైన్యం

శ్రీ భోగదేవేంద్రుడా శరభోజి మహారాజేంద్ర అనేయిక్కడపట్టవలసినది

అష్టభోగములు.

1. అన్నము 2. వస్త్రము 3. గంధము 4. పుష్పము 5. పాన్పు 6. తాంబూలము 7. స్త్రీ 8. గానము (ఇవి అష్టభోగములు;

అష్టగంధులు.

1. కర్పూరము 2. కస్తూరి 3. పునుగు 4. జవ్వాది 5. అగరు 6. పన్నీరు 7. అత్తరు 8. శ్రీగంధము (ఇవి అష్టగంధములు)

ఇవి అభినయించవలెను.

చరణం. నీకుతగుసతినేనని నీసన్ముఖమునవచ్చితి నన్నుపరిపాలనము
గర్వం; ధృతి త్రప, ఔత్సుక్యం, శ్రమ దైన్యం, ఉగ్రత
సేయవలెరా యిపుడువలపునిలుపతగనెకే మరికలియవలెను
మోహం దైన్యం ఔత్సుక్యం
నిముసంబున మదనశాస్త్రమును దెలుపవచ్చితిని సరసుడం
ఔత్సుక్యం దైన్యం ధృతి
చుమది ॥నీసాటి॥
హర్షము
దైన్యం

1. మారుడిదుగో వచ్చెరా నేతాళలేనురా ॥మా॥

త్రాసము దైన్యం, గ్లాని
ఆర్తి, ఔత్సుక్యం
ఆధ్యానము

2. పూబాణమిదుగో గుబ్బపై విడువదొడగె ॥మారుడు॥

ఔత్సుక్యం, త్రాసము దైన్యం

3. ఏమని తెలుపుదురా యికవిరహము మీ రెనుదురుసుగరా

శంక చింత మోహం గ్లాని ఔత్సుక్యం
విషాదం ఆర్తి

సదయయిపుడు ॥మారుడు॥

దైన్యం
విషాదము

4. కోకిలలు మరిపలుమరు గూయనురసమయంబున రార

ఔత్సుకం త్రాసము దైన్యం

చిగురులుతగదికరా విరులశయ్యకిపుడు ॥మా॥

ఔత్సుక్యం దైన్యం
విషాదము

5. పరాకేలరా సరసగుణకరా నావలపునిలుపతగదుర

వితర్కం దైన్యం మోహం, శ్రమ, దైన్యం

కౌగిటనదుముకోరా అధరమధురరసమునీరా

ఔత్సుక్యం విషాదం ఔత్సుక్యం

యికరతులుసలుపవదేర నిమిసమునినుబాయనురా

శంక, వితర్కం ఔత్సుక్యం, ఆధ్యానం

మనవివినరా నీదాననురపదర పరవశమైతిరా

దైన్యం ధృతి ఆర్తి

వేగమెకలయుమికర ॥మారుడు॥

ఔత్సుక్యం

1. భోగము=అనగా ధనము, పంట, అనుభవమున్న

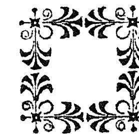
2. సుఖము=అనగా 1. సంభోగాదిసౌఖ్యములు, 2. భోజనసౌఖ్యము, 3. నిరాటంకముగా రాజ్యపాలనమున్ను.

3. నవనిధులు=అనగా కుబేరునిమూలధనము.

1. పద్మము, 2. మహాపద్మము, 3. శంఖము, 4. మఖరము, 5. కచ్ఛము, 6. ముక్కుండము, 7. కుందము, 8. నీలము, 9. వరము, (యీతొమ్మిదిన్ని నవనిధులు)

రెండవ భాగమునందలి పదవర్ణములు
గల రెండవ అధ్యాయము
సమాప్తము.

శ్రీరస్తు,

క్షేత్రపదములు ప్రారంభము.

3 అధ్యాయము.

హిందుస్థానీ కాపీరాగము; ఆదితాళము.

నాయికస్వీయ, స్వాధీనపతిక, సంభోగశృంగారము; అనుకూలుడు, సంచారీభావములు; శంక, వితర్కము, అమర్షము, ఉగ్రత, ఔత్సుక్యము, దైన్యము, విషాదము.

పల్లవి. ఎందుకురాకోపము మదనజనకయేమి మనసునదోచె ॥ఎం॥

శంక, వితర్కం శంక, వితర్కం దైన్యం
అమర్షం, విషాదం

1. గ్రక్కుననను నీకౌగిటజేర్చగచక్కనిమోవిచురుక్కననొక్కని॥ఎం
ఔత్సుక్యం దైన్యం ఉగ్రత

2. సరగుననను రతి సల్పగదలచిన గురుకుచములచే గృమ్మితినని నా॥ఎం
ఔత్సుక్యం దైన్యం దైన్యం శంక, వితర్కం

3. ధరను రేపల్లెపురవర సీమదికరుణజూచి మరుకేళిగూడరా
దైన్యం దైన్యం ఔత్సుక్యం
దైన్యం

N. B. శంకహెచ్చుగా వితర్కమవును;

ఇందులో; మనస్సున దోచే అనేచోట పట్టవలసినవి.

1 పైకిజూచుట
2 ఆలోచించుట
3 ప్రశ్నలనేర్పర్చుట
4 పార్శ్వములనుజూచుట
5 దేహమును తడుముట

మొదలైనవి పట్టవలెను

ఎందుకురాకోపము అనిపాడుతూ కోపము అనేచోట పట్టవలసినవి

1 మారుముఖముత్రిప్పుట
2 కన్నులెర్రజేయుట
3 గర్వపుచూపుచూచుట
4 ఉపేక్షించుట
5 తిరస్కరించుట
6 విసుకుట
7 ముసుకువేసుకొనుట

మొదలైనవిపట్టవలెను

గ్రక్కుననను నీకౌగిటజేర్చగ చక్కనిమోవి చురుక్కననొక్కనీ యిక్కడపట్టవలసినవి.

1. నన్ను ఆలింగనముచేయగా నేనుమోవినొక్కినాను.
2. నీవునాకుతిలకముదిద్దగా నేను గంధంబూసినాను;
3. నీవునాకుకాటుకపెట్టగా నేనుకస్తూరిదిద్దితిని.
4. నీవుఅత్తరుబూయగా నేనుపన్నీరుచల్లితిని.
5. నీవువిరులుముడవగా నేనుదండవైచితిని.
6. నన్నుముద్దిడగా నేనుకౌగలించినాను.
7. నన్ను అధరముఅనగా నేనునీమోమున మోముజేర్చినాను.
8. నాకుచలమునంటగా నిన్నినాకుచలముచే గృమ్మితిని.
9. నాకొప్పునవరించగా నీఅధరమానితిని.
10. నానీవిబంధముజార్చగా నిన్నునాప్రక్కజేర్చితిని.
11. నీవుకలియమనగా నేనువిడెములిచ్చితిని.

యీమొదలైనభావములు పట్టవలెను.

2. ఖరహరప్రియరాగం రూపకతాళం

స్వీయప్రగల్భ, స్వాధీనభర్తృక, అనుకూలుడు, సంభోగశృంగారము, కరుణారసము, శృంగారరసము, దైన్యము, వితర్కము, హర్షము, అమర్షము, అసూయ, విషాదము, మోహము, ఔత్సుక్యం సుప్తి, శంక, ఉగ్రత.

పల్లవి. ఎందుదాచుకొందు నిన్ను నేమిసేతురా ॥ఎందుదాచు॥
దైన్యం వితర్కం దైన్యం వితర్కం
అనుప. అందమైనసీమోము అయ్యారె ముద్దుగుల్కుచున్నది ॥ఎం॥
హర్షం ఔత్సుక్యం, హర్షం

1. అందెందుతిరుగకురా అతివలునీతోటి
ఉగ్రత, అమర్షం అసూయ
పొందుగోరిపవేళ పొగరుచున్నారు॥
విషాదము మోహం
ఎందరెందరనిగాదు యెంతనిన్నే విన్నవింతు
అమర్షం దైన్యం
పందెమాడుకొన్నారట పట్టుకపొయ్యేదమనుచు ॥ఎందుదాచు॥
విషాదం, శంక ఔత్సుక్యం, దైన్యం

2. పలుమారునాసామి బయలువెళ్లకు మొక్కెను
దైన్యం దైన్యం విషాదము
నిలువరానిమోహమున నిన్నుజూచిచెలులు
మోహం అసూయ
అలరునీమోవితేనె యానిచప్పరించవలసి
ఔత్సుక్యం హర్షం
కులుగుగుబ్బలరొమ్ము గృమ్మిపొయ్యేదమనుచు. ॥ఎందు॥
విషాదము ఉగ్రత, విషాదం

6, ముదముతోనాముద్దు మువ్వగోపాలసామి
హర్షం మోహం
గుదిగొన్నతమకమున గూడియిద్దరము
ఔత్సుక్యం హర్షం

నిదురపరవశమున వదలునోకౌగిళ్ళు
సుప్తి ఔత్సుక్యం
ఎదిలముగానాజడను పట్టికట్టుకొందునా ॥ఎందుదాచు
హర్షం వితర్కం, శంక, దైన్యం

N.B. నిన్ను నేమిసేతునేను అనిపాడుతూ పట్టవలసినవి.

1 పైటలోదాచుకొందునా
2 రోమరాజి చేతకట్టుకొందునా
3 రొమ్మునసిల్పి నాజడచేతకట్టి పెడుదునా
4 ముంగురులచేత బిగింతునా
5 హస్తములచేత బిగింతునా
యీమొదలైనవి పట్టవలెను.

(కౌగిళ్ళు) యిక్కడపట్టవలసినవి.
ఆలింగనములు బంధములు మొదలైనవి పట్టుకొనేది.
☞ నఖక్షతములు దంతక్షతములుపట్టకూడదు.

3. సావేరిరాగం త్రిపుటతాళము.

పరకీయ, స్వాధీనపతిక, నాయకుడు శఠుడు, సంభోగశృంగారము, శృంగారరసము, అద్భుతరసము.

దైన్యము, అవహిత్థ, ముదము, శంక, వితర్కము, ధృతి, ఉగ్రత, నిద్ర, త్రప, విబోధము.

పల్లవి. మోసబుచ్చిరమ్మా మగవానియాడదంట ॥మోసబు॥
దైన్యం అవహిత్థ
అనుప. ముదితలందరుగూడుక చేసినచేతకు మనసుగరగినేను
ముదము, అవహిత్థ శంక, వితర్కం ముదము
చికాకుపడియుంటినే ॥ఓచెలియరో॥ మోసబుచ్చిరమా॥
ఉగ్రత దైన్యం

1. అత్తకూతురనగ మ్రొక్కితేపెండ్లి యావుననిదీవించెనే

ముదము దైన్యం అవహిత్థ

చిత్తమువచ్చిన మగనిదెచ్చెదగాని సిగ్గేలలెమ్మనెనె

ముదము ధృతి అవహిత్థ

గుత్తంపుగుబ్బలు వట్రువలవుననికొన గోరనొక్కిజీరెనె

ముదము దైన్యం అవహిత్థ, ఉగ్రత

పొత్తుకురమ్మని చేపట్టిననుదీసి బువ్వానుదినిపించెనే ॥ఓచెలి॥

ముదము ఉగ్రత దైన్యం, అవహిత్థ

2. రామరోరమణుడూరలేడుతోడు రమ్మన్నపడుకొంటినే

దైన్యం ముదము అవహిత్థ

భామరోప్రొద్దుబోదు మోవిపంటనొక్కి పానముజేతామనెనె

దైన్యం ముదము దైన్యం అవహిత్థ

కోపలియిద్దరమాడవారమైతేమి కోరికదీరదనెనె

ముదము దైన్యం అవహిత్థ

యేమరినేనిదురబోవగజూచి యేమేమోసేయబూనెనె

నిద్ర ముదము శంక, వితర్కం, అవహిత్థ

త్రప, దైన్యం

3. నిదురకంటికిరాదు మగపనులుసేతామా నెలతయిదరమనెనె

విబోధము ముదము అవహిత్థ

ముదితరోఅంతలో నాడదనుచువాని మొనసినేపైకొంటినే

దైన్యం ముదము అవహిత్థ, త్రప

వదలకుండగబిగి కౌగిటలీయమై వంచనతనమునను

ఉగ్రత ముదము అవహిత్థ

కదసిమామువ్వగోపాలుడు తాననికళలంటిననుగూడెనె

ఉగ్రత ముదము ధృతి అవహిత్థ

ఓచెలియారో॥

దైన్యం

4. కాంబోధిరాగం, ఆదితాళం;

స్వీయ, ప్రౌఢ, స్వాధీనభర్తృక, అనుకూలుడు, శృంగారరసము, హర్షము, ఔత్సుక్యము, శంక, వితర్కము, గ్లాని, దైన్యము, నిర్వేదము, ధృతి, రతివిశేషములు.

పల్లవి. సదయుడైనమా మదనగోపాలుని చనువందరికి

హర్షం, ఔత్సుక్యం, రతివిశేషములు.

దొరకునోదొరకదో॥సదయుడైన॥

శంక, వితర్కం.

అనుప. పదవే అలవానిచెలిమి బలవంతముగదవె ॥సదయుడైన॥

గ్లాని ధృతి, దైన్యం

1. ఆటప్రాయమునాటిమక్కువ అదివరకుయుండేదేమెక్కువ

హర్షం ఔత్సుక్యం ధృతి

నేటికివిడనాడేదేనిక్కువ అతివరోవినవే అందరికినితక్కువ ॥స॥

ధృతి దైన్యం నిర్వేదం, దైన్యం

2. అన్యభామలవలెనన్నాడడే ఆడినమాటతప్పనినెడప్రోడడే

హర్షం, ధృతి హర్షం, ధృతి, ఔత్సుక్యం

ననుబాసియేవనితనుగూడడే నాపైనెనరుయేనాటికివీడడే

ధృతి దైన్యం, హర్షం, ధృతి

3. అంతరంగము తెలిసినలోలుడే అనుమబాలునిమించినలోలుడే

హర్షం ఔత్సుక్యం, ధృతి

కంతుకేళిని నన్నేలుదయాళుడే ఘనుడై నమామదనగోపాలుడె

హర్షం ఔత్సుక్యం ధృతి

దైన్యం

5. పున్నాగరాగం త్రిపుటతాళం.

నాయికపరకీయ, కలహాంతరిత, ప్రౌఢ, అనుకూలుడు, విరహా విప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, శంక, వితర్కము, గ్లాని, విషాదము, అగ్న్యావేగము పశ్చాత్తాపము, ఉగ్రత, శ్రమ, హర్షము, ఔత్సుక్యము.

పల్లవి॥ తెలివియొకరిసొమ్మా యెందుకువిభుని తిరుగబొమ్మంటినే

దైన్యం శంక వితర్కం, పశ్చాత్తాపము విషాదము

దైన్యం

అనుప॥ చలమునననన విలతుడేసిన అలరుములుకుల కులికిఅలసితి॥

దైన్యం ఉగ్రత శ్రమ, గ్లాని

1. చేడరోపమందునే నిన్నటిరేయి చంద్రుడుదయేమోకాని

విషాదము, వితర్కం దైన్యం శంక, వితర్కం

వీనుచల్లనివాడటంచును చూడచూడగవేడిమాయెనే ॥తెలివి॥

హర్షము అగ్న్యావేగము

విషాదం

2. మైచల్లగజేసేటి కమ్మనిముద్దు మలయమారుతమిప్పుడు

హర్షము దైన్యం ఔత్సుక్యం

వీచినంతటజూచితె సెగ గాచుచున్నదో చుచున్నది ॥తెలివి॥

విషాదము అగ్న్యావేగము, గ్లాని

3. బాయరానిప్రేమచే గూడినముద్దుగోపాలుడేమోకాని

దైన్యం, హర్షం ఔత్సుక్యం శంక, వితర్కం

కాయజునిదెబమాయెపరవశమాయేవుపరతిసేయనైతిని ॥తెలివి

ఔత్సుక్యం గ్లాని పశ్చాత్తాపం

దైన్యం

అగ్న్యావేగములో పట్టవలసినవి.

1. విసరుకొనుట
2. అవయవములను కదలించుట
3. వ్యత్యాసముగానడుగులిడుట
4. నేత్రములుమూసుకొనుట

మొదలైనవి పట్టవలెను.

6. శంకరాభరణమురాగం, ఆటతాళం.

స్వీయ, కలహాంతరిత, అనుకూలుడు, విరహావిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము ;

దైన్యము, జాడ్యము, చింత, నిర్వేదము, వితర్కము, ధృతి, అధ్యానము, అసూయ, ఔత్సుక్యము, గ్లాని, శంక, హర్షము, ఆలస్యము అమర్షం, నిశ్వాస, సంతాపము, సమ్మోహము, బాష్పోదయము, పశ్చాత్తాపము.

పల్లవి. మానినివినవేనే మందబుద్ధితోను మాటాడకయుంటినే

దైన్యం, నిశ్వాస జాడ్యము పశ్చాత్తాపం

చింత, విషాదం

సంతాపం, సమ్మోహం

బాష్పోదయం

అనుప. మానమేభూషణము మానవతులకెల్ల
హర్షము దైన్యం
మానమెడలినవెనుక బ్రాణమేటికె చెలియ
ఆధ్యానం నిర్వేదం, వితర్కం

1. ఇరుగుపొరుగువారలు హితవుగనేనెంచి
గ్లాని హర్షము, ధృతి
సరసునితోపొందు చాలబొమ్మంటినే
అమర్షం దైన్యం, విషాదము
మరుగేలచేసనటుల మాటలునేవిని
అసూయ హర్షం
తెరవానబ్రతుకిట్టె తెరగాయె నికనేల ॥మానిని॥
దైన్యం, ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, గ్లాని
ఆధ్యానం

2. మాపురేపువిభుడు మర్యాదతోనన్ను
ఔత్సుక్యం దైన్యం, హర్షము
దాపునజేర్చుక దయతోనేలుచుండగ
హర్షం దైన్యం, హర్షము, ధృతి
ప్రాపుదొరకెనని పణతులందరుమెడ
దైన్యం అసూయ
బాపిరియికనా భాగ్యమెట్లున్నదో ॥మానిని॥
ఆధ్యానం, విషాదం శంక, వితర్కం

3. అగరుగంధముమేన నలదికౌగిటజేర్చి
ఔత్సుక్యం హర్షం
వగకాడునను గూడి వద్దికై యుండగ
ధృతి హర్షం

మగువలేమేమోనా మనసుభేదించిరి
అసూయ, శంక ఆలస్యం, విషాదం
వగవేలచిరుతని వాసుదై యున్నాడు ॥మానిని॥
నిర్వేదం దైన్యం, ధృతి

7. కాంభోజిరాగం త్రిపుటతాళము

పరకీయ, కనిష్ట, కలహాంతరిత, మధ్యధీర, అనుకూలుడు, అయోగవిప్రలంభశృంగారము, విరహావిప్రలంభశృంగారము, మానవిప్రలంభశృంగారము.

కరుణారసము, అద్భుతరసము, భీభత్సరసము, శంక, వితర్కము, ఆర్తి, విబోధము, జడత, మతి, ముదము, ఆగ్ని, ఆవేగం, ఔత్సుక్యము, అసూయ, అమర్షము, దైన్యము, గ్లాని, చింత, దుఃఖము, శోకము, పశ్చాత్తాపము, విషాదము, మోహం.

పల్లవి. మోసమాయెనె నాబుద్ధికి మోసమాయనె॥
దైన్యం, చింత, దుఃఖము గ్లాని
శోకము, విబోధము
మానవిప్రలంభం

అనుప. మోసమాయె ఏమిసేతు మువ్వగోపాలుడునేడు
పశ్చాత్తాపం జడత, విషాదం
ఆర్తి, మోహము
స్మృతి యత్నములు
మొక్కివేడినరాడే ఓ చెలియారో
దైన్యం దైన్యం
విషాదం

1. అందరికిచల్లనైన చందమామనాపాలిటికి

ముదము ఔత్సుక్యం, అసూయ

కనలుపూయే నయ్యో

అగ్ని, ఆవేగం విషాదం

ఆర్తి, గ్లాని

తటస్థములు మన్మథునిబల

విరహవిప్రలంభం ద్వారోధిఅయినందుకు

దాఖలా

చెలియముందునేనెవరి పొందెడబాపితినో

దైన్యం, శంక, వితర్కం రతివిశేషములు

శంక, వితర్కం

అందుకునేనీలాగైతినో ఓచెలియారో॥

ఎడబాపుటకు, శంక విషాదము

దుఃఖము దైన్యం

మతి

2. వలవలనాకన్నీరు వెల్లువలాయెనేటికే

శోకము గ్లాని

వెలదిమోముజూచితినో చెలియ

అసూయ అమర్షం దైన్యం

శంక వితర్కం

చిలుకపగసాధించెనే దీనిబెంచిననా

ఉత్పాతములు ఉత్పాతావేగము

చేతులెటువంటివో ఓచెలియారో॥

శంక, విషాదం దైన్యం

3. ఏహాృద్దుపాృణవిభుని ఎడబాయని ఇంతులు

స్మృతి, ముదము విషాదం, ముదము

ఎన్నినోములునోచిరో చెలియదాపునగూడున్నవిభుని

మతి అయోగవిప్రలంభం

అమర్షం, విషాదం

దవ్వులుబెట్టెచెలులు నాపాలగరిగిరో ఓచెలియరో ॥మో॥

అసూయ చింత, దైన్యం దైన్యం

అమర్షం విషాదం

అయోగవిప్రలంభమనగా

అతిప్రేమగల నాయికానాయకులకు ముందుగారావడమునకు ముసుపుగల విప్రలంభము.

8. శహానారాగము చాపుతాళం;

పరకీయ, అభిసారిక, కులట, నాయకుడు, ఉపపతి, సంభోగశృంగారము, అద్భుతరసము.

శంక, వితర్కం, ధృతి, దైన్యము, చింత, విషాదము, మదము, మతి, వ్రీడ, త్రాసము, ఉగ్రత, నవ్వు, అసూయ.

పల్లవి॥ చూడరేఅదినడచే హొయలు సుదతిచేయుజాడలు ॥చూ॥

శంక, వితర్కం ధృతి దైన్యం, చింత

అద్భుతరసం

అనుప॥ ఆడదికులకాంత అత్తింటికోడలు

వ్రీడ, దైన్యము ధృతి

అలగోపాలుని విడదికివెడలెను ॥చూడరే॥

దైన్యం మతి

దైన్యం

1. కొండంతకాపురమె రానుపోను కోమలికందలమె

ధృతి, దైన్యం చింత విషాదము

దంతమునగెలచేమగమెక్కువేమే తలవ్రాలెవరికితప్పింపవశమే
ధృతి వితర్కం విషాదం, శంక, వితర్కం

2. పైటచెంగుజారినను తెలియక భయమించుకయులేక
మదము త్రాసము, ఉగ్రత
తోటివారునవ్వుదురనియెంచగ దోచునటే అదిగయ్యాళి
నవ్వు మదము వితర్కం ధృతి
బల్ జాణ ॥చూడరే॥
మతి

3. అత్తమామభావమరదులనుతిట్టి అవమానమునుగొట్టి
మదము, ఉగ్రత, చింత, విషాదం, ధృతి
గుత్తగానురాజగోపాలదేవుని గూడునటేఅది
ధృతి దైన్యం విషాదం, విషాదం
మనిషామాత్రికా ॥చూడరేఅదినడచేహొయలు॥
అసూయ, ఉగ్రత
శంక, వితర్కం

9. భైరవిరాగం, ఆటతాళము.

నాయికసామాన్య శఠుడు, పరిణయమానవిప్రలంభశృంగారము అద్భుతరసము, హాస్యరసము, అవహిత్థ, హర్షము, ఆవేగము, దైన్యము, వితర్కం, ఔత్సుక్యం, శంక, అసూయ, క్రీడలు రతులు.

పల్లవి. అపరూపదర్శనం బాయెగదనేడు ॥అపరూపదర్శనం॥
హాస్యరసం అవహిత్థ
హర్షం
అనుప. కృపగలడమాముద్దుగోపాలసామి ॥అపరూప॥
దైన్యం, శంక కృష్ణక్రీడలు

1. ఎన్నాళ్ళకెన్నాళ్ళ కావీధిలోనిన్ను కనులపండుగగాను
శంక, వితర్కం ఔత్సుక్యం హర్షము
గనుగొంటినేడు వున్నదానామీద ఉల్లమునదయనీకు
దైన్యం శంక, వితర్కం హర్షము, దైన్యం
వున్నానునీదయ పన్నగశయనా ॥అపరూప॥
ఔత్సుక్యం దైన్యం

2. త్రోవదప్పివచ్చితివో తోయజాక్షికినీకు
ఆవేగం, శంక, వితర్కం అసూయ
యీవేళకలహంబు యేమైనగలదా
వితర్కం, శంక హర్షం, శంక, వితర్కం
నీవేలబొంకెదవు నెనరుగలిగినచోట
వితర్కం, నవ్వు దైన్యం, హర్షం
వెయివేలనేరములు రావానాసామీ ॥అపరూపదర్శనం॥
ఔత్సుక్యం హర్షము, దైన్యం

3. సందేహమేలయిక శయనించిసమరతులు
శంక, వితర్కం ఔత్సుక్యం
జెందిననువుపరతులు సేయమనక
హర్షం, రతులు దైన్యం
యెందైననీకుఆనందమయ్యేచోట
అవహిత్థ హర్షం
కందర్పజనక చక్కనిముద్దుగోపాల ॥అపరూపదర్శనం॥
ఔత్సుక్యం హర్షము
దైన్యం

10. శహానరాగము; ఆటతాళం.

నాయికపరకీయ, ద్వితీయ్యానుశయాన, ఉపపతి, వీరరసము, శృంగారరసము ;

దైన్యం, చింత, విషాదము, ఉగ్రిత, శంక, ఆవేగము, అవహిత్థ, అమర్షము, ఔత్సుక్యము, నిద్రి, ఉన్మాదము, అసూయ, మోహము, గర్వము.

పల్లవి॥ అత్తవారూరికి అంపేరుమావారు అయ్యయ్యో
దైన్యం, చింత శృంగారరసము విషాదము
యికనేమిచేయుదునే ॥అత్తవారూరికి॥
శంక చింత

అనుప॥ కత్తిగోతగాడు మగడేమిజేసునో
ఉగ్రిత శంక, చింత
అసూయ
పొత్తుమరువకుండు పోయివచ్చేదసామి ॥అత్తవారూరికి॥
ఆవేగము విషాదము, దైన్యం

1. ఊరికినేబోయి యున్నప్పటికైన
దైన్యం, అమర్షం
తీరినట్టుగుట్టు దెల్పకుసామి
అవహిత్థ దైన్యం
సారెకుమాభావ సవతియత్తతోడ
అసూయ దైన్యం
పోరాడిమెట్లైన ఖూంకివచ్చేదసామి ॥అత్తవారూరికి॥
ఉగ్రిత ఔత్సుక్యం
అవహిత్థ

2. నడిరేయిఝామున ననుదలచిపక్కలో
దైన్యం, చింత హర్షము
యులికిదిగ్గనలేచి పలవరించకుసామి
త్రాసము, నిదుర ఉన్మాదము
కులుకుగమనప్రారి పొలతులతోగూడి
అమర్షం అసూయ
పడచుతనమునసీవు వదరాకురాసామి ॥అత్తవారూరికి॥
ఉగ్రిత గర్వం, విషాదం, దైన్యం

3. తిరిగిరానెంచకు తిరిగివచ్చేదసామి
ఆవేగం దైన్యం, ధృతి
విరజిమ్మినాయూస విడిపింతువేమో
ఔత్సుక్యం, శంక, విషాదం
విషాదం
గురిలేకమామువ్వ గోపాలసామిగ
విషాదం, అమర్షం దైన్యం, చింత
మరకేళిగూడుట మరచిపొయ్యేదవేమో ॥అత్తవారూరికి॥
మోహం గర్వం, శంక, దైన్యం

1. కత్తిగోతగాడుఅనగా=1. దయావిహీనుడు | 3. కఠినుడు
2. నామనస్సునకు అయిష్టుడు | 4. నాకు సరిపడడం | 5. విరసుడు
యీమొదలైనవి పట్టవలెను.

N.B. కొప్పుగోతలు ముక్కుగోతలుమొదలైనవి పట్టకూడదు విరసంగావుండును.

ఏమిజేసునోఅనగా

1. దండించునేమో.

2. కోపించునేమో.

3. మనయిద్దరిచెలిమి తెలుసుకొనునేమో.

4. రంధిజేసునేమో.

5. బయటకు కొట్టివేసునేమో.

6. వంచించునేమో.

యీమొదలైనవిపట్టవలెను

11. కాంబోజిరాగం, ఆటతాళం;

నాయికపరకీయ, వృత్తసురతగోపన, ఉపపతి, కరుణారసము, భయానకరసము.

వితర్కము, అవహిత్థ, దైన్యము, చింత, విషాదము, అసూయ, శంక, అమర్షము, హర్షము, జడత, స్నేహము, కన్నీలు, ఉగ్రత, వితర్కము పదమంతటాయున్నవి. ఔత్సుక్యము.

పల్లవి. అన్యాయముగనే నపవాదపాలైతి అతివరో యేమందునే
దైన్యము అవహిత్థ విషాదం, వితర్కం
వితర్కం, చింత

అనుప. మన్నారురాజగోపాలసామికి నాకుకన్యలెల్ల చెలిమి
దైన్యం, చింత హర్షం, కన్నీలు, స్నేహం
కద్దనిబలికేరు ॥అన్యాయముగ॥
హర్షం, అవహిత్థ

1. ఆసరసుమప్రీతిజేసిబిల్వగాను రోసముజూపితినే
దైన్యం,హర్షం అవహిత్థ ఉగ్రత, వితర్కం

మాసీమలోనిది మర్యాదగాదని వేసారి ముక్కితినే
దైన్యం అమర్షం విషాదము, దైన్యం
దోసమెన్నకబల్ మోసకత్తెలుగేలి జేసెదరేమందునే
అమర్షం అసూయ, గేలి చింత, వితర్కం, శంక
ఆసదీరనేననుభవించక యయ్యో నక్కపల్లముగట్టునున్న
ఔత్సుక్యం చింత, దైన్యం విషాదము
సామెతరీతి ॥అన్యాయముగ॥
హర్షం
దైన్యం

2. ఆటపాటలకై అతనితో నేను మాటలాడినందుకా
దైన్యం అవహిత్థ వితర్కం, శంక, దైన్యం
బోటులకెదుటనే ప్రొద్దువానింటికి పోయివచ్చినందుకా
అసూయ హర్షము వితర్కం, శంక
సూటిగానువాని జూచినవ్వేయుల వాటుజేసినందుకా
హర్షం హసితం, హర్షం వితర్కం, శంక
యేటికేయీగేలి యేపాపమెరుగనే తాటిక్రిందపాలు
వితర్కం, హాస్యం జడత, విషాదం అమర్షం
చింత
వితర్కం, దైన్యం
తాగినచందాన
వితర్కం, దైన్యం

3. ఏకమైగోపాలు డెనయవచ్చెదనంటె నీకిదితగదంటినే
దైన్యం హర్షం అవహిత్థ
వితర్కం, శంక

కోకలెత్తినట్టి కొంగుతెరనముజూప రాకుపొమ్మంటినే
అవహిత్థ విషాదం, అమర్షం చింత, వితర్కం, శంక
యీకారణమేమో ఇదితెలియకవట్టి పోకిళ్ళపోకంటినే
వితర్కం, శంక విషాదము ఉగ్రత, వితర్కం
లోకమునుయ్యాను మూకుడుకలదటె చాకీవాడువృథా
దైన్యం, అవహిత్థ శంక, వితర్కం అమర్షం
జానకినవిన్నట్లు ॥అన్యాయముగ॥
విషాదం, దైన్యం
వితర్కం, శంక

12. ఆనందభైరవిరాగం, ఆటతాళం

నాయికస్వీయ, ప్రౌఢ, కరుణారసముపదమంతటాయున్నది. చెలికత్తెతోచెప్పుకొనుట.

అసూయ, దైన్యము, విషాదము, నిర్వేదము, చింత, స్మృతి, ధృతి, వితర్కం, ఔత్సుక్యము, శంక, గర్వము, ఆవేగము, విబోధము, గ్లాని, మృతి, జాడ్యము, ముదము, మోహము, ప్రమాణములు, రతులు, కరుణారసము, వేపథు.

పల్లవి. ఆడదానిజన్మమయ్యో అన్నిటికంటె అధమముగాదటవే
అసూయ, దైన్యం విషాదం నిర్వేదము
కరుణారసము స్వాతిభావములు చింత
అనుప. ఈడురాకమునసేమోయెరుగని నాడేవక్కడు మెడనుతాళిగ
దైన్యం విషాదం, ధృతి స్మృతి చింత
ట్టునమ్మా చేడెరో ఇట్టియన్యాయం బేడనైనజూడగ
ధృతి దైన్యం విషాదం శంక వితర్కం

కోడిగముగాదె పెనిమిటి కుంటివైన కురూపియైన ॥ఆడ॥
వితర్కం ఔత్సుక్యం,అతిహాసితం, కురూపి
ప్రమాణకములు

౧. తల్లిదండ్రులనన్నా దమ్ములనక్కల చెల్లెళ్ళనువిడచి
విషాదం దైన్యం నిర్వేదం
వల్లభునేదైవముగానమ్మి వానియిల్లుచేరినపిదప
ఔత్సుక్యం ధృతి చింత, ముదము
ఏమందుమనపాట్లు కల్లలేపుట్టింటివారినిగానబోవలె
వితర్కం, శంక, విషాదము నిర్వేదం, ముదము, దైన్యం
నంటివమా అదివల్లగాదనిచెప్పుదురు పగవారికైననువలదుగదవే॥
శంక గర్వము ధృతి వేపథు విషాదం

౨. అత్తగారిపోత్తు అతివరోయేమందు కత్తికోతమేలుగా
అసూయ దైన్యం, చింత ఆవేగము
జిత్తులన్ని నేర్చినయాడబిడ్డల చిత్తముమెప్పించి చెలగుటెవ్వారితర
అసూయ, దైన్యం, విబోధము, గ్లాని, వితర్కం
వుత్తకొండెములెన్నోవారలు యెత్తిమగనితోజెప్పిదినమును
దైన్యం అసూయ ఔత్సుక్యం
మెత్తగాగొట్టింపజూతురు మిక్కుటంబుగవేక్కతోడ ॥ఆడదాని॥
విషాదము, ముదము చింత, ముదము

౩. పెక్కుబాధలకోర్చి బిడ్డలుగనగా యీదిక్కుమాలినబ్రతుకు
గ్లాని ధృతి అసూయ, మృతి
మరణయత్నము.

ఎక్కడికనుబోక ఏమియుజూడక ముక్కుచునింటనుమూల్లు
టతలవ్రాలిత వ్రాలితకు
విషాదము చింత జాడ్యము, వ్రాలితకు

నిక్కముగమనలోనసుఖపడు నీలవేణులునూటికొక్కరు
ధృతి ఔత్సుక్యం మదము, రతివిశేషములు

ఎక్కువౌవెంకట సుబ్బరాయేశ్వరుని కృపజూడకున్నను ॥ఆడ॥
మదము సాంబమూర్తికి దైన్యం, మోహం
నిర్వేదం

13. నీలాంబరిరాగం త్రిపుటతాళము.

నాయిక అత్యంతధనాసక్తియగుసామాన్యప్రౌఢ దక్షిణుడు అయోగవిప్రలంభశృంగారము అద్భుతరసము.

శంక, దైన్యము, వితర్కము, ఆవేగము, హర్షము, నిజము, ధృతి, విషాదము, ఔత్సుక్యము, మోహము.

పల్లవి. ఎటువంటివాడేవాడు ఓయమ్మ్రవాడు ఎన్నడుసీవీధినిరాడు॥
శంక, వితర్కం, ధృతి హర్షం విషాదము
దైన్యం

అనుప. కుటిలకుంతలిమువ్వ గోపాలుడటపేరు ॥ఎటువంటి॥
ఔత్సుక్యం హర్షము, దైన్యం

1. నల్లనిమేనువాడట నయములెన్నోజేసునట
వితర్కం, శంక, హర్షం, వితర్కం, శంక

చల్లగామాట్లాడునట సరసమువానిసొమ్మట
హర్షం, వితర్కం, శంక ఔత్సుక్యం, ధృతి

కల్లగాదటవాడు కళలంటనేర్చునట ఓయమ్మావాడు
ధృతి, హర్షం మోహం, వితర్కం దైన్యం
విషాదము

2. బంగరుదుప్పటివాడట పంతములాడుకొన్నాడట
ఔత్సుక్యం, వితర్కం వితర్కం, శంక

అంగనాలెందరినైన నలయకగూడునట
వితర్కం, శంక వితర్కం, ఆవేగం

సంగీతలోలుడట చాలాయీవిగాడట ఓయమ్మావాడు
హర్షం శంక, హర్షం, ఔత్సుక్యం, వితర్కం

3. నన్నేలేమన్నాడట నాదుచిన్నెలుదెలిసినాడట
వితర్కం, శంక ఔత్సుక్యం హర్షం

మొన్నయిందువచ్చినాడట మువ్వగోపాలుడట
విషాదము, శంక, వితర్కం హర్షం, ధృతి
వితర్కం

చిన్నవయసువాడట చెలియఅందగాడట ఓయమ్మవాడు ॥ఎ॥
హర్షము, వితర్కం ఔత్సుక్యం, వితర్కం దైన్యం
శంక, విషాదము

14. సారంగరాగము, త్రిపుటతాళం.

నాయికస్వీయ, మధ్య, అన్యసంభోగదుఃఖిత, అనుకూలుడు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, క్రోధస్థాయి, రౌద్రరసము, నిర్వేదము, అసూయ, రోషము, విషాదము, మోహం, చింత, ధృతి, వితర్కము, భ్రమ, దైన్యము.

పల్లవి. ఎక్కడినేస్తము లెక్కడినెనరు లెవ్వారికెవ్వారే ఓచెలియ ॥ఎ॥
నిర్వేదం దైన్యం వితర్కం, భ్రమ దైన్యం

అనుప. మ్రొక్కినవినకమా ముద్దుగోపాలుడు ఆముదితయింటికిఁ
దైన్యం, విషాదం ఆసూయ, రోషము
దోలిసిరే ఓచెలియరో ॥ఎక్కడినేస్తము॥
విషాదము దైన్యం
1. ఇదుగోయెన్నడుయిరుగు పొరుగు లెరుగనివాని
ధృతి నిర్వేదం విషాదం
కన్నెన్నోబోధించెరే అదిచక్కనిజాణయనివానిని
వితర్కం, రోషం అసూయ
దానిల్లుకదలకుండగజేసిరే ఓచెలియరో ॥ఎక్కడినేస్తము॥
అసూయ విషాదము దైన్యం
మోహం
2. బలిమినినాచేత నింతలోనింతైన దలచకబోసేతురే
రోషం నిర్వేదం చింత, విషాదం
వితర్కం
చెలులుగాతారౌందు దలచకనియుంటి చెలువుని
విషాదం ధృతి విషాదం
యెడజేసిరే ఓచెలియరో ॥ఎక్కడినేస్తము॥
చింత, రోషము దైన్యం
3. మొలకప్రాయమునా దేముద్దుగోపాలుని
నిర్వేదం, దైన్యం దైన్యం
కలయుటదెలియదటే లలనారోదానిచే
మోహం, చింత, వితర్కం విషాదం, అసూయ
లంచానికాశించి చలపట్టిషగజేసిరే ఓచెలియరో ॥ఎక్కడి॥
రోషము చింత, విషాదం దైన్యం

N.B. ఎక్కడినేస్తము లెక్కడిసినరు అనేచోట పట్టవలసినవి.

1. సందేహము 2. విసుకు 3. విశ్వాసనవ్వు 4. ఆశ్చర్యము 5. ఎడబాసినట్టి యీమొదలైనవిఅభినయించవలెను.

భ్రిమయందుపట్టవలసినవి.

1 పొరబడినానట | 3 వెలవెలబోవుట
2 మోసముకల్గినదట | యీమొదలైనవిపట్టుట

15. అసావేరిరాగం, త్రిపుటతాళం.

నాయికస్వీయ, అన్యసంభోగదుఃఖిత, నాయకుడు, శఠుడు, వియోగవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, ఆలస్యము, దైన్యము, అసూయ, వితర్కము, విషాదము, అమర్షము, భ్రిమ, శంక, పశ్చాత్తాపము, ఆనలు, అశ్రువులు, ఔత్సుక్యము, ధృతి, మోహము,

పల్లవి॥ ఏమందుబెట్టిరోచెలులు ఏమందునమ్మా
అసూయ, వితర్కం, దైన్యం విషాదం
ఆలస్యం, అశ్రువులు
అనుప॥ సీమగానిసీమకుయా నీసుంతినుతెల్లనుగూడి
వితర్కం, విషాదం అసూయ అమర్షం
భామరోనన్నెడబాసి పైనముజేసిరోయమ్మ ॥ఏమందు॥
అశ్రువులు, దైన్యం
ఔత్సుక్యం విషాదం
1. ఇల్లువిడచియిరుగుపొరుగు యెరుగననిబాసజేసిరే
విషాదము ఆసలు, ధృతి

కల్లలాడిఅలదానియిల్లుజేరనే ఓయమ్మలార॥

అసూయ   విషాదము   దైన్యం

అమర్షం

తెల్లనివి వెల్లావుపాలు సల్లనివి నీళ్ళనుచు

భ్రమ   భ్రమ

యుల్లమునసమ్మి నేనుంటినే ఓయమ్మలార ॥ఏమందు॥

ధృతి   విషాదం   దైన్యం

2. మాపురేపునేజేసిన మంచిరతులభావమెల్ల

ఔత్సుక్యం   మోహం, దైన్యం

అలపాపిసవతితోజెప్పి అనుభవించెనో

అసూయ   విషాదం, వితర్కం, శంక

యీపట్లలోమగవాని నెన్నటికినమ్మరాదు

పశ్చాత్తాపం, విషాదం   ధృతి   విషాదం

యేపుట్టలోయేమున్నదో యెరుగనైతినమ్మలార ॥ఏమందు॥

వితర్కం, శంక   అశ్రువు, విషాదం   దైన్యం

3. బాలమువ్వగోపాలుడు పన్నెండేండ్లుననుగూడి

దైన్యం   ధృతి, మోహం, విషాదం

పాలించినన్నీవేళ బాసిపోయెనే ఓయమ్మలారా

ఔత్సుక్యం   విషాదం, అశ్రువులు

దైన్యం, ఆలస్యం

పాలలోపాపిడికాయ పడవేసినదైవమునకు

భ్రమ   విషాదం, దైన్యం

పువ్వులపూజసేయనైతి పూర్వమునేనమ్మలారా ॥ఏమందు॥

అశ్రువులు   అశ్రువులు

పశ్చాత్తాపము

విషాదం   దైన్యం

16. శంకరాభరణము త్రిపుటతాళం.

నాయికసామాన్య, అతృప్తనాయిక, సురతప్రియయగుప్రౌఢ, నాయకుడువైశికుడు, సంభోగశృంగారము, అద్భుతరసం, పదమంతటా యున్నది.

దైన్యము, ఆధ్యానము, హర్షము, మోహము, వ్రీడ, నిద్ర, విషాదము, ఔత్సుక్యము, నిర్వేదము, రోమాంచము, ఆవేగము.

పల్లవి. ఏలతెల్లవారెనయ్యో యింతవేగమే ॥ఏలతెల్లవారెనయ్యో॥

దైన్యం, విషాదము   ఆధ్యానము

అనుప. బాలరోమాముద్వగోపాలు నీతోమాటాడగానే ॥ఏలతెల్ల॥

దైన్యం   ఆధ్యానము, విషాదం

1. రాకరాకమాయింటికి రమణుడువచ్చినంతలో

హర్షము   ఆవేగము

కోకముడివిడగాను పొంగుకొంచును

రోమాంచము   హర్షము

ఏకచిత్తమునశయ్యపై నిద్దరముబవ్వళించి

హర్షము   మోహం

యాకుమడుపులందియ్య సయ్యాటలాడునంతలో

ఔత్సుక్యం   సరససల్లాపములు

హర్షం, విషాదము

నిర్వేదం

2. మేనుమేనుగదసినపుడే మిక్కిలిబిగికౌగిళ్ళు

ఔత్సుక్యం   హర్షము, మోహం.

పూనిపెనగుచునిద్దరము పొంకముమీర
ఔత్సుక్యం, నిద్ర హర్షము
సూనశరునిపాటలు సొంపుమీర పాడుకొంచు
మోహం హర్షము
వానికౌగలించుమని యడిగినంతలోనే ॥ఏలతెల్లవారె॥
ఔత్సుక్యం వ్రీడ, దైన్యం
సరసుడౌనామోహనాంగుడు సామిమువ్వగోపాలుడు
ఔత్సుక్యం దైన్యం
కరుణించినమరతిని కలయునంతలో
దైన్యం రతులు విషాదం, నిర్వేదం
మురతానతమిహెచ్చి సొక్కివేరేమితోచక
ఔత్సుక్యం ఆధ్యానము
గుబుకుచముబరొమ్ము గ్రుమ్మిపై కొనునంతలో ॥ఏలతెల్ల॥
ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, మోహం
విషాదం

17. కేదారగౌళరాగం, త్రిపుటతాళము.

నాయిక స్వీయ, జ్ఞాతయవ్వనయగు ముగ్ధ, నాయకుడు, శఠుడు, సంభోగశృంగారము, అద్భుతరసం, కరుణారసము, దైన్యము, ఉగ్రత, చింత, శంక, వితర్కము, మోహము, విషాదము, ఔత్సుక్యం, ముదము.

పల్లవి. ఏమందునమ్మ యీవింతనే నెచటగాననమ్మ ॥ఏమందు॥
దైన్యం, చింత అద్భుతరసం ఉగ్రత, దైన్యం
శంక, వితర్కం

అనుప. బాలకోమామువ్వగోపాలు డేలిన భావమేమనిదెలుపుదునే
ముదము మోహం చింత, వితర్కం, శంక
ఓచెలియరో ॥ఏమందునమ్మా॥
దైన్యం

1. ప్రేమతోనాచెక్కిలి వేమారునొక్కి
దైన్యం ముదము
కామించినను బిగియ కౌగిలించెనగాని
ఔత్సుక్యం విషాదం, వితర్కం
మోముమోమున జేర్చి ముద్దుబెట్టడాయెనె ॥ఏమందునమ్మ॥
మోహము ఔత్సుక్యం
చింత, విషాదము

2. వలపుమితిమీరినావద్దికి నోదారి
మోహం, ఉగ్రత ముదము
పలుచని కెమ్మోవి సొలసిగ్రోలెనెగాని
దైన్యం ముదము, వితర్కం
కులుకుగుబ్బలపైని గోరులుంచడాయెనె ఓచెలియరో ॥ఏ॥
ఔత్సుక్యం విషాదం, వితర్కం

3. పరిపరిగతుల ననుచాల పైకొనిరతులు
దైన్యం, ఉగ్రత ముదము మోహం
బరికించి మువ్వ గోపాలుడేలెనెగాని
ముదము దైన్యం, చింత
చిరదొడలపైతన చేసోకనివ్వడాయెనే ॥ఓచెలియరో॥
ఔత్సుక్యం విషాదం, వితర్కం, శంక దైన్యం

18. బేహాగ్ రాగం. రూపకతాళం.

నాయికపరకీయ, జ్ఞాతయవ్వనయగుసాహసిక నాయకుడు, ఉపపతి, భయానకరసము, సంభోగశృంగారము.

విషాదము, చింత, ధృతి, దైన్యము, త్రాసము, అమర్షము, హర్షము, శంక, వితర్కము, వ్రీడ, ఆవేగము, నవ్వు, ఆలస్యం.

పల్లవి. ఒక్కటేమాటన బలిమినియొప్పుకుంటిగదరా ఆపైఅకటా
విషాదం చింత ధృతి, దైన్యం శంక
నేనోపజాలరా ॥ఒక్కటేమాటన॥
విషాదం, అమర్షం

అనుప. ఎకసక్కెముగాదురా లేరా ఎంతసేపుసహింతురా
ధృతి దైన్యం ఆలస్యం, వితర్కం, అమర్షం
పకపకమనినవ్వకురా పరులురాబొయ్యేదరుసామి ॥ఒకటే॥
దైన్యం, నవ్వు త్రాసము దైన్యం
అమర్షం

1. మొగముమొగముతోజేర్చి ముద్దుబెట్టుటంతెగాని
హర్షం, దైన్యం ధృతి, హర్షం
చిగురుమోవిపంటిగంటు వేయబోకురా
అమర్షం త్రాసము
తగుమాత్రిముమొలకచన్ను బాగడలంటుటంతేగాని
హర్షం ధృతి, దైన్యం
నగుబాటులచేతిగోరు నాటనియ్యబోకురసామి ॥ఒక్కటే॥
అమర్షం త్రాసము, ధృతి, దైన్యం

2. ఇంతదాకమగవానిని ఎరుగుదునానేడేగాని
ధృతి వితర్కం, శంక, హర్షం

యింతటితడవైనబొంక నెటులవునవునా
విషాదం త్రాసము, వితర్కం, శంక
యింతేగాదునేటిరాత్రి కింటియాతనితోనన్ను
ధృతి దైన్యం వ్రీడ ధృతి
మంతనమునగలుపబూన మాటలాడుచున్నవారు ॥ఒక్కటే॥
ధృతి హర్షం హర్షం, దైన్యం

3. పొద్దుమాపువేళాయెర పురుషుడూరనుండివచ్చు
దైన్యం ధృతి ఆవేగము, త్రాసము
సద్దులేకపోయివత్తు చాలించుమురా
ధృతి, దైన్యం అమర్షం
పెద్దలువినిచూచిరన్న ఇద్దరికిని మోసమగును
విషాదం, వితర్కం, శంక విషాదం, త్రాసము, ధృతి
పద్దులినరశింహనగర వాసుశరంగేశుడయిది ॥ఒక్కటే॥
దైన్యం విషాదం, దైన్యం

19. పంతువరాళిరాగము, ఆటతాళం.

నాయికపరకీయ, ప్రౌఢ, నాయకుడుధృష్టుడు, సఖిపార్శ్వచారిణి, సంభోగశృంగారము, అద్భుతరసము, ఈపదమంతయు ముదమనే సంచారివున్నది. (ఉపరతి విశేషమందుజర్గిన అలంకారవర్ణనము)

వితర్కం, శంక, దైన్యము, హర్షము, త్రాసము, అద్భుతము, ధృతి మోహము; ఆవేగము, స్మృతి.

పల్లవి. ఏమిచోద్యమైనసురత మిందువదనరో ॥ఏమిచోద్యమైన॥
అద్భుతం హర్షము దైన్యం

అనుప. కామతంత్రగతులు పెక్కుగలవుగొన్నిచూడగను ॥ఏమిచోద్య॥

మోహం ధృతి, హర్షం, దైన్యం

1. తరుణివుపరిసురతకేళి తగిలిపెనగివేగముననూ

మోహం హర్షం, ఆవేగం

కురులువిడిఝుల్లుఝుల్లున విరులురాలగా

అద్భుతం హర్షం

ఎరుగలేకమదినివిభుడు ఇంద్రనీలమేఘమనగ

స్మృతి, దైన్యం ధృతి, హర్షం

గురుతరముగపువ్వులవాన గురిసెననుచుభ్రమసెనో ॥ఏమి॥

హర్షం ధృతి, హర్షం, భ్రమ

2. మదనమోహాంధకార మయ్యెమృగమదంబుజార

మోహం హర్షము ధృతి

కదసికుచయుగంబునడుమ గగనవీధిని

ఉగ్రత, హర్షం ధృతి

కదలుమణులుసరులుతార కంబులనగనఖరేఖ

హర్షము ధృతి హర్షం

కోదుమచంద్రులనుచుజూచి అదరిబెదరిభ్రమసెనో ॥ఏమి॥

హర్షం, ధృతి త్రాసము, భ్రమ

3. విమలమైనరమణినాభి వెడలియున్నరోమరాజి

హర్షము హర్షము ధృతి

విమరసింపలేకరాహు విధముగాగను

వితర్కం, శంక ధృతి

కమలనేత్రముఖముచంద్ర కళలసొబగుదేలగాను

హర్షం హర్షం ధృతి

భ్రమసివెంకటేశుడంతలో భావమెరిగిగూడెనో ॥ఏమి॥

భ్రమ దైన్యం మోహం, హర్షం

20. రేగుప్తి-రాగం ఆదితాళము.

నాయికపరకీయ, అతృప్తనాయిక, విరహోత్కంఠిత, సురతాసక్తి, నలప్రౌఢ, నాయకుడు ఉపపతి, హాస్యరసము.

శ్రమ, ఔత్సుక్యము, చాపల్యము, గ్లాని, సుప్తి, జడత, దైన్యము, విషాదము, వితర్కమనేసంచారిపదమంతటావున్నది, హర్షము, ధృతి, హేళన, రతులు, మోహం.

పల్లవి. ఒకసారికేయీలాగైతే ఓహోహో యిదిఏటిరతిరా ॥ఓ॥

శ్రమ, ఔత్సుక్యం రతులు, వితర్కం

వితర్కం హాస్యరసం, హేళన

అనుప. మక్కువదీర్చరా మాముద్దుగోపాల సొక్కియున్ననీ

ఔత్సుక్యం దైన్యం గ్లాని

చపలత

సొగసదియేమిరా ॥ఒకసారికే॥

వితర్కం, దైన్యం

1. నెమ్మొగముననీ బడలికలేమిరా

దైన్యం శ్రమ, వితర్కం

నీటుకాడరో మ్మదరేదేమిరా

సొగసు శ్రమ, వితర్కం

కమ్మనివాతెర కందినదేమిరా

ధృతి వితర్కం

కాళ్ళనుచేతులు తడబడుటేమిరా

దైన్యం శ్రమ, వితర్కం

2. కన్నులనిద్దుర గ్రమ్మెదేమిరా
సుప్తి వితర్కం
గళమునచెమటలు గారేదేమిరా
శ్రమ వితర్కం
తిన్ననిపలుకులు బలుకవదేమిరా
గద్గదిక శ్రమ, వితర్కం
తెలిసితెలియకున్నావదేమిరా
జడత వితర్కం
3. ఇనపురిముద్దుల మువ్వగోపాల
ఔత్సుక్యం దైన్యం
మేపుననన్ను గలసితీవేళ
హర్షం మోహం, ఔత్సుక్యం
మనముననిన్నె నమ్మితిచాలా
హర్షం ధృతి
మారుబల్కకున్నావదియేమిరా ॥ఒకసారికే॥
విషాదము గ్లాని, వితర్కం

21. శుద్ధకాంబోజిరాగం, చాపుతాళం;

నాయికసామాన్య, వక్రోక్తిగర్విత, కనిష్ట, కలహాంతరిత, నాయకుడు వైసికుడు, అద్భుతరసము.

దైన్యము, మోహము, అసూయ, గ్లాని, వితర్కము, ధృతి, ఉగ్రత, రతివిశేషములు, ప్రమాణకములు, మాయలు, హర్షము, అవహిత్థ, శంక, మతి, హర్షము, అమర్షము.

పల్లవి. చక్కదనమేజూచి భ్రమయకురా ఇంద్రజాలకత్తెగదరా ॥చ॥
దైన్యం, అసూయ, మోహం మాయలు
అనుప. చిక్కితివోదాని వలలోమర్మమేదా జెప్పరశ్రీరాజగోపాలధీర॥
అసూయ గ్లాని దైన్యం, వితర్కం
1. బలిమినిచెయిపట్టి పచ్చిపచ్చిగదిట్టి
ఉగ్రత ఉగ్రత
పడకింటిలోపదు గురినిదాచబెట్టి
హర్షము అవహిత్థ
వలపుతాళలేననుచు పాదముగొట్టి
మోహం, ధృతి ప్రమాణకము
వద్దజేరి తేనాపనికి నామముబెట్టు ॥చక్కదనమెజూచి॥
హర్షము గ్లాని
2. కొంచగత్తెగాదు బాగాదెలసికొమ్మ
అమర్షం ఉగ్రత
కోమలిమటు మాయఎవ్వరికైనను
అసూయ, మాయ ధృతి
ఎంచగదరమానె ఎమ్మెదానిసొమ్మ
వితర్కం, శంక ధృతి
వగలునీవెరుగవు వలపుగురప్రుకొమ్మ ॥చక్కదనమెజూచి॥
దైన్యం, ధృతి మతి, ధృతి
3. నిన్నుజూడవచ్చె నటరసుందరాంగ
హర్షం దైన్యం
నీరజాక్షినడలెల్ల తప్పనడతలు
అసూయ ధృతి

నన్నేలినటులఆ కన్యనేలుటనున్న
హర్షం అసూయ, ధృతి
నామాటనీవింక నమ్మనుసెంగమన్న ॥చక్కదనమేజూచి॥
ఔత్సుక్యం ధృతి, గ్లాని, దైన్యం
పరిమాణములు

22. భైరవిరాగము ఆదితాళము.

నాయికస్వీయ, ప్రౌఢ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు శఠుడు, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, వితర్కము, శంక, నిర్వేదము, మోహము, అసూయ, హర్షము, ఔత్సుక్యం, ధృతి.

పల్లవి. మానినిరో చేరరమ్మనిబిలువనిమాలిమేటిమాలిమే॥ఓచెలియరో
దైన్యం నిర్వేదము, వితర్కం, శంక
అనుప. పూనిదానిప్రియ మనుభవింపగలేని పురుషుడేటిపురుషుడే
దైన్యం నిర్వేదం వితర్కం, శంక
అసూయ

ఓచెలియరో ॥మానిని॥

1. వెన్నెలబైటసంగీతమువిననట్టి వేడుకేటివేడుకే
హర్షం, దైన్యం వితర్కం, శంక
చిన్నెలువేరైచిరునవ్వునవ్వని చిత్తమేటిచిత్తమే
దైన్యం, నవ్వు శంక, వితర్కం
నిర్వేదం
నన్నుతాంగిరో కన్నుసైగసేయనియట్టి సరసమేటిసరసమే
దైన్యం నిర్వేదం శంక, వితర్కం

పన్నుగదానివర్ణింపలేనట్టి పదములేటిపదములే ఓచెలియారో॥
దైన్యం, నిర్వేదం శంక, వితర్కం [మా॥

2. విరిపాన్పుపైపోలి వేగింపలేనట్టి విరహమేటివిరహమే॥
ఔత్సుక్యం దైన్యం, నిర్వేదం మోహం, శంక, వితర్కం
కరికుంభముబోలు కుచములపైలేని కరములేటికరములే
హర్షం, ధృతి మోహం శంక, వితర్కం
నిర్వేదం
తరితీపుతోచాలా తమకమెచ్చనియట్టి తనువులేటితనువులే
హర్షం దైన్యం మోహం శంక, వితర్కం
అసూయ
విరిగొన్నవిధమున నధరమాననియట్టి పెదవులేటి పెదవులే
హర్షం మోహం శంక, వితర్కం
నిర్వేదం

ఓచెలియారో ॥మానిని॥

3. సీవేనాప్రాణనాయకియని యెంచని నెనరులేటినెనరులే
దైన్యం, నిర్వేదం ధృతి శంక, వితర్కం
దైన్యం
చౌశీతిబంధమువిధముతెలియనట్టి చదువులేటిచదువులే
దైన్యం ధృతి శంక, వితర్కం
అసూయ నిర్వేదం
కవులకుబహుమానమియ్యగలేనట్టి కలుములేటికలుములే
హర్షం అసూయ శంక, వితర్కం
యౌవనిముమ్వగోపాలుడుమెచ్చని యందమేటియందమే
హర్షం దైన్యం అసూయ శంక, వితర్కం
నిర్వేదం

ఓచెలియారో॥

23. కాంభోజిరాగము త్రిపుటతాళము.

నాయికస్వీయ, విరహోత్కంఠిత, ప్రౌఢ, నాయకుడు శఠుడు, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, అమర్షము, వితర్కము, శంక, ఉగ్రత, ఆలస్యము, ఆధ్యానము, జడత, నిర్వేదము, ఔత్సుక్యము, హర్షము, గ్లాని, శ్రమ, విషాదము, చింత, సంతాపము, నిశ్వాస, భ్రమ.

పల్లవి. వదరకపోపోవే వాడేలవచ్చిన వద్దురావద్దనవే
దైన్యం, అమర్షం శంక, వితర్కం ఉగ్రత

అనుప. అదియొక్కయుగము వేరేజన్మమిపుడు అతడెవరో నేనెవరో ॥వ॥
నిర్వేదం ఆలస్యం జాడ్యం నిర్వేదం

1. నిచ్చనిచ్చలునేడె వచ్చిరేపయిన వచ్చుననుచు మదిలో
ఆలస్యం ఔత్సుక్యం
హర్షం

నిచ్చగబలువేడి నిట్టూర్పులచేత నింతిరోపెదవులెండి
దైన్యం సంతాపం సంతాపం
గ్లాని

హెచ్చైనవెన్నెల చిచ్చులరాత్రులు ఎన్నెన్నోగడిపితి
విషాదం జడత, నిర్వేదం ఉగ్రత
గ్లాని, అమర్షం

నికనేటిమాటలే ఓచెలియ ॥వదరకపోపోవె॥
ఆధ్యానము చింత, దైన్యం

2. వలపుకానిదేకాదా వచ్చుననుచుదెసవులుజూచివేసారితి
ఔత్సుక్యం హర్షం నిర్వేదం, గ్లాని

సెలరేంచియలసితి నిలుపరానిప్రేమ నెమ్మదినడచుకొంటి
ఆలస్యం, శ్రమ ఔత్సుక్యం హర్షం, చింత

కలికంఠశుకనాదములు మించుమధుమాసములుగడిపితి
ఔత్సుక్యం అమర్షం, ఆలస్యం, విషాదము
చింత

వట్టివట్టిముచ్చటలికనేలే ॥వదరకపోపోవే॥
అమర్షం, నిర్వేదం, వితర్కం
శంక

3. భామరోశకునములడిగితి మువ్వగోపాలుడువచ్చుననుచు
దైన్యం హర్షం ఔత్సుక్యం భ్రమ

కామించినాథుని గలయుచెలులజూచి గరగిచింతనొందితి
మోహం హర్షం, అసూయ విషాదం, ఆధ్యానము

రామరామయీమేనుతోనిక వానిమోముజూడవలెనా
విషాదం ధృతి వితర్కం, ఉగ్రత

మొదటిపొందేచాలు ॥వదరకపోపోవే॥
అమర్షం
విషాదము, దైన్యం

24. తోడిరాగం, ఆదితాళము.

నాయికస్వీయ, మధ్య, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, శఠుడు, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, మధురకథాదూతి, సఖిశిక్షాస్వభావముగల పాత్ర్యచారిణి.

వితర్కము, ఔత్సుక్యము, ధృతి, చింత, గ్లాని, దైన్యము, హర్షము, మోహము, విషాదము, శంక, వైవర్ణ్యము, అశ్రువులు, ప్రళయము, నిర్వేదము, ఉగ్రత, స్మృతి.

పల్లవి. నెలతఅతడుఅలిగేదెల్ల నెనరుగాదటవే ॥నెలత॥

ఔత్సుక్యం, చింత దైన్యం, వితర్కం
ధృతి

అనుప. వెలవెలబోనేలెమోము చెలువునితోడితెచ్చెదనే ॥నెలత॥

వైవర్ణ్యం, వితర్కం ఔత్సుక్యం, ధృతి
చింత

1. కాటుకకన్నులనీరు ఘనమైనసీలములవలెనె

అశ్రువులు, గ్లాని హర్షం, ధృతి

పైటతడసి రవికదూసి గుబ్బలపైనిండెక్

హర్షము విషాదం, గ్లాని, మోహం
ధృతి

ఏటికేయీయావట్టివెతలు యిందువదన వెరవనేల

వితర్కం, గ్లాని, నిర్వేదం దైన్యం త్రాసము
శంక వితర్కం

నేటిమాపటివేళకు నీవిభునినిన్నుగూర్చెదనే ॥

ఔత్సుక్యం మోహం, ధృతి
హర్షము

2. వానిప్రేమదెలియకనే వలపునీవునిలుపలేక

ఔత్సుక్యం మోహం, ధృతి

మేనెంతోకరిగెగాక మెళుకువదెలియక

గ్లాని, చింత నిర్వేదం, స్మృతి

ఒనాతీనిన్నెవ్వరైనా నూరడించేచెలులున్నారా

హర్షం, వితర్కం, శంక, హర్షం, ధృతి, శంక

నేనీదాననైనందుకు నీవుపరులవేడతగునా ॥నెలత॥

హర్షం, ధృతి వితర్కం, దైన్యం

3. వనితమువ్వగోపాలుడా వరదుడునినుగూడిన

ఔత్సుక్యం హర్షం, విషాదం

వెనుక కనులెత్తియే చెలినైనాజూచునా

ఉగ్రత, వితర్కం, శంక, ధృతి, అమర్షం

మనసుగట్టిజేసుకోవే మగువరోనామాటనమ్మవే

ధృతి, దైన్యం, దైన్యం, ధృతి

కినుకవలదుతాళుకోవే ననబోణిగెలుపునసుండవే॥

చింత, ధృతి, దైన్యం హర్షము, ధృతి, దైన్యం

25- నీలాంబరిరాగం త్రిపుటతాళము-

స్వీయ, ఉత్తమ, విరహోత్కంఠిత నాయకుడు శఠుడు, వియోగవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము. చింత, హర్షము, ఉగ్రత, ధృతి, జడత, ఔత్సుక్యము, స్మృతి, అసూయ, నిర్వేదము, ఆర్తి, గ్లాని, అమర్షము, వితర్కము, విషాదము, మోహము, ప్రమాణకములు, శత్రువిషయకక్రోధస్థాయి.

పల్లవి. సామినిదయయుంచమనవే వాచక్కనిసామిని ॥సామిని॥

దైన్యం, చింత హర్షం

అనుప. భామరోమువ్వగోపాలుని ప్రేమనిజమనియెంచినావుగదవే

దైన్యం, చింత మోహం, ధృతి, హర్షం

ఏలపదవే॥

వితర్కం, నిర్వేదం
అమర్షం

1. నెలతరోననువిడనాడి ఆరునెలలాయె

గ్లాని, నిర్వేదం ఆర్తి, స్మృతి, ధృతి

అల్లదానిగూడి పలుమారుఆవన్నెలాడి
అసూయ, అమర్షం   అసూయ

చాడిపలుకులువిని నాతో మోడిజేసి
ఉగ్రత, హర్షం   దైన్యం, చింత

యిలనుబూరుగ ఫలముపొందినచిలుక
ఔత్సుక్యం   ధృతి, విషాదం

సామెతసేయవద్దనవే వకమాటకనవే ॥సామిని॥
నిర్వేదం   దైన్యం   దైన్యం, చింత

2. పగదాయిపూవింటివాడు నాపై మిగుల
ఆర్తి, విషాదం   ఉగ్రత

పంతముకోరినాడే తెగువజేసుకోవశమనేడు
అమర్షం, విషాదం   నిర్వేదం, ఉగ్రత, వితర్కం

నామదికిదిగులాయెగదవే నీతోడుయెంతోవగతురా
జడత, గ్లాని, ధృతి   ప్రమాణకం, విషాదం

పగవారిలోననుఆగడుజేసిన నెవరినేమందునేనెటుతాళుకొందు
అసూయ, అమర్షం, శతృవిషయ   వితర్కం, శంక   గ్లాని
క్రోధస్థాయి   విషాదం   చింత

3. ఆశతూరగమువ్వపురిని నన్నేలిన వాసుదేవునిపొందేకోరి
హర్షం   ధృతి   ఔత్సుకం, హర్షం

భానురాంగివలపుమీరి యతనికోసరమే చెలులు
దైన్యం, మోహం   దైన్యం, హర్షం

వేసారిమిగులవాసివాడని రతులనెననసిన మోసబుచ్చుట
శ్రమ, గ్లాని   హర్షం   మోహం   ఉగ్రత

న్యాయమటమ్మకటముద్దులగుమ్మా ॥నెలతరో॥
చింత, విషాదం, దైన్యం

26. కాంభోజిరాగం, త్రిపుటతాళం.

నాయికస్వీయ, ప్రోషితభర్తృక, నాయకుడు ప్రోషితపతి, ప్రవాసవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, విషాదము, శంక, చింత, గ్లాని, మతి, హర్షము, ఔత్సుక్యం, మోహము, ఆలస్యము.

పల్లవి. ఎన్నటికోనాకొమ్మనుజూచేది ఎన్నటికోనామనసుచల్లనయ్యేది
దైన్యం   విషాదము   హర్షము   శంక, విషాదము   చింత,
శంక   దైన్యం

అనుప. వన్నెలాడిబన్నసరులునా యురముపై
హర్షం   మతి

యూగాడగానేను వుపరతిగలసేది ॥ఎన్నటికో॥
ఔత్సుక్యం   దైన్యం, చింత
శంక, విషాదము

1. మేటిచందురుకావి పావడపైపశిడి
దైన్యం   మతి

పట్టుచేలముచాలా పసిమీరగట్టి
హర్షం   ధృతి

కోటివేలకుగొన్న తాటంకములనొప్పి
హర్షం   ధృతి

కోమలిచెక్కిళ్ళు కొసరిముద్దాడేదీ ॥ఎన్నటికో॥
ఔత్సుక్యం   హర్షం, విషాదం
శంక

2. మోముమోమున జేర్చి మోవితేనియబిల్చి
మతి హర్షం
నేమోహనామనసు నొకటిగా జేర్చి
విషాదము, చింత మతి, హర్షం
కామశాస్త్రముచదివి కదలుజెప్పుచునేను
మతి ఔత్సుక్యం, దైన్యం
కామినినినెమ్మదిని కలసికౌగిటజేర్చె ॥దెన్నటికో॥
విషాదము, గ్లాని మోహం, శంక

3. జోడుగూడితోడి రాగముబాడుచు
హర్షం మతి
మేడపైనుండి మేల్మేలనుచును
దైన్యం హర్షం
వేడుకతోదాని విడువకయెప్పుడు
మోహం హర్షం, మతి
రాడాబంగారుతూగు టుయ్యాలలూగేదీ ॥ఎన్నటికో॥
ఔత్సుక్యం చింత, విషాదం, శంక

4. చెలియారోమాముద్దు గోపాలరాయుడు
దైన్యం హర్షం
ఎలమినేలరాడని పలుకరించిన
విషాదము చింత
చెలియలందరుగూడి నలినాక్షి వెతజూచి
హర్షం విషాదం, గ్లాని
నేడురేపనిరాక కెదురెదురుజూచేదీ ॥ఎన్నటికో॥
ఆలస్యం చింత, విషాదం, శంక
ఔత్సుక్యం దైన్యం

27. తోడిరాగం, ఆదితాళం.

నాయికస్వీయ, ప్రోషితభర్తృక, నాయకుడుప్రోషితపతి, ప్రవాస విప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, విషాదము, చింత, గ్లాని, ఆలస్యం, జాడ్యము, ఆధ్యానము పదమంతటాయున్నది. నిద్ర, మోహం, వితర్కం, ధృతి, శంక, రతివిశేషములు, దశావస్థలు, పశ్చాత్తాపము, ఔత్సుక్యము, ఉగ్రత.

పల్లవి. ఎన్నటికినేదానికౌగిటనెనసి సుఖమనుభవించెదను॥
దైన్యం ఆలస్యం ఔత్సుక్యం చింత శంక
విషాదం దశావస్థలు
రతివిశేషములు

అనుప. నిన్నటిరాత్రివానినికలలో గన్నరీతినిదో చెనదిమది
ఔత్సుక్యం నిద్ర స్మృతి హర్షము
యెన్నరానివిరాళిగోలుపు నున్నదివిరహాబ్ధిదరిగని॥
ఔత్సుక్యం ఆధ్యానం గ్లాని విషాదం,
మోహం

1. ప్రాణనాథునిబాసియుండుట నెరజాణలకుతగువగునటె
దైన్యం, విషాదము వితర్కం విషాదం, శంక
క్షీణమీటగదోచదే చెక్కిళ్లైణలోచనవానితోడనే
జాడ్యం విషాదం దైన్యం చింత
రాణమీరగజనకనిటు మరుబాణముల పాలైతిగదెయికే ॥ఎన్న॥
ఔత్సుక్యం గ్లాని, విషాదం మోహం

2. వానిపైనము నాడునేజన వలదనుటతగదనుచు
ఆధ్యానము ఉగ్రత అమర్షం

చానరోనాపైవిభుని కరలేనిప్రేమయుగలవనుచు

విషాదం, చింత మోహం హర్షము

మదిలోనినగత్తెగ దెలుపకను మదిపూనిబంపితిని

మతి గ్లాని, జాడ్యము ఆధ్యానము

నిటుల తెలియక ॥ఎన్నటికినే॥

విషాదము

చింత

పశ్చాత్తాపం దైన్యం

3. దేశమున తలపున్న నిటుపర దేశమునవశియించునా

మోహం, వితర్కం వితర్కం, ఆధ్యానము

కేశవపురినివేశుడౌ ఏ రేశుడొక్కనిముషమున

దైన్యం ఆలస్యం

కరుణావేశమునమన మలరదినవహివీరరాజుని

దైన్యం జాడ్యం ఔత్సుక్యం, దైన్యం

విడువడటయిక॥

వితర్కం, చింత

దైన్యం

28. పంతువరాళిరాగము, త్రిపుటతాళం.

పరకీయ, వాసకసజ్జిక, ప్రౌఢ, నాయకుడు దక్షిణుడు, విరహవిప్రలంభ శృంగారము, కరుణారసము.

చింత, శంక, విషాదము, వితర్కము, నిర్వేదము, స్మృతి, శ్రమ, అమర్షము, ఔత్సుక్యము, హర్షము, దైన్యము, నిశ్వాస, అసూయ.

పల్లవి॥ యింతపొద్దాయె నికవాడేమివచ్చును

చింత విషాదం నిర్వేదం

యేకాంతినో గూడి యున్నాడో

శంక, వితర్కం, అసూయం, విషాదం

అమర్షము

అనుప॥ చింతింపపనిలేదు చెలియా మువ్వగోపాలుడు ॥యింత॥

శంక, నిర్వేదం, చింత దైన్యం ఔత్సుక్యం

1. చేరినాటినేస్తము చేసినపాపమా కీరవాణిరో యేల

స్మృతి వితర్కం, విషాదం దైన్యం వితర్కం

వేగించేవేనీవు నూరినగంధకస్తూరి పారవేసిపవ్వళింపు

రోషం, శ్రమ అమర్షం ఉగ్రత రోషం

యేరమణి యింటనున్నాడో యూరెల్లమాటుమణిగి

అసూయ, శంక, రోషం నిర్వేదం విషాదం

2. భాసురాంగిరో వినవె పక్షులు మొదలుగాను

దైన్యం నిర్వేదం

వాసములుజేరితమ వనితలగూడెనె

ముదము హర్షం, మతి

ఆశించినఫలించె దరుడుగాదటవే

నిర్వేదం నిశ్వాస శంక

నే జేసినపాపమెవ్వరు జేసినారమో చెలియ ॥ఇంతపొ॥

అమర్షం, విషాదము, వితర్కం చింత, విషాదం

3. సమ్మినవేడుకతోను పడకిల్లుశృంగారించి

హర్షం హర్షం

యెమ్మెగాడువచ్చునని యెదురుజూచితి

ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, ఆర్తి

సొమ్ములేల విరులేల సొగసెవ్వరుజూచెదరో
చింత విశర్కం నిర్వేదం వితర్కం
కొమ్మనన్నేలిన మువ్వగోపాలుని నమ్మరాదే ॥ఇంతపొద్దా॥
హర్షం ఔత్సుక్యం దైన్యం వితర్కం
దైన్యం

29. కాంభోజిరాగం. రూపకతాళం.

నాయికస్వీయోత్తమ, స్వాధీనభర్తృక, నాయకుడు అనుకూలుడు, సంభోగశృంగారము, శాంతరసము.

స్తంభము, శ్రమ, గ్లాని, ఆలస్యము, దైన్యము, హర్షము, నిర్వేదము, శంక, వితర్కము, ధృతి, అగ్న్యావేగము, నిద్ర, అమర్షము, విబోధము.

సాత్వికభావములు=స్వేదము, వైవర్ణ్యము, వేపథు, గద్గదిక, నిశ్వాస, రతివిశేషములు.

పల్లవి. అలసిపోతివయ్యాస్వామి అంతేచాలునేటికిక
స్తంభము, శ్రమ, గ్లాని, ఆలస్యం, హర్షము, నిర్వేదం
కలయుటకుకాలములేదా మరేమి ॥అలసిపోతివయ్యా॥
రతివిశేషములు, వితర్కం, దైన్యం

అనుప. కులమువారమైయుండగాను గూడికసతమైయుండగాను
హర్షం ధృతి హర్షం ధృతి
తలపనేలసింహానగరధామ శ్రీరంగధామ ॥అలసిపోతి॥
శంక, గ్లాని దైన్యం హర్షం, దైన్యం

1. బలితపుచెమటసోనలతోడ వాడినసెమ్మోముకొంగ్రొద్దమితోడ
శ్రమ, స్వేదం, అమర్షం అగ్న్యావేగం, వైవర్ణ్యము, అమర్షం

వెలయునిట్టూర్పుసెగలతోడ విరసిరియసికన్దోగలతోడ॥
అగ్న్యావేగం, అమర్షం, నిద్ర, విబోధం, నిర్వేదం

2. వడకెడునునునెమ్మేనితోడ తడబడుమాటలుచవితోడ
వేపథు శ్రమ, నిర్వేదము, గద్గదిక
అడలునట్టిపెన్దొడలుతోడ అసురుసురులతోనీతోడు ॥అ॥
త్రాసము, వేపథు నిర్వేదం, గ్లాని, పరిమాణకం

3. కలిగినదెల్లయొకనాడు కడజేసుకోగామరునాడు
ధృతి, హర్షం, శంక అమర్షం, నిర్వేదం
కళలుజారిపోయెచూడు నిలుపుముసింహాపురవరనేడు ॥అలసి॥
ఔత్సుక్యం, రతివిశేషములు, విషాదం, దైన్యం, ధృతి

30. శహానరాగ, త్రిపుటతాళము.

స్వీయ, వాసకసజ్జిక, నాయకుడు, అనుకూలుడు, సంభోగశృంగారము, కరుణారసము, శృంగారరసము, దైన్యము, నిర్వేదము, ధృతి, చింత, ఔత్సుక్యము, హర్షము, ఆర్తి, స్మృతి, ఉగ్రత, పశ్చాత్తాపము, శంక, వితర్కము, శ్రమ.

పల్లవి. అక్కటమరుపాయె నేరమరేమాయె
శంక, నిర్వేదం హర్షం, వితర్కం
అక్కరదెలసిరావైతివదేమాయె ॥అక్కట॥
ఔత్సుక్యం, పశ్చాత్తాపం శంక
వితర్కం

అనుప. పక్కబాసిపోవువేళలో యొక్కడికియనిచెట్టపట్టగ
ఔత్సుక్యం, దైన్యం, శంక, వితర్కం, ఉగ్రత
నిక్కముగనీతోవత్తుననిచని నిన్నపొద్దుననుండిగానవు ॥అ॥
ధృతి, హర్షము, దైన్యం ఆలస్యం, నిర్వేదం, చింత, దైన్యం

1. పడాదిపండుగనేడనిపించియా మేడశృంగారించితి
హర్షం ధృతి ఔత్సుక్యం, హర్షం
జలకమ్ములనాడి వల్వాయు ధరించితి కస్తూరిబొట్టువాడి
హర్షం, ఔత్సుక్యం ఔత్సుక్యం
గానోసరించితి నాడునాటికివేడుకల్బ లొప్పిడిమిగసేయు
హర్షం వితర్కం, రతులు నిర్వేదం
దామనియా వాడవాడలచేడిలంపిన లేమలేకనిమరలివచ్చిరి॥
దైన్యం నిర్వేదం, ఔత్సుక్యం, ధృతి, చింత, దైన్యం

2. పడకటింటమంచి వాసనపన్నీట బడిబడినలకించితి
దైన్యం హర్షం నిర్వేదం, ఔత్సుక్యం
రంగైనపుష్పాడిమృగ్గులలరించితి పానుప్పుపైన
హర్షం ధృతి దైన్యం
పొడిపూలుబరపించితి వడివడిగత్రెల్లనాకుమడుపులు
ఔత్సుక్యం నిర్వేదం శ్రమ హర్షం
మడుపులుగమడిపించినేనా నిడుపుగల పూసరులు క్రొమ్ముడి
హర్షం ఔత్సుక్యం నిర్వేదం
ముడవబనిపడిగడితెనివిగో ॥అక్కటమరుపాయె॥
శ్రమ, పశ్చాత్తాపం
ఔత్సుక్యం

3. యీనాముగూడెడు యేసతీపతులుమరే
చింత నిర్వేదం శంక, వితర్కం
నాటికెడబాయక యుందురనిబలికి
శంక, వితర్కం ఔత్సుక్యం చింత, స్మృతి
నడిసడ్డ సేయకయుంటి వింక గానిమ్ముతడసేయక
ధృతి ఆర్తి, నిర్వేదం

పోనీపోనీవచ్చితినీ పుణ్యమాయెనుత్రేరరంగడ
పశ్చాత్తాపం నిర్వేదం దైన్యం
సూనశరుసంగరములో నిను సొక్కజేతురసింహాపురవర ॥అక్క॥
ఔత్సుక్యం ఉగ్రత, దైన్యం
చింత

31. ముఖారి రాగము చాపుతాళము.

నాయికస్వీయ, మధ్యమానము, మధ్యమమానవతి, లేకఖండిత, ప్రౌఢ, నాయకుడు ధృష్టుడు, రౌద్రిరసము.

ఔత్సుక్యము, దైన్యము, అమర్షం, వితర్కము, మోహము, అసూయ, నిశ్వాస వీక్ష, ఆసలు, శంక, ధృతి, హర్షం, ఉగ్రత, శ్రమ రోషము.

పల్లవి. అడుగరమ్మా యతనిపైనూరక అడిగినానటరే॥
ఔత్సుక్యం దైన్యం వితర్కం
దైన్యం

అనుప. పడుచుతనముమాని మువ్వగోపాలరాయని
అమర్షం, దైన్యం దైన్యం
ఆనబెట్టి మీరడుగరమ్మా ॥అడుగరమ్మా॥
రోషం దైన్యం,
ఆన

1. పూనిదానింటికి పోగనుమా పొలతిజూచిబెదరించిన
అసూయ, అమర్షం హర్షం ఉగ్రత
దానికిలంచమిచ్చెదనన్నది తానోనేనో వానిపై లేనివి
అమర్షం శంక, వితర్కం దైన్యం

కల్పించరాదు వాడవనితల్లెల్లవినగ దానినేఁజూడక
ధృతి వ్రీడ, హర్షం, విషాదం అసూయ
తాళలేనన్నది తానోనేనో ॥అడుగరమ్మా॥
మోహం శంక, వితర్కం
2. అలకదీరదానివాకిట నిలచిపీనిలోనన్నుజూచి
అమర్షం అసూయ ఔత్సుక్యం
తలుపుమూలదాగియున్నది తానోనేనో
అమర్షం, విషాదం శంక, వితర్కం
అలసివచ్చేననుచుజక్కరానవాయిచ్చినారగించి
శ్రమ దైన్యం, అమర్షం హర్షం
తలిరుబోణిమోవి రుచుకిరాదన్నదితానోనేనో ॥అ॥
అసూయ ఔత్సుక్యం శంక, వితర్కం
3. సొలపుమీరదానిరూపు పలకమీదవ్రాసిసాణి
హర్షం అసూయ, రోషము
తలమునసుంచి కనుగొనుచున్నది తానోనేనో
ఔత్సుక్యం హర్షం శంక, వితర్కం
కలసిమామువ్వగోపాలరాయుని గౌగలించితే
మోహం ఔత్సుక్యం హర్షం
అలదానితలచి యసురుసురన్నదితానోనేనో ॥అడుగు॥
అసూయ ఉగ్రత, రోషం శంక, వితర్కం
దైన్యం

32. కాంభోజిరాగం, త్రిపుటతాళము.

నాయికసామాన్య, ఖండిత, అన్యాసంభోగదుఃఖిత, శఠుడు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, అధ్యానము, అసూయ, అమర్షము, పశ్చాత్తాపము, మోహము, విషాదం, ఔత్సుక్యము, రోషము.

పల్లవి. ఇటువంటివాడనుచు నేతెలియనైతిని
ఈర్ష్యామానవిప్రలంభము అధ్యానము
దైన్యం అసూయ అమర్షం, పశ్చాత్తాపము
అనుప. విటరాయమువ్వపురి మువ్వగోపాలు ॥ఇటువంటివాడని॥
దైన్యం అధ్యానం
1. చెలిమిజేసేదిందు చలముజేసేదిందు
అసూయ దైన్యం, చింత
వలపులుంచేదందు వట్టిసుద్దులిందు
మోహం అమర్షం
నెలకొన్నరతులందు నిట్టూర్పులేయిందు
అసూయ, రతులు అమర్షం, అసూయ
వెలలేనిపాటలందు వింతకయ్యములిందు ॥ఇటువంటి॥
అమర్షం అసూయ అధ్యానము, దైన్యం
2. వగలుగులికేదందు వచ్చిపొయ్యేదిందు
అసూయ అమర్షం
మగువవియ్యమందు మత్సరములిందు
అసూయ, రోషం అసూయ
సొగసునవ్వులందు సోలించుమోమిందు
అసూయ, హర్షం అమర్షం
తగుసొమ్ములిచ్చేదందు దబ్బరమాటలిందు
అసూయ, అమర్షం దైన్యం, అధ్యానము

3. విరిగొన్నమోహమందు విభుడనేపేరిందు
అసూయ, మోహం దైన్యం, చింత
విడెములిచ్చేదందు విడనాడుటిందు
అసూయ అమర్షం విషాదం
పడకింటిమోహమందు పాన్పుశృంగారమిందు
అసూయ, హర్షం ఔత్సుక్యం
నడవడిగగూడేదందు నన్నేలిదూరేదిందు ॥ఇటువంటివాడనుచు॥
హర్షం ఔత్సుక్యం దైన్యం విషాదం
అసూయ రోషం అమర్షము

33. సురటరాగం త్రిపుటతాళము-

నాయిక సామాన్య ప్రౌఢధీర, ఖండిత, నాయకుడు ధృష్టుడు, అద్భుతరసం, రోషము, అసూయ, గర్వము, వితర్కము, మదము, శంక, అమర్షము, ముదము, చపలత, దైన్యము, ఉన్మాదము, ఉగ్రత, మోహం.

పల్లవి॥ ఇందెందువచ్చితివిరా అలదానియిల్లు ఈవీధిగాదుపోపోరా॥
రోషం అసూయ అసూయ అమర్షం, రోషం, ఉగ్రత
గర్వం వితర్కం, మదము
అనుప. మందరగిరిధర మాముద్దుగోపాల కుందరదననుమది
ముదము దైన్యం అసూయ
కోరివచ్చితివేమో ॥ఇందెందువచ్చితివిరా॥
ముదము శంక, వితర్కం
1. హెచ్చైనవెన్నెలలో ఇల్లుయెరుగకనీవు
ముదము ముదము, రోషం

మచ్చకంటినిగూడి మైమరచితివేమో
అసూయ శంక, వితర్కం, ఉన్మాదం
మచ్చికతోదాని మనసుచల్లగజేసి
హర్షం ముదము, రోషము
గ్రుచ్చికౌగలించిన కోమలినేగానర ॥ఇందెందు॥
అసూయ, మోహం రోషం
ఉగ్రత
2. నడిరేయిఝామువేళ నాతినీవునుగూడి
రోషము అసూయ, అమర్షం
నడచుకొన్నచిన్నెలు మానాతిదెలిపెనుర
రతివిశేషములు రోషము, అమర్షం
వడివడివీధిలో వద్దికివచ్చిరవిక
అమర్షం రోషం, అమర్షం
ముడివిప్పివచ్చిన ముచ్చువునీవేకావా ॥ఇందెందు॥
అసూయ రోషం, ఉగ్రత, శంక, వితర్కం
మదము
3. మదనలాహిరిమించి మదవతివలెవచ్చి
గర్వం అసూయ
వదలకున్నవిదేల వద్దుపోపోరా
శంక, వితర్కం, ఉగ్రత, అమర్షం రోషం
మదనకేళినిగూడి మనసుమెప్పించినది
చపలత, మోహం, అసూయ, రోషము
యువిదలందరుజూచెర యుదయమాయెనులేర ॥ఇందెందు॥
రోషం, అసూయ అమర్షం, రోషం, అసూయ

34. భైరవిరాగము, త్రిపుటతాళము.

నాయికసామాన్య, ఖండిత, అన్యాసంభోగదుఃఖిత, నాయకుడు శఠుడు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, అద్భుతరసము.

దైన్యము, మోహము, అసూయ, గర్వము, నిర్వేదము, హర్షము, నిశ్వాసరతివిశేషములు, శ్రమ, విషాదం.

పల్లవి. ఇక్కడలేదేమనను ఇంతిపోవానికి ॥ఇక్కడలేదే॥

దైన్యం నిర్వేదం

అనుప. దిక్కుమాలినమోహము తెలియనియ్యడయ్యోనయ్యయ్యో॥

మోహం, అసూయ విషాదం, నిర్వేదం దైన్యం

1. వచ్చినపుడుప్రేమచే వానినెమ్మెనసింత

దైన్యం, మోహం హర్షం

పచ్చికస్తూరియలదియేను యేపాటిదంటేను

హర్షం మతి దైన్యం

మచ్చికంటికొంతసేపు మాటాడకూరకుండి

అసూయ ఆతిక గర్వము, అసూయ

హెచ్చుతావిమూచిన వారెవ్వరనెను ॥ఇక్కడలేదే॥

అసూయ దైన్యం, నిర్వేదం

2. కోమలియామాటవిని కోపమడపలేకవాని

మతి రోషము, అమర్షం

మోముజూచిపంటికొద్ది మోవినొక్కితే

అసూయ, రోషం ఉగ్రత

తామరసాక్షిరోనన్ను దానిపేరబల్కరించ

దైన్యం అసూయ, రోషం

వేమారుతానొచ్చుచు మ్రొక్కిదవిడువుమనెను ॥ఇక్కడలేదే॥

అమర్షం, శ్రమ దైన్యం, విషాదం

3. దానిపైనివానిబాళి తప్పింపవలెనని

అసూయ, మోహం, నిర్వేదం, అమర్షం

పూనిమువ్వగోపాలుని బొందుచుండగా

హర్షము మోహం, రతివిశేషములు

మానుమానుయనుకమించి మాటైననాడక

ఉగ్రత, రోషము గర్వము, విషాదం

మానినియ్యున్నరనెను మదినేజాలించితి ॥ఇక్కడలేదే॥

నిశ్వాస, విషాదము దైన్యం, నిర్వేదం

మతి

35. యదుకులకాంభోజిరాగం, అటతాళం,

నాయికసామాన్య ఖండిత, ప్రౌఢ, నాయకుడు వైశికుడు, అద్భుతరసము.

మదము, అసూయ, వితర్కము, ఔత్సుక్యము, గర్వము, అమర్షము, ముదము, హేళన, రతివిశేషములు, రోషము, నిర్వేదం, ధృతి, శంక.

పల్లవి॥ ఇల్లెరుంగకమరి వకరింటికొస్తివి నీవెవరవోయినాయకుడ॥

మదము, అసూయ గర్వం, అమర్షం

వితర్కం

అనుప॥ అలనాడునీతోను గలసిమాటాడిన అలదానియిల్లు

మదము అమర్షం అసూయ

ఆవలనుండెపోపోరా॥

అసూయ, రోషము

1. మాటతేటలేగాని మరిచేతిదగ్గాని
అసూయ అమర్షం
మనసువిడచినీవు మరివదలవదేమి
అమర్షం రోషం, హేళన
పాటముగావల్లె వాటువేసుకొని
ముదము ముదము
వయ్యారముగనీవు వచ్చిపైబడేవేమిరా
గర్వము రోషం, వితర్కం, శంక

2. మాటలొక్కటింటికి మాడవరహాలిమ్మ
గర్వము ముదము
మారుబలికితే రెండు మాడవరహాలు
గర్వం ముదము
పాటుబడేవేమిరా నాటకిధారణ
వితర్కం, శంక ముదము
చాటజూచిమరి యీడగాపోపోరా ॥ఇల్లెరంగక॥
రోషం, అసూయ అమర్షం

3. మాపటివేళాయె మాటలొట్టివాయె
ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, హేళన
మావాకిటతల్పు మరివేసిబోయ్యెద
ముదము నిర్వేదం
నాపతిపార్థసారథి వచ్చేవేళాయె
ఔత్సుక్యం త్రాసము
అపనినేటికి అబ్బదుపోపోరా ॥ఇల్లెరంగక॥
రతివిశేషము ధృతి, అమర్షం, నిర్వేదం

36. తోడిరాగం, రూపకతాళము.

సామాన్య ఖండిత మధ్యధీరాధీర ఉత్తమ నాయకుడు వైశికుడు కరుణారసము, అద్భుతరసము.

దైన్యము, వితర్కము, రోషము, అమర్షము, అంగగోపన, శంక, అసూయ, విషాదము, అపహాస్యము, ఔత్సుక్యము, ఉగ్రత, నిర్వేదం.

పల్లవి. ఇంతలోనేఅలుగుటేలరా నేనేమందు నేరమేమిరా ॥ఇంత॥
దైన్యం, వితర్కం, రోషం విషాదము శంక, దైన్యం
అనుప. వింతలాయెతే రావార కాంతలపరమాయెనన్నా
అద్భుతం, దైన్యం అసూయ రోషం వితర్కం
ఇంతలుకనులున్నవాని యర్రజేసిచూచేవోరా ॥ఇంతలోనే॥
ఔత్సుక్యం రోషము, ఉగ్రత, దైన్యం

1. వారితోడగూడియాడ వలదుమానుమంటినా
అసూయ దైన్యం అమర్షం వితర్కం
కూరిమిగలనాముత్యాల హారమియ్యనంటినా
హర్షం విషాదము దైన్యం, వితర్కం
చీరెలియ్యవొకతెజూచి జెప్పగానేవింటినా
రోషం అసూయ, విషాదము, వితర్కం;
తారుమారుజేసినను దండించుచుంటినా ॥ఇంతలోనే॥
దైన్యం అమర్షం రోషం, ఉగ్రత, వితర్కం
దైన్యం

2. వేడకలాడావసని యీడిపోసుకొంటినా
దైన్యం, రత్యాగులు, విషాదం, వితర్కం

ఈసువాసిగేలిమాట లాడినమారంటిన
దైన్యం అపహాస్యం అమర్షం, వితర్కం
తోషితేకరేబసలునా మేఁజేస్కొంటినా
ఔత్సుక్యం దైన్యం వితర్కం
కోడిగానికంటిగాని కోపముతోనంటినా॥
హాస్యం, విషాదము, ఉగ్రిత, రోషం, వితర్కం
దైన్యం

3. ఒసులఇంటనైనసౌఖ్య మొందగవద్దంటినా
అసూయ, రోషం, అమర్షం, దైన్యం, వితర్కం
వెరువక నెలకొక్కసారి యిరువురమ్మంటినా
ఔత్సుక్యం దైన్యం వితర్కం
కరువుదీర నాకంటికి గన్పడిపొమ్మంటినా
అంగగోపన, విషాదం, ఔత్సుక్యం, వితర్కం
తరచకుసింహపురిరంగధామపోనిమ్మంటినా ॥ఇంతలోనే॥
దైన్యం, ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, దైన్యం, వితర్కం

N. B. అంగగోపనయ్పదమంతటాయున్నది,

(అంగగోపనయనగా, వెరపు, శిగ్గు, ఇవి మొదలగువానిచేత ఆకారగోపనము అనగా రహస్యముచేయునది అంగగోపనయనబడును.)

37. సావేరిరాగం, ఆటతాళము.

నాయిక, సామాన్యప్రౌఢ, ఖండిత, నాయకుడు వైశికాధముడు. రౌద్రరసము.

ఉగ్రిత, ధృతి, వితర్కము, శంక, మోహము, అసూయ, గర్వము, మతి, అమర్షము, ఉన్మాదము, స్మృతి, రోషము.

పల్లవి. యీతనువుతో నిన్ను దలతునా యింకనీయాజ్ఞకు వెరతునా
ఉగ్రిత, రోషం, ధృతి, వితర్కం అసూయ వితర్కం, శంక
అనుప. రీతిమతిగలవానిగొలుతునా రాజగోపాలయనినిన్ను బిలతునా
ఉగ్రిత, ధృతి, వితర్కం, శంక అసూయ, రోషము, అమర్షం

1. మరియాదలేనిమోహమువద్దు ఆమగువతో బలుకర
అమర్షం, మోహం, ఉగ్రిత అసూయ, రోషం
యీపద్దు దొరతనముపనికొచ్చునాయీప్రొద్దు
గర్వము, వితర్కం ధృతి
ద్రోహినిమోముజూచిన పాపముగద్దు ॥యీతనువుతో॥
అసూయ, రోషం, అమర్షం, ధృతి, మతి

2. బలవంతుడవని మదినెంచక నాతోపదిరినీవు
ఉగ్రిత ధృతి అమర్షం
మాటమించక అలదానిముచ్చట లిందుజూపించక
గర్వం అసూయ మోహము ధృతి
అంటరాకురనన్నోరి జగద్వంచక ॥యీతనువుతో॥
ఉగ్రిత, రోషం అసూయ
అమర్షం

3. మనసుభ్రమసినన్నుదూరక దానిమమత తగిలినన్ను జేరక
ఉన్మాదం ఉగ్రిత అసూయ మోహం రోషము
అనువుగానివలపు నాపైనిమీరక
అమర్షం, మోహం ఉగ్రిత
అలనాటిపొందే చాలునునన్ను కోరకు ॥యీతనువుతో॥
స్మృతి, మతి మోహం, ధృతి అసూయ

38. ముఖారి రాగము చాపుతాళము.

నాయిక, సామాన్య ఖండిత, మధ్యధీరాధీర, నాయకుఁడు, ధృష్టుఁడు, ఈర్ష్యామాన విప్రలంభశృంగారము, రౌద్రరసము, హాస్యరసము, రోషము, అవహిత్థ, వితర్కము, అసూయ, అమర్షము, శంక, దైన్యము, రతివిశేషములు, మోహము, ఉగ్రత, హర్షము.

పల్లవి. ఎందుకురాబోంకేవు లేదనినాతో ఎమ్మెలుసేయకురా ॥ఎం॥
రోషం, అవహిత్థ శంక వితర్కం అసూయ, అమర్షం
అనుప. ముందటివాడవా వేణుగోపాల ముచ్చవగలుమానరా
హాస్యం రోషం వితర్కం, దైన్యం అసూయ ఉగ్రత

నాసామి ॥ఎందుకుబోంకేవు॥

1. నిన్న దానింటికిబోలేదో నీవదినన్నాడుకోలేదో
అసూయ శంక. వితర్కం అసూయ, రోషం వితర్కం
అన్ని ఇప్పుడేతార్కాణగాదో అవురయీలాగైతె కోపము
[రాదో ॥ఎం॥
రోషం వితర్కం శంక అమర్షం దైన్యం రోషం, వితర్కం
2. సరసములాడుకోలేదో సన్నజాజులుజడనుంచలేదో
మోహం వితర్కం, శంక అమర్షం, అసూయ, వితర్కం, శంక
పరిమళగంధమలదుకోలేదో భామచేతివిడెమందుకోలేదో ॥ఎం॥
రోషం అమర్షం వితర్కం అసూయ రోషం వితర్కం శంక
3. చెలినిగౌగలించలేదో చేరిమోముసుముద్దిడలేదో
అసూయ వితర్కం మోహం అమర్షం రోషం వితర్కం శంక.

కిలకిలనవ్వుకోలేదో కేరవాణినిమెచ్చుకోలేదో ॥ఎందుకునా॥
అసూయ నవ్వు వితర్కం అసూయ రోషం అమర్షం వితర్కం
4. దయమరువవద్దనలేదో దక్కితినినివేడుకోలేదో
దైన్యం వితర్కం శంక హర్షం దైన్యం వితర్కం
నయముగపరముసినలేదా నాతినినుబాయలేననలేదో ॥ఎందుకు॥
హర్షం దైన్యం వితర్కం అసూయ మోహం వితర్కం శంక
5. ననుగూడినవాడవుకాదో నాతోనీసుద్ది తెలుపనీదో
రత్యాదులు వితర్కం శంక దైన్యం రోషం వితర్కం
చిన్నబుచ్చితేదోనముగాదో కన్నెనేలితినసిబలుకరాదో
దైన్యం అవహిత్థ వితర్కం అసూయ రోషం వితర్కం శంక
ఎందుకుబోంకేవురా॥

N. B. (అయినాముందటివాడవా) యిక్కడపట్టవలసినవి.

1. నాతోసరసంపుమాటలాడుట.
2. ప్రేమించుట.
3. మిక్కిలి గారవించుట
4. సురతమును మెచ్చుట
5. ఎడబాయకుండుట

యీభావములుకనపర్చవలెను.

39. సురటరాగం, త్రిపుటతాళము.

నాయికస్వీయ, ప్రౌఢాధీర మధ్యమానవతి, ఖండిత, ధృష్టుఁడు, పరిణయమానవిప్రలంభశృంగారము అద్భుతరసము.

వితర్కము, శంక, అసూయ, హర్షము, ఔత్సుక్యము, రోషం, నిద్ర, దైన్యము, మోహము, రతులు, విషాదము, ఉగ్రత, చింత,

పల్లవి. ఎవరివల్లమడుకమ్మా ఇద్దరిలోసఖియ వివరింపవమ్మా ॥ఎవరి॥
వితర్కం శంక దైన్యం ఔత్సుక్యం దైన్యం

అనుప. యీవిధముదెలిసె ఇప్పుడెవరివల్లదుఃడుకమ్మా
హర్షం దైన్యం శంక వితర్కం

1. రమణిబంగారుమంచము పైనిద్దరముచాలా
దైన్యం ఔత్సుక్యం హర్షం
మమతతో సరసంపు మాటలాడువేళ
హర్షం ఔత్సుక్యం దైన్యం
కమలాక్షిపేరనన్ను ఘనుడుబిల్వగాకోప
అసూయ రోషం అసూయ రోషం
శమనములేకనాదు జడకొద్దికొట్టితినమ్మా ॥ఎవరివల్ల॥
అమర్షం చింత ఉగ్రత విషాదము దైన్యం

2. ఘనుడనివాని పైకొని నేనునెనరునమొన
హర్షం ఔత్సుక్యం దైన్యం
గుబ్బలెదనదిమిగ్రమ్ము చునుండేటివేళ
మోహం హర్షం ఔత్సుక్యం
కనకాంగిరతినిట్టి పనులకుజాణయనగ
అసూయ, రతులు రోషం అసూయ
వినిపదింటిలోనగ మొనరించితినమ్మా ॥ఎవరివల్ల॥
అసూయ రోషము విషాదం
దైన్యం

3. కలికిముద్దుగోపాలు గలసిమునపటివలెనే
దైన్యం ఔత్సుక్యం హర్షం
తలిరాకువంటిపా దములొత్తేవేళ ఆ
హర్షం ఔత్సుక్యం
చెలియబెట్టినమందు తలకెక్కినాపక్క
అసూయ రోషం ఔత్సుక్యం

గలువరింపక మోవి గంటుజేసితినమ్మా ॥ఎవరివల్లదుఃడుకు॥
నిద్ర దైన్యం ఉగ్రత విషాదం చింత
మోహం.

గౌళీపంతురాగము, చాపుతాళము.

నాయికసామాన్య ఖండిత, మధ్యధీర, నాయకుడు, ధృష్టుడు, యీర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము రౌద్రరసము.

వితర్కము, శ్రమ, వ్రీడ, దైన్యము, అసూయ, అమర్షం, సుప్తి, ఉగ్రత, నవ్వులు, స్వేదము, ప్రమాణికములు, రోషం, ధృతి, హర్షము.

పల్లవి. ఏరీతిబొంకేవురా ఓరోరి ఏరీతిబొంకేవురా
వితర్కం, అమర్షం దైన్యం అసూయ
నవ్వు

అను. ఏరీతిబొంకేవు ఇదుగోనీభుజమున దేరినపసపునిగ్గులు
రోషం, వితర్కం అమర్షం అసూయ, ధృతి
నీమేనలజారిన కుంకుమజక్కులు నీరెప్పలపై పేరినకాటుకకగ్గులు
అమర్షం అసూయ, ధృతి అమర్షం, అసూయ, ధృతి
వేణంగిరాయ రారాయేటికిసిగ్గులు ॥ఓరోరి॥ ఏరీతి॥
దైన్యం దైన్యం, వ్రీడ దైన్యం

1. ఎందుకుతక్కేవు మందగమనలతో పొందుసేయనంటివి
వితర్కం, శ్రమ అసూయ దైన్యం, ధృతి
పొందులుజేయక బోకుంటేయేడది సందిటగాజులకోతలు
అమర్షం, శ్రమ వితర్కం అసూయ, ధృతి

నీమేనఁల్లఁజిందినగంధపుపూతలునీపెదవిపైకంటిన కెంపులపూతలు
హర్షం, వితర్కం, అసూయ వితర్కం, రోషం, ధృతి!
చెక్కిటచెలువొందిన కస్తూరిగీతలు ॥ఓరోరి॥ ఏరీతి॥
అమర్షం, వితర్కం, అసూయ, దైన్యం

2. నిన్ననాతోనల నీరజముఖిఇంటి కెన్నడుబోనంటివి
దైన్యం అసూయ ధృతి, వితర్కం
ఎన్నడుబోకుంటె ఇదుగో నీచెలినంటుకున్నదిముక్కెరనొక్కులు
వితర్కం, రోషం అమర్షము శ్రమ, వితర్కం
నెత్తురుగమ్ముచున్నది రొమ్మునరక్కులు
అసూయ ఉగ్రత నవ్వు
నీనాలుకపై సున్నమంటని పొక్కులు
వితర్కం, దైన్యం, శ్రమ
నీనిడువాలు కన్నులనిద్దురసొక్కులు ఓరోరి ॥ఏరీతిబొంకేవురా॥
దైన్యం నిద్ర సుప్తి, వితర్కం, దైన్యం

3. నిక్కముచేణంగి నిలయుడననుగూడి యెక్కడబోనంటివి
ధృతి దైన్యం మోహం వితర్కం ధృతి
ఎక్కడబోకుంటే ఇదుగోనీగళమున చొక్కపుచందురుకూనలు
దైన్యం అమర్షం అసూయ, వితర్కం
నీమేనల్ల చిందినచెమటవానలు నీసిగలోను వుక్కినపూల
అమర్షం స్వేదం, శ్రమ దైన్యం వితర్కం
సోనలు నన్నంటకుమిక్కిలీ నామీదానలు ఓరోరి ॥ఏరీతి॥
అసూయ రోషం, ప్రమాణకము దైన్యం
ఉగ్రత రౌద్రరసము

41. ముఖారిరాగం, ఆటతాళము.

నాయిక సామాన్య, ఖండిత. ప్రౌఢ. నాయకుడు వైశికోత్తముడు కరుణారసము.

చింత, నిర్వేదము, హర్షము, శంక, వితర్కము, మోహము, గ్లాని, ఔత్సుక్యము, దైన్యము, స్మృతి, అసూయ, నిశ్వాస, పశ్చాత్తాపము.

పల్లవి. కాశీకిబొయ్యేదనే నీవలననే ॥కాశీకిబొయ్యేదనే॥
చింత, నిర్వేదం అసూయ, విషాదం, హర్షం

అనుప. ఓసోసినామది నున్నయట్టులనీదు ఆశలెల్ల నిరాశచేసుకనిదే ॥కా॥
అసూయ, హర్షం నిర్వేదం, { సంభోగ సంబంధమైన కోరికలు } గ్లాని

1. పతిరునై నను ప్రీతిసేయుదువని
దైన్యం, చింత హర్షం, మోహం, శంక
పాతకిచేచాలా భ్రమసితిరుగుచుంటి
మోహం ఔత్సుక్యం, హర్షం
రాతిమనసుగల నాతినీవనుచును
ధృతి అసూయ, అమర్షం
నెతెలియకమోసపోతినే వేసారి ॥కాశీకిబొయ్యేదనే॥
స్మృతి, శంక, పశ్చాత్తాపం, గ్లాని, విషాదం

2. చక్కగానునీవు సంతోషముగనాతో
హర్షం ఔత్సుక్యం
వక్కమాటాడిన తక్కువటేనీకు
దైన్యం, వితర్కం చింత, నిర్వేదం
ఇక్కడిభ్రాంతిచే ఇల్లాలనుబాసి
మోహం, పశ్చాత్తాపం, గ్లాని
దిక్కుదెసయులేక తిరిగితిరిగిరోసి ॥కాశీకిబొయ్యేదనే॥
నిర్వేదం చింత, విషాదం, గ్లాని

౩. ముద్దుగుమ్మమన మిద్దరికూటమి
హర్షం రతివిశేషములు
హర్షం
ముద్దునట్టేశ్వర మూర్తికె తెలుసును
దైన్యం స్మృతి, ధృతి
సుద్దు లెంచకుండు సుదతినీవనుచును
ఔత్సుక్యం హర్షం, ధృతి
వద్దుచేసినాతో పలుకవుగనుక నే ॥కాశీకిబోయ్యెదనే॥
చింత, విషాదం, నిశ్వాస, చింత, విషాదం
దైన్యం

కాశీకిబోయ్యెదనే అనేచోట

కాశీకివెళ్ళి, అనుదినము, గంగాస్నానముచేయుచు, విశ్వేశ్వరుని, సేవించుచూ, ముక్తిసాధనంబగు, తపంబు, చేయుటకు, కాశీకిబోయ్యెదనేఅని నిర్వేదభావం అభినయించేది.

42. దర్బారురాగం, ఆటతాళం

నాయికస్వీయ,మధ్యధీరాధీర, ఖండిత; నాయకుడు, ధృష్టుడు, సఖిపార్శ్వచారిణీ, మానవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, అద్భుతరసము.

దైన్యము, శంక, వితర్కము, మతి, అవహిత్థ, ధృతి, ఉగ్రత, అసూయ, ఆర్తి, వ్రీడ, విషాదము, గ్లాని, నిర్వేదము, చింత, ఆశలు, అమర్షము.

పల్లవి. గడియగడియకిటువంటి గారవములుతగునటమ్మా ॥గడియ॥
దైన్యం, ఆర్తి దైన్యం, వితర్కం, శంక
అనుప. పిలచినమారాడడమ్మ అదియేమోకొమ్మా
చింత, దైన్యం శంక, వితర్కం, దైన్యం
సుఖవతరముగాదె వానినడతలు నాతోడుసుమ్మా
మతి, ధృతి, ఆశ, ధృతి
విడిచినయికదక్కడమ్మా వీధికెక్కవలయునమ్మా ॥గడియ॥
దైన్యం, ధృతి, ఉగ్రత అవహిత్థ, ఉగ్రత

1. కరుణమానికనుల యెదుట కాంతలతో సరసమాడ
దైన్యం నిర్వేదం అసూయ
గరిత యోర్వవశమటమ్మ ఘట్టిగవినవమ్మా
అమర్షం అసూయ, వితర్కం ఉగ్రత, ధృతి
ఇరుగుపొరుగులమ్మలక్క లెంతో చులకనసేతురమ్మా
దైన్యం వ్రీడ రోషం విషాదం
పురుషుడే ఈరీతిసేయ పరువికయెటులనిలుచునమ్మా ॥గడియ॥
ఉగ్రత విషాదము గ్లాని వితర్కం ధృతి రోషం
వితర్కం

2. ఏమోపోనీయనుచును నేనెంతయూరకున్న తాను
మతి ధృతి చింత విషాదం వితర్కం
నామీద సేనేరమెంచి నాతోబలుకడమ్మా
రోషం గ్లాని దైన్యం ఉగ్రత, విషాదం
సామదానదండభేద చతురోపాయములుజూచి
చతురోపాయములు ఉగ్రత ధృతి

వేమరునేనలశిసాలసి విహితమాయిదియంటినమ్మా ॥గడియ॥
గ్లాని విషాదం దైన్యం చింత ధృతి
వితర్కం

3. ఆలుమగలయలుకతళుకు టద్దములపై పెసరగింజ
దైన్యం విషాదం నిర్వేదం దైన్యం

వలెనెనిలువదనుచుమీరు బల్కేదరుగదమ్మా
మతి వితర్కం దైన్యం, విషాదము

వాలుగంటియతడుయిందు వచ్చిమాసమాయెను
నిర్వేదం దైన్యం ఆర్తి ధృతి

తాలిమియికగలుకదమ్మా తప్పెవరిదో దెలుపరమ్మా
దైన్యం నిర్వేదం ఉగ్రత వితర్కం శంక దైన్యం

ధరనువెలయుచత్రిపురిని వెలయుజగన్మోహన
దైన్యం మతి దైన్యం

వరనాటకమునకుతా వరదుడైయుండెనమ్మా
దైన్యం ధృతి మతి

సరసకళాభరితుడమ్మా సంగీతలోలుడమ్మా
మతి ధృతి మతి ధృతి

అరయగనన్నేలడమ్మా అందుకేమివుపాయమమ్మా ॥గడియ॥
దైన్యం విషాదము శంక వితర్కం దైన్యం చింత
చింత గ్లాని

43. దర్బారురాగం, చాపుతాళము.

నాయికస్వీయ, మధ్యాధీరాధీర, ఖండిత, నాయకుడు ధృష్టుడు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, హాస్యరసము, రౌద్రరసము, దోషము, ఉగ్రత, అసూయ, ఆవేగము, గ్లాని, దైన్యము, హర్షము, ఉపాలంభము, నిర్వేదము.

పల్లవి. చల్లనాయెలేరా నామనసెంతో చల్లనాయెలేరా
రోషం, అసూయ ఉగ్రత అసూయ, దైన్యం
ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము

అనుప. చల్లనాయెలెరనా సామిమువ్వగోపాల ॥చల్లనాయె॥
అసూయ, రోషం, దైన్యం

1. చెలరేగియదినీవు చేపట్టిపట్టుక
రోషం, అసూయ ఉపాలంభము

కిలకిలనగుచు వెన్నెలలోరాగా
అసూయ హర్షం

అలివేణివేరొకతే యాకుమడుపులందియ్య
అసూయ రోషం అసూయ

బలుమొనలందుకొని పడతికియ్యగజూచి ॥చల్లనాయెలేరా॥
హర్షం, దైన్యం రోషం, అసూయ

2. జోడుగూడియదినీవు సొగసుపాటలుబాడుకొని
అసూయ హర్షం రోషం

వేడుకమీరగ నీవీధికేరాగా
ముదము ఆవేగం

తోడిచెలివచ్చినాతో విన్నవించగా
ఆవేగం అసూయ

మేడమీదనేనుండి నీమేలిమిజూచిచూచి ॥చల్లనాయెరా॥
నిర్వేదం, విషాదం, అసూయ, ఆవేగం

౩. ముదముననడసీవు ముచ్చటలాడుచుండగ
హర్షం అసూయ, అమర్షం
నదియేమొపదిరని న్ననగావిని
శంక,వితర్కం,ఉగ్రత, రోషం, ధృతి
గదిమినిరాకరించి కాదనియిందువచ్చి
ఉగ్రత, అమర్షం ఆవేగం
కదసినన్నేలిన ఘనుడమువ్వగోపాల ॥చల్లనాయె లే రా॥
ఔత్సుక్యం దైన్యం, విషాదము
అసూయ

44. దర్బారురాగం. రూపకతాళం.

నాయికస్వీయ, ఖండిత, మధ్యధీరాధీర, నాయకుడు ధృష్టుడు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, అద్భుతరసము, రౌద్రరసము, అసూయ, దైన్యము, శ్రమ, రోషము, నిద్ర, గ్లాని, అమర్షము, విబోధము, ఉగ్రత, వితర్కం, శంక, నవ్వు, అవహిత్థ.

పల్లవి. చల్లనాయెనామనసు చల్లనాయెనా
వితర్కం, అసూయ, అమర్షం, దైన్యం, రోషం.
ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము.
అనుప. చల్లనాయెప్రాణేశ సామిమువ్వగోపాల ॥చల్లనాయె॥
వితర్కం, అసూయ, దైన్యం, రోషం, దైన్యం
1. వద్దికిరావేమోయి వాడినముఖమేడదోయి
దైన్యం, వితర్కం,శంక, శ్రమ,గ్లాని,వితర్కం,శంక
నిదురకన్నురెప్పలపై నిండియున్నదేమోయి.
నిద్ర, అసూయ విబోధం వితర్కం,శంక

అద్దంపుచెక్కిలినొక్కి ముద్దిడుకునదెవతోయి
అమర్షం. ఉగ్రత రోషం, అసూయ,వితర్కం
దిద్దినకస్తూరిబొట్టు చెదరెనేమో దెలుపవయ్యా ॥చల్లనాయెనా॥
దైన్యం నవ్వు శ్రమ, వితర్కం, దైన్యం
౨. విరులుజుట్టినజడ వేటుపాబగెడదోయి
అసూయ గ్లాని వితర్కం శంక
గరితెవతోసీదుమోవి గంటుజేసినదెవతోయి
అసూయ శంక ఉగ్రత రోషం గ్లాని శంక వితర్కం
యురమునగుబ్బలపోటు లున్నముద్రలెడవోయి
దైన్యం ఉగ్రత అమర్షం, శ్రమ, వితర్కం, శ్రమ
మరుగేలజేసేవు మగువపేరుదెలువవోయి ॥చల్లరా॥
అవహిత్థ దైన్యం అసూయ దైన్యం ఉగ్రత
౩. పలుచనిగంధంబుమేన పడతెవతోనలదెనోయి
అమర్షం దైన్యం అసూయ వితర్కం శంక
చలువపన్నీట వాసనలెడవోయి
అమర్షం వితర్కం శంక
వలచియున్నదానివలెనె కలసియున్నదెవతోయి
మోహం ధృతి అసూయ వితర్కం శంక,
పలుమారుమామువ్వ గోపాలునివగలుదెలసెనోయి ॥చల్లనా॥
రోషం దైన్యం గ్లాని విషాదము దైన్యం
విబోధము.
ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము.

45. హుశ్శేనిరాగం, ఆటతాళం.

నాయికపరకీయ ఖండిత ప్రౌఢ, నాయకుడు శఠుడు, ప్రణయమానవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, అసూయ మోహము, ఉగ్రత, ఔత్సుక్యము, శంక వితర్కము, గర్వము, అమర్షము, విషాదము, మతి, స్మృతి, విహసితము, ధృతి, రోషము.

పల్లవి. తెలిసెనీనెనరులేనిజాడలు తేటతెల్లమిగను ॥తెలిసె॥

అసూయ దైన్యం అమర్షం ఉగ్రత

అనుప. వలపునిలుపుమీమాటలకేమి వచ్చెమువ్వగోపాల ॥తెలిసె॥

మోహం అసూయ ఉగ్రత దైన్యం

1. మనసుకలిగితెదినమొకసారి మాయింటికిరావా

మతి దైన్యం ఔత్సుక్యం శంక వితర్కం

యొకసారిచనువుమీరి గౌగలించిముద్దిడి సరసనుంచుకోనా

ఔత్సుక్యం హర్షం మోహం దైన్యం విషాదం
శంక వితర్కం

తనివిదీరలాలించి కర్పూరతావిమడుపులీవా

మతి ఔత్సుక్యం అసూయ శంక వితర్కం

తనువునీదనినమ్మికజేసిన తచ్చనలేగాని కొంచగాడవా ॥తెలిసె॥

మతి ప్రమాణకం గర్వము అసూయ శంక
వితర్కం.

2. ఊరిదాకపోయివచ్చెదనని యూరకయనలేదా

ఔత్సుక్యం అసూయ శంక వితర్కం

అయిదారుదినములైనను మోమొకసారిచూడరాదా

ఆలస్యం విషాదం ఔత్సుక్యం దైన్యం వితర్కం

వారిజాక్షికిహితవైతేగాని పేరుదలచనీదా

అసూయ, హర్షం, మతి దైన్యం, వితర్కం, శంక

కన్నీరుసింపించుట నీకుహితమైనదా ॥తెలిసె॥

ఔత్సుక్యం విషాదం దైన్యం హర్షం శంక వితర్కం

౩. కూడియుండలేదా ననుకూరిమితోనీవు

స్మృతి ఔత్సుక్యం మతి దైన్యం వితర్కం శంక

ఇపుడాడకాడకేమే మొదలచుక యంతరంగమీవు

అసూయ అమర్షం శంక వితర్కం మతి

జోడుబాయలేనని బ్రితిమాలితే వేడపలదనేవురా

మోహం స్మృతి ధృతి దైన్యం వితర్కం శంక

ఈడువారెకసక్యముసేయుట ఇంతజేసినావుమంచివాడవు ॥తెలి॥

విషాదం విహసితం రోషం అసూయ మతి ధృతి దైన్యం
ఉగ్రత

46. సురటురాగం ఆదితాళము.

నాయికసామాన్య, ఖండిత, కనిష్ట, మానవతి, నాయకుడు వైశికుడు ప్రణయమానవిప్రలంభశృంగారము అద్భుతరసము.

అసూయ, అమర్షం, ఉగ్రత, దైన్యము, వితర్కము ఔత్సుక్యము, హర్షము, రోషము.

పల్లవి. దానిబోధన వినవద్దురా ॥దానిబోధన॥

అసూయ	సామదాన
ఈర్ష్యచేత ఆస్త్రీ	భేదములు.
యొకటి అవయవ	ఉగ్రత.
దూషణ.	

అనుపల్లవి. నన్నుబాయ న్యాయమా అదినీకుప్రియమా

ఔత్సుక్యం వితర్కం అసూయ వితర్కం
దైన్యం

నన్నేలరాబృహదీశ్వరా ॥దానిబో॥

దైన్యం ఔత్సుక్యం శివఅవతారం

1. పద్దజేరెముద్దుబెట్టవచ్చితే గద్దరించిమోమోరజేసేవుసామి ॥దా॥
ఔత్సుక్యం హర్షం రోషము ఉగ్రత వితర్కం
2. అదేర భళిభళిరా ఔరౌర ఇదెమేరా షోషోరా ॥దానిబోధ॥
వితర్కం అద్భుతం దైన్యం ఉగ్రత
వితర్కం రోషము

N. B. యీపదముకు హస్తములు సయితముగ ఆయాభావములు కనపరుస్తూ మరివకచోట పూర్తిగ అభినయించడమైనది.

47. కళ్యాణిరాగం త్రిపుటతాళం.

నాయికసామాన్య ఖండిత, నాయకుడు శఠుడు, హాస్యరసము, ఉగ్రత, వితర్కము, చింత, అమర్షము, నిర్వేదము, మోహము, గ్లాని, దైన్యము, అసూయ.

పల్లవి. నిలువుననిలివెడు ధనముబోసినగాని నీపొందుసేయనోపరా॥
ఉగ్రత అమర్షం వితర్కం మోహం ఉగ్రత

అనుప. బలువగకాడవై భావమురంజిల్లజేసి
హర్షం మోహం
బలిమినినువ్వగోపాలా యీచలమేలా॥ నిలువున॥
ఉగ్రత దైన్యం చింత వితర్కం

1. మాటలుదేలించి మర్మముభేదించి
హర్షం అమర్షం
బూటోటువగలను తరుణులవంచించి
బొంకులు నిర్వేదం
కూటములసోలించి కులిగుంపులగూడి
హర్షం అమర్షం

తోటకూరదొంగవలె తొలగిపొయ్యేవాడవు ॥నిలువున॥
ఉగ్రత వితర్కం నిర్వేదం గ్లాని దైన్యం.
2. తియ్యనివగల దేలించిసోలించి
హర్షం, మోహం హర్షం
చెయ్యగలపనులెల్ల జేసిమెప్పించి
ఉగ్రత, అమర్షం హర్షం, వితర్కం
శయ్యపై బసళించి సద్దుసేయకలేచి
మోహం నిర్వేదం
తొయ్యలిపైదమ్మి దులిపిపొయ్యేవాడవు ॥నిలువున॥
గ్లాని ఉగ్రత, అమర్షం, నిర్వేదం
3. అక్కరకాడవై అందందేప్రేమించి
హర్షం మోహం, నిర్వేదం
అసూయ
చక్కెరలూరించి చాలామన్నించి
హర్షం నిర్వేదం
మొక్కపరచిచేడుల మోహాంబుధిలోడించి
దైన్యం, ఉగ్రత మోహం, గ్లాని
చుక్కబొడవగలేచి జునిగిపొయ్యేవాడవు ॥నిలువున॥
అసూయ, ఉగ్రత నిర్వేదం, అసూయ

48. యమునల కాంభోజిరాగం, ఆటతాళం.

నాయికస్వీయ, ఖండిత, మధ్యధీర, నాయకుడు, దృష్టుడు ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము. అద్భుతరసంపదమంతటాయున్నది. అమర్షము, అవహిత్థ, శంక, అసూయ, గ్లాని, ప్రబోధము, మోహ

ము, త్రాసము, వితర్కము, వ్రీడ, ఆవేగము, ముదము, రతివిశేషములు, దైన్యము, విషాదము, ధృతి.

పల్లవి. నీమేనునామేననుచునుబల్కిన నీమాటనిజమాయెరా
అవహిత్థ, శంక అమర్షం, ధృతి, అవహిత్థ
ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము

అనుప. ఏమోయనియుంటి యెరుగక ఇన్నాళ్ళు
శంక, అవహిత్థ శంక, ప్రబోధము

కోమలాంగిరాజగోపా లునన్నుజూచి ॥నీమేను॥
దైన్యం ముదము, శంక

1. నిన్నెవతోగిల్లి యురముజూడ
అసూయ అమర్షం

నన్నువేదనజేయు చున్నదిగదరా
గ్లాని అమర్షం

నిన్నరేయినీకు నిదురలేకున్నా
అమర్షం ప్రబోధ, వితర్కం

కన్నులెర్రనైగలి గేనుకనుకను ॥నీమేను॥
అమర్షం ధృతి, వితర్కం

2. కోమలాంగినివు కోరినప్పటినుండి
అసూయ అమర్షం

వేమారునామది భ్రమజెందినదిరా
దైన్యం మోహం, ఆవేగం

నీమోవినొక్కుల నీటుజూచినయెంత
అసూయ అమర్షం, వితర్కం

యేమొకోనామోవి యదరెనుగనుకను ॥నీమేను॥
శంక, వితర్కం త్రాసము దైన్యం

3. ఆకన్యకాంతనునీ వనుభవించితివేమో
అసూయ, ముదము మోహం, శంక, వితర్కం

నన్నేలినదొర నాతమిదీరెరా
ముదము మోహం, వితర్కం

మన్నించిగోపాల మళ్ళినీవిటురాగ
దైన్యం ముదము

చిన్నబోయిసిగ్గు జెందితినిగనుకను ॥నీమేను॥
వ్రీడ ధృతి, విషాదం, దైన్యం

49. కన్నడరాగము, ఆదితాళము.

నాయికస్వీయ, ప్రౌఢ, ధీర, ఖండిత, నాయకుడు, ధృష్టుడు ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, హాస్యరసము, రౌద్రరసము. అమర్షము, మతి, అసూయ, దైన్యము, శంక, వితర్కము, రోషము.

పల్లవి. పోరాయీవగలేలరా చాలు పోరాయీవగలేలరా
అమర్షం, అసూయ, అమర్షం, రౌద్రరసము, రోషం
శంక, వితర్కం

అనుప. ఏరా యీనడతసరేరా మంచిదితెలసెరా ॥యీవగలేలరా॥
శంక, అమర్షం, వితర్కం అసూయ, మతి
హాస్యరసము

1. నిక్కముగనుత్తమిజిక్కి దానికాళ్ళమ్రొక్కి
ధృతి మోహం అసూయ, రోషం
అమర్షం

కెమ్మోవిపంటనొక్కి దక్కినావట ॥పోరా॥
అసూయ ధృతి అసూయ, మతి
అమర్షం రోషం

2. ఆడికకాళ్లకులోబడి పెక్కులగూలగూడి
అసూయ, రోషం దైన్యం, విషాదం
యాడినదిపోనాడి నేటికా మాయలాడింటికి ॥పోరా॥
అసూయ, అమర్షం అసూయ, రోషం, రౌద్రరసం

3. సూటిగానుతంబురమీటి పాటపాడునాబోటి
ముదము అసూయ, అమర్షం
ఆబోటినీకేసాటి అచ్చోటికేయిక ॥పోరా॥
అసూయ, రోషం, రౌద్రరసం, అసూయ రోషం }

4. సారా సారసురయుధీరా లలితునకుమేరా
దైన్యం ముదము శంక, వితర్కం
శింహాపురివిహారా మణివిహారా ॥పోరా॥
దైన్యం, అసూయ ముదము, దైన్యం అమర్షం

ఆడిక అనగా=అపకీర్తి. ధీరలలితుడు=అనగా శ్రీకృష్ణుడు.

2. మాయలాడి అనేచోట 'చక్కదనమేజూచి భ్రమయాకురా' అనే పదముకు అభినయించునటులనే అభినయము కనపర్చవచ్చును.

3. యీవగలు అనేచోట పట్టవలసిన భావములు.

1. మంచిమాటలు
2. కౌగలించుకోబోవుట
3. అధరపానము చేయబోవుట
4. కనుసైగజేసి చెల్లించుట
5. లంచమియ్యబోవుట
6. కుచములను బట్టబోవుట
7. మందహాసముజేయుట
8. కొప్పును సవరించబోవుట
9. పైట లాగబోవుట
10. నీవి విప్పబోవుట
11. బ్రతిమాలుట
12. ముద్దుబెట్టుకోబోవుట
13. చెక్కులోన చెక్కు జేర్చబోవుట
14. విడెము యిమ్మనుట

యీ మొదలైనవి బట్టవలెను.

50. సావేరిరాగము, ఆదితాళము.

నాయికసామాన్య, మధ్యధీర, ఖండిత, అన్యసంభోగదుఃఖిత, నాయకుడు శఠుడు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, అటహాదూతి హాస్యరసము, అద్భుతరసము.

వితర్కము, శంక, ఉగ్రత, అమర్షము, మతి, విషాదము, చింత, స్మృతి, ధృతి, అసూయ, ఆలస్యము, అవహిత్థ, దైన్యము, రోషము, మాయలు, రతివిశేషములు, పశ్చాత్తాపము.

పల్లవి. పూసలోనిదారమువలె యెంతజేసెనె నమ్మినందుకు ॥పూసలోని॥
వితర్కం, శంక, అమర్షం ఉగ్రత, అమర్షం మతి, స్మృతి
విషాదం, చింత పశ్చాత్తాపం

అనుప. మోసమేమనియడిగితె తగనిరోసమే వేణుగోపాలుడు ॥పూ॥
వితర్కం, విషాదం, శంక ఉగ్రత, చింత అసూయ

1. ఎవతియింటికిబోననిబల్లి యెదురిండ్లుజొచ్చివచ్చెఘడియలో
అసూయ మతి, ధృతి అసూయ, అమర్షం, ఆలస్యం
శివశివాయితనిమోముజూచితే శేతుయాత్రిబోయినతీరదు॥
ఉగ్రత అసూయ, రోషం, అమర్షం, రోషం, అమర్షం, ధృతి, మతి
విషాదం

2. అటకమీదసరిగచీర చాటుగఆపెకిచ్చి సేవించుకొనెనట
అమర్షం, రోషము అసూయ వితర్కం, శంక, అమర్షం
కటకటాయితనిపేరు దలచిన కాశియాత్రిపోయినతీరదు ॥పూస॥
విషాదం, అసూయ అమర్షం ఉగ్రత, మతి, అవహిత్థ, ధృతి

3. నాయికసానులసంగతి నిముషము బాయలేక కలసివచ్చినన్నిటం
విషాదం, రోషము ఆలస్యము అమర్షం ధృతి, వితర్కం

మాయజేసికూడినందుకిక చాంద్రాయణంబాచరించినతీరదు॥

మతి

మాయ, ధృతి, వితర్కం, శంక ఉగ్రత, చింత, పశ్చాత్తాపం, దైన్యం

విషాదం

N B. అటహాచతురయనేమాతిక యెట్టిదనగా;

నాయికా నాయకులను ప్రోత్సాహపర్చుటయందు నేర్పుగల దిన్ని, మధురములైన మాటలు కథలు జెప్పునదిన్ని కాలము తెలుసుకొన్నదిన్ని అటహాచతురయనేదూతికయనబడును.

51. కాంభోజిరాగం, ఆదితాళము.

నాయికస్వీయ, ఖండిత, విరహవిప్రలంభశృంగారము, వైశికుడు కరుణారసము.

వితర్కము, దైన్యము, ఔత్సుక్యము, మోహము, చింత, విషాదము, గ్లాని, నిర్వేదము, విబోధము, త్రాసము, ధృతి, ముదము, శంక, ఉగ్రత, అసూయ.

పల్లవి. భాసురసద్గుణసాంద్ర బంగారేచనృపాసాంద్ర ॥భాసుర॥

దైన్యం ముదము ఔత్సుక్యం, దైన్యం

అనుప. ఆసఖిగృహముబాసి వెడలితేదోసమా నీకదినివాసమా

అసూయ వితర్కం, దైన్యం వితర్కం, శంక, చింత

నాసామిరార నీకుమ్రొక్కెదరా నామనవిగైకోరా ॥భాసుర॥

దైన్యం, ఔత్సుక్యం, విషాదం దైన్యం, నిర్వేదం

1. హృదయేశనేనెటులసైతు యీమోహమెంతో అధీన

ఔత్సుక్యం, దైన్యం, వితర్కం, మోహం, చింత, గ్లాని

మారుయేయికఏమిసేతు సదయనన్నేచేటిఅధీనతాళెదనా

విషాదం, వితర్కం, శంక ఔత్సుక్యం, దైన్యం, వితర్కం

శశివదనా నవమదనా నేనిదురలేక తుమ్మెదలరొదలచేనదరితి

హర్షం ముదము విబోధము ఔత్సుక్యం త్రాసం

చింత

వెన్నెలకుబెదరితి ॥భాసురసద్గుణసాంద్ర॥

అసూయ త్రాసము

చింత

2. ఏరా నిన్నేనమ్మియున్నారా మదనావతార

వితర్కం, దైన్యం, ధృతి ముదము

యించక్కైనమరులోర్వలేరా యీరాత్రికైనరారా

ఆలస్యం, మోహం గ్లాని ఔత్సుక్యం, దైన్యం

విషాదం, చింత

నిర్వేదం

కళలూరకౌగలియ్యరా దయమీర ననుగారవించక

మోహం, ఔత్సుక్యం దైన్యం విషాదం, వితర్కం

ఇటునేరమెంచితే తరమా మాయిల్లుదూరమా ॥భాసుర॥

విషాదం, గ్లాని వితర్కం దైన్యం, వితర్కం, శంక

నిర్వేదం

3. వెలుగోటిబంగారేచధీర నన్నేలుకోరా

దైన్యం ఔత్సుక్యం

అలగినన్నలయించమేర పలుమారువేడినందుకుఫలమా

గ్లాని, విషాదం, వితర్కం ఔత్సుక్యం, నిర్వేదం

ఇదిచలమా తమిదలమా నిలగలమా

వితర్కం, శంక వితర్కం, విషాదం త్రాసం

విషాదం

అతలిరుబోటి బోధనలువినక దయచిలకరా

అసూయ ఉగ్రత, ధృతి దైన్యం, విషాదం

చింత

యికనైనపలుకరా ॥భాసురసద్గుణసాంద్ర॥

ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం

దైన్యం

52. సావేరిరాగము. చాపుతాళము.

నాయికస్వీయ, ఖండిత, మధ్య, నాయకుడు, ధృష్టుడు, అద్భుతరసం, విరహావిప్రలంభశృంగారము.

దైన్యము, అసూయ, వ్రీడ, వితర్కము, అమర్షము, రోషము, ధృతి, మోహము, హర్షము.

పల్లవి. బాగాయ నీవగలెల్లమా బాగాయ

దైన్యం అసూయ, అమర్షం

అనుప. బాగాయెమువ్వగోపాల నీవగలెల్లమా బాగాయె

అమర్షం, అసూయ దైన్యం

1. నీకునేమడుపులందిచ్చేది నీవానెలతకందిచ్చేది.

దైన్యం, ముదము అసూయ, వితర్కం

లోకులందరునవ్వేది అదిగాక మరేమో ఆగడముజేసేదెల్ల ॥బా॥

వ్రీడ, రోషము వితర్కం రోషము, అసూయ

వితర్కం

2. నిన్నునేగౌగలించేది నీవానీరజాక్షినిదలచేది

దైన్యం, ముదము అసూయ, స్మృతి

వితర్కం

నన్నునీవాడుకొనేది అల్లనబోణిచెల్లను నవ్వుకొనేది ॥బాగా॥

వితర్కం, దైన్యం అసూయ, అమర్షం, రోషం

వితర్కం

3. కూడినేనినులాలించేది మువ్వగోపాలనీవలగేది

మోహం, ముదము దైన్యం, వితర్కం, అమర్షం

చాడిమాటలువినేది నన్నుచౌకజేసియల్ల

అమర్షం, వితర్కం విషాదం, వితర్కం

సఖినిమెచ్చేది ॥బాగాయె॥

అసూయ, ధృతి

విషాదం, వితర్కం

53. భైరవిరాగం, త్రిపుటతాళము.

నాయికస్వీయ, ఖండిత, మధ్యధీరాధీర, నాయకుడు, శఠుడు, అహంకారవిప్రలంభశృంగారము, రౌద్రరసము.

స్మృతి, రోషముతోగూడినగర్వము, వితర్కము, శంక, చింత, దైన్యము, విషాదము, నిర్వేదము, అవహిత్థ, విషాదముతోగూడిన, దైన్యము, ఔత్సుక్యముతోగూడినవిషాదము, దైన్యముతోగూడినవిషాదము, ఆవేగముతోగూడిన విషాదము, ఔత్సుక్యము, ధృతి, ఆధ్యానము, ఆర్తి, ఆలస్యము, ఉన్మాదము, స్మృతి, విషాదమువల్ల పుట్టినదైన్యము, అసూయతోగూడినబోధము, బోధము, మతి, అసూయ, శ్రమ, సుప్తి, హర్షము, వితర్కముతోగూడినస్మృతి, రతులు, శైత్యోపచారములు.

పల్లవి. ముందటివలెనాపై నెనరున్నదాసామి ముచ్చటలికనేలరా ॥ముం॥

స్మృతి, రోషముతో కూడినగర్వము } వితర్కం, శంక చింత, దైన్యం

దైన్యం విషాదం, వితర్కం

అనుప. ఎందుకు మొగమిచ్చి కపుమాటలాడేవు మేరగాదురపరా

వితర్కం, విషాదముతో గూడినదైన్యం, శంక దైన్యముతో గూడినవిషాదం
అవహిత్థ వితర్కం, శంక

1. పిలువనంపినరావు పిలచినగైకోవు పలుమారువేడిన పలుకవు

ఔత్సుక్యముతో గూడిన విషాదం వితర్కం } ఆవేగముతో గూడిన విషాదం, వితర్కం } దైన్యముతో గూడిన విషాదం ధృతి విషాదం

వలపునిలుపలేక చెలువుడనుచునిన్ను తలచితలచి

ఔత్సుక్యం నిర్వేదం హర్షం మతి ధృతి ఆధ్యానము

చాలాతల్లడిల్లు టేగాని ॥ముం॥

ఆర్తి, ఆలస్యము ఉన్మాదము
శైత్యోపచారములు
శంక, వితర్కం

2. చిన్ననాటనుంచి చేరినదెంచక నన్ను చౌకజేసేది న్యాయమా

స్మృతి, మతి, ధృతి వితర్కం హర్షం, విషాదం వ్రీడ నిర్వేదం,విషాదముతో గూడిన దైన్యం, వితర్కం, శంక నిర్వేదం

వన్నెకాడనీదు వంచనలెరుగక నిన్ననబనిలేదు నేజేయుపూజకు॥

ఔత్సుక్యముతో గూడినవిషాదం } స్మృతి, అవహిత్థ పశ్చాత్తాపం } రోషంతో గూడిన గర్వము, అసూయ } మతి, నిర్వేదం చింత, విషాదము దైన్యం
వితర్కముతో గూడిన స్మృతి } తో గూడిన బోధము, బోధము

3. కలువలరేడంచు కంచివరదానిన్ను లలనాయింత

హర్షం ధృతి దైన్యం మతి అసూయ

దూరమురానిచ్చేనా

రోషముతో గూడిన గర్వం వితర్కం శంక

అలరువిల్తుని కేళిని నలుముకొనుచునన్ను కలసినపాపానకా

శ్రమ సుప్తి హర్షం కాముకేళి } మతి హర్షం ఆతిశ వితర్కముతో గూడిన స్మృతి, శంక, విషాదం

కన్నులజూడవచ్చితివో॥

అసూయ వితర్కం శంక

54. బ్యాహాగ్‌రాగము, చాపుతాళము.

నాయికసామాన్య ఖండిత ప్రౌఢ ధీర, కనిష్ట నాయకుడు, శఠుడు ఈర్ష్యామానవిప్రలంభ శృంగారము, కరుణారసము, హాస్యరసము, అమర్షము, వితర్కము, ఉగ్రత, విషాదము, అవహిత్థ, అసూయ, గర్వము, ఆవేగము, స్మృతి, జడత, వ్రీడ, ధృతి, దైన్యము, మాయలు, తిరస్కారము, పశ్చాత్తాపము.

పల్లవి. రాయభారమంపీనాడా రానురానునేరానోయనుమీ ॥రా॥

అమర్షం వితర్కం ఉగ్రత అసూయ గర్వం ధృతి
హాస్యరసం అమర్షం తిరస్కారము.

అనుప. మాయవాదిమాముప్వ గోపాలుమాటనమ్మరాదెన్నటికైనా

మాయలు దైన్యం అసూయ అమర్షం వితర్కం ధృతి
ఉగ్రత

1. చిత్తమొకరిమీదనుండు చిరునవ్వునవ్వుచుండు

అసూయ అవహిత్థ అవహిత్థ ధృతి

భక్తిగలిగీనట్టెయుండు భావముఆలాగేయుండు ॥రా॥

అవహిత్థ ధృతి అసూయ ధృతి విషాదము

2. గడియకొకరితో సరసము గడుసురాలై తెచాలాఘనము

అసూయ విషాదం ధృతి గర్వము అమర్షం ధృతి

సడకజూచితెవేరేవిధము నాలుకపై నుండునమృతము ॥రాయ॥
అవేగము అవహిత్థ ధృతి అవహిత్థ ధృతి అసూయ

3. తోలుతగూడినకూటమేచాలు వలపులుంచనిదారేటిమేలు
స్మృతి రతులు ధృతి మోహం పశ్చాత్తాపం ధృతి
జడత, వ్రీడ తిరస్కారం

చలపాదిమామువ్వగోపాల చాలుచాలునిదేపదివేలు ॥రాయ॥
అసూయ దైన్యం వితర్కం స్మృతి ధృతి
అసూయ, గర్వం

1. వర్తమానములో:—

1. చెలినిపంపుట (2) రుక్కాయిచ్చుట (3) మాటచెప్పించుట (4) నగలుయిచ్చెదననిఅనుట యీమొదలైనవి వర్తమానించవలెను.

2. ఆనవాలుయిచ్చుటఅనగా:—

1. నాయికానాయకులకు రహస్యముగామాటచెప్పుట
2. తనదైనవస్తువును గుర్తుయిచ్చుట
యీమొదలైనవికనపర్చవలెను

3. సందేశమనగా:—పూరికిబోయివున్న నాయకునకు తనసంగతులను సఖులముఖముగా దెలుపుట

4. దూతికలు:—

1. ప్రహితఅనగా జారస్త్రీ జారపురుషులకు మాటలు పొందికగా జెప్పుట.

2. ఉద్విహిత అనగా జారస్త్రీ జారపురుషులకు సంభోగక్రమమును జెప్పుట.

3. పత్రహారిని అనగా జారస్త్రీ జారపురుషులకు అర్థపత్రగ్రహణకాలమందు వారువారు చేయదగిన కార్యములనుజెప్పునది.

5. పత్రికాదూతిక అనగా జారస్త్రీ ప్రియునకు మన్మథపత్రిక పంపించగా పట్టుకుబోవునది.

55. కన్నడరాగము, రూపకతాళము.

నాయికస్వీయ, మధ్యధీరాధీర, ఖండిత, నాయకుడు శఠుడు, ఉత్తమ, సఖిపార్శ్వచారిణి.

మానవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

విషాదము, చింత, దైన్యము, వితర్కము, ధృతి, గర్వము, అసూయ, నిర్వేదము, ఉన్మాదము, రోషము, ఉగ్రత, అమర్షం, ముదము, శంక.

పల్లవి. అడుగడుగున కలగిపోవుటది యతనికిమేలుటమ్మా
దైన్యం విషాదం, చింత ధృతి, వితర్కం, దైన్యం

అనుప. అడలకడుగ నోరులేదటమ్మా మీరనబెట్టి
వితర్కం అసూయ, దైన్యం విషాదం, ఆన

ఒడలెరుగనిసివమునెప్పుడు పుడమినిరానేరదమ్మా
ఉన్మాదం, గర్వం, దైన్యం నిర్వేదం, ధృతి, చింత

నుడివెదమాయింటిగట్టు నోరులెరుగరమ్మా ॥అడుగడుగున॥
విషాదం, గర్వం రోషం, నిర్వేదం, ధృతి

1. మిద్దిమీదిపరుగులు మీసాలపై తేనెలు
అసూయ గర్వం

కొద్దికాలమేగాని కొనసాగునటమ్మా
నిర్వేదం, అసూయ ధృతి, విషాదం

హద్దుమీరిఅర్థరాత్రి వేళనాడకేగుచుండ
ఉగ్రత, అమర్షం అసూయ, రోషం

పొద్దుగానిపొద్దు వేళపోవరాదంటినమ్మా ॥అడుగడుగున॥
విషాదం, అమర్షం ధృతి, వితర్కం, ఉగ్రత, దైన్యం

2. పగలొక్కనాడైనకంటి కగుపడినేనెరుగనమ్మా
విషాదం, చింత విషాదం, చింత, ధృతి

తగులుమారియొకతె బాగతగులుకొనెగదమ్మా
అసూయ, వితర్కం రోషం, అసూయ, ధృతి

సొగసుమీరసొగసుజేసి మొగముచూచుచుండునమ్మా
హర్షం అమర్షం అసూయ ధృతి, దైన్యం

మొగముఅద్దములున్నవమ్మా మొగమాటమేలనమ్మా
గర్వం అసూయ విషాదం, వితర్కం, శంక

3. పెరటిచెట్టుమందుమీద ప్రియముగలుగునగునటమ్మా
విషాదం, ధృతి విషాదము, వితర్కం, శంక, దైన్యం

పరులుబెట్టునెట్టిదైన పరమార్థముటమ్మా
అసూయ, శంక, వితర్కం ధృతి, శంక, వితర్కం

ధరనుసింహనగరరంగ ధామునినికనమ్మకమ్మా
విషాదం, చింత అసూయ, రోషం, వితర్కం
ధృతి, శంక

మురిపెములికమానవమ్మా తవిలినమరిదొరకడమ్మా ॥అడు॥
విషాదం, చింత, ధృతి నిర్వేదం, విషాదం, చింత
ధృతి

56. నాదనామక్రియరాగం, త్రిపుటతాళం.

నాయిక, స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, సురతప్రియయగుప్రౌఢ, శఠుడు, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, అద్భుతరసము. సఖిపార్శ్వచారిణి:—

దైన్యము, ఆలస్యము, ఆధ్యానము, వితర్కము, విషాదము, నిద్ర, ఆలస్యమనే సంచారిపదమంతటయున్నది-

పల్లవి. అయ్యయోవెగటాయెనా నాసామికి ॥అయ్యయో॥
దైన్యం, ఆధ్యానము, వితర్కం విషాదం

అనుప. పయ్యెదమీదజేరి పవ్వళించియుండేసామికి ॥అయ్యయో॥
దైన్యం, విషాదం ఆధ్యానము, వితర్కం

1. వెలదినామోమురెప్ప వేయకకనుగొన
హర్షం హర్షం

కలయనిండుసంజ చీకటిగ్రమ్మితే
దైన్యం ధృతి

కలికినీముద్దుమోము గానరాకయుండునని
విషాదం ధృతి, ఆలస్యం

తెలిసిప్రొద్దుండగానే దీపముదెమ్మనేసామికి ॥అయ్యయో॥
ఆలస్యం, విషాదం దైన్యం, వితర్కం
విషాదం, ఆధ్యానము

2. ననబోణివినవమ్మ నాపైచాలాప్రేమచే
దైన్యం ఆధ్యానము

తనదంతముననా యధరమునొక్కి
దైన్యం మోహం, విషాదం

మొనసిమాటాడిన మోవివిడువవలెనని
విషాదం వితర్కం, విషాదం

అనువుగచేసైగ లాడుచునుండేసామికి
హర్షం వితర్కం, ఆలస్యం, దైన్యం

3. మదిరాక్షివినవమ్మ మాముువ్వగోపాలుడు
దైన్యం

నిదురించినకౌగిలి వద లేననపదిరిశయ్యమీద
నిద్రి వితర్కం, మోహం, విషాదం, చింత
దుప్పటికొంగులునాలుగు ముదముతోఁగట్టిగ
విషాదము ముదము, ధృతి
ముడిగొనుమనుసామికి ॥అయ్యయ్యో॥
దైన్యం, చింత
విషాదం

57. శహానరాగం. చాపుతాళము.

నాయికస్వీయ, విరహోత్కంఠిత, ప్రౌఢ, నాయకుడుపతి, ఆయోగవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

1. చరణములో గుణములున్న, 2, 3 చరణములలో తటస్థములు, అలంకృతులు వున్నవి.

దైన్యము, నిర్వేదము, అసూయ, విషాదము, చింత, ముదము, ఔత్సుక్యము, తటస్థములు, ఉద్దీపనములు :—

పల్లవి. ఆడదానిజన్మమెత్తినఫలమేమి అతివరో వ్యర్థమమ్మా
దైన్యం అసూయ నిర్వేదం అసూయ

అనుప. మేడలుమిద్దెలు మెండుగలిగిననేమి
ఔత్సుక్యం ముదము విషాదం అసూయ
యీడైనవిభునితో నెనసియుండకపోతే ॥ఆడదాని॥
ఔత్సుక్యం విషాదం దైన్యం

1. అతివమిక్కిలిరూప వతియైతేనేమి
దైన్యం అసూయ నిర్వేదం చింత
సతతముపతిభక్తి సలిపితేనేమి
ముదము విషాదము నిర్వేదం వితర్కం

అతులితవ్రతములు ఆచరించిననేమి
ముదము చింత నిర్వేదం దైన్యం
పతితోడహితవుగా పలుకులేకపోతే ॥ఆడదాని॥
ఔత్సుక్యం విషాదం నిర్వేదం దైన్యం

2. వెలవిరివివస్త్రాలు వెయ్యిగట్టిననేమి
అసూయ విషాదం నిర్వేదం ముదం
లలితనవరత్న సరులుబెట్టిననేమి
ఔత్సుక్యం నిర్వేదం అసూయ
కలిమి అందరికంటె గలిగియుంటేనేమి
అసూయ నిర్వేదం ముదము
ఫలకాలమునాడు పతినిగూడకపోతే ॥ఆడదాని॥
ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, విషాదం
చింత

3. కస్తూరిగంధము గల్పిపూసితేనేమి
ముదము నిర్వేదం, దైన్యం
విస్తారముగవిరహ ముండిననేమి
అసూయ, మోహం నిర్వేదం
శిస్తూగపువ్వులు శృంగారించిననేమి
ముదము నిర్వేదం
కస్తూరిరంగడను కలసియుండకపోతే ॥ఆడదానిజన్మ॥
దైన్యం, ఔత్సుక్యం విషాదం, చింత
నిర్వేదం

N. B. ఫలకాలములనగా:—

1. ముంగురులు వంకరగుట.
2. కన్నులయందు బాష్పములుకలుగుట.
3. పలుకులయందు చాతుర్యముగలుగుట.
4. చన్నులయందు కాఠిన్యముకలుగుట.
5. నడుములసియాడుచు కాన్పించుట.
6. పిరుదులు భారములగుట.
7. నడకలు మందమగుట.
8. చేతులు పాదములు యెఱ్ఱనగుట.
9. నూగారుయేర్పడుట యీమొదలైనవి తటస్థించును.

స్త్రీకి బాల్యమువదలి యౌవనారంభము సూచించేటి కళకలిగెడి అవయవస్ఫుటములు.

58. కాంభోజిరాగం, చాపుతాళము.

నాయికస్వీయ, ముగ్ధ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు శఠుడు, కరుణారసము, శృంగారరసము.

దైన్యము, విషాదము, ఔత్సుక్యము, హర్షము, మోహము, చింత, గ్లాని, శంక, ధృతి. ఆర్తి, ఆలస్యము, మాయలు, వితర్కం, స్మృతి.

పల్లవి. ఇదిన్యాయమానీకు ఇతరులవలచేది ఇంతినేనొకతుండగా॥ఇది॥
దైన్యం, విషాదం ఔత్సుక్యం హర్షం, చింత
వితర్కం మోహం

అనుప. సదయహృదయుడనే సమర్తాడినెలలాయె
దైన్యం, హర్షం విషాదం, గ్లాని

వరగుననునుగూడ సమయమైయుండగ ॥ఇదిన్యాయమా॥
దైన్యం, ఔత్సుక్యం హర్షం, ధృతి
ఆలస్యం

1. చిన్ననాడేయా శృంగారవనములో
దైన్యం, హర్షం హర్షం
చెన్నుమీరగమనము చేరికూడుండగ
హర్షము ధృతి, దైన్యం
వన్నెకాడనాడ డన్నమాటనేడు
దైన్యం, స్మృతి శంక, వితర్కం
మానగూర్చకనీవు విదలించుకొనిపొయ్యే ॥ఇదిన్యాయ॥
ఔత్సుక్యం గ్లాని, చింత, విషాదం

2. సొక్కియున్నవేళ చెక్కిలినొక్కుచు
ఆర్తి, దైన్యం మోహం, దైన్యం
మక్కువతోనన్ను మరచిపోననుచు
మోహం ధృతి, దైన్యం
పెక్కువిధములనా కొట్టుబెట్టియిపుడు
దైన్యం, విషాదం ప్రమాణకం, వితర్కం
చక్కనిసామీగా టక్కుజేసిపొయ్యెద ॥ఇదిన్యాయమా॥
దైన్యం, ఔత్సుక్యం గ్లాని, విషాదం
చింత
ఇంద్రజాలాదిమాయలు

3. నిన్నుజూడకఅర నిముషముతాళర
దైన్యం విషాదం ఆలస్యం, గ్లాని, ఆర్తి, చింత
కొన్నమగడనీ వనియనుకొంటిరా
దైన్యం హర్షం ఔత్సుక్యం ధృతి

వెన్నెలగాసెర వేడ్కతోగూడర
గ్లాని   మోహం, హర్షం, దైన్యం
పన్నగశయనశ్రీ పార్థసారధియిపు   ॥ఇదిన్యాయమా॥
హర్షం   విషాదం, చింత దైన్యం

N. B. ప్రమాణకములకు పట్టవలసిన భావములు.

1. నీయధరామృతము పానముజేసినట్లు
2. నీచెక్కిలిముద్దాడినట్లు
3. నీమోమును చుంబించినట్లు
4. నిన్ను కౌగలించుకొన్నట్లు

యీభావములు పట్టవలెను.

59. బిలహరి రాగం త్రిపుట తాళము,

నాయిక స్వీయ విరహోత్కంఠిత, సామాన్యప్రౌఢ, శఠుడు, విరహావిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, అద్భుతరసము, దైన్యము, వితర్కము, శంక, అమర్షము, విషాదము, ధృతి, స్మృతి.

పల్లవి. ఇంతతెలసివుండి యీగుణమేలరా ॥ఇంతతెలసి॥
దైన్యం   వితర్కం, శంక, అమర్షం
అనుప. పంతమాముువ్వగోపాల నాసామిగ ॥ఇంత॥
వితర్కం, శంక, దైన్యం   విషాదం
1. అలుకజేసియింటికి రావైతివినెనరైన
దైన్యం   వితర్కం, శంక, విషాదం
చెలికత్తెలున్నారా పిలువవచ్చేరా
అమర్షం, వితర్కం, వితర్కం, శంక
చెలికత్తెవైననీవే చెలువుడవైననీవే
దైన్యం, ధృతి   విషాదం, ధృతి

తలచిచూడనా పాలిదైవమునీవే ॥ఇంతతెలిసివుండి॥
స్మృతి, దైన్యం, దైన్యం, ధృతి
2. వింతదానివలెనన్ను వేరుజేసిరావైతివి
అసూయ, ధృతి   అమర్షం, విషాదం
అంతరంగులున్నారా నిన్నాదరించేరా
వితర్కం   శంక   అమర్షం, వితర్కం, శంక
అంతరంగమైననీవే నన్నాదరించిననీవే
దైన్యం   ధృతి   దైన్యం   ధృతి
చింతించిచూడనా జీవస్వామివినీవే ॥ఇంతతెలిసివుండి॥
స్మృతి, దైన్యం   ధృతి, దైన్యం, విషాదం
3. శ్రీనిధిమువ్వగోపాల చేపట్టినన్నేలితివి
దైన్యం, విషాదం, హర్షం, ధృతి
నానేర్పులెవరైనా నానందించేరా
దైన్యం, వితర్కం, వితర్కం, శంక
నానేర్పులైనానీవే నమ్మికలిచ్చినానీవే
దైన్యం,   ధృతి,   ధృతి   దైన్యం
యీనగాబల్కెదనా యానందమైననీవే ॥ఇంతతెలిసి॥
ప్రమాణకము, దైన్యం,   దైన్యం, ధృతి, హర్షం

60. సౌరాష్ట్రరాగము, ఆదితాళము.

నాయిక స్వీయ, నవోఢ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, పతివిరహ విప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, సఖిపార్శ్వచారిణి, అధాదర్శనము.

వితర్కము, శంక, మోహము, ఆర్తి, నిర్వేదము, చింత, దైన్యము, గ్లాని, ఆవేగము, ఔత్సుక్యము, హర్షం, ధృతి.

పల్లవి. ఇంతివినవే యీరాజశేఖరుండెవఁడో దెలుపరాదటవే ॥ఇం॥

దైన్యం దైన్యం, వితర్కం, శంక వితర్కం, శంక

అనుప. కాంతయీతఁడు బంగారేచధరణీకాంతుఁడో జయంతుఁడో

హర్షం, వితర్కం, శంక వితర్కం, శంక

శ్రీమంతుఁడో ॥ఇంతివినవే॥

శంక, వితర్కం

1. చానవీనినెమ్మోముపున్నమ చందమామచందముమీరు

దైన్యం హర్షం ధృతి

వీనికన్నులువెలితమ్మిరేకుల విధముననలరారు

ఔత్సుక్యం హర్షము, ధృతి

తేనెలొల్కుసుధజిల్కు వీనితేటలైనమాటలసొరు

హర్షం ధృతి హర్షం దైన్యం

వీనిమేనుకాంతులువేమారు కడానిగేరుగదవే

ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, ధృతి

నేనేమనిదెలుపుదు యీతనిపెన్నెరులందము

వితర్కం, శంక, శ్వేదం హర్షం, నిర్వేదం

అళిబృందముచందమవును కాను కేసరికేసరియౌ

హర్షం ధృతి ఔత్సుక్యం, ధృతి

ననగదనరుయీచెలువము యువతీమానసశోషణమై

ధృతి హర్షం హర్షం, ధృతి,

కనుగొనుమానవులకు నేత్రోత్సవమైనది ॥ఇంతివినవే॥

ఔత్సుక్యం హర్షము, ధృతి

2. సన్నుతాంగిరొవీనిచూపులు శంబరారితూపులనేలు

దైన్యం హర్షం ధృతి

పొన్నరంట్లనేయూరులూరకే పోపొమ్మనజాలు

హర్షం, నిర్వేదం ధృతి

చెన్నుమీరనలరారువీని చెక్కుటద్దములడాలు

ఔత్సుక్యం హర్షం, ధృతి

వన్నెలాడియితనివీనులు శ్రీవర్ణయుగముగదవే

హర్షం దైన్యం ఔత్సుక్యం, ధృతి

పొన్నమయీతనిపొక్కిలి నవ్వులువెన్నెలతేలిచిన్నెల

హర్షం ధృతి హర్షం ధృతి

వన్నెలకన్నమిన్నకరినెన్నవు నెన్నడవెన్నదగినవో

శంక వితర్కం శంక వితర్కం

కన్నెరోనేనెటు సన్నుతిసేయుదునే

నిర్వేదం చింత దైన్యం, వితర్కం, శంక

గురునకుపన్నగవరునకు నైననువశమా ॥ఇంతివినవే॥

నిర్వేదం చింత గ్లాని, నిర్వేదం

వితర్కం, శంక

3. వనితవీనిసొగసైనరదములు వజ్రమణులకేసరిబోలు

హర్షం ఔత్సుక్యం, ధృతి

వినవేయీతఁడుబంగారేచవిభుడేకాబోలు

దైన్యం ఔత్సుక్యం వితర్కం శంక

వనజనేత్రియిటువంటివాని తనువుగాంచినదేజవరాలు

దైన్యం హర్షం నిర్వేదం ధృతి

కనులుగలిగినందుకుయీ తనిదినదినముజూడవలె

హర్షం ఔత్సుక్యం

ననబోణిరోనన్నలక్రొన్నవిలుతుని కేళినిమది

దైన్యం, ఆవేగం, ఆర్తి, మోహం

బాళినినెనయుమనవే యీతనిపై నామనసు

ఔత్సుక్యం, దైన్యం ఔత్సుక్యం

దగిలియున్నది యీతనిపొందనితనువేమిటికే

హర్షం, ధృతి నిర్వేదం శంక
వితర్కం

మోహముఘనమైయున్నది యికతాళలేనే ॥ఇంతివినవే॥

మోహం, ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, గ్లాని, ఆవేగం
ఆర్తి చింత, నిర్వేదం

N. B. త్రిప, ఆధ్యానము, ఔత్సుక్యం, పదమంతటా యున్నది.

61. యదుకుల కాంభోజిరాగం, త్రిపుటతాళం.

నాయిక, పరకీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు శఠుడు, విరహావిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, వితర్కము, విషాదము, ఉగ్రత, ఔత్సుక్యము, త్రాసము, గ్లాని, ఆర్తి, ఉన్మాదము, అసూయ, ముదము, స్మృతి, చింత, నిర్వేదము, మోహము, ధృతి, వేపథు, ఆలస్యము, పశ్చాత్తాపము, శంక.

పల్లవి. ఎంతనివేడిన చెంతజేరకున్నావు ఇంతకోపమేలరా

దైన్యం, వితర్కం విషాదం, వితర్కం ఉగ్రత, వితర్కం, శంక
దైన్యం

అనుప. రంతుకాడ కాంచిరంగేంద్రునికుమార రారాయుడరంగా

దైన్యం ముదము ఔత్సుక్యం

యీరాపులేలరా ॥ఎంతవేడిన॥

విషాదం, వితర్కం, శంక,

1. కన్నులువిల్లుకాని ఘనబాణజాలముల

దైన్యం త్రాసము, వేపథు
ఉగ్రత

కరిగినేనిట్లుండగా సామియిన్నాళ్లదాక

గ్లాని, ఆర్తి ఆలస్యం, దైన్యం, వితర్కం

నను బాసియుండుట నీకెట్లుమదిదోచెరా

ఔత్సుక్యం, మోహం వితర్కం, శంక, విషాదం

నిన్ననేటివారునీకు ప్రియమైనారా

అసూయ, నిర్వేదం ముదము, చింత, వితర్కం

సిన్ననపనిలేదు ఆనెలతస్నేయుమాటలకు ॥ఎంతని॥

పశ్చాత్తాపం, నిర్వేదం అసూయ దైన్యం
వితర్కం విషాదం

2. బలిమినిపిలిపించుక వచ్చినపుడెలెస్సతెలిసెరా

ఉగ్రతి, ముదము ముదము, స్మృతి, విషాదం

నీజాడలువల్లశివలనైతే పలుకేబంగారమా

ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, వితర్కం

వన్నెకాడయిపుడుకలనైన నీమాటగడిచినానటరా

దైన్యం, విషాదం ఔత్సుక్యం, విషాదం, వితర్కం

చలముసేయకరారా సామియిక తాళలేనురా ॥ఎంతని॥

ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం గ్లాని, చింత, మోహం
దైన్యం ఔత్సుక్యం, విషాదము

3. ఇదివరకునినుబాసి యెన్నోబాములజెందితి

స్మృతి, విషాదం గ్లాని, ఆర్తి, త్రాసము, ధృతి

యేమితోచకనుంటిరా సదయరారా
చింత, ఉన్మాదం, ధృతి   ఔత్సుక్యం, దైన్యం
నీమనసారమెప్పటివలెనే జాగుసేయనేలరా
ముదము, స్మృతి, ధృతి   ఆలస్యం, ఔత్సుకం
దైన్యం
అదనమునినీపై ఆశరెట్టించెరా
గ్లాని, ముదము   మోహం, ధృతి
మదనావతారనీ మదిరానడతురా ॥ఎంతని॥
ముదము, దైన్యం   నిర్వేదం, ధృతి, విషాదం
దైన్యం

62. యదుకుల కాంభోజిరాగం, త్రిపుటతాళము.

నాయికస్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, పతి విరహవిప్రలంభశృంగారము, మధురకథాదూతి, అనగాఅటహా చతుర, కరుణారసము.

ఔత్సుక్యము, చింత, మోహము, నిర్వేదము, ప్రబోధము, ధృతి, త్రాసము, దైన్యము, ఆర్తి, గ్లాని, అశ్రువులు, స్వేదము, వితర్కము, శంక.

పల్లవి. ఏమాటలాడిన నీమాటలేగాని ఎన్ని జెప్పిన నెదురాడదురా
ఔత్సుకం,   ధృతి   చింత, నిర్వేదం, ధృతి
అనుప. తామరసాక్షనీ వెపుడువత్తువోయని
ఔత్సుక్యం   చింత   వితర్కం, శంక
తలవాకిల్లింగా నిలచియున్నదిరా ॥ఏమాట॥
నిర్వేదం   నిర్వేదం, చింత, దైన్యం

1. కనులకాటుకనీరు కాల్వలైపారెరా
నిర్వేదం, అశ్రువులు   నిర్వేదం, చింత,
కాంతవిరహాగ్నిని కనగూడదురా
ఆర్తి, ఆవేగం   నిర్వేదం, చింత, గ్లాని
నిన్నెడబాసిఅర నిముసమోర్వదురా
ఔత్సుక్యం,   ఆలస్యము, మోహం, చింత
ధృతి
వన్నెకాడ మోరీ వలదనరాదురా ॥ఏమాటలాడిన॥
ఔత్సుకం   దైన్యం, ధృతి

2. మనసుకింపైనసొమ్ము నుదాల్చదురసామి
విషాదం, ముదము   నిర్వేదం, చింత, ధృతి
ఘనమైనవిలువకో కలనుగట్టదురా
ముదము   నిర్వేదం, ధృతి
తనకున్న హారమున కున్నైనలేవదురా
ముదము, వితర్కం   విషాదం, చింత, ధృతి
తనవారితోగూడి తడపాడవెరచుర ॥ఏమాటలాడిన॥
ముదము   త్రాసము, దైన్యం

3. సొగసుగుబ్బలనున్న ముత్యపుసరులెల్ల
ఔత్సుక్యం, ముదము   ముదము
సెగయింపుచెమటచే సున్నమయ్యెనురా
ఆర్తి, స్వేదం   గ్లాని, చింత, ధృతి
మగువతెగువజూచి మానినిపొందుదలచి
ముదము, దైన్యం   ఔత్సుక్యం, ధృతి
వగకాడశ్రీరాజగోపాలసుశీల ॥ఏమాటలాడిన॥
ఔత్సుక్యం   విషాదం, దైన్యం

యేమిటోచకనుంటిరా సదయరారా

చింత, ఉన్మాదం, ధృతి   ఔత్సుక్యం, దైన్యం

నీమనసారమెప్పటివలెనే జాగుసేయనేలరా

ముదము, స్మృతి, ధృతి   ఆలస్యం, ఔత్సుకం

దైన్యం

అదనముననీపై ఆశరెట్టించెరా

గ్లాని, ముదము   మోహం, ధృతి

మదనావతారనీ మదిరానడతురా ॥ఎంతని॥

ముదము, దైన్యం   నిర్వేదం, ధృతి, విషాదం

దైన్యం

62. యదుకుల కాంభోజిరాగం, త్రిపుటతాళము.

నాయిక స్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, పతి

విరహవిప్రలంభశృంగారము, మధురకథాదూతి, అనగాఅటహాచతుర, కరుణారసము.

ఔత్సుక్యము, చింత, మోహము, నిర్వేదము, ప్రబోధము, ధృతి, త్రాసము, దైన్యము, ఆర్తి, గ్లాని, అశ్రువులు, స్వేదము, వితర్కము, శంక.

పల్లవి. ఏమాటలాడిన నీమాటలేగాని ఎన్నిజెప్పిన నెదురాడదురా

ఔత్సుకం,   ధృతి   చింత, నిర్వేదం, ధృతి

అనుప. తామరసాక్షనీ వెపుడువత్తువోయని

ఔత్సుక్యం   చింత   వితర్కం, శంక

తలవాకిల్లిగా నిలచియున్నదిరా ॥ఏమాట॥

నిర్వేదం   నిర్వేదం, చింత, దైన్యం

2. పగలెల్లనేనునీ వగమొగమేజూచుకుని

నిర్వేదం   స్మృతి, దైన్యం, విషాదం

దిగులులేకుందునమ్మా వగనొందిరేయల్ల

ఆర్తి, ధృతి, గ్లాని   విషాదం, ధృతి

చిగురుపానుపుమీద వుసుసురందునమ్మా

మోహం, దైన్యం   గ్లాని, విషాదం, ధృతి

మగనిచిత్తమురాని మగువలెట్లోర్తురో

ఔత్సుక్యం, దైన్యం   ఆధ్యానం, నిర్వేదం, వితర్కం, శంక

గగనమైనతపము కడతేరదాయెనేనింక ॥ఏటిబ్రతుకు॥

ఉగ్రత, పూజ   నిర్వేదం, వితర్కం, ఆధ్యానం

శకం

3. నావంటిదానికే నలినాక్షయీపట్ల

దైన్యం, స్మృతి   చింత, నిర్వేదం

దైవమెక్కడయుండునో నీవేనేనేయనుచు

ఆధ్యానం, వితర్కం, శంక   స్మృతి, ముదం, ధృతి

విభుడురాకున్నంత నావిభవమెట్లుండునో

మోహం, ఔత్సుక్యం, వితర్కం   గ్లాని, వితర్కం, శంక

భావమునమామువ్వ గోపాలుతోగూడిన

దైన్యం   ఔత్సుక్యం

యేప్రొద్దుమరుపు వేయుదునింకనేమి ॥ఏటిబ్రతుకు॥

నిర్వేదం, స్మృతి   విషాదం, చింత, వితర్కం

ఔత్సుక్యం, శంక

ఆలస్యం

64. ఫరజురాగం, ఆదితాళము.

నాయిక పరకీయ, ప్రౌఢ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, శఠుడు, వియోగవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

ఔత్సుక్యము, ఆవేగము, వితర్కము, విషాదము, ముదము, శ్రమ, దైన్యము, శంక, ప్రమాణికములు, వ్రీడ.

పల్లవి. ఏమనె నేసుద్దులేమే బంగారుబొమ్మ ॥ఏమనె॥
వితర్కం, ఔత్సుక్యం, విషాదం, దైన్యం
శంక ఆవేగం

అనుప. మరుగేలదాచకే రామతుపాకుల రాయుడునీతో ॥ఏమనె॥
దైన్యం, విషాదం దైన్యం ముదము, శంక

1. మానినిముందుగానా మాటనీవొత్తితివో
ఔత్సుక్యం ఆవేగం శంక
వితర్కం
తానేబల్కరించెనో దయనాపై దగిలి
శంక వితర్కం ముదము
కానుకతనచేత బూనెనోయందిమ్మని
ఔత్సుక్యం శంక, వితర్కం, విషాదం
యానతిచ్చెనోనామీ దానయోచెలియ ॥ఏమనె॥
శంక, వితర్కం ప్రమాణకము విషాదం, దైన్యం

2. వనితరోవానిధాను వచ్చెదననెనోలేక
దైన్యం ఆవేగం వితర్కం, శంక
నన్నుతోడితెమ్మనెనో నాప్రాణవిభుడు
దైన్యం, వితర్కం, శంక దైన్యం, విషాదం

నెనరుతో మాటాడెనో నేరమంచెనోలేక
ముదము, వితర్కం, శంక విషాదం, వితర్కం, శంక
వినిపింపువానిమాట వినముచ్చటయ్యెనే ॥ఏమనె॥
ఔత్సుక్యం, దైన్యం, ఆవేగం, ముదము, దైన్యం

3. వేడకతుపాకుల వెంకటకృష్ణుడు
దైన్యం దైన్యం
గూడేవేళలోనే నోడించితినంట
ఔత్సుక్యం శ్రమ విషాదం
నేడాసుద్దులేమైనా నీతో మందలించెనో
వ్రీడ వితర్కం విషాదం, వితర్కం, శంక
మోడిగనున్నాడో ముదితరోవినవే ॥ఏమనె॥
వితర్కం, శంక దైన్యం, విషాదం

65. సురంజిరాగం. త్రిపుటతాళం.

నాయికపరకీయ, విరహోత్కంఠిత, అన్యసంభోగదుఃఖిత, నాయకుడు శఠుడు, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, స్మృతి, చింత, గ్లాని, అసూయ, దైన్యము, మోహము. ఆర్తి, నిర్వేదము. శంక, వితర్కము, శ్రమ, విషాదము, ఔత్సుక్యము, రతులు, ఆవేగము, ధృతి, ముదము.

పల్లవి. తలచుకుంటే తాళజాలనే ఆడదానిజన్మమికచాలునే॥
స్మృతి, చింత, గ్లాని, మోహం, అసూయ, నిర్వేదం, దైన్యం
దైన్యం

అనుప. లలనావానికిసతమాయెనే కైలాసపతిందురాడాయెనే ॥తలచు॥
దైన్యం అసూయ దైన్యం, మోహం, శంక
నిర్వేదం చింత, విషాదం, వితర్కం

1. సుగుణప్రియతో చేరవచ్చెనే ఆకుమడుపుపంటనొక్కెచ్చెనే
అసూయ, ఆవేగం, మోహం, దైన్యం, నిర్వేదం, అసూయ, చింత

సొగసుకెమ్మోవియానిచ్చెనే వానిచూడచూడగతమిహెచ్చెనే

మోహం విషాదం, ధృతి ఔత్సుక్యం మోహం, ధృతి

బాముకరానివలపాయెనే నాపతికింతదయలేకపోయెనే

శ్రమ మోహం ఔత్సుక్యం, దైన్యం, చింత విషాదం

కాయజునిరాపాయెనే యాకలికివానికిసతమాయెనే ॥తలచు॥

గ్లాని, శ్రమ, మోహం అసూయ, విషాదం, చింత, ధృతి ఆర్తి

2. దొరలవలపులేటిసతములే అవిదొరికేవితొలినోముఫలములే

మోహం, వితర్కం, శంక ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, చింత ధృతి

తిరుగనేచుటవారిమతములే అవిదెలిపెదనంటేభారతములే

శ్రమ, ఆర్తి, నిర్వేదం, ధృతి, దైన్యం, వితర్కం, నిర్వేదం చింత

అలిగిరాడేమినేతునే యమ్మలారనా వలపెటుదాతునే

చింత, విషాదం, వితర్కం, శంక, దైన్యం, మోహం, వితర్కం, విషాదము శంక

వెలదియీదినమెట్లుద్రోతునే ప్రాణవిభునికెన్నికమ్మలువ్రాతునే॥

అసూయ, వితర్కం, శంక, చింత, ఔత్సుక్యం, వితర్కం, శంక, విషాదం చింత

3. హాయలుమీరినవిరితోటలో మంచియొదపైనబంగారుమేడలో

ముదము ఔత్సుక్యం ముదము ఔత్సుక్యం

నయముమీరకైలాసపతి నన్నుగూడెనె యానలినాక్షితిరుగ

ముదము ఔత్సుక్యం రతులు అసూయ ధృతి

బెరడ్లాడెనే ॥తలచుకుంటే తాళజాలనే॥

నిర్వేదం, ముదము, దైన్యం ధృతి

66. నాటకురంజిరాగము, ఆదితాళము.

నాయికస్వీయ, మధ్య, విరహోత్కంఠిత, విరహావిప్రలంభశృంగారము, అద్భుతరసము.

చింత, శంక, వితర్కము, అసూయ, నిర్వేదము, దైన్యము, గ్లాని, హర్షము, రతివిశేషములు.

పల్లవి. పేరుబడమన్నారురంగనికి పెండ్లిసేయుటెన్నటికోతెలియదు॥

దైన్యం, హర్షం చింత, శంక, నిర్వేదం, దైన్యం

అనుప. ధరణిధొరలిండ్లనుబుట్టుట పగవారికైనగోరగాదమ్మా ॥పెం॥

హర్షం, వితర్కం అసూయ, గ్లాని, నిర్వేదం

1. తల్లిదండ్రులమతిచేకొన్నాళ్ళు తలచుకుతరిజూచుచుకొన్నాళ్ళు

చింత, అసూయ, నిర్వేదం, వితర్కం, హర్షం, చింత, నిర్వేదం

కులధర్మములువిచారించుకో వలెనంచుకొన్నాళ్ళు

హర్షం, అసూయ, వితర్కం, హర్షం, నిర్వేదం

అలరుపాయములు పరిమెళపువిరులు విధమాయగా

నిర్వేదం అసూయ, వితర్కం, నిర్వేదం

విధిమాయగా యీధరణి పేరుబడమన్నారురంగని ॥పేరు॥

వితర్కం, చింత, శంక, నిర్వేదం

2. మగనిసుఖమెరుగకకొన్నాళ్ళు మరియాదలకొరకైకొన్నాళ్ళు

చింత, అసూయ, శంక దైన్యము, శంక, వితర్కం, చింత

నగరివారమనేటిబింకముల నాణెంబులువెదకుచుకొన్నాళ్ళు

చింత, శంక, దైన్యం దైన్యం, శంక, వితర్కం, చింత

పొగరుతమకమడవిగాయువెన్నెల పోలికతుదజాలికయ్యెనిది

చింత, హర్షం, గ్లాని, అసూయ నిర్వేదం, చింత, అసూయ

3\. వచారుతోచితోచకకొన్నాళ్ళు అనుభవవిధమెరుగకకొన్నాళ్ళు
చింత, శంక, వితర్కం, అసూయ నిర్వేదం, దైన్యం, విషాదం
సరసముగారతికేళిముచ్చటలు సఖియలచేచాలావినికొన్నాళ్ళు
రతివిశేషములు, నిర్వేదం, చింత దైన్యం, హర్షం, నిర్వేదం
అపురఆడతనమేపగజేసెదై అలసితినే సొలసితినే ॥వేరు॥
శంక, వితర్కం, అసూయ, చింత, నిర్వేదం, శ్రమ, చింత, గ్లాని, విషాదం

67\. రేగుప్తి రాగము, త్రిపుటతాళము.

నాయికస్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు శఠుడు, సఖి పార్శ్వచారిణి, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, చింత, ఔత్సుక్యము, ముదము, ధృతి, స్మృతి అసూయ, శ్రమ, విషాదము, వితర్కము, విబోధము, గ్లాని, నిర్వేదము, ఆర్తి, ఆలస్యము, త్రాసము, మోహము, ఆవేగము.

పల్లవి. బోటిరోవానిననుగూర్చితేనీకు కోటివరహాలైనయిస్తునే ॥బో॥
దైన్యం, చింత, ఔత్సుక్యం ముదము, దైన్యం, ధృతి

అనుప. సాటిలేనినృపకోటిలోమేటియౌ వెలుగోటిబంగారేచేంద్ర
ఔత్సుక్యం, ధృతి, దైన్యం
కిరీటిపైమదినాటియున్నది ॥బోటిరో॥
మోహం, ముదము, చింత, ధృతి

1\. చిన్ననాడెవాడు నన్నుచేపట్టి మిన్నగానుకలసి మెలసియున్నట్టి,
దైన్యం, ముదము, చింత, స్మృతి, ధృతి ముదము
చిన్నెలన్నిజూచి యిప్పుడుచలపట్టి
ఔత్సుక్యం గ్లాని, ధృతి

వన్నెలాడివానికెన్నెన్నోబోధించెనే
అసూయ, విషాదం, వితర్కం, దైన్యం
అతడునిన్నదానిగారవించెనే అదినన్నుమించెనే వలపించెనే
అసూయ, చింత, ధృతి అసూయ, ధృతి శ్రమ, విషాదం
నన్నుతాంగిరోయేమిసేయుదునే ఇకయెన్నటికినాసామినిబిగి
దైన్యం, వితర్కం, విషాదం, చింత ఆలస్యం, వితర్కం, శంక
కౌగిటికిడాయుదునే ఒకసారివాని కన్నెనీవన్నిటనునేర్పరి
ఔత్సుక్యం, విషాదం, నిర్వేదం ముదము, దైన్యం, ధృతి
లెన్ననీకునసాధ్యమేమున్నదే యామన్నెదొరతో విన్నపముజేసి
వితర్కం, శ్రమ, శంక, దైన్యం నిర్వేదం, దైన్యం, ముదము
యీరాత్రి ॥బోటిరో॥
ఔత్సుక్యం, దైన్యం

2\. ఎమ్మెకాడువచ్చుననినిదురలేక యెదురుజూచివేసారితియిందాక
దైన్యం, ధృతి, స్మృతి, విబోధం ముదము, ధృతి, శ్రమ, దైన్యం
అమ్మజెల్లాచలువవెన్నెలకాకలాయె
దైన్యం, విషాదం, అగ్ని, ఆవేగం
నింకనిముషమైననోర్వజాలనే
ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం, విషాదం, ధృతి
జాలంబులేలనే యికతాళలేనే సమ్మదమునగూర్పనిదిభారమా
ఆలస్యం, వితర్కం, మోహం, ఆర్తి, ముదము, దైన్యం, శ్రమ, వితర్కం
యీతుమ్మెదలనాదము మరిమరివినగనాతరమా వకసారికేని
ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, గ్లాని, వితర్కం దైన్యం
తెమ్మెరలరథముగా విరులుశరమ్ములును శుకసంతతులును
నిర్వేదం ఔత్సుక్యం అసూయ

సైన్యములైననుగెల్వనాపై కమ్మవిలుతుడుదాడివెడలెను ॥బో॥
త్రాసము, విషాదం అసూయ, ఆవేగము, ధృతి, విషాదం, చింత, త్రాసం

3. మదిరాక్షిరోబంగారేచేంద్రుడుడాసి దానిమాటలునిజముజేసి
దైన్యం, ఔత్సుక్యం, చింత అసూయ, ధృతి, విషాదం
అవభావమునన్నెడబాసి నదిమొదలుకొనిభుజియించ
ఔత్సుక్యం, చింత దైన్యం, అసూయ
దోచదాయెనె మరులదనమాయెనే యికతాళలేనే
స్మృతి, నిర్వేదం మోహం, గ్లాని ఆలస్యం, శ్రమ, విషాదం
సుదతిరోనామనవిచేకొనవే యిక్కనైనవేడుకలొదవగా
దైన్యం, ముదము ఆవేగం, ముదము, దైన్యం
నన్నేలుకొమ్మనవే వొకసారివాని పెదవితేనెయానిపైకొని
ఔత్సుక్యం, దైన్యం దైన్యం, అలస్యం, ఔత్సుక్యం, ఆవేగం
కొదుమచనుగవగదియనెదనెద నదిమిమదనకదనమున
ఔత్సుక్యం, దైన్యం మోహం, దైన్యం
నుపరతి గదియకను మదినితమినిలువదు ॥బోటిరో॥
రతులు, విషాదం, చింత మోహం, ధృతి, విషాదం, చింత, నిర్వేదం

68. ముఖారిరాగం, చాపుతాళము.

నాయికలక్షిత, సఖీభావము, పార్శ్వచారిణి, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము; కరుణారసము.

ఔత్సుక్యము, అవహిత్థ, వితర్కము, శంక, ఆవేగము, శ్రమ, ముదము, స్మృతి, మోహం, దైన్యము.

పల్లవి. చూడుడీజోడద్దములపైని సన్నంపుచుక్కలుగనుపించెనే
ఔత్సుక్యం అవహిత్థ, శంక, వితర్కం, ఆవేగము

అనుప. వేడుకమదనసంగరమున నలసినజాడవలెనున్నది జవ్వనివేడ్క
రతులు, ముదము, శ్రమ, స్మృతి, ధృతి, ముదము, వితర్కం, అవహిత్థ, శంక

1. జక్కనసిట్టల చందమామకూన
ఔత్సుక్యం
లెక్కనవగజూచితే చొక్కంపుబంగారు
ముదము ముదము
కుండలపై కెంపు చెక్కినట్లుగనున్నదే జవ్వనివేడ్క ॥చూ॥
ఔత్సుక్యం, అవహిత్థ, ధృతి, శంక, వితర్కం, దైన్యం

2. మిక్కిలిచీకటిని చిక్కబడినచందమామను గ్రమ్ముటజూచితే
ఔత్సుక్యం, శ్రమ, ముదము, వితర్కం, శంక, అవహిత్థ
మక్కువతమ్మిపై ముసరినగండు
ముదము ఆవేగం
తుమ్మెదగుంపువలెనున్నదే జవ్వనివేడ్క ॥చూ॥
అవహిత్థ, వితర్కం, శంక దైన్యం

3. మట్టపల్లిసామి పగడంపుపై కెంపు చెట్టునవగజూచితే
ఔత్సుక్యం అవహిత్థ, శంక, వితర్కం
గుట్టుగయీరేయి మదనభండారము కొల్లలైనట్లున్నదే
అవహిత్థ ఔత్సుక్యం శంక, వితర్కం
జవ్వనివేడ్క ॥చూడుడీ॥
మోహం, దైన్యం

69. బేగడరాగం, చాపుతాళము.

నాయికపరకీయ, ప్రౌఢ, సురతప్రియ, నాయకుడు, ఉపపతి, విరహావిప్రలంభశృంగారము, శృంగారరసము.

ఔత్సుక్యము, ఆవేగము, దైన్యము, మోహము, ఉగ్రత, శంక, వితర్కము, విషాదము, అమర్షము, స్మృతి, ధృతి, మతి.

పల్లవి. చెరగుమాసియున్నానని మోచనసేయవద్దురసామి॥
అమర్షం, ఔత్సుక్యం, శంక, వితర్కం, దైన్యం, మోహం, ఆవేగం, ఉగ్రత

అనుప. ధోరయానామువ్వ గోపాలపరసతులకు దోసమెన్నడులేదురా
దైన్యం, ఔత్సుక్యం, దైన్యం ఉగ్రత, స్మృతి, ధృతి,

1. సరసకురమ్మని చాలానేవేడితే శంకపడేవేమిరా
ఔత్సుక్యం దైన్యం శంక, వితర్కం, విషాదం, ఆవేగం
అరసీకులతప్ప శాస్త్రములునిజ మనుచునమ్మవద్దురా
దైన్యం విషాదం మతి, ఉగ్రత
దురుసుగనేనీ వద్దికివచ్చితే దూరమరిగేవేమిరా
విషాదం దైన్యం శంక, అమర్షం, వితర్కం, విషాదం
వలపుమీరఆ వారనుండినన్నంటక మొకముద్దైనయివ్వరా
మోహం దైన్యం ఔత్సుక్యం, విషాదం, దైన్యం
నన్నంటకనాసామి ॥చెరగుమాసి॥
దైన్యం

2. సదయానాపైయ్యెడ తొలగించినీయద చనుమొనలనుగృమ్మెద
ఔత్సుక్యం విషాదం మతి, ధృతి
వదిగిమేనంటక నీదుతియ్యనిమోవి యొనరగనానెదను
ఔత్సుక్యం విషాదం, మోహం, మతి, ధృతి
మదనజనకఅందుండినీమొనపంట మడుపులందీయుదునా
ఔత్సుక్యం మతి, వితర్కం, శంక, దైన్యం
యేవగనైనా ముందువెనుకజూతురా నాసామి ॥చెరగు॥
ఔత్సుక్యం, శంక, వితర్కం, దైన్యం

3. తన్నుతానెరుగక దొలగుటయీనట్టి తప్పునీమములేలరా
స్మృతి, ఉగ్రత, అమర్షం, ఉగ్రత, మతి, శంక, వితర్కం
పెన్నెలాడులకిది సహజగుణంబని వార్తయువినవేమిరా
దైన్యం స్మృతి, ధృతి, మతి, దైన్యం, శంక, వితర్కం
నిన్నమొన్నయోమువ్వగోపాల నీవింకయిదివినరా
ఔత్సుక్యం దైన్యం, విషాదం
ఇన్నాళ్ళవలెగాదురా నేటిసుఖమెరిగిత్తె
స్మృతి, విషాదం మోహం, మతి
మరువవురా నాసామి
ఉగ్రత, ధృతి దైన్యం

70. భైరవిరాగం, చాపుతాళము.

నాయికపరకీయ, నవోఢ, నాయకుడు, దక్షిణుడు, ప్రోత్సాహదూతి. సఖి, పార్శ్వచారిణి, భయానకరసము, భయస్థాయి, ఆలస్యము, ధృతి, హర్షము, గర్వము, త్రాసము, చింత, అవహిత్థ, దైన్యము, శంక, వితర్కం.

పల్లవి. జాడగజూచిన నాటికేగాదా దండించబోయ్యేరుమీవారలు
ఆలస్యము, హర్షం, ధృతి గర్వము, త్రాసము, దైన్యం

అనుప. ఆడదానిమన సేమనిదెలిసేరు
అవహిత్థ శంక, వితర్కం, దైన్యం
అటివరోవచ్చి పువ్వులువేసుకోవే
హర్షం దైన్యం

1. జంటగత్తెనావంటిదిసికుండగ ఇంటివారునిన్నేమిజేసెదరు
గర్వం, ధృతి త్రాసము, చింత

ఒంటిపాటునవాడంటవచ్చినవేళకంటే సుంకముకనకుంటేబింకము
హర్షం, అవహిత్థ, అలస్యం త్రాసము, ధృతి, విషాదం

2. లంకాద్వీపమువంటి సంకేతస్థలమమరే
హర్షం, ధృతి గర్వం

బింకముజేసేవు బోటిరోనీవు
త్రాసము, శంక, దైన్యం

ఇంకాదిటవులేక యెందుకువెరచేవు
చింత, అవహిత్థ, శంక, వితర్కము, త్రాసము

రంకాడనేర్చినది బొంకాడనేరదే
గర్వం, అవహిత్థ, శంక

3. మగనికన్నదొంగ మగనిపొందేమేలు
ధృతి హర్షం, ధృతి

వగకాడుమువ్వగోపాలుడుతాను
దైన్యం, హర్షం

తగినవారిమనసు తనివిదీర్చేవాడు
హర్షం, మోహం, ధృతి

మగువరోయూరకదిగులొందనేల ॥జా॥
దైన్యం, త్రాసం, శంక, దైన్యం, చింత, వితర్కం

N. B. నవోఢ అనగా : 1 లజ్జాభయ పరాధీనయగునది : అనగా, శిగ్గుయందు భయమందు మిక్కిలి అధీనమైన కీర్తి డగలది.

2. లజ్జచేతను భయముచేతను పరాధీనమైన సురతముగలది నవోఢ యనబడును.

71. సావేరరాగము, త్రిపుటతాళము.

నాయికపరకీయ, సాహసిక ప్రౌఢ, అయోగవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము.

దైన్యము, అమర్షము, నిర్వేదము, ఔత్సుక్యము, ధృతి, విషాదము, అసూయ, మతి, చింత, మోహము, ఉగ్రత, శంక, వితర్కము.

పల్లవి. తరుణిరోనన్నాడదాని జేసినవిధికి తగలకపోదేనాయనురు
దైన్యం, అమర్షం నిర్వేదం ఉగ్రత, ధృతి, విషాదం

అనుప. మరుకేళిలోపల మనసివ్వనేరని
ఔత్సుక్యం నిర్వేదం, మోహం

మగనితోననుగూర్చెనే మాయజేసెనే ॥తరుణీ॥
అసూయ, అమర్షం, ధృతి చింత, విషాదం

1. మగువాపాపపుబ్రహ్మ మగవాడుగావున మనసుతెలియదాయనే
దైన్యం, అసూయ, అమర్షం, ధృతి నిర్వేదం, చింత, దైన్యం

అగణితముగనేమగవాడనైతే వానిబిగువెట్టిదోచుతునే
ఉగ్రత, ఔత్సుక్యం, మతి, ధృతి, ఉగ్రత, నిర్వేదం, ధృతి, మోహం

మేమిసేతునే ॥తరుణీ॥
విషాదం, చింత, దైన్యం

2. అమ్మలక్కలుగూడి ఆడుకోనేటికే అతివరోనేగోలనా
దైన్యం విషాదం, చింత నిర్వేదం, శంక, వితర్కం

యిమ్మగముమ్మాటికి ననిసమువ్వగోపాలుని నమ్మి తెగించెదనే
మతి, హర్షం ఔత్సుక్యం ఉగ్రత, ధృతి

ఇలుదాటెదనే ॥తరుణీరో॥
చింత, విషాదం

72. తోడిరాగము, రూపకతాళము.

నాయికస్వీయ, ఉత్తమ, నాయకుడు, ధృష్టుడు, సఖిశిక్షాస్వభావముగలపార్శ్వచారిణి, కరుణారసము, సంభోగశృంగారము, దైన్యము, వితర్కము, ఔత్సుక్యము, హర్షము, శంక, స్మృతి, మోహం, రతివిశేషములు, ఆవేగము, ఆలస్యము.

పల్లవి. తగదుపోపొమ్మన నాతరమాఓయమ్మా ॥తగదుపోపొమ్మన॥
దైన్యం, వితర్కం   శంక, దైన్యం

అనుప. మగువరో రాజగోపాలదేవుని ॥తగదుపోపొమ్మన॥
ఔత్సుక్యం, దైన్యం

1. వడిగవాడిందువచ్చి వద్దజేరిముద్దుబెట్టి
ఆవేగం   మోహం, హర్షం
తడవేలవిడెమిమ్మని తానారెకుననువేడిన ॥తగదు॥
ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం   దైన్యం, వితర్కం

2. సరసములాడుచునాడు చక్కనిచెక్కులునిమురుచు.
ఔత్సుక్యం, స్మృతి   ఔత్సుక్యం, హర్షం
గుబుకుచములగోరులుంచి కొమ్మానీపుణ్యమనిన ॥తగదు॥
మోహం, హర్షం   దైన్యం, శంక, వితర్కం

3. మనసిజకేళినిగూడి నమువ్వగోపాలసామి
రతివిశేషములు, హర్షం   దైన్యం
గలసినచందాన ముదితనన్నేలుమనిన
స్మృతి, హర్షం   ఔత్సుక్యం, శంక, వితర్కం

73. భైరవిరాగం, చాపుతాళము.

నాయికపరకీయ, ప్రౌఢ, అనుశయాన, నాయకుడుఅనుకూలుడు, కరుణారసము.

దైన్యము, చింత, మోహము, వితర్కము, ఔత్సుక్యము, ధృతి, ఉగ్రత, విషాదము అవహిత్థ, గ్లాని, ముదము, త్రాసము, స్మృతి.

పల్లవి. బొట్టుగట్టినవానింటికి పోయివచ్చెదసామి బొట్టుగట్టి
దైన్యం   చింత, దైన్యం

అనుప. పుట్టినింటనేయుండుట సతులకుపొసగునా వేణుగోపాల॥
ముదము, దైన్యం   చింత, వితర్కం   దైన్యం

1. చెలియలిపెండ్లికి తిరుగవచ్చెద నెలదినములలోనేను
దైన్యం,   ధృతి   ఔత్సుక్యం, ధృతి
చెలిమియంతలోమరువకయుండుమీ చెలువుడనీమదిలోను
దైన్యం, ధృతి, చింత   ఔత్సుక్యం
కలుగజేసెనీనడవడి దైవము కులభామలకెల్లను
గ్లాని, ఉగ్రత, బ్రహ్మనింద   చింత, విషాదం, అవహిత్థ, ధృతి
నిలువరముగనీదయయిందుండితే నీసొమ్మేగాదా
దైన్యం, వితర్కం   ధృతి, దైన్యం, వితర్కం
యీమేను ॥బొట్టుగట్టినవానింటికి
ముదము, దైన్యం

2. తిరునాళ్ళనుచు నీవైనాయొకపరి యందాకారారాదా
అవహిత్థ, దైన్యం   ఔత్సుక్యం, వితర్కం, దైన్యం
గురుతుజూచుచుండుదు నీవేలివుంగరమైనాయీరా
స్మృతి, ముదము   ఔత్సుక్యం, వితర్కం, దైన్యం
విరహమోర్వలేనంటిచిపరా ఇరువురకుసరిపోరా
మోహం విషాదం వితర్కం,   ఉగ్రత, చింత

మరిమరిసెలవిమ్మనియడిగితేనా మాటలుచెవినిబట్టవు

ఔత్సుక్యం, దైన్యం　　　దైన్యం విషాదం ధృతి ఉగ్రత

ఓరినాసామి॥

దైన్యం

3\. కోరికలొకసారితీరెగదాయిక గొబ్బునసెలవియ్యరాదా

మోహం, ధృతి, మదము　　　దైన్యం వితర్కం

శౌరివేఃమగోపాలతిరుగా చలపోరుటమరియాఁదా

దైన్యం ధృతి　　　ఉగ్రత, గ్లాని, వితర్కం, దైన్యం

వారువీరుమనజాడలుజూచితె ఏరా మోసముగాదా

అవహిత్థ, ఉగ్రత,　　　వితర్కం, త్రాసము

ఓరదింకనేనేమిసేయుదు దేవుడలిగెను మనమీద ॥బొట్టుగట్టిన॥

గ్లాని, వితర్కం, మోహం　విషాదం, చింత, ధృతి

74\. ఆఠాణారాగం త్రిపుటతాళము.

నాయిక, సామాన్య, అన్యసంభోగదుఃఖిత, కనిష్ట, నాయకుడు శఠుడు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారము, అద్భుతరసము, రౌద్రరసము, అసూయ, అమర్షము, వితర్కము, వ్రీడ, దైన్యము, శంక, హర్షము, మోహము, చింత, జడత, గ్లాని, మూర్ఛ, పశ్చాత్తాపము, ధృతి.

పల్లవి. మదవతిబెట్టిన మందులోనతగిలి సదయుఁడునన్నింత

అసూయ, అమర్షం, వితర్కం. ధృతి,　దైన్యం, వితర్కం

చౌకజేసెనట ॥మదవతి॥

దైన్యం, వితర్కం శంక

అనుప. ఇదియేటిసద్ది గోపాలునకు యెవరుజెప్పినబుద్ధి ॥మదవతి॥

వితర్కం, అమర్షం, దైన్యం,　అసూయ, దైన్యం వితర్కం, శంక దైన్యం

1\. నన్నువంచనజేసి నన్నుతాఁగిపైని కన్నువేసినాడట

దైన్యం　　　అసూయ　　　హర్షం, వితర్కం

దానితోటిచిన్నెలుజేసినాడట అలదానిగూడి

అసూయ, మోహం, వితర్కం, ధృతి, అసూయ

చిన్నిచనులపైని కొర్రిన్నెలవంకలు మిన్నగసవరించి

వ్రీడ　　　అసూయ　　　హర్షం

మెచ్చుకొన్నాడట ॥మదవతిబెట్టినమందు॥

అసూయ, హర్షం, దైన్యం చింత, వితర్కం

2\. వలచిఅలదాని వలలోజిక్కుకొని చెలియకుదక్కెనట

మోహం, అసూయ, ధృతి, మోహం, అసూయ, అమర్షం, శంక, వితర్కం

దానిమాయలకుసొక్కినాడట దానినొసలతిలకముకొన

అసూయ, చింత, మూర్ఛ, గ్లాని　అసూయ, చింత

గోరదిద్దిచెక్కిలినొక్కి మొలకనవ్వులమోముతోముద్దులాడెనట

హర్షం వ్రీడ　　　హర్షం　　　మోహం, ధృతి, వితర్కం, శంక

3\. ఎలమిశ్రీశైలనిలయుడు సఖుడగుచు వెలసినమువ్వగో

దైన్యం　　　హర్షం　　　చింత

పాలుడుయింతటివాఁడౌట తెలియనైతినెప్పుడు

జడత, వితర్కం, శంక, పశ్చాత్తాపం, విషాదం

నన్నురతులవలచియున్నదిమొదలు విలపించినారాఆ

రతులు, మోహం, ధృతి　　　గ్లాని, వితర్కం, శంక

వెలదికింటికేవేళ వెళ్ళుచున్నాడట బొట్టుగట్టిన ॥మదమతి॥

అసూయ, దైన్యం,　చింత, ధృతి, శంక, చింత, వితర్కం

75\. తోడిరాగము రూపకతాళము.

నాయిక పరకీయ, ప్రౌఢ, అనుశయాన, నాయకుడు శఠుడు, శృంగారరసము.

దైన్యము, అవహిత్థ, విషాదము, మోహము, హర్షము, మాయలు

పల్లవి. ముద్దుబెట్టిపోయినాడే మోహనాంగిరో నాకొక ॥ముద్దు॥
దైన్యం విషాదం, హర్షం

అనుప. సద్దుసేయవద్దనుచు సైగజేయుచు నాకొక ॥ముద్దుబెట్టి॥
అవహిత్థ దైన్యం హర్షం

1. టక్కులొల్కవాడునాడు పక్కలోజేరి వలపెక్కగగోర
మాయలు హర్షం మోహం
చెక్కులోన చెక్కుజేర్చి మొక్కివేడుచు నాకొక ॥ముద్దు॥
హర్షం, దైన్యం దైన్యం విషాదం దైన్యం.

2. కప్పురంపువిడెమిచ్చి కొప్పునుబట్టి తలత్రిప్పగతట్టి
హర్షం హర్షం విషాదం
సర్పవేణియవరితోడ చెప్పవద్దని నాకొక ॥ముద్దు॥
దైన్యం, అవహిత్థ, దైన్యం విషాదము

76. ఆనందభైరవిరాగం త్రిపుటతాళము.

నాయికపరకీయ, ప్రౌఢ, నాయకుడు ఉపపతి, అయోగవిప్రలంభ శృంగారము, భయానకరసము, భయానకరసము, పదమంతటా యున్నది.

దైన్యము, త్రాసము, మోహము, విషాదము, శంక, చింత, హర్షము, స్మృతి, ప్రబోధ, ఆలస్యము, వితర్కము, అమర్షము, గ్లాని, శ్రమ, ఔత్సుక్యము, చక్షుప్రీతి, ఉగ్రత, అసూయ, ధృతి, రోషం.

పల్లవి. రేపువత్తువుగాని పోరా నేటికితాళి ॥రేపువత్తువుగాని॥
అయోగవిప్రలంభం, దైన్యం, త్రాసము, దైన్యం దైన్యం, హర్షం

అనుప. ప్రాపుగోరితిరానా సామిమువ్వగోపాల ॥రేపువత్తువుగాని॥
దైన్యం మోహం విషాదం, దైన్యం

1. రాత్రిపగలొక్కటిగను నన్నురమ్మంటే
మోహం, త్రాసము, విషాదం, వితర్కం
మాయింటివారు మాతులుత్రిప్పేరు
దైన్యం, త్రాసము, అసూయ
మొన్నవచ్చితివని వాడేలతడవాయె
స్మృతి, హర్షం, వితర్కం, ఆలస్యం, అమర్షం
వద్దునేటికితాళి ॥రేపువత్తువని॥
అమర్షం, ఉగ్రత, దైన్యం

2. మనునాడేననుగూడితివి మరుకేళిగలసిమెచ్చితివి
స్మృతి, ఔత్సుక్యం, ధృతి, హర్షం, మోహం, ధృతి
మరియాదగలిగిన దొరబిడ్డనీవైతే తెరచిచూడరా
హర్షం, ధృతి, వితర్కం శంక, త్రాసము, దైన్యం.
తలుపు తూర్పుతెల్లవారెర ॥రేపువత్తువుగాని॥
శంక, వితర్కం, ప్రబోధ, దైన్యం

3. రాపుసేయకునాతోపోరా నన్నేరతినేలిన
ఆలస్యము, అమర్షం, వితర్కం, హర్షం, ధృతి
మువ్వగోపాల కోపగించిపోయ్యేవు
దైన్యం రోషం, వితర్కం, దైన్యం
కొన్నినాళ్లాయెనీవు తాపమణచవేరా
ఆలస్యం, వితర్కం, శంక, ధృతి, గ్లాని, శ్రమ, వితర్కం, శంక
ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం, దైన్యం
దయతోగలసిపోరా ॥రేపువత్తువుగాని॥
ఔత్సుక్యం, మోహం, విషాదం, దైన్యం

77. కేదారరాగం, రూపకతాళము.

నాయికసామాన్య ప్రౌఢ, మధ్యమ, వక్రోక్తిగర్వితా, శృంగారము, అద్భుతరసము.

గర్వము, వితర్కము, ధృతి, విషాదము, అసూయ, సుప్తి, ఔత్సుక్యము, దైన్యము, హర్షము, నిర్వేదం, శంక.

పల్లవి॥ రమ్మనవేసముఖాన రాయభారమేలే॥ రమ్మనవే॥
ఔత్సుక్యం, గర్వం వితర్కం, దైన్యం

అనుప. కమ్మవిల్తునిగన్న చక్కనిమువ్వగోపాలుని ॥రమ్మనవే॥
హర్షం, ఔత్సుక్యం, విషాదం

1. సొగసుజేసుకవచ్చి సుదతులందరుజూడ
గర్వం, దైన్యం హర్షం, వితర్కం
వగలుజేసితల వాకిటనిలచి తెగనాడేవిధమేమో
హర్షం, ఔత్సుక్యం, దైన్యం, వితర్కం, శంక, ధృతి
దినదినముకొత్తలాయె ఇగురుబోణిరోవచ్చి
అద్భుతం, ఔత్సుక్యం విషాదం, దైన్యం
యెంతసేపాయునో ॥రమ్మనవేసముఖాన॥
ఆలస్యం, వితర్కం, నిర్వేదం, దైన్యం
విషాదం, దైన్యం

2. యిరవందనిన్నమా యింటివరకువచ్చి
ఔత్సుక్యం విషాదం, నిర్వేదం
తిరుగవేంచేసేసట సరిపొద్దువేళ
వితర్కం, విషాదం, హర్షం, నిర్వేదం
విరిబోణులెవ్వరో వేళగాదనిరట
అసూయ, శంక, వితర్కం, సుప్తి, వితర్కం, విషాదం

తరుణీరోమేమంత ధోరలమా మాబాగాయె ॥రమ్మనవే॥
విషాదం, నిర్వేదం, వితర్కం, గర్వం, దైన్యం, విషాదం, వితర్కం

3. రామరో తానొక్కడు రాలేదోపోలేదో
విషాదం, నిర్వేదం, దైన్యం వితర్కం, శంక
కాముకేళినినన్ను కలయలేదో
రతులు, విషాదం వితర్కం, ధృతి, హర్షం
ఏమేసందాక ఎదురుగారావలెనో
విషాదం గర్వము, వితర్కం, దైన్యం
మామువ్వగోపాలుడు మనసుశోధించెనేమో ॥రమ్మ॥
ఔత్సుక్యం విషాదం, నిర్వేదం, వితర్కం, శంక

78. మొదుకుల కాంభోజిరాగం, ఆటతాళము.

నాయిక స్వీయ, అజ్ఞాతయావన, నాయకుడు, అనుకూలుడు, సంభోగశృంగారము, అద్భుతరసము.

హర్షము, శంక, దైన్యము, త్రాసము, వ్రీడ, ఉగ్రత, వితర్కము, ధృతి, అవహిత్థ, మోహము, వితర్కము, అసూయ, అమర్షము.

పల్లవి. సుదతులందరునీకు శోభనమనియంటే అదియేమొఅనుకొంటినే॥
హర్షం, దైన్యం శంక, ధృతి శంక, వితర్కం, దైన్యం,

అనుప. సదయుడుశయ్యపై చక్కగబవ్వళింప పదపదమనివాని
దైన్యం, హర్షం, దైన్యం, వ్రీడ, ఉగ్రత
పక్కకుబంపిరి ॥సుదతులందరు॥
త్రాసము దైన్యం,

1. చెలియరోశయ్యపై నిలువసిగ్గైనేను యూరకేనిలుచుంటినే

దైన్యం వ్రీడ దైన్యం అవహిత్థ, ధృతి

చెలువుడుపిలచిన బలుకతలవంచి పలుకకూరకుంటినే

హర్షం, దైన్యం, వ్రీడ అవహిత్థ, దైన్యం,

కలకంఠిముంజెయ్యి కలియబట్టితన తొడలపై జేర్చి

హర్షం, ఉగ్రత, ధృతి, ధృతి

చక్కిలిగింతబెట్టెనే ॥సుదతులందరు॥

వ్రీడ త్రాసము, శంక

2. ముద్దులగుమ్మనీమోమెత్తి వకసారి

హర్షం వ్రీడ

ముద్దివ్వమనివేడెనే సద్దుసేయకమన మిద్దరిలోపల

శంక, మోహం, దైన్యం దైన్యం, హర్షం,

సిగ్గెందుకనిబల్కెనే వద్దికగలమంచి బిగిగలనామనసు

వ్రీడ శంక వితర్కము హర్షం ఉగ్రత, ధృతి,

తద్దయునరగించి తాకౌగలించెనే ॥సుదతులందరు॥

అవహిత్థ, హర్షం త్రాసము, దైన్యం

3. తెల్లనాకుమడుపులుపంటనొక్కి యెంగిలిజేసియందిచ్చెనే

హర్షం, ఉగ్రత అవహిత్థ, అసూయ, శంక

పలుమారుపెదవి యెంగిలిజేసి యూపైనపలువరుసనాటించెనే

ఉగ్రత, హర్షం మోహం, అసూయ, శంక

నెలకూనవంటినానెన్నుదురుటద్దములపైచెక్కిళ్లుముద్దాడిగరచెనే

వ్రీడ హర్షం, దైన్యం ఉగ్రత త్రాసము, దైన్యం

4. పయ్యెదదొలగించి పట్టురవికముడి సయ్యానసడలించెనే

హర్షం, అవహిత్థ, వ్రీడ, శంక

కుయ్యాలింపకచిన్ని కుచములపైగంధ మయ్యయోయనబూసెనే

ఉగ్రత ధృతి మోహం, త్రాసము, శంక, విషాదం

తియ్యనిమాటల తేనెలుజారగ వయ్యారముగ

హర్షం, హర్షం గర్వము,

నెల వంకలునొంచెనే ॥సుదతులందరు॥

వ్రీడ శంక, దైన్యం,

5. పడతిరో నేజేయు పనులుతోచక తడబడుచునూరకుండగా

దైన్యం శంక, జడత విస్మయము, ధృతి

నడుమునిమిరిపోక ముడివదలించిన యొడలిపైకళలంటుచు

త్రాసము, వ్రీడ అవహిత్థ, హర్షం,

తొడలెడలించి చన్దోయిబట్టియా పడుచుతనపు

వ్రీడ ధృతి ఉగ్రత అమర్షం, ఉగ్రత అమర్షం

కొంకెపనులేమోజేసెనే ॥సుదతులందరు॥

అసూయ శంక వితర్కం విషాదం నవ్వ త్రాసము దైన్యం,

6. పల్లవపదశాన పల్లెలోనాడల్లా గిరిజామనోహరుని

హర్షం స్మృతి హర్షం దైన్యం

తెల్లమాకీర్తిశోభిల్లగ నిల్పినఅల్లరామకృష్ణుని

దైన్యం హర్షం ధృతి, స్మృతి, దైన్యం

చల్లనిదయచేత నెల్లవేళనుబ్రోచే అల్లశంకరుడునా

హర్షం, దైన్యం ధృతి స్మృతి, దైన్యం

యుల్లముగరగించెనే ॥సుదతులందరునీకు॥

మోహం, ధృతిన, దైన్యం

79. సావేరిరాగం, త్రిపుటతాళము.

నాయికస్వీయ, అంకురితయావనయగుముగ్ధ సఖిపార్శ్వచారిణి అద్భుతరసము సంచారీలు హర్షము, ధృతి, మోహం.

పల్లవి. సరసిజాననగుబ్బ చనులతీరుజూడ
సరవితో చక్రవర్తులునుండెను.

హర్షము, మోహం, ధృతి

1. సొలపుమీర కనుబొమలు మోమునవ్వు అలనూగారుచూడ
అంగానుకు అలరుచు ధర్మరాజార్జునకృష్ణసం
కలితమహాభారతకధవలెనుండెను.

2. రమణీయమగుఅధరముకురులూరూలు గమనరేఖలు
జూడ కామినికిరమణపాటలనీల రంభగజాదులనమరి
శ్రీరాముసైన్యమువలెనుండెను.

3. మొరపుమేనునేత్రయుగముమాటలుజూడ ధరణిలో
శ్రీవెంకటధన్యురాణికినిబురుణింప గాంగేయపుండరీక
శుకాదుల కరణిశ్రీభాగవతకధవలెనుండెను.
హర్షము, ధృతి, మోహం, పదమంతటాయున్నది.
యీపదముతాత్పర్యమేమనగా:—

చెలికత్తెయలచే సూచించబడ్డ అవయవసౌష్టవలక్షణములుగల దిగాన ఇదిఅంకురిత యవ్వనయగు ముగ్ధయనబడును.

గుండ్రనైన చన్నులయొక్క అందముచూడగా:—

చక్రవర్తులవలె హరిశ్చంద్రాదులయ్ని రాజులవలెనున్నది.

అనగా చక్రవర్తియనిచెప్పినపుడు భూచక్రము గుండ్రనగనుక అటువలె చన్నులుగుండ్రముగానున్నవి.

1 ధర్మరాజు=ధర్మరాజు
అర్జున=అర్జునుడు
కృష్ణ=ద్రౌపది

} వీరితోటి సంకలితమహా=ఒప్పచుండే భారతకధవలె=భారతమందైన కధవలెవుండెను.

రెండవఅర్థమందు.

ధర్మ=విండ్లు రాజు=చంద్రుడు; అర్జున=తెలుపు; కృష్ణ=నలుపు; ధనస్సువంటి= కనుబొమ్మలున్న; చంద్రునివంటి=ముఖమున్న తెల్లని= నవ్వున్న; నల్లని=నూగారున్న; గలది.

2 పాటల=పాటలుడు
నీల=నీలుడు
రంభ=రంభుడు
గజ=గజుడు

} గూడినశ్రీరాములవారి సైన్యమువలె నున్నది.

రెండవఅర్థము

పాటల=యెరుపుఅనగా యెర్రనిది అధరోష్టము.

నీల=నలుపుఅనగా నల్లనివి కురులు.

రంభ=అరటిస్థంభములనగా అరటిస్థంభములవంటితొడలు.

గజ=యేనుగుఅనగా యేనుగునడకలవంటి నడకలుగలది.

3. గాంగేయ=తాటిచెట్టు; తాటిచెట్టుధ్వజముగా గలవాడు గంగా కుమారుడు భీష్మలవారు.

పుండరీక=తపోధనుడైన పుండరీకమహాముని.

శుకుడు=పరమతాపసుడైనశ్రీశుకులు.

వీరివలెనే

శ్రీభాగవతమందైన కధవలెనున్నది అనగా

రెండవఅర్థము.

గాంగేయ=బంగారమువంటి శరీరమున్న.

పుండరీక=పద్మము తామరరేకులవంటినేత్రములున్న.

శుక=చిలుక చిలుకవంటి పలుకులున్న గలది.

౮౦. సురటరాగం, ఆదితాళము.

నాయికస్వీయ, విరహోత్కంఠిత, నాయకుడు, శఠుడు, ప్రోత్సాహదూతి, విరహవిప్రలంభశృంగారము, కరుణారసము, దైన్యము, అమర్షము, గ్లాని, చింత, విషాదము, ఆలస్యము, ఆర్తి, త్రాసము, ధృతి, ఔత్సుక్యము, హర్షము, రతులు, ఆవేగం.

పల్లవి. తావకీనకోపాతిశయేన తపతిసపదిసావిరహభరేణ
దైన్యం, అమర్షం   గ్లాని, చింత, విషాదం, ఆర్తి, ఆలస్యం
శ్రీవెలుగోటికులాంబుధిచంద్ర శ్రితజనహితబంగారేచేంద్ర
ఔత్సుక్యం   హర్షం, దైన్యం
దావకీలి కీలాపరుషేణ త్వరితగమననిర్జితపవనేన
ఆర్తి, ఆవేగం, గ్లాని, విషాదం
భావజచాపవిగళితేన సుమబాణనికరేణ
ఆర్తి, చింత   త్రాసము, చింత, విషాదం
బహుదీనతాం ॥తావకీన॥
దైన్యం

అనుప. తాంప్రథితగుణహితాం తవహితమేవాత్మనిసదా
దైన్యం, దైన్యం, ధృతి, దైన్యం, ధృతి
భిలషితాం తావకమతివిహితాం రమయసుచరితాం
దైన్యం, ధృతి, ఔత్సుక్యం
కురునితాంతమతికరుణాం తదుపరిధనేశతతవితరణ
దైన్యం
ధినుతజనపతికవిపూజిత గుణమణిని శాంతభరితశాంత
సకలవిబుధజన హృదయ కువలయవిధో ॥తావకీన॥,
దైన్యం

(యీచరణమంతా దైన్యముపట్టవలెను)

1. వారయసుదతిఖేదం పరిపూరయతస్యామోదం
చింత దైన్యం   దైన్యం హర్షం
దూపకురుసంవాదం నహి సారచయత్యపరాధం
దైన్యం,   దైన్యం
కారుణ్యేనవిలోకనిత్యం కామయతేహ్యాదితవసాంగత్యం
దైన్యం,   ధృతి ఔత్సుక్యం
వారిజాస్త్రసమసుందరవిగ్రహ వసతినిహితమోహావశాదపి
ఔత్సుక్యం,   మోహం,
గృహే శారికయానవదతి తస్యామిహాశాంత
ఔత్సుక్యం, విషాదం చింత, దైన్యం
రసమంతరంగణేవహ ॥తావకీన॥
దైన్యం

2. దీనావనజనపోషణ కవిధీరశ్రవణవిభూషణ
హర్షం, దైన్యం   దైన్యం, హర్షం
మానితబహురసపోషణం శ్రోతుంమనశ్చేచ్ఛతి
దైన్యం   ధృతి, హర్షం
తవభాషణం మానయతామనురాగభరేణం
ఔత్సుక్యం, హర్షం
మందిరమాసయసుఖమచిరేణ దానకర్ణతరుణీముపలాలయ
దైన్యం, ఆలస్యం, ఔత్సుక్యం,   దైన్యం, ఔత్సుక్యం
తవహిసదృశరూపామనుభావయ సానలిమకపోత్త్వమ
ఔత్సుక్యం,   దైన్యం

నధారయ సారకరుణారసాశ్రియసా ॥తావకీన॥

దైన్యం, విషాదం, చింత

3\. సంగీతకళాశారదసా సకలలక్షణవిశారదా అంగీకురు

ధృతి ధృతి

తాంత్వమ్ముదా మదనసంగరేషు తల్పేసదా శృంగారవతీ

దైన్యం, హర్షం, రతులు

మానయేతిసఖిహే త్వంవదమాంప్రతిసంప్రతి బంగరేచనృపతే

ఔత్సుక్యం

శృణుమామకభాషణమతిహిత మపనీనాయక సంగమమభివాంఛ

ఔత్సుక్యం, దైన్యం.

య సుఖదాయక అంగనాపాంగసుమసాయక॥ తావకీన॥

దైన్యం

యీపదమునకు అర్థము.

తావకీన=నీసంబంధమైన కోపాతిశయేన కోప ఆగ్రహముయొక్క అతిశయేన ఎక్కువచేతనున్ను విరహభరేణ విరహభారముచేతనున్న సా=ఆనాయిక ; సపది=యెల్లప్పుడున్ను ; తపతి=తపించుచున్నది. శ్రీ=శోభాయుక్తమయిన; వెలుగోటికుల వెలుగోటివారివంశమనే;అంబుధి=సముద్రమునకు; చంద్ర=చంద్రునివంటివాడా;శ్రితజన=ఆశ్రితజనులకు; హిత=యిష్టమైనవాడా ; బంగారేచేంద్ర=బంగారేచేంద్రుడనే పేరుగలవాడా తావకీలి=దావాగ్నియొక్క కీలా=జ్వాలావలెను పరుషేణ=కఠినమైన త్వరితగమన తొందరనడకచేతను; నిర్జిత=జయింపబడ్డ, పవనేన=వాయువుచేత; భావజ=మన్మథునియొక్క; చాప=ధనస్సువల్లనుండి, విగళితేన వదిపెట్టబడ్డ సుమభాణ పుష్పబాణములయొక్క నికరేణ సమూహముచేత బహుదీనతాం=విస్తారమైన దైన్యభావమును, ప్రాప్య=పొంది ॥తావన॥

అనుప. ప్రథితగుణహితాం ప్రథిత=పెద్దమైన, గుణహితాం=గుణములయందు యిష్టముగలిగినటువంటిన్ని, తవ=నీయొక్క, హితమేన=అనుకూలమునే, ఆత్మని=మనస్సుయందు, సదా=యెల్లప్పుడున్ను, అభిలషితాం=కోరుచుండేటటువంటి, తావకీన=నీయొక్క, మతి=బుద్ధికి విహితాం=ఇష్టురాలైన, సుచరితాం, యోగ్యచారిత్రముగల తాం=ఆనాయికను రమయ=క్రీడింపుము ;

నితాంత=ఎడతెగని; అతికరుణాం=మిక్కిలీదయను; కురు=చేయుము; తదుపరి=అటుతర్వాత; ధనేశ=కుబేరునివలెనే తత=విస్తారమగు వితరణధీ=దానబుద్ధిచే; నుత=స్తుతిచేయతగినవాడా, జనపతి=రాజులచేతను; కవి=కవీశ్వరులచేతను; పూజిత=పూజింపబడ్డవాడా; గుణమణి=గుణముల నేరత్నములకు, నిశాంత=నివాసమైనవాడా ; భరితశాంతా=నిండైన సాహసముగలవాడా ; సకల=సమస్తమయిన ; విబుధజన=పెద్దలయొక్క ; హృదయ=మనస్సులనే; కువలయ=కలువలకు; విధో=చంద్రునివంటివాడా ॥తావకీన॥

1\. సుదతి=నాయికయొక్క, ఖేదం=దుఃఖమును, వారయ=నివారింపుము, తస్యాం=దానియందు, మోదం=సంతోషమును;పరిపూరయ=నింపింపుము; సంవాదం=వివాదమును,దూరీకురు=దూరముగాచేయుము, సా=ఆనాయిక, అపరాధం=అపచారమును, రచయతినహి=చేయదుగదా॥ కారుణ్యేన=దయచేత, నిత్యం=అనుదినమున్ను, విలోకయ=చూడుము, హృది=మనస్సుయందు, తవ=నీయొక్క ; సాంగత్యం=సంగరమును, కామయతే=కోరుచున్నది ; వారిజాస్త్ర=మన్మథునితో, సమ=తుల్యమయిన, సుందర=చక్కదనముగల, విగ్రహ=శరీరముగలవాడా, గృహే=గృహమందు వసత్యపి=నివశించుచున్నప్పటికి,నిహిత=వుంచబడ్డ, మోహవశాత్=మోహావశంవల్లనుండిన్ని, శారికయా=గోరువంకతోటి,నవదతి=మాటాడదు, తస్యా=దానియందు, ఇహ=ఇప్పుడు, శాంతరసం=సహనరసమును, అంతరంగేణ, మనస్సుచేత, సహ=సహింపుము.

2. దీనావనజనపోషణా=దీనజనులను, రక్షించేటటువంటిన్ని, పోషణా=పోషించేటటువంటిన్ని, కవికీర=కవిశ్రేష్ఠులయొక్క, శ్రవణ=చెవులకు, విభూషణం=అలంకారమయినటువంటిన్ని, మానితబహురసపోషణా, మానిత=కొనియాడతగిన, బహు=విస్తారమయిన, రసపోషణం=రసపోషణ గలిగినటువంటిన్ని, తవభాషణం=నీయొక్క, మృదుమధురాలాపమును శ్రోతుం=వినుటకు, మనసీ=మనస్సునందు, ఇచ్ఛతి=కోరుచున్నది, మానయతామనురాగభరేణ, తాం=దాని, అనురాగభరేణ=అనురాగముతోగూడిన మనస్సుతో మానయ=మన్నింపుము, మందిరమానయసుఖమచిరేణ, మందిరం=ఆనాయికా కేళీగృహమునుగూర్చి, అచిరేణ=వేగమే, సుఖం=సుఖముగా, ఆనయ=రమ్ము, దానకర్ణ=వితరణమున కర్ణునివంటివాడా, తరుణీం=యౌవనమధ్యస్థమయిన, ఆనాయికను, ఉపలాలయ=లాలింపుము, తవహి=నీకుతగిన, సదృశరూపాం=సమానమయిన రూపంకల్గినదానను, అనుభావయ=అనుభవింపుము. సానతిమకరోత్ సా ఆనాయిక, నతిం=నమస్కారమును, అకరోత్=చేసేను, త్వం=నీవు, అవధారయ=అవధరింపుము, సారకరుణాశ్రయ, సార=శ్రేష్టమైనటువంటి, కరుణారస=దయారసమునకు, ఆశ్రయ=ఆశ్రయభూతుడా, సా=అది ॥తావకీన :—

3. సంగీతకళాసారదా, సంగీత=సంగీతమనెడు, కళా=విద్యకు, శారదా=సరస్వతియైనట్టిదియు, సా=ఆనాయిక, సకలలక్షణవిశారదా, సకల=సమస్తమైన, లక్షణ=లక్షణములయందు, విశారదా=నేర్పుకలదిన్ని, తల్పేసదా=పూలపాన్పున యల్లప్పుడున్ను, మదనసంగరేషు=మన్మథక్రీడలయందు, అంగీకురుతాంత్వమ్ముదా, తాం=ఆనాయికను, త్వం=నీవు, ముదా=సంతోషముచేత, అంగీకురు=అంగీకరింపుము, హేసఖి=ఓదూతీ శృంగారవతీం=ఆనాయికను, ఆనయేతి=తీసుకరమ్మని, మాంప్రతి=నన్ను గూర్చి, సంప్రతి=యిప్పుడు త్వం=నీవు వద=చెప్పుము, బంగారేచనృపతి=బంగారేచ మహారాజు, మామక=నాసంబంధమగు, అతిహితం=అతిప్రియమైన భాషణం=పలుకులను, శృణు=వినుము, అవనీనాయక=ఓమహారాజా, సంగమ క్షివాంఛయ సంభోగముకోసము, సుఖదాయకా సౌఖ్యమునొసంగువా

డా, అంగనాపాంగసుమసాయక, అంగనా=స్త్రీలయొక్క, అపాంగ=క్రేగంటిచూపులకు, సుమసాయక=మన్మథునివంటివాడా ॥తావకీన॥

81. బేహాగ్ రాగం, రూపకతాళము.

నాయికపరకీయ, ప్రౌఢ, అతృప్త, నాయకుడు అనుకూలుడు, సంభోగశృంగారము, కరుణారసము, అద్భుతరసము.

దైన్యము, విషాదము, శంక, శ్రమ, హర్షము, రతివిశేషములు, వితర్కము, నిర్వేదము, ఔత్సుక్యం, మోహము, ధృతి, స్మృతి, మతి.

పల్లవి. అంతలోనే తెల్లవారెనే అయ్యోయేమిసేతునే ॥నంతలో॥
దైన్యం, విషాదం, విషాదం, శంక, దైన్యం

అనుప. కాంతునిమనసెంతనొచ్చెనో యింతియెట్లుసైతునే ॥అంతలోనే॥
విషాదం, శంక, చింత, నిర్వేదం, దైన్యం, శంక, వితర్కం

1. పంతమునతటాన లేచి పైటచేరగుజారగా
విషాదం చింత, శంక
కాంతదొంతరవిడెమొసంగె క్రాగలింపుచుండగా ॥అంతలోనే॥
విషాదం, శంక, దైన్యం, రతివిశేషములు, మోహం, విషాదం, శంక, వితర్కం

2. కొదుమగుబ్బలెదనుగదియ నదుముకొనుచుచాలా
విషాదం, హర్షం ఔత్సుక్యం, మోహం
పెదవితేనెలాననా మదినితోచువేళా ॥అంతలోనే॥
మోహం, విషాదం స్మృతి, మతి, నిర్వేదం

3. సోమభూపాలరమ్మని భామప్రేమమీరగా
ఔత్సుక్యం దైన్యం, మోహం, హర్షం
కాముకేళిలోనమిగుల కలసిమెలసియుండగా ॥అంతలోనే॥
ఔత్సుక్యం, విషాదం రతులు, ధృతి, హర్షం
శంక, విషాదం, నిర్వేదం

82. సురటరాగం, ఆదితాళము.

నాయికసామాన్య, ఖండిత, కనిష్ట, నాయకుడు, వైశికుడు, మానవతి, ప్రణయమానవిప్రలంభశృంగారము, అద్భుతరసము, ఈర్ష్య, విషాదము, రోషము, అసూయ, అమర్షం, ఉగ్రత, దైన్యము, వితర్కము, ఔత్సుక్యము, హర్షము.

దానిబోధన వినవద్దుర నన్ను బాయన్యాయమా
అదినీకుప్రియమా నన్నేలరా బృహదీశ్వరా॥
వద్దజేరిముద్దుపెట్టవచ్చితే గద్దరించిమోమోరజేసేవుసామి
అదేరా భళిభళిరా ఔరౌర యిదిమేర పోపోరా॥
దానిబోధనవినవద్దుర ॥టీక॥
ఆనాయికయొక్క ఆలోచన ఆకర్ణించవద్దుర.
దానిబోధన యిందుకు;—

1. పతాకంచెవిత్తట్టున చూపి కనుబొమ్మలు పైకిఎగరవేయవలెను. హంసాస్యం చెవిరంధ్రమువద్దపట్టి సిరము కొంచెము వంచేది.

2. సూచీముఖం వెనుకకు చూపించి తర్వాత మృగశీర్షం చూపించి కపిత్థహస్తము చెవివద్ద త్రిప్పవలెను.

3. పతాకములతో ఒకవైపుకు కొట్టుతూ ముఖము పెడమర్లించి చిట్లించుచూ కపిత్థహస్తము నోటివద్ద విప్పవలెను.

4. కపిత్థహస్తముచే మెటికి విరిచినట్టుపట్టి హంసాస్యం యెదుట యీపక్కనుంచి ఆపక్కకు ఆడించవలయును.

5. మెటికెలు విరుస్తూ శివలింగహస్తముచే నూరుతూ అక్కడనే మాత్రలుజేసి అంగిట్లో వేసుకున్నట్లుగా చూపించవలెను.

6. మెటికెలు విరుస్తూ త్రిపతాకహస్తంబట్టి ఆకుకోసినట్టు కనువరచి ఆయాకు నలిపి రసంపిండి సిరస్సున అంటినట్టు పట్టవలెను.

దాని అనేచోట ఈర్ష్యచేత ఆస్త్రీయొక్క అవయవదూషణ చేయవలెను.

అది ఎట్లనగా;—

1. ఈడుతగనిది ॥యిందుకు.

(1) కర్తరీముఖముగాని అర్ధపతాకముగాని పట్టి పతాకములచేత నిషేధించేది.

(2) మృగశీర్షం ఎడమచేతనున్ను పతాకం కుడిచేతనున్ను ఎగుడు దిగుడుగాబట్టేది; పకపకనవ్వేది.

2. ముసలిది:—యిందుకు శరీరమందు అక్కడక్కడ ముకుళహస్తము బట్టి విప్పుచుండవలెను.

3. ముఖమువాడినది:—యిందుకు; పతాకముచేత ముఖము చూపి దైన్యమున్ను నిద్రయున్ను పట్టవలెను.

4. కన్నులు లోతుకుపోయినది:—యిందుకు, కన్నులు సూచీముఖముచేత చూపించి ఆసూచీముఖము చేతనే లోతుకుపోయినట్లు చూపేది.

5. బోసిది:—యిందుకు; శిఖరహస్తముచేత దంతములు చూపి పతాకముచేత లేదని చూపి నవ్వేది.

6. బొక్కిది అనగా చప్పిదవడలుగలది:—యిందుకు లాంగూలహస్తములో రెండుదవడలు యిమడవలెను.

7. కుచములు ఎండినది:—యిందుకు; పద్మకోశములచేత కుచములవద్ద పట్టి సందంశములచేత ఎండినవని చూపవలెను.

(ముఖమందు చిట్లింపు కనవడవలెను)

8. పీనమధ్య అనగా బలిసిన నడుముగలది యిందుక్కు నడుమును అర్ధచంద్రములతో పట్టి చూపించేది.

ముష్టిహస్తముపట్టేది ముఖమున చిరునవ్వు కన్నువికాస యీ రెండున్ను మిళితము కావలెను;—

యిట్లాటి అవయవదూషణ చేయవలెను యిట్టి అవయవ వికారములు వున్నప్పటికి దానియందు నాయకునకు కలిగియుండెడు అనురాగ అతిశయము యీ నాయిక చూచి సహించలేనుగనుక అసూయ అనే సంచారి పట్టినది.

ఆనాయకి యెట్టిదనగా ;

1. మందులమారి ॥యిందుకు—

కటకాముఖంగాని సందంశంగాని పతాకంలో నుండవలెను. కపిత్థహస్తముచేత యివ్వడమును చూపేది; యిందులో ముఖమందు దైన్యము వుండవలెను.

2. పదుగురిని కూడేది; ఇందుకు—

పది శిఖరహస్తములు పట్టి అర్ధపతాకం పట్టి ఆశ్చర్యమును పొందవలెను.

3. వట్టి బాసలమారి; యిందుకు—

ముకుళములు విసుకుదలగా జార్చి సర్పశీర్షముపైన పతాకముచేతగాని శిఖరముమీద పతాకముబెట్టిగాని నెత్తిమీద చెయ్యిబెట్టిగాని హంసాస్యం పట్టవలెను;

ఇక్కడ నాయకుని జూచి హేళనగా నవ్వేది.

4. దొంగవలపులది యిందుకు—

కటకాముఖముమీద ముకుళముపట్టి ఉత్సంగహస్తముబట్టి నాయకుని షట్కారములచే పొడవవలెను ముఖమందు దీనభావముమాత్రం విడువకూడదు.

N. B. ఉత్సంగహస్తమనగా:—

మృగశీర్షహస్తం వామహస్తమందు భుజముకు పైగాబట్టి ఆడించి కుచములను నిక్కబొడవవలెను.

5. క్రీశకుదొంగ ఇందుకు.

కర్తరీముఖం అర్ధపతాకం పట్టి నిషిద్ధహస్తంపట్టి మృగశీర్షం పట్టవలెను

N. B. { కటకాముఖముమీద ముకుళంపట్టిన యడల నిషిద్ధహస్తమగును. }

6. మాంత్రికురాలు; ఇందుకు—

మృగశీర్షం ముందుచూపించి పతాకం నోటివద్దబెట్టి వుండవలెను.

ఇట్లాటివి పట్టవలెను.

బోధనా అనగా మాట ఇందుకు,

కపిత్థహస్తము నోటివద్ద విప్పవలెను.

మాయ ఇందుకు కర్తరీస్వస్తికం పట్టవలను.

కర్తరీస్వస్తిక మనగా కర్తరీహస్తములు స్వస్తికముజేయగా కర్తరీ స్వస్తికమగును.

వినవద్దురా

వినవద్దురా 1 సామం } యిందుకు హంసాస్యం చెవి రంధ్రమందు పట్టి పతాకముచేత నిషేధించి బ్రతిమాలవలెను.

యీని షేధించడంవరకూ పట్టుతూ

1. ముద్దుబెట్టవలెను.

2. ఆలింగనము చేసుకొనవలెను.

3. శరీరమును దువ్వినట్టు పతాకములచేత పైనుంచి క్రిందికి రెండుమూడుసార్లు లాగవలెను.

2. (దానం) ఇందుకు

1. తనకుచములను దానమివ్వవలెను; ఇందుకు పద్మకోశములు కుచములవద్ద రెండుసార్లు వ్రాసి ముకుళములచేత దానమిచ్చెదనని చూపించవలెను.

2. హారములు యిచ్చెదనని చూపేది; యిందుకు సందంశములచేత హారములు చూపి మయూరహస్తముచేత వేశినట్టు అభినయించేది.

3. పూలదండలు వేసెదను అని యిందుకు పద్మకోశహస్తములు చక్రాకృతిగా చూపించి మయూరహస్తములచేత వేసెదనని చూపేది.

4. అధరామృతము పుచ్చుకోఅని యిందుకు శిఖరహస్తము అధరముకు చూపి అరాళహస్తముపట్టి రావోయిఅని పిలచినట్టు శిరము ఆడించేది.

5. అధరము పానంచేస్తావుఅని అడిగేది; యిందుకు శిఖరహస్తము మీద శిఖరహస్తము పొడిచి అధరమువద్ద పట్టి బాగావుంటుందా అని అడిగినట్టు శిరము ఆడించవలెను.

యీ రెండువుపాయములు చూచిచూచి వినివిని మొద్దువలె వూరుకున్నాడని వక్కసారి చూపించేది; యిక్కడ స్తంభమనే సాత్విక భావము పట్టవలెను.

3. (భేదం) యిందులో.

1. కన్నులెర్రజేయవలెను.

2. ముఖమందు బొమముడి వేయవలెను.

3. యిది తగదని పతాకములచేత బుగ్గలు పొడవవలెను.

4. యిది నీతికాదుఅని కోపించవలెను. యిందుకుపతాకములు వెనుకకులాగుకొని హంసాస్యంపైనుంచి క్రిందికి లాగి హంసపక్షకంచేత కూడదు అని కోపంచేది.

N.B. కోపము కన్నులవల్లను కనుబొమ్మలవల్లను కలుగును.

5. పతాకం పతాంకంలో తిరగవేసి నిష్టూర్యంగా కొట్టేది. దండనోపాయము యీపొగ్రకు పనికిరాదు కాబట్టి అదివల్లపడదు.

నన్ను బాయ ॥టీక॥ నన్ను వదిలిపెట్టుట.

యిందుకు

పతాకంగాని హంసాస్యంగాని మృగశీర్షంగాని రొమ్మున ఆని కర్తరీముఖంగాని అర్ధచంద్రంగాని కపోతంగాని సూచీముఖంగాని పతాకములుగాని కూర్చి విడదీయవలెను; వేటికవే వేరువేరుగా విడదీయవచ్చును; అట్లావిడదీయడంవల్ల పదిహస్తములుగాతేలును.

1. నన్నుమరచుట ॥యిందుకు॥

పతాకం రొమ్మున ఆని ముకుళములు జార్చుచూ కన్నులు మూయవలెను.

2. నన్ను యేచుట ॥యిందుకు.

మృగశీర్షం రొమ్మున ఆని దైన్యముతో ముకుళము రొమ్మున ఆని బ్రతిమాలినట్టు అగుపడవలెను.

న్యాయమా ॥టీక॥ ధర్మమా॥ యిందుకు.

1. హంసాస్యం పైనుంచి క్రిందికి లాగి మణిహస్తం వెతకలగా జాడిస్తూ శిరస్సు పైనుంచి ప్రశ్నగావూచవలెను.

2. సూచీముఖం ముందుకు నొకసారి ఒరగబట్టి హేళనచేసినట్టు పతాకము ఆడించవలెను.

3. పతాకములు పైకెత్తి నిష్టూర్యముగా పతాకములు ఆడిస్తూ చూడవలెను.

4. ముక్కున సూచీముఖం పట్టేది; రోషముతో నవ్వబోయేది.

అది ॥టీక॥ ఆనాయుక్తి.

యీమాటలకు పైనజెప్పిన స్త్రీవిషయములో తెలిసినన్ని అభినయిస్తూకర్కటకహస్తం పట్టుచుండవలెను.

ఏలాగనగా.

1. యూపుత్రగనిది (2) ముసలిది (3) ముఖమువాడినది (4) కన్నులులోతుకుపోయినవి (5) బోసిది (6) బొక్కిడి (7) కుచములుఎండినది (8) పీనమధ్య అనగా బలిసిన నడుముగలది యిట్లాటి అవయవదూషణ చేయవలెను.

సీకు ॥యిందుకు॥ సూచీముఖంగాని పతాకముగాని పొడిచినట్లు పట్టేది.

ప్రియమా ॥టీక॥ అనుకూలమా॥ యిందుకు

1. అలపద్మవం పట్టి శిఖరంచేత అడిగేది.

2. చతురములు పట్టి ఆడిస్తూ శిఖరంచేత ప్రశ్నగా అడిగేది.

3. పతాకములు పైకి రెండుమూడుసార్లు యెగరపట్టి శిఖరహస్తముచేత ప్రశ్నగా అడిగేది.

4. ఉత్సంగ హస్తము పట్టి పతాకములచేత తొందరగాను ఈర్ష్యగాను పొడవవలెను.

N. B. ఉత్సంగహస్తమనగా ఎడమకుడి బాహువులయందు కుడి ఎడమ సర్పసిరములుంచితె ఉత్సంగ హస్తమవును ఇది కౌగలింపుకు వొప్పును.

నన్నేలరా ॥టీక నన్ను పరిపాలించుమురా॥

ఇందుకు

1. పతాకమును రొమ్మున ఆని శిఖరహస్తం పట్టేది.

(ఇక్కడ దీనభావంగా కనపడవలెను)

అంతట

2. మృగశీర్షములు రొమ్మున ఆని శిఖరహస్తము పట్టవలెను.

3. హంసాస్యం రొమ్మునపట్టి శిఖరహస్తం పట్టేది.

(శిఖరహస్తము భర్తృభావమును తెలియజేయును)

4. పతాకము రొమ్మున ఆని సూచీముఖం త్రిప్పేది.

5. హంసాస్యం రొమ్మున ఆని సూచీముఖం త్రిప్పి చతురములచేత బ్రతిమాలినట్లు పట్టవలెను.

6. హంసాస్యం రొమ్మున ఆని పతాకములు పైకియెగదోసి అపతాకములచేత నాయకుని పొడవవలెను.

ఇక్కడ ఇచ్చిపుచ్చుకోవలెను.

ఇచ్చిపుచ్చుకోవడమనగా:—

1. విడెము పుచ్చుకొని ముద్దుబెట్టుమనుట.

ఇందుకు.

కటకాముఖముతోగాని సందంశంతోగాని విడెము లిచ్చినట్లు చూపుచు సూచీముఖంపట్టి సందంశంతో ముద్దుబెట్టుకొని మృగశీర్షంతో బిలిచి నవ్వవలెను.

2. నాఅధరము పుచ్చుకొని ఆలింగనము ఒకటి ఇమ్ము.

ఇందుకు

శిఖరంమీద శిఖరంనొక్కి హంసాస్యం పట్టి సూచీముఖంపట్టి వుత్సంగం పట్టేది సర్పశీర్షంచేత బుజ్జగించేది.

3. కుచములను పుచ్చుకో పకకేళిని దెల్పు.

ఇందుకు

పద్మకోశములు గుబ్బలవద్ద పట్టి ముకుళములచేత ఇచ్చి కన్నుసైగతో పుచ్చుకోమని కపిత్థహస్తము పట్టి కర్తరీముఖం పట్టి చతురములచేత బ్రతిమాలవలెను

4. మదనకేళికి ॥రాధా॥ ఇందుకు.

శిఖరహస్తంపట్టి కర్తరీస్వస్తికం పట్టి అతివేగము ముఖమున కనపడేటట్లు మృగశీర్షకములచే బిలువవలెను.

బృహదీశ్వరా ॥టీక॥ ఇది శివావతారము.

ఇందుకు పట్టవలసినవి:—

1. శిఖరహస్తం పతాకమందు పట్టవలెను.

2. బాణహస్తముపట్టేది.

3. బాణహస్తముపైని శిఖరహస్తము వుంచేది.

4. పతాకమందు శిఖరహస్తము వుంచేది.

(ఇదే శివలింగహస్తము అనబడును)

5. ఎడమవైపున మృగశీర్షం పట్టి కుడివైపున శిఖర హస్తము పట్టేది.

(ఇది అర్ధనారీశ్వరలక్షణం)

6. సర్పశీర్షములు పట్టి మయూరహస్తముచేత ముగించేది.

7. సింహముఖంగాని పూర్ణనాభంగాని పులికి పట్టి హంసాస్యంచేతగాని కపిత్థహస్తముచేతగాని కటకాముఖంచేతగాని కర్తరీముఖంచేతగాని వాలిచిశిఖరహస్తములచేతగాని మృగశీర్షములచేతగాని శరీరమును కప్పుకోవలెను.

(పులిచర్మధారి)

8. కర్తరీముఖంగాని త్రిపతాకంగాని జడలకృతిగా కనపర్చి హంసాస్యం పైనుంచి క్రిందికి లాగేది.

9. సింహముఖం పట్టి దానిపైన శిఖరహస్తం పట్టవలెను.

(వృషభవాహనుడు)

10. హంసాస్యం పైనుంచి క్రిందికి లాగి పతాకముచేత భస్మధారుడు అనిపట్టేది.

{శివునికి పట్టవలసినవి}
{మరివకమోస్తరు}

1. శివలింగహస్తము పట్టవలెను అదిపలాగసగా వామమందు అర్ధచంద్రముబట్టి దానిపైని శిఖరము పట్టేది.

2. రేఖాచంద్రహస్తము సిరస్సుయందు పట్టవలెను.

(ఇది బుడుతనెలదాల్పుకు వొప్పును)

3. త్రిపతాకం కదలిస్తూ పట్టి ముఖమందు చతురహస్తంచూపవలెను.

(ఇదిశగకన్నుగలవానికి వొప్పును)

4. ఆకాశగంగను ధరించినట్టుగా సిరస్సుయందు పద్మకోశం కనపర్చవలెను ఇది మిన్నువాకదాల్పుకు వొప్పును.

5. గరళమును కంఠమందు ధరించుటకు అరాళహస్తము పట్టి కంఠమువద్ద సందంశం క్రిందినుండి మీదికి కనపర్చవలెను.

(ఇది కరకంఠునికి వొప్పును)

6. త్రిశూలము ధరించుటకు త్రిపతాకం కనపర్చవలెను.

(ఇది ముమ్మొనవాలుదాల్పుకు వొప్పును)

7. వామమందు మృగశీర్షమున్ను దక్షిణమందు త్రిపతాకమున్ను పట్టవలెను.

8. వామహస్తము పద్మకోశం బట్టి కుడిచేత త్రిశూలమును ధరించినట్టుగా త్రిపతాకం బట్టితే.

(ఇదిఅర్ధనారీశ్వరునికి వొప్పును).

1. వద్దజేరి ॥టీక॥ దగ్గరప్రవేశించి॥

ఇందుకు.

చతురములు పట్టవలెను... మణిహస్తముతో ముగించేది ముఖమున సందేహం కనపడవలెను.

ముద్దుబెట్టవచ్చితే॥ ఇక్కడనాయికచేసేపని—	గద్దరించి మోమోరజేసేపుసామి॥ యిక్కడనాయకుడుజేసేపని—
1. సందంశహస్తము నోటివద్ద బెట్టి ముద్దిడి ముఖమున దైన్యంతో పతాకములు వెతకల వేయవలెను. 2. మాట్లాడబోతే॥ యిందుకు కపిద్ధహస్తము, నోటివద్దవిప్పి హంసాస్యం పైనుంచి లాగేది 3. నాయకుని దగ్గిరబిలువబోతే॥ యిందుకు. శిఖరహస్తముబట్టి సూచీముఖముచేత ఆశిఖరహస్తమును కనపర్చి దానిపక్కనే మృగశీర్షంచేర్చి పతాకంచేత ముగించేది. మణిహస్తము వెతకలగా జార్చేది. మణిహస్తమనగా పతాకహస్తమందు అంగుళాలు ఇంచుక వంచితే మణిహస్తయగును. 4. నిన్నుముట్టుకోబోతే. ఇందుకు. పతాకముబట్టి వంచవలెను. ఇక్కడ సందేహించినట్లుపట్టవలెను.	1. కన్నులెఱ్ఱజేయవలెను. హంసపక్షకములు పట్టవలెను. అంజలి హస్తముచేత మొక్కేది. యిక్కడ మరివకతీరుగా పట్టవలెను॥ ఏలాగనగా ఆ అని కాలిమానము జంఘగా ముందుకు సాగించి ముఖమందు భీకరము చూపిస్తూ వూర్ణనాభహస్తములు రెండు కొద్దిగా వెనుకకు లాగవలయును ఊర్ణనాభహస్తమనగా పద్మకోశహస్తమున అయిదువేళ్లకొనలు వుంచితే ఊర్ణనాభ హస్తమగును. 2. పిసుక్కొని చెక్కిళ్ళు మూసుకోనేవు. ఇందుకు. భ్రామముడివేసి పతాకములు రెండు చెక్కిళ్ళమీద వుంచవలెను. 3. తీవ్రదృష్టితో లేచిపోయెదవు.

ముద్దుబెట్టవచ్చితే॥ ఇక్కడనాయిక జేసేపని.	గద్దరించిమోమోరజేసేపుసామి॥ ఇక్కడ నాయకుడు చేసేపని.
5. నిన్నుపట్టుకోబోతే ఇందుకు. సూచీముఖముబట్టి అర్ధచంద్రం ముకుళములోకి మార్చవలెను. ఇక్కడతొందరవుండవలెను. 6. నీ అధరము ఆనబోతే॥ ఇందుకు. పతాకము పొడిచి శిఖరము మీద శిఖరము పొడిచి సందంశం అధరోష్టముక్రింద పట్టి ధుతసిరస్సుచేత ఆడించవలెను. ధుతసిరస్సు అనగా ఎడమకుడిప్రక్కలయందు గదలించునట్టిసిరస్సు ధుతసిరస్సనబడును. 7. నిన్ను కౌగలించుకోబోతే ఇందుకు పతాకముచేత పొడిచి ఉత్సంగహస్తంచేత ఆలింగనము చేయవలెను. ఇక్కడదీనభావం కనపడవలెను. చేతులుసీరసముగా జార్చేది. 8. మరుకేళి గూడుమంటే. ఇందుకు కర్తరీస్వస్తికంబట్టి అర్ధపతాకం బట్టి కపిద్ధహస్తము నోటివద్ద విప్పేది	ఇందుకు. కన్నులు సాచీదృష్టిపట్టి సూచీహస్తం ఆడించేది. సాచీదృష్టి అనగా కడకంటిని జూచేది. ఇందుకు. 4. అధరమును కొరుకుతూ అవతలకు ఈంగేవు. ఇందుకు. అధరముమీద పైదంతవరుస నొక్కకుంగేది లేక వొరిగేది. 5. తీవ్రముగ చెయ్యి వెనుకకు లాగుకోనేవు. ఇందుకు. చెయ్యి వెనుకకు లాగుకోనవలెను. ఇక్కడ తొందర వుండవలెను. 6. అయిష్టముగా అధరమును తుడిచి వేసుకోనేవు. ఇందుకు— కర్తరీముఖము పట్టి నోటిని పళ్ళు బిగించి అధరమును తుడిచివేసుకోవలెను. 7. ఆగ్రహముతో తోసివేసేవు ఇందుకు

ముద్దుబెట్టవచ్చితే॥ ఇక్కడ నాయిక చేసేపని.	గద్దించి మోమోర జేసేవుసామి॥ ఇక్కడ నాయకుడు జేసేపని.
	అలపల్లవములు యెగుడు దిగుడుగా పట్టి ఆడించి కోపదృష్టితో చూస్తూ పతాకములచేత తోసివేయవలెను. 8 దొంగ నిట్టూర్పులిడుట. ఇందుకు కర్తరీముఖము బట్టి రొమ్ములు ఎగరవేయుచు పుశ్వాసనిశ్వాసలు వడిగా పట్టవలెను. ఇక్కడ శ్రమలక్షణం కనపడవలెను.

నాయిక చేసే యెనిమిదింటికి జవాబులుగా నాయకుడు యీపనులు చేసినాడు.

అదేరా ॥టీక॥ అదేనురా॥

ఇక్కడ,

1. ముఖమును కన్నులను వికాస కనపడవలెను.

2. ఇక్కడ చిరునవ్వుతో పద్మకోశహస్తముచేతనోరు మూసుకుని నవ్వేది.

3. ఇక్కడ అర్ధచంద్రం చెక్కిళ్ళమీద పట్టి నవ్వేది.

4. గడ్డమున సూచీముఖం పట్టేది.

5. ముక్కున వేలు వేసుకుని ఆశ్చర్యపొయ్యేది.

భళిభళిరా ॥టీక॥ శెబాష్ శెబాషురా.

ఇందుకు

1. సూచీముఖములచేత ఆడించేది.

2. బుగ్గమీద సూచీముఖము పట్టేది.

(వికాసము మానవద్దు)

3. అలపల్లవములు ముందునుంచి వక్రాకృతిగా ముఖమందు చిరునవ్వుతో తల ఆడించి పట్టవలెను.

4. కాలియొక్క గతితోటి సమముగా సూచీముఖము ముమ్మాటు ఆడించుచూ సిరఃకంపముకూడాచేయవలెను.

5. కనుబొమలు ఎగరవేయవలెను.

అవురవురా ॥టీక॥ అవును అవునురా॥

ఇందుకు

నిష్టురముగా అలపల్లవములు ఆడించేది.

వికాస మానవద్దు.

ఇదిమేరా ॥టీక॥ యీపని మర్యాదా॥

యిందుకు

1. మణిహస్తము వెతకలగా జార్చుతూ హంసపక్షకం ముఖమునకు అడ్డంపట్టి శిఖరహస్తముచేత ప్రశ్న చేయవలెను. ముఖమున ప్రశ్న లక్షణం కనపడవలెను.

2. పతాకములు జార్చి మృగశీర్షములు ముఖమున చాటుపెట్టి శిఖరహస్తముచేత అడిగేది.

3. ఎడమచేతిని పతాకం వెతకలగా జార్చి కుడిచేతిని హంసాస్యం పైనుంచి క్రిందికి లాగవలెను. (నిష్టురముగా పతాకములు జార్చేది.)

4. పతాకము ఎడమచేతిని జాచ్చి మణిహస్తములు పట్టి ఆడించి శిఖరహస్తముచేత పరీక్ష చేసేది.

ఐషారా ॥టీక॥ వెళ్ళువెళ్ళరా॥

యిందుకు

1. కటకాముఖముచేత చిటికె వేస్తూ పతాకముచేత నిషేధించేది.
2. పతాకములచేత నిషేధిస్తూ వెనకముఖము పెట్టవలెను.
3. విసుకుగా ఆభాషణముగా వుండవలెను.

అభాషణమనగా మాటలాడక వుండవలెను.

4. కన్నులను అశ్రువులు విడువవలెను.
5. ఈర్ష్యతో నిట్టూర్పులిడుతూ నాయకుని చూచేది.
6. పతాకములో పతాకమువేసి కొట్టేది.
7. కర్కటహస్తముచేత ఎగతాళి చేసేది.

(కర్కటహస్తమనగా ఊర్ణనాభహస్తముయొక్క వ్రేళ్ళసందులయందు రెండవచేతివ్రేళ్ళను చొప్పించి పట్టినయెడల కర్కటహస్తమగును. దీనికి విష్ణువు అధిదేవత.)

8. సూచీముఖములచేత మెద్దును తోలినట్టుతోలేది.

9. చాలుచాలును నీధోరణి తెలిసినది అని చెక్కిళ్ళమీదపతాకము దువ్వి ధుతసిరస్సుతో నోటను నిష్ఠురధ్వనిచేయవలెను.

{ధుతసిరస్సు అనగా యెడమ కుడిదిక్కులయందు వెల్లనే కదలించుటవల్ల ధుతసిరస్సు అగును. ఇచ్ అని అనుటవల్ల నిష్ఠురద్వని కలుగును.}

10. పతాకములు చప్పట్లుగా కొట్టవలెను.

☞ యీపదములో వచ్చు నాయిక రస శృంగారములయొక్క విరళములు.

సామాన్య అనగా ద్రవ్యదానమాత్రము నిమిత్తముగా సకలపురుషులయందు ననురాగముగలది.

ఖండిత ॥అనగా॥ ప్రియునియందు అన్యస్త్రీ సంగమచిహ్నలను జూచి ఈర్ష్యను బొందునది మరిన్ని నన్యోపభోగచిహ్నితుండై ప్రాతఃకాలమందు వచ్చిన నాయకుని జూచి కోపించునది మరిన్ని అన్యకాంతాసక్తుడై నభర్తను దండించేది.

దీనికి చేష్టలు ఆరు.

1. దృఢములేని మాటలాడుట.
2. విచారము.
3. కాకనొందుట-కాక అనగా కోపము.
4. నిట్టూర్పులుచ్చుట.
5. తెలతెలబోయి యూరకుండుట.
6. కన్నీరు నించుట.

యీనాయికకుపనులు.

కనిష్ట ॥అనగా॥ స్వల్పపతీ స్నేహము గలది.

నైశికుడు ॥అనగా॥ సకలవేశ్యోప భోగరసికుండు.

మానవతి ॥అనగా॥ నాయకుడు జేసిన నేరమును సూచించునాగ్రహముగలది.

అద్భుతరసము ॥అనగా యెన్నడున్న చూడనిది దృష్టమొనప్పుడు పుట్టును.

దీనికి అనుభావములు

1. ప్రసన్నమైన ముఖరాగము.	4. తల కదలించుట.
2. నేత్రవిస్తారము.	5. కపోలప్రదేశముకదలించుట.
3. రెప్పపాటులేకయుండుట.	కపోలమనగాగండస్థలముచెక్కిలి.

మానవిప్రలంభశృంగారమనగా చూచుట ఆలింగనము మొదలైనవానిని నిరాకరించుటవల్ల కలుగునది.

యీమానవిప్రలంభము రెండువిధములు.

1. ప్రణయమానమనిన్ని } రెండువిధములు
2. ఈర్ష్యామానమనిన్ని }

ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారమనగా—

అన్యస్త్రీ సంభోగము నెరుగుటచే ప్రియునియందు గలుగు కోపము ఈర్ష్యామానమనబడును.

యిందుకు

1. ఆభాషణము (2) ఉపాలంభము (3) బెదరించుట (4) కొట్టుట (5) వైముఖ్యము (6) కన్నీరు (7) ఓర్వమి యివి మొదలైనవానిచే నెరుగదగినది.

దీనినెరుగుట; వినుట చూచుట అనుమానము యీమూటిలో దేనివల్లనైనా నగును.

1. అభాషణము అనగా మాటలాడకపోవుట.

2. ఉపాలంభము అనగా దూషణతోగూడిన హాస్యము.

5. వైముఖ్యము ॥అనగా॥ ముఖము పెడగా ద్రిప్పుట.

7. ఓర్వమి ॥అనగా॥ ఓర్వలేనితనము.

ఈర్ష్యయనగా నాయకునియొక్క అన్యాసక్తిచే గలిగిన మనోవికారము.

మానము॥ అనగా॥ కోపము.

☞ వేడుకొనుటకు లేక ప్రార్థించుటకు మొదలగు భావములకు పట్టవలసిన హస్తముల వివరము.

1. ప్రార్థించుటకు పుష్పపుట హస్తము పట్టవలెను.
2. డిటో—అర్ధచంద్రములు రెండున్ను చాచి తల ఆడించవలెను.
3. డిటో—అంజలిహస్తము బట్టి తల ఆడించవలెను.
4. బ్రతిమాలుటకు ముకుళహస్తము బట్టి తల ఆడిస్తూ బ్రతిమాలవలెను.
5. డిటో—లాంగూలహస్తము బట్టి తల ఆడిస్తూ బ్రతిమాలవలయును.

మంగళము.

సురటురాగం, మిశ్రగతి-చాపుతాళము.

ప. పా, పాపా॥ పపా-పమపా॥ సనా-నీధా॥ పపా-రీమా॥
మా, కుం॥ మున-ఇకిపా॥ వర-మొస॥ గిన-నీకు॥
పా,-దానిధపా॥ ,,,-మాపధ॥ పా,-మగగరి॥ ,,, సా,,॥
మం,-గలఅళం॥ ,,,-శుభఅ॥ మం,-గఅళం॥ ,,,-ం,,॥

అ. రీ,-మామా॥ పా,-నీసా॥ రిమా-రీసా॥ నిధా-నిసరీ॥
మా,-కుల॥ బ్రో,-చిన॥ మద-నజ॥ నక-నీఇకు॥
సా,-నిధపా॥ ,,,-మాపధ॥ పా,-మగగరి॥ ,,,-సా,,॥
మం,-గఅళం॥ ,,,-శుభఅ॥ మం,-గఅళం॥ ,,,-ం,,॥

చ. 1. మదగజ-గమనమా-నితసద్గు-ణానీకు॥ మంగళం శుభ-మంగళం.
మదమోహ-రహితమం-జులరూప-ధరనీకు॥ మంగళం-శుభ-మం-
2. మనసిజ-వైరిమా-ననపద-నానీకు॥ మంగళం-శుభ-మంగళం.
మనవిని-వినిమ-మ్మేలుకొ-న్ననీకు॥ మంగళం-శుభ-మంగళం.
3. మామన-మున నెల-కొన్నకృ-ష్ణనీకు॥ మంగళం శుభ-మంగళం.
మామనో-హరపా-లిత త్యా-గరాజ॥ మంగళం-శుభ-మంగళం.

మంగళం.

సౌరాష్ట్రరాగం, ఆదితాళము.

పాధనీస-దానిదపా-పమధపపమ-గమగరిరీ-సాసనిధా-సారీ
నీనాఆఅ-మఅఅఅ-రుఉఉఉపఅ-ముఉలఅకు-నిత్యఅఅ-జ
రీ-మాధపామ-గమగరి-గమపమ ॥౧॥ పాధనిసాదా-దానిధపా-సా
య-మంగఅఅళంంం-ంంంం ॥౧॥ నీనఅఅఅ-మఅఅఅ-ని
సనిధా-నిసరిస'సరిగరి-గమపధపమ గమపమ-పధనిపమ ॥౨॥
త్యఅఅ-జఅఅఅ-యఅఅఅ-మంంంంం-గఅఅఅ-ళంంంంం ॥౨॥
సాధనిధనిసాని-దానిధపా-గమపమరీ ॥౩॥ పాధనిసారిసధా ॥౪॥
నీనఅఅఅఅఅ-మఅఅఅ-మఉనఅకు ॥౩॥ నీనఅఆఅఅఆ ॥౪॥
దధసాసా-రిరిరి సారిగరి-ససా ॥౧॥ సిధపమ-ధాసాసా ॥౨॥ సా
పదమాన-సుతుడు-పఅఅట్టు-ఉఉ ॥౧॥ వఅవఅ-మాఆన ॥౨॥ పా
సాసా-ససిసారి సనీ-నీస-దానానిదపమ ॥౧॥ నీసా-నీసా-నీసా॥
దాఅ-రఅఅఅఅ-విందమ-ములకుఉఉఉ ॥౧॥ పాఅ-దాఆ-ఆఆ॥
౨॥ నీసరిం-నిసరీస ॥౩॥ సిసరిగరిస-నిసరిగరిస ॥౪॥ దాదాసరి
౨॥ పఅఆఅ-దఅఆఅ ॥౩॥ పఅఅఅఅఅ-దఅఅఅఅఅ ॥౪॥ పవమఅ
గమగమగరిరీస ॥౫॥ పదనిధపమ-పధనిసరిస-నిదసిధపా॥ నపము
అఅఅఅఅఅనఅ ॥౫॥ నిఇఇఇఇఇ-నఅఅఅఅఅ-మఅఅఅఅ ॥క్ర్తా-హా
రములు-నటియించు-నురమునకు ॥నీ॥ నళినారి-తీరుగేరు-నవ్వుమోము
నకు ॥నీ॥ పంకజాక్షి-నెలకొన్న-అంక-యుగమునకు ॥నీ॥ ప్రహ్లాద-నారదా
ది-భక్తులు పొగడుచుండే ॥నీ॥ రాజీవనయన త్యాగ-రాజవినుతమైన ॥నీ॥

రెండవభాగమునందుక్షేత్రియపదములకు
అభినయము లక్ష్యముచేస్ని
౩ వ అధ్యాయము
సమాప్తము

శ్రీరస్తు.

హస్తాది దృష్టిభేదములు.

---

4 అధ్యాయము ప్రారంభము

హస్తన్యాసాదులచే పదములయర్థములను వ్యక్తముగా దెలియ జేయునది అభినయమనబడును.

అది

1. అంగికము (2) వాచికము (3) ఆహార్యము (4) సాత్వికము అని నాలుగువిధములు.

1. అంగములచేజూపబడునది అంగికమనబడును.

2. మాటలచేరచింపబడునది వాచికమనియనదగును.

3. హారకేయూరాదులచే నలంకరించుకొనుట ఆహార్యమనదగును.

4. సాత్వికాదిభావములచే అభినయించుట సాత్వికమనందగును.

నృత్యము; శిరోభేద, దృష్టిచేద, గ్రీవాభేద, హస్తభేదంబులం బరగుచుండును.

9 అందు శిరోభేదములు.

1. సమము; (2) ఉద్వాహితము; (3)అధోముఖము; (4)అలోళిత ము; (5) ధుతము; (6) కంపితము; (7) పరావృత్తము; (8) ఉత్క్షిప్తము (9) పరివాహితములని 9 విధములు.

1. సమములనగా; తలనువంచక, పొడవుగానెత్తక, కదలింపక, స మముగానిలుపుట సమమనబడును.

(దీనిని, నృత్తారంభము మొదలగువానియం దుపయోగించునది)

2. ఉద్వాహితము; శిరస్సును, ఊర్ధ్వభాగమునకెత్తి, ఆపిదవ, సమ ముగానుంచుట (దీనిని, ధ్వజము మొదలగువానియందుపయోగించునది)

3. అధోముఖము; క్రిందిపక్కగా శిరస్సును వంచుట; దీనిని, సిగ్గు మొదలగువానియందుపయోగించునది.

4. ఆలోళితము; శిరస్సును, చక్రాకారముగా త్రిప్పుట.

(దీనిని, గాఢనిద్ర మొదలగువానియం దుపయోగించునది)

5. ధుతము; ఎడమకుడిపక్కలయందు శిరస్సును కదలించుట;

(దీనిని, లేదనుట మొదలగువానియం దుపయోగించునది)

6. కంపితః—మీదు, క్రిందుగా శిరస్సును గదలించుట.

(దీనిని, కోపము మొదలగువానియం దుపయోగించునది)

7. పరావృత్తము,—పక్కగా శిరమును దిప్పుట;

(దీనిని, అట్లుచేయుమనుట మొదలగువానియం దుపయోగించునది)

8. ఉత్క్షిప్తము=పొడవుగానెత్తబడిన, శిరస్సు రెండుపక్కలగదలించుట దీనిని, చేకొనుము మొదలగువానియం దుపయోగించునది.

9. పరివాహితము=రెండుపక్కలను, చామరమువలె శిరమువంచబడుట దీనిని, వలచుట మొదలగువానియం దుపయోగించునది.

8 దృష్టి భేదములు.

1. సమము; (2) ఆలోకితము; (3) సాచి; (4) ప్రలోకితము; (5) నిమీలితము; (6) ఉల్లోకితము; (7) అనువృత్తము: (8) అవలోకితము; అని యెనిమిదివిధములు—అందు

1. సమము; తప్పపాటులేకుండునట్లు, దేవతాస్త్రీలవలె, సమముగా జూచెడుచూపు సమమనబడును.

(దీనిని, నాట్యారంభము, మొదలగువాటియం దుపయోగించునది.

2. ఆలోకితము=త్వరగా కనుబొమ్మలను, చక్రాకారముగా త్రిప్పి వ్యక్తముగా చూచునట్టి దృష్టి ఆలోకితమనబడును.

(దీనిని, కుమ్మరవాని చక్రముచుట్టుట, మొదలగువానియం దుపయోగించునది.)

3. సాచి=దృష్టి స్వస్థానమందే నిలిచి, కడకంటివరకు చలనక్రమువలన చలించుట సాచిదృష్టియనబడును.

(దీనిని అభిప్రాయము మొదలగు వానియం దుపయోగించునది.)

4. ప్రలోకితము=చూపులు రెండుపక్కల కడవరకుకదలించుట,

(దీనిని; సన్న జేయుట మొదలగువానియందుపయోగించునది)

5. నిమీలితము=సగముకన్ను నుదెరచుట; (దీనిని ఋషి వేషము మొదలగువానియందుపయోగించునది)

6. ఉల్లోకితము=దృష్టినిపైకిప్రసరింపజేసి, క్రిందికివంచుట; (దీనిని ధ్వజాగ్రము, మొదలగువానియందుపయోగించునది)

7. అనువృత్తము=అతిశీఘ్రముగా క్రిందుమీదుగాజూచుట.

(దీనిని, కోపముతో జూచుట, మొదలగువానియం దుపయోగించునది)

8. అవలోకితము= క్రిందుగాజూచుట; దీనిని, నీడజూచుట, మొదలగువానియందుపయోగించునది.

4 గ్రీవాభేధములు.

1. సుందరి; (2) తిరశ్చీన; (3) పరివర్తిత; (4) ప్రకంపిత; అని నాలుగువిధములు. అందు—

1. సుందరి అనగా; అడ్డముగా మెడకదల్చుట.

(దీనిని స్నేహారంభము, మొదలగువానియం దుపయోగించునది.

2. తిరశ్చీన; రెండుపక్కల నూర్ధ్వభాగములయందు సర్పగతివలె, మెడకదలించుట. దీనిని కత్తినిదిప్పుట, మొదలగువానియం దుపయోగించునది.

3. పరివర్తిత; రెండుప్రక్కల అర్ధచంద్రాకారముగా మెడకదల్చుట; (దీనిని శృంగారనటనము మొదలగువాని యందుపయోగించునది.)

4. ప్రకంపిత; ముందు వెనుకగా, పావురమువలె మెడను కదలించుట; (దీనిని, నీవనుట, మొదలగువానియందు పయోగించునది.)

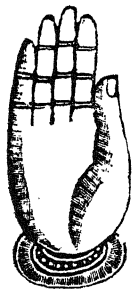
హస్తభేధములు.

అసంయుతములు, సంయుతములుఅనిహస్తభేధముద్వివిధము.

28 అందుఅసంయుతములు.

1. పతాకము; (2) త్రిపతాకము; (3) అర్ధపతాకము; (4) కర్తరీముఖము; (5) మయూరము; (6) అర్ధచంద్రము; (7) అరాళము; (8) శుకతుండము; (9) ముష్టి; (10) శిఖరము; (11) కపిత్థము; (12) కటకాముఖము; (13) సూచీముఖం; (14) చంద్రకల. (15) పద్మకోశము; (16) సర్పశీర్షము; (17) మృగశీర్షము; (18) సింహాముఖము; (19) లాంగూలము; (20) సోలపద్మము; (21) చతురము; (22) భ్రమరము, (23) హంసాస్యము (24) హంసపక్షము; (25) సందంశము; (26) ముకుళము; (27) తామ్రచూడము (28) త్రిశూలము; అనియిరవదియెనిమిది తెరగులగును. అందు—

1. పతాకహస్తలక్షణము.

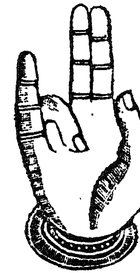

అన్నివేళ్ళనుచాచి బొటనవ్రేలిని వంచిపట్టునది పతాకహస్తమని నృత్యశాస్త్రవిశారదులు చెప్పుదురు.

నాట్యారంభము, మేఘము, వనము, వస్తువులనునిషేధించుట, కుచస్థలము, రాత్రి, నది, దేవసమూహము, అశ్వము, ఖండించుట, వాయువు, శయనము, గమనము, ప్రతాపము, ప్రసాదము, చంద్రిక, మిక్కిలి యెండకాయుట, తలుపుతట్టుట, ఏడువిభక్తులు, అల, వీధిలోప్రవేశించుట, సమముగానుండుట, గంధముప్రూయుట, తాననుట, పంతము, ఊరకుండుటను తోపించుట, ఆశీర్వాదించుట, గొప్పరాజునుచూపించుట,

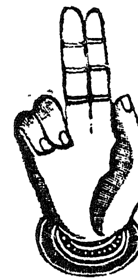
తాటాకు, చెంపపెట్టు, పదార్థమునుస్పృశించుట, అక్కడనే యక్కడ నేయనుట, సముద్రము, సుకృతిక్రమము, సంబోధనము, ముందుగా బోవువాడనుట, కత్తియాకృతినిజూపుట, మాసము, సంవత్సరము, వర్షము, దినము, సమ్మార్జనము, (అనగాతుడుచుట) ఈఅర్థములయందు ఈహస్తమువినియోగపడును.

2. త్రిపతాకహస్తలక్షణము.

ముందుచెప్పిన పతాకహస్తమందలి అనామిక అనగా చిటికినవ్రేలికి ముందువ్రేలు వంచబడునేని, యదిత్రిపతాకహస్తమగును. ఇది; కిరీటము, ఇంద్రుడు, చెక్కిలి, మకరికాపత్రిరేఖ, స్త్రీపురుషులచేరిక, అగ్నిజ్వాలపైకిలేచుట మొదలగువాటికి వినియోగబడును.

3. అర్ధపతాకహస్తలక్షణము.

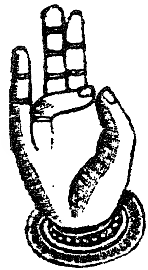
త్రిపతాకహస్తమందు, చిటికెనవ్రేలు, వంచబడునేనిఅర్ధపతాకహస్తమగును. ఇది, చిగురు, పలక, గట్టు, ఇద్దరినిచెప్పుట సూరికత్తి, రంపము, ధ్వజము, గోపురము, కొమ్ము వీనియందు ఈహస్తము వినియోగబడును.

4. కర్తరీముఖహస్తలక్షణము.

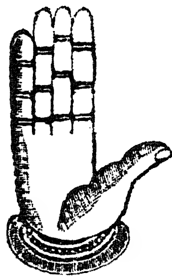
అర్ధపతాకహస్తమందలి, చిటికెనవ్రేలును, చూపుడువ్రేలును, బైటకిచాచబడునేనికర్తరీముఖహస్తమగును. ఇది, స్త్రీపురుషులయెడబాటు, వ్యత్యస్తస్థానము దొంగిలించుట కడకన్ను, చావు, భేదించుట, మెరపు, ఒకవానుపునందలి పడకపట్లనెడబాయుట, క్రిందపడుట, తీగె, వీనియందు ఈహస్తముపయోగించును.

5. మయూరహస్తలక్షణం.

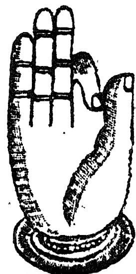
కత్తరీముఖహస్తమందు, అనామికను, అంగుష్ఠముతో జేర్చి తక్కినవేళ్ళను చాచిపట్టినయెడలమయూరహస్తమగును. ఇదినెమలిముఖము, తీగె, పక్షి, క్రిక్కట, ముంగురులు దిద్దుట, నొసలు, తిలకము, కన్నీరు, ఎగజిమ్ముట, శాస్త్రమునువ్యవహరించుట, ప్రసిద్ధి, వీనియందు ఈహస్తముపయోగించును.

6. అర్ధచంద్రహస్తలక్షణము.

పతాకహస్తమందు, అంగుష్ఠము చాచబడినయెడల, అర్ధచంద్రహస్తమగును. ఇది, కృష్ణాష్టమిచంద్రుడు, మెడపట్టిగెంటుట, దేవాభిషేకము, కంచము, పుట్టుక, మొల, చింత, తన్నుదానుజెప్పుకొనుట, ధ్యానము, ప్రార్థించుట, సలాముచేయుట, అవయవములను, వీనియందుపయోగపడును.

7. అరాళహస్తలక్షణం.

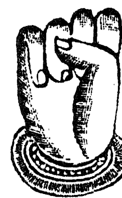
పతాకహస్తమందు, చూపుడువేలు వంపబడినయెడ, అరాళహస్తమగును. ఇది, జలము, అమృతము, మొదలగువానిని త్రాగుటయందును, గాలియందును, ఈహస్తముపయోగబడును.

8. శుకతుండహస్తలక్షణము.

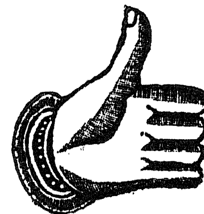
ముందుజెప్పిన అరాళహస్తమందు, అనామికవంపబడునేని శుకతుండహస్తమగును;—ఇది సదాశివునివలన, పార్వతీదేవికిన్ని, ప్రణయకలహము గలిగినప్పుడు, పార్వతీదేవియందు పుట్టెను. (ఇది బ్రహ్మాస్త్రము, మొగముతుద, వంకర, వస్తువులమార్పు, భిందవాలము, ఆయుధము, దాటుట, కలహము, ప్రీతిలేమి, ప్రణయకలహము, అభిప్రాయము, విడుపు, ఈటె, చిలుక, గోరువంకలను జూచుట, ఉగ్రభావము, మర్మోక్తి, నడవబోవువిషయము, తామ్రపర్ణము, వీనియందీహస్త ముపయోగించును.

9. ముష్టిహస్తలక్షణం.

నాలుగువేళ్ళనుజేర్చి, యరచేతిలోనికివంచి, అంగుష్ఠమును మీదజేర్చునెడ, ముష్టిహస్తమగును; ఇది, స్థిరమనుట, సిగపట్టుట, దృఢత్వము, పదార్థముల నుంచుకొనుట, జగడము, వీనియందు, యీహస్తముపయోగించును.

10. శిఖరహస్తలక్షణం.

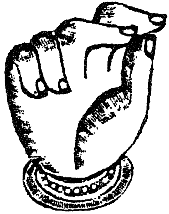
ముందుజెప్పిన ముష్టిహస్తమందు, అంగుష్ఠమును పొడవుగానెత్తినయెడ శిఖరహస్తమగును:—దీనిని, మన్మథుడు, ధనస్సు, స్తంభము, శబ్దములేమి, పితృతర్పణము, పెదవి, పెనిమిటి, దంతము, ప్రవేశించుట, ప్రశ్నచేయుట, అవయవము, లేదనుట, తలచుట, నీచ్చుట, ఇతరాభినయము, నడికట్టు, కౌగలింత, ప్రియుడు, శక్త్యాయుధము, తోమరాయుధము, వానిని ప్రయోగించుట, ఘంటానాదము, వీనియందుపయోగించును.

11. కపిత్థహస్తలక్షణం.

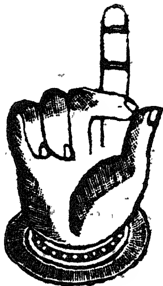
ముందుజెప్పిన శిఖర హస్తాంగుష్ఠమందు, చూపుడు వ్రేలు వంపబడునేని కపిత్థహస్తమగును:— దీనిని, లక్ష్మీదేవియందును, సరస్వతియందును, చుట్టుట, తాళమును పట్టుట, పాలుపిదుకుట, కాటుక పెట్టుకొనుట, పూలచెండ్లుధరించుట, కొంగు మొదలగు వానిని పట్టుకొనుట, గుడ్డముసుగు వేసుకొనుట, ధూపదీపార్చనము, వీనియందు, ఈహస్తముపయోగింపబడును:—

12. కటకాముఖహస్తలక్షణము.

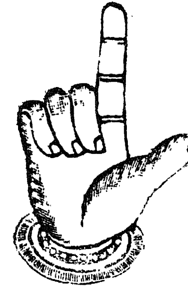
ముందుచెప్పినకపిత్థహస్తమందు, చూపుడు వ్రేలును నడిమివ్రేలితోను. బొటన వ్రేలితోను జేర్చిపట్టబడునేని కటకాముఖహస్త మగును దీనిని, పువ్వులుకోయుట, ముత్యాలదండ, పూలదండలుధరించుట, బాణమును మెల్లగా ఆకర్షించుట, ఆకుమడుపులిచ్చుట, కస్తూరిమొదలగుద్రవ్యములనుకలుపుట. వాసనద్రవ్యములుచేర్చుట, మాట, చూపు, వీనియందీహస్త ముపయోగపడును.

13. సూచీముఖహస్తలక్షణము.

ముందుచెప్పిన కటకాముఖహస్తమునందలి, చూపుడు వ్రేలుపొడవుగా చాపబడినయెడల సూచీముఖహస్తమగును. దీనిని. ఒకటిఅను అర్థము, పరబ్రహ్మము, తలపు, నూరుఅనుట, సూర్యుడు, నగరము, లోకముఅనుఅర్థము, అల్లాఅనుట, ఎవడు, ఎవతె, ఏదీఅనుట, వాడు, ఆమె, అదియనుట, విసనకఱ్ఱ, వెరపించుట, కృశించుట. సలాక, దేహము, ఆశ్చర్యపడుట, జడనుచూపుట, గొడుగు, నేర్పరితనము, మూలఅనుట, నూగారు, భేరీవాయించుట, కుమ్మరవానిచక్రము తిరుగుట, బండిచక్రము సమూహము, వివరించుట, సాయంకాలము వీనియందీహస్తముపయోగపడును.

14. చంద్రకలాహస్తలక్షణము.

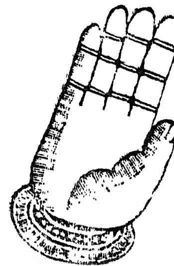
ముందుచెప్పిన సూచీహస్తమందు, బొటనవ్రేలిని, విడిగావుంచినయెడల చంద్రకలాహస్తమగును, ఈచంద్రకలాహస్తము కలామాత్రు చంద్రునియందు ప్రయోగించును.

15. పద్మకోశహస్తలక్షణం

అయిదువ్రేళ్ళను ఎడముగాచాచి, కొంచమువంచి అరచేయిపల్లమగునట్లుపట్టబడునెడ, పద్మకోశహస్తమగును; దీనిని, మారేడుపండు, వెలగపండు, స్తనములు, వటువ్రపువ్వుచెండు, అల్పాహారము, పూమొగ్గ, మామిడిపండు పూలవాన, పూలగుత్తి, మొదలగునది. మంకెనపువ్వు, ఘంటారూపమునుజూపుట, పాములపుట్ట, నల్లకలువ, గుడ్డు, వీనియందీహస్తముపయోగపడును.

16. సర్పశీర్షహస్తలక్షణము.

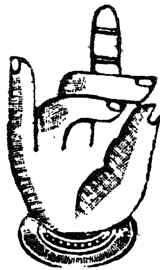
పతాకహస్తముయొక్క అరచెయ్యికొంచెము పల్లముగావంపబడినయెడల, సర్పశీర్షహస్తమగును. దీనిని, గంధము, పాము, మెల్లగాననుట, నీళ్ళుచిలకరించుట, పోషించుట మొదలగునవి, దేవర్షితర్పణములు, ఏనుగుకుంభస్థలముచరచుట, జెట్టీలుభుజముచరచుట, వీనియందీహస్తముపయోగపడును.

17. మృగశీర్షహస్తలక్షణం.

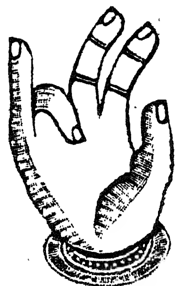
ముందుజెప్పిన సర్పశీర్షహస్తమందలి, చిటికెనవ్రేలును, బొటనవ్రేలును చాచబడునేని, మృగశీర్షహస్తమగును, దీనిని, స్త్రీవిషయము, చెక్కిలి, క్రమము, మర్యాద, వెరపు, వాదు, అలంకారము, ఉనికిపట్టు విబూదిపెట్టుకొనుట, ఎదురెదురు, ముగ్గు, ఇల్లు, కాళ్ళుపిసుకుట, అన్నిటినికూర్చుట, గొడుగుపట్టుకొనుట, అడుగుపెట్టుట, మెట్టు, ప్రియులనుబిలుచుట, తిరుగుట, వీనియందీహస్తముపయోగించును.

18. సింహముఖహస్తలక్షణం.

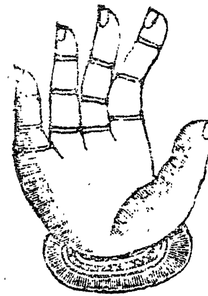
నడిమివ్రేలు, వుంగరమువ్రేలు, ఈరెండువ్రేళ్లకొనలను, బొటనవ్రేలితోజేర్చి, తక్కినవ్రేళ్లనుచాచి, పట్టినయెడ, సింహముఖహస్తమగును; దీనిని, పగడము, ముత్యము, మంచివాసన, ముంగురులుదిద్దుట, నీటిబొట్టు, వినుట, (రొమ్ముననిలిపినయెడ) మోక్షవిషయము, హోమము, కుందేలు, ఏనుగు, దర్భనువిదలించుట, తామరపూలదండ, సింహముయొక్క మొగము, వైద్యుడుమందువండుటను శోధించుట, వీనియందీహస్తముపయోగించును.

19. లాంఙ్గూలహస్తలక్షణం.

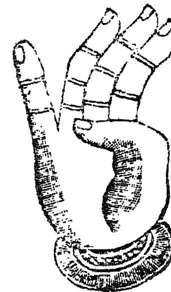
పద్మకోశహస్తమందు ఉంగరపువ్రేలు వంచిపట్టినయెడ లాంఙ్గూలహస్తమగును; దీనిని, గజనిమ్మపండు, పడుచులచన్నులు, చకోరము, వాసనగల మెట్టకలువ, పోక, చిరుగజ్జెలు, రసగుండు, మొదలగునవి. చాతకపక్షి వీనియందీహస్తముపయోగపడును.

20. సోలపద్మహస్తలక్షణం.

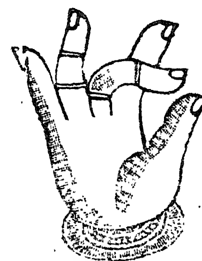
చిటికెనవ్రేలుమొదలగువ్రేళ్ళు, సందులుగలవిగా త్రిప్పిపట్టినయెడ సోలపద్మహస్తమగును; దీనిని, విరిసినతామర, తిరుగుడు, వెలగపండు, చన్ను, ఎడబాటు, అద్దము, పూర్ణచంద్రుడు, అందమైనపాత్రము, కొప్పు, మేడమీదియిల్లు, ఊస, ఎత్తు, కోపము, చెరువు, బండి, చక్రవాకపక్షి, కలకలధ్వని, మెప్పు వీనియందీహస్తముపయోగపడును.

21. చతురహస్తలక్షణం.

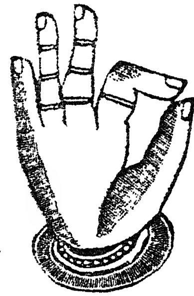
తర్జనిమొదలైన మూడువ్రేళ్ళనుజేర్చి చాచి, అంగుష్ఠమును, అనామికమూలమునం దడ్డముగనుంచి పట్టునది చతురహస్తమగును. కస్తూరి, కొంచెమనుట, బంగారు, రాగిమొదలగు లోహములు, తడి, ఖేదము, రసముతాగుట, మెల్లగనడచుట, తునుక, ఎత్తుపీట, నేయి, నూనె, మొదలగు ద్రవ్యవస్తువులు. వీనియందీహస్తముపయోగించును.

22. భ్రమరహస్తలక్షణం.

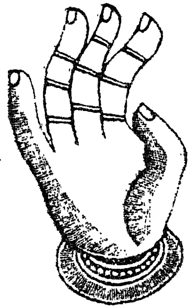
నడిమివ్రేలిచేత, బొటనవ్రేలిని, తాకి, చూపుడువ్రేలిని వంచి, తక్కినరెండువ్రేళ్ళను చాచిపట్టినయెడల భ్రమరహస్తమగును. తుమ్మెద, చిలుక, యోగాభ్యాసము, బెగ్గురుపక్షి, కోయిల మొదలైన పక్షులు వీనియందీహస్తముపయోగించును.

23. హంసాస్యహస్తలక్షణము.

నడిమివ్రేలు మొదలుమూడువేళ్ళను, ఎడముగలవిగా, చాచి, చూపుడువ్రేలిని, బొటనవ్రేలితో చేర్చిపట్టిన యెడల హంసాస్య హస్తమగును; బొట్టుపెట్టుట, ఉపదేశము, నిశ్చయము, గగుర్పాటు, ముత్యముమొదలైనవి, చిత్రమువ్రాయుట, అడవియీగ, నీటిబొట్టు దీపపువొత్తినెగసనద్రోయుట, ఒరయుట, శోధించుట మల్లెమొగ్గలుమొదలైనవి, గీతగీయుట, పూలదండ, రూపించుట, నేనేబ్రహ్మమనుట, లేదనుట, ఒరసిచూడదగినవస్తువులను భావించుట, సిద్ధముగానున్నదనుట, వీనియందీహస్తముపయోగించును.

24. హంసపక్షహస్తలక్షణము.

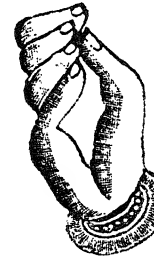
సర్పశీర్షహస్తమునందలి చిటికెనవ్రేలినిచాచి, పట్టినయెడ హంసపక్షహస్తమగును. ఆరుఅనెడిలెక్క, కట్టకట్టుట, గోటినొక్కుగురుతు, ఏదేనొక పనిచేయుట, వీనియందీహస్తముపయోగించును.

25. సందంశహస్తలక్షణము.

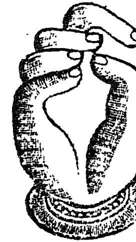
ముందుచెప్పినపద్మకోశహస్తమువ్రేళ్ళను, మాటిమాటికిచేర్చివిడిచి పట్టినయెడ సందంశహస్తమగును. త్యాగమిచ్చుట, బలియిచ్చుట, పుండు, పురుగు, మనస్సునందలి భయము, అర్పించుట, అయిదుఅనుట, వీనియందు ఈహస్తముపయోగించును.

26. ముకుళహస్తలక్షణము.

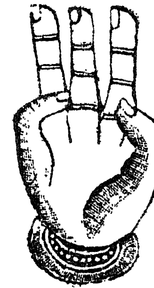
అయిదువ్రేళ్ళనుజేర్చి, యెదుట చూపునట్లు పట్టబడునది ముకుళహస్తమనబడును. కలువపువ్వు, మన్మథుడు, భోజనము చేయుట, ముద్రలుధరించుట, బొడ్డు, అరటిపువ్వు, వీనియందీహస్తముపయోగపడును.

27. తామ్రచూడాహస్తలక్షణం.

ముకుళహస్తమునందలి తర్జనీవ్రేలును వంచిపట్టినయెడల తామ్రచూడాహస్తమగును, కోడిమొదలైనవి, కొంగ ఒంటె, దూడ, వ్రాయుట, వీనియందీహస్తముపయోగించును,

28. త్రిశూలహస్తలక్షణము.

బొటనవ్రేలిని, చిటికెనవ్రేలినివంచి, తక్కినవ్రేళ్ళను చాచి పట్టినయెడ, త్రిశూలహస్తమగును. దీనిని, మారేడుపత్రి, మూటకూడిక, వీనియందు ఈహస్తము వినియోగించును.

☞ ఈచెప్పబడినయిరువది యెనిమిది హస్తములున్ను అసంయుతహస్తములనబడును. ఈహస్తములయుపయోగార్థములు ఎన్నిగలవో అన్నిహస్తభేదములుగలవు అని చెప్పుదురు.

గ్రంథాంతరే ఊర్ణనాభహస్తలక్షణము.

పద్మకోశహస్తము వ్రేళ్లను వంచిపట్టినయెడ ఊర్ణనాభహస్తమగును, ఇదిపూర్వకాలమందు నృసింహస్వామి, హిరణ్యకశిపుని, రొమ్మును నఖములచేత చీల్చునపుడు, నృసింహస్వామివలన బుట్టెను. క్షత్రియజాతి. ఋషి శార్దూలకుడు, రక్తవర్ణము, ఆదికూర్మము, అధిదేవత, తలగోకుకొనుట, దొంగతనము, కోతి, నరసింహుడు, మృగముఖము, సింహము, తాబేలు, కొండగోగు, స్తనము, భయము, క్షత్రియజాతి, ఎఱ్ఱవన్నె, సాలెపురుగు వీనియందు ఈహస్తముచెల్లును.

గ్రంథాంతరే బాణహస్తలక్షణం.

చూపుడువ్రేలు మొదలు మూడువ్రేళ్లను చేర్చి, బొటనవ్రేలిని, కొంచెమునోకునట్లు, చిటికెనవ్రేలిని చాచి పట్టినయెడల బాణహస్తమవును; ఇది, ఆరుఅని లెక్కపెట్టుటయందును, నాళనృత్యమునందును వినియోగించును.

గ్రంథాంతరే అర్ధసూచికహస్తలక్షణం.

కపిత్థహస్తపు చూపుడువ్రేలు పొడవుగాయెత్తి పట్టబడినయెడల అర్ధసూచికహస్తమగును; మొలక, పక్షిపిల్ల మొదలగునది. పెద్దపురుగు వీనియందీహస్తముపయోగించును.

అథచతుర్వింశతి సంయుతహస్తానిరూప్యతే

సంయుతహస్తములు 24 విధములు.

1 అంజలి; 2 కపోతము, 3 కర్కటము, 4 స్వస్తికము, 5 డోల 6 పుష్పపుటము; 7 ఉత్సంగము, 8 శివలింగము, 9 కటకావర్ధనము, 10 కర్తరీస్వస్తికము, 11 శకటము, 12 శంఖము, 13 చక్రము, 14 సంపుటము, 15 పాశము, 16 కీలకము, 17 మత్స్యము, 18 కూర్మము, 19 వరాహము, 20 గరుడము, 21 నాగబంధము, 22 ఖట్వా, 23 భేరుండము, 24 అవహిత్థము, అనునీ యిరువదినాలుగు హస్తములు, సంయుత హస్తములని భరతశాస్త్రమునందు చెప్పబడియున్నది.

☞ రెండు అసంయుతహస్తములనుజేర్చి పట్టినయెడల నొకసంయుతహస్తమవును. ఆసంయుతహస్తములకు ఉత్పత్తి, జాతి, ఋషి మొదలగునవి ఒకటిగానేయుండినను, అధిదేవతలుమాత్రము భేదపడియుండును.

1. అంజలిహస్తలక్షణం.

రెండు పతాకహస్తములను అరచేతిలోజేర్చిన నది అంజలిహస్తమగును. దీనిని, దేవతలకును, గురువులకును, బ్రాహ్మణులకును, నమస్కారముచేయుటయందు ఈహస్తముచెల్లును. అందు, దేవతలకు మ్రొక్కునపుడు శిరస్సునందును, గురువుకు మ్రొక్కునపుడు ముఖమందును, బ్రాహ్మణులకు మ్రొక్కునపుడు రొమ్మునందును క్రమముగా నొప్పును. మఱియు, నమస్కరించుట, వినయముతో వంగుట, తాళము వేయుట, శివస్వరూపమును నిరూపించుట, ఏమిచేయుదునని యనుట ధ్యానముచేయుట వీనియందు ఈహస్తముచెల్లును.

2. కపోతహస్తలక్షణం.

ముందుజెప్పిన అంజలిహస్తము మొదలుతుదలు, పార్శ్వభాగములు చేరియుండ పట్టబడినయెడల కపోతహస్తమగును; దీనిని, ప్రమాణము, పెద్దలతోమాటలాడుట, వినయముతో నొప్పుకొనుట, వీనియందు ఈహస్తముచెల్లును.

గ్రంథాంతరస్థకపోతహస్తలక్షణం.

అంజలిహస్తము, ఎడమైనవ్రేళ్ళుగలదిగా బట్టినయెడల కపోతహస్తమగును. దీనిని, అంగీకారము, టెంకాయ, పోక, వృక్షము మొదలగునవి, అరటిపూవు, చలి, అమృతము, వస్తువులనుసంగ్రహించుట సంపుటము, మాదఫలము వీనియందీహస్త ముపయోగించును.

3. కర్కటహస్తలక్షణం

ముందుజెప్పిన కపోతహస్తమందు, వ్రేలివ్రేలిసందునను, వ్రేళ్లుజొప్పించి, వెలికిగాని, లోపలికిగాని, చాచినట్టుపట్టునెడల కర్కటహస్తమగును. దీనిని. గుంపునుజూచుట, లావైనదానిని జూచుట, శంఖనాదముజేయుట, దేహాలస్యము పోగొట్టుకొనుట, చెట్టుకొమ్మనువంచుట, వీనియం దుపయోగించును.

గ్రంథాంతరస్థకర్కటహస్తలక్షణం.

ఊర్ణనాభహస్తముయొక్క వ్రేళ్లసందులందు, రెండవచేతివ్రేళ్లనుజొప్పించి పట్టినయెడల కర్కటహస్తమగును; దీనికివిష్ణువు అధిదేవత, దీనిని, దుఃఖవచనములాడుట, ఆవులింత, కొట్టుట, ఎంప్రికాయ, శంఖమును ఊదుట, స్త్రీలు మెటికెలువిరుచుట, వీనియం దుపయోగించును.

4. స్వస్తికహస్తలక్షణం.

రెండుపతాకములయందలి మణికట్టులను జేర్చిపట్టినయెడల స్వస్తికహస్తమగును. (మొసలినిదెలుపుట, భయముతోమాట్లాడుట పొగడుట, వాదమాడుట, వీనియందీహస్త ముపయోగించును.)

5. డోలాహస్తలక్షణం.

రెండు పతాకహస్తములను తొడమీదికి వ్రాలునట్లు పట్టినయెడల డోలాహస్తమగును; ఇది నాట్యారంభమునందు వినియోగింపదగినదని, నాట్యశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు.

గ్రంథాంతరస్థడోలాహస్తలక్షణం.

పతాకహస్తములు ఇరుపార్శ్వములందు వ్రాలునట్లు పట్టినయెడల డోలాహస్తమగును. దీనికి దేవతసరస్వతి, దీనిని మోహము మూర్ఛ, మదము ఆలస్యము, విలాసము మొదలగువాటికి పట్టవచ్చును.

6. పుష్పపుటహస్తలక్షణం.

రెండుసర్పశీర్షహస్తములయొక్క మణికట్టు మొదళ్ళు చిటికెనవ్రేలివరకుగల అరచేతివెలుపలభాగములను జేర్చిపట్టినయెడల పుష్పపుటహస్తమగును, దీనిని కర్పూరహారతి, బిడ్డలు, పండ్లు, మొదలైనవానినిదీసికొనుట, సంధ్యాకాలమందు అర్ఘ్యప్రదానముజేయుట మంత్రపుష్పమిచ్చుట వీనియందీ హస్తముపయోగించును.

గ్రంథాంతరస్థ పుష్పపుటహస్తలక్షణం.

సర్పశీర్షహస్తము యొక్కపార్శ్వమందు రెండవచేతిసర్పశీర్షమునుజేర్చిపట్టినయడల పుష్పపుటహస్తమగును దీనికి కిన్నరేశ్వరుండు అధిదేవత పువ్వులు, ధాన్యము పండ్లు మొదలగునవి ఇచ్చి పుచ్చుకొనుటయందును అర్ఘ్యప్రదానమునందును యీహస్తముపయోంపవలెను.

7. ఉత్సంగహస్తలక్షణం.

రెండు మృగశీర్షహస్తములను మూపులుసోకేటట్టు పట్టినయెడల ఉత్సంగ హస్తమగును, కౌగలింత, సిగ్గు, భుజకీర్తులు మొదలగువానిని జూపుట, బాలురనుశిక్షించుట, వీనియందు ఈహస్తముపయోగించును.

గ్రంథాంతరస్థ ఉత్సంగహస్తలక్షణం.

అరాళహస్తములను మూపులయందుజేర్చి పట్టునెడ ఉత్సంగహస్తమనబడును. అధిదేవత, గౌతముడు; కౌగలింత, సిగ్గు, అంగీకారము, చలి, మేలనుట, చన్నులనుకప్పుట మొదలగువానియం దీహస్తముపయోగించును.

8. శివలింగహస్తలక్షణం.

ఎడమచేతి అర్ధచంద్రహస్తమందుశిఖరహస్తముంచబడెనేని శివలింగహస్తమగును, ఇది శివలింగమును జూపుటయం దుపయోగించును.

9. కటకావర్ధనహస్తలక్షణం.

కటకాముఖహస్తములయొక్క మణికట్లు స్వస్తికముగాజేర్చి పట్టినయెడల, కటకావర్ధన హస్తమగును; పట్టాభిషేకము, పెండ్లి, దీవన వీనియందీహస్త ముపయోగించును.

గ్రంథాంతరస్థకటకావర్ధన హస్తలక్షణం.

కటకాముఖహస్తములను స్వస్తికముగా పట్టినయెడల కటకావర్ధనహస్తమగును; ఇది, విచారము, శృంగారము, కోపసమాధానము, జక్కిణిఅను ఆట, కోలాటము, నిశ్చయము, వీనియందీహస్త ముపయోగించును.

10. కర్తరీస్వస్తిక హస్తలక్షణము.

కర్తరీముఖహస్తములను స్వస్తికాకారముగాబట్టినయెడల కర్తరీస్వస్తికహస్తమగును. ఇది చెట్టుకొమ్మలు పర్వతశిఖరము, వృక్షములు వీనియందీహస్తముపయోగించును.

11. శకటహస్తలక్షణము.

భ్రమరహస్తములు రెండును బొటనవ్రేలిని నడిమివ్రేలినిచాచిపట్టినయెడల శకటహస్తమగును. ఇదిరాక్షసులు మొదలైనవారల అభినయమునందుచెల్లును.

12. శంఖహస్తలక్షణం.

శిఖరహస్తములోపలియంగుష్టముతో రెండవచేతియంగుష్టముచేర్చి తక్కినవ్రేళ్ళను ఆశిఖరహస్తములపైకి చాచిపట్టినయెడల శంఖహస్తమగును; ఇది శంఖముమొదలైన వానియందుపయోగించును.

13. చక్రహస్తలక్షణం.

అర్ధచంద్రహస్తములను అడ్డముగా రెండుఅరచేతులను జేర్చి పట్టినయెడల చక్రహస్తమగును. ఇదిచక్రార్థమందు చెల్లును.

14. సంపుటహస్తలక్షణం.

ముందుజెప్పిన చక్రహస్తపు వ్రేళ్లనుముడిచి పట్టినయెడల సంపుట హస్తమగును.

ఇది, వస్తువులను దాచుటయందును, ముడువబడిన దానియందును ఈహస్తముచెల్లును.

15. పాశహస్తలక్షణము.

సూచీహస్తముల చూపుడువ్రేళ్ళనువంచిచేర్చిపట్టినయెడల పాశహస్తమగును. పరస్పరకలహములందును, త్రాటియందును, సంకెలయందును ఈహస్తముచెల్లును.

16. కీలకహస్తలక్షణం.

మృగశీర్షహస్తముల చిటికెనవ్రేళ్లనువంచి చేర్చిపట్టినయెడల కీలక హస్తమగును. స్నేహమందును ప్రియవచనమునందును ఈహస్తముపయోగించును.

17. మత్స్యహస్తలక్షణము.

పతాకహస్తములు ఒకటిమీదనొకటిగజేర్చి చిటికెనవ్రేళ్ళను బొటనవ్రేళ్ళను, కొంచెముచాచిపట్టినయెడల మత్స్యహస్తమగును ఇది మత్స్యావతారమునందుచెల్లును.

18. కూర్మహస్తలక్షణం.

చక్రహస్తము మొనవ్రేళ్ళనువంచి చిటికెనవ్రేలినిబొటనవ్రేలిని చాచిపట్టినయెడల కూర్మహస్తమగును.

ఇది తాబేటియొక్క అర్థమునందు ఉపయోగించును.

19. వరాహహస్తలక్షణం.

మృగశీర్ష హస్తమును ఒకటిమీదనొకటిజేర్చి చిటికెన బొటనవ్రేళ్ళనుకూడ బట్టబడినయెడల వరాహహస్తమగును. ఇది పందియొక్క అర్థమందు వినియోగించును.

20. గరుడహస్తలక్షణం.

అర్ధచంద్రిహస్తములు రెండును అడ్డముగాబొటనవ్రేళ్ళుచేరికతోపట్టబడినయెడల గరుడ హస్తమగును. ఇది గరుడని అర్థమందుపుపయోగించును.

21. నాగబంధహస్తలక్షణము.

రెండుసర్పశీర్ష హస్తములు మనికట్టులుచేర్చిపట్టినయెడల నాగబంధహస్త మగును. ఇదిపాములపెనసంటి రతిబంధమందును, పాములపెనయందును, పొందరిండ్లనుజూపుట యందును అధర్వణమంత్రిమునందును ఈహస్తముపయోగించును.

22. ఖట్వాహస్తలక్షణం.

చతురహస్తముపైచతురహస్తముపుంచి చూపుడువ్రేలిని బొటనవ్రేలిని చాచిపట్టినయెడల ఖట్వాహస్తమగును ఇది మంచము మొదలైనవానియందుపయోగించును.

23. భేరుండహస్తలక్షణము.

కపిత్థహస్తములు రెండుమనికట్టులతోను జేర్చిపట్టబడినయెడల భేరుండహస్తమగును ఇది భేరుండపక్షిదంపతులయందుపయోగించును.

24. అవహిత్థహస్తలక్షణం.

రెండుఅలపద్మహస్తములు, రొమ్మునకెదురుగా బట్టబడినయెడల అవహిత్థ హస్తమగును; ఇది శృంగారనటనము, పుట్టచెండును పట్టుట, స్తనముయొక్కఅర్థము వీనియందుపయోగించును.

గ్రింథాంతరస్థావహిత్థలక్షణం.

శుకతుండహస్తములు క్రిందనుండి, హృదయాభిముఖముగబట్టబడినయెడల అవహిత్థహస్తమగును ఇదిబలహీనత, దేహము చిక్కి-

యుండుట, సంతోషము, చిక్కినది,వీనియందీహస్తముపయోగించును.

ఈవిధముగా సంయుత హస్తములయొక్క నామలక్షణములు చెప్పబడియెను.

బాంధవ్యహస్తములు.

1. దంపతీహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత శిఖరహస్తమును, కుడిచేతమృగశీర్ష హస్తమును పట్టినయెడల దంపతీహస్తమగును భార్యాభర్తలయందు ఈహస్తముపయోగించును.

2 మాతృహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత, అర్ధచంద్రిహస్తమును, కుడిచేతసందంశహస్తమును, నాభికెదురుగాపట్టి ఆహస్తమునుద్రిప్పి, పిమ్మట వామహస్తమందు స్త్రీహస్తమును బట్టినయెడల, మాతృహస్తమగును. తల్లికిని కొమార్తెకును ఈహస్తముపయోగించును.

3. పితృహస్తలక్షణం.

ముందుచెప్పినమాతృహస్తము కొనయందు కుడిచెయ్యి శిఖరహస్తముగాబట్టబడినయెడల పితృహస్తమగును.

తండ్రియందును అల్లునికిన్ని ఈహస్తముపయోగించును.

4. శ్వశ్రూహస్తలక్షణం.

కంఠమందు హంసాస్యహస్తమునుంచి, కుడిచేత బట్టబడిన సందంశహస్తమును నాభికెదురుగాద్రిప్పి ఎడమచేత స్త్రీహస్తమునుపట్టినయెడల శ్వశ్రుహస్తమగును ఈహస్తము అత్తకుచెల్లను.

5. శ్వశురహస్తలక్షణం.

ముందుజెప్పబడిన శ్వశ్రుహస్తముకుడితట్టు శిఖరహస్తముగలుగబట్టబడినయెడల శ్వశురహస్తమగును ఈహస్తము మామకుచెల్లును.

6. భర్తృభ్రాతృహస్తలక్షణం.

ఎడమచేతశిఖరహస్తమునుబట్టి రెండుపార్శ్వములయందును కుడిచేత కర్తరీముఖహస్తము పట్టినయెడల భర్తృభ్రాతృహస్తమగును ఇది పెనిమిటితోడబుట్టినవారియందుపయోగించును.

7. ననన్దాహస్తలక్షణం.

ముందుజెప్పబడిన భర్తృభ్రాతృహస్తముపట్టినపిదప స్త్రీహస్తము దక్షిణహస్తమందుపట్టినయెడల ననన్ధాహస్తమగును, ఈహస్తము ఆడుబిడ్డయందుపయోగించును.

8. జ్యేష్ఠకనిష్ఠభ్రాతృలక్షణం.

మయూరహస్తము ముందుప్రక్కను వెనుకప్రక్కను బట్టినయెడల జ్యేష్ఠభ్రాతృకనిష్ఠభ్రాతృహస్తమగును. ఈహస్తము అన్నదమ్ములయందుపయోగించును.

9. స్నుషాహస్తలక్షణం.

ముందుజెప్పినజ్యేష్ఠాకనిష్ఠహస్తమునుపట్టి పిమ్మటకుడిచేత స్త్రీహస్తమును పట్టినయెడల స్నుషాహస్తమగును. ఈహస్తము కోడలియందుపయోగించును.

10. భర్తృహస్తలక్షణం.

కంఠమందు హంసాస్యహస్తములనుంచి కుడిచేతశిఖరహస్తము పట్టినయెడల భర్తృహస్తమగును ఈహస్తము మగనియందుపయోగించును.

11. సపత్నీహస్తలక్షణం.

పాశహస్తమునుచూపి రెండుచేతులయందును స్త్రీహస్తములనుపట్టినయెడల సపత్నీహస్తమగును. ఈహస్తముసవతియందుపయోగించును.

ఈరీతిగాపదునొకండు బాంధవ్యహస్తములు చెప్పబడినవి. ఇందుచెప్పబడని బంధువులకు వారివారి క్రియల ననుసరించి హస్తములను తెలుసుకోవలయును.

దశావతారహస్తములు.

1. మత్స్యావతారహస్తలక్షణం.

మత్స్యహస్తమును జూపి రెండు త్రిపతాకహస్తములను భుజశిరస్సులకు సమముగాబట్టినయెడల మత్స్యావతారహస్తమగును. ఇది మత్స్యావతారము కుపయోగించును.

2. కూర్మావతారహస్తలక్షణం.

కూర్మహస్తమునుజూపి భుజశిరస్సులకు సమముగా త్రిపతాకహస్తములు పట్టినయెడల కూర్మావతారహస్తమగును. ఇది కూర్మావతారము కుపయోగించును.

3. వరాహావతారహస్తలక్షణం.

వరాహహస్తమునుజూపి, పిరుదులయందు హస్తములనుంచునెడ వరాహావతారహస్తమగును; ఇది వరాహావతారము కుపయోగించును.

4. నృసింహావతారహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత సింహముఖహస్తమును, కుడిచేత, పతాకహస్తమునుబట్టినయెడల నృసింహావతారహస్తమగును. ఇది నృసింహావతారము కుపయోగించును.

5. వామనావతారహస్తలక్షణం.

మీదుగాను క్రిందుగాను ఎడమకుడిచేతులచే రెండుముష్టిహస్తములు పట్టినయెడల వామనావతారహస్తమగును.

ఈహస్తము వామనావతారము కుపయోగించును.

6. పరశురామావతార హస్తలక్షణం.

ఎడమచేతిని నడుమునందుంచి, కుడిచేత అర్ధపతాకహస్తమునుబట్టినయెడల పరశురామావతార హస్తమగును.

ఈహస్తము, పరశురామావతారము కుపయోగించును.

7. రఘురామావతారహస్తలక్షణం.

కుడిచేత కపిద్ధహస్తమును, ఎడమచేత శిఖరహస్తమును క్రిందుమీదులుగా పట్టినయెడల రామచంద్రావతార హస్తమగును.

8. బలరామావతారహస్తలక్షణం.

కుడిచేత పతాకహస్తమును, ఎడమచేత ముష్టిహస్తమును పట్టినయెడల బలరామావతార హస్తమగును.

9. కృష్ణావతారహస్తలక్షణం.

రెండు మృగశీర్షహస్తములు భుజసిరస్సుల సమీపమున ఎదురెదురుగా పట్టబడినయెడల కృష్ణావతారహస్తమగును.

10. కల్క్యావతారహస్తలక్షణం.

కుడిచేత పతాకహస్తమును, ఎడమచేత త్రిపతాకహస్తమును బట్టినయెడల కల్క్యావతారహస్తమగును.

రాక్షసహస్తలక్షణం.

రెండు చేతుల చేముఖమునందు శకటహస్తము పట్టబడెనేని రాక్షసహస్తమగును.

చతుర్వర్ణహస్తములు.

1. బ్రాహ్మణహస్తలక్షణం.

రెండు శిఖరహస్తములను బట్టి కుడిచేత అడ్డముగా జంధ్యము నుజూపునెడ బ్రాహ్మణహస్తమగును.

2. క్షత్రియహస్తలక్షణం.

ఎడయుచేత శిఖరహస్తమును అడ్డముగాబట్టి, కుడిచేతపతాకహస్తము బట్టినయెడల క్షత్రియహస్తమగును.

3. వైశ్యహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత హంసాస్యహస్తమును, కుడిచేత కటకాముఖహస్తమును పట్టినయెడల వైశ్యహస్త మగును.

4. శూద్రహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత శిఖరహస్తమును కుడిచేత సూచీహస్తమును, పట్టినయెడల శూద్రహస్తమగును.

☞ పదునెనిమిదిజాతులకు, వారివారి క్రియలచే అందులకుతగినట్టు హస్తములు విన్యాసము చేసుకొనవలయును.

దేవతల హస్తలక్షణములు.

1. బ్రహ్మహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత చతురహస్తమును, కుడిచేతహంసాస్యహస్తమును, బట్టినయెడల బ్రహ్మహస్తమగును.

2. శమ్భుహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత, చతురహస్తమును, కుడిచేత త్రిపతాకహస్తమును బట్టినయెడల శంభుహస్తమగును.

3. విష్ణుహస్తలక్షణం.

రెండుచేతులను త్రిపతాకహస్తములు పట్టినయెడల విష్ణుహస్తమగును.

4. సరస్వతీహస్తలక్షణం.

కుడిచేత సూచీహస్తము ఎడమచేత, అర్ధచంద్రహస్తమును పట్టినయెడల సరస్వతీహస్తమగును.

5. పార్వతీహస్తలక్షణం.

కుడి ఎడమచేతులను మీదుకిందులుచేసి, అర్ధచంద్రహస్తములుగా పట్టినయెడల అభయవరదహస్తములగును. అవియేపార్వతీహస్తమగును.

6. లక్ష్మీహస్తలక్షణం.

బాహుమూలమందు రెండుకపిత్థహస్తములు పట్టినయెడల లక్ష్మీహస్తమగును.

7. విఘ్నేశ్వరహస్తలక్షణం.

ఎదురెదురుగాను రెండుకపిత్థహస్తములు పట్టినయెడల విఘ్నేశ్వరహస్తమగును.

8. షణ్ముఖహస్తలక్షణం.

ఎడమచేతియందు త్రిశూలహస్తమును, కుడిచేతియందు శిఖరహస్తమును బాహవుగా బట్టినయెడల షణ్ముఖహస్తమగును.

9. మన్మథహస్తలక్షణం.

ఎడమచేతియందు శిఖరహస్తమును, కుడిచేతియందు కటకాముఖహస్తమును బట్టినయెడల మన్మథహస్తమగును.

10. ఇంద్రహస్తలక్షణం.

రెండు త్రిపతాకహస్తముల మణికట్టులను చేర్చిపట్టునెడ ఇంద్రహస్తమగును.

11. అగ్నిదేవహస్తలక్షణం.

కుడిచేతియందు త్రిపతాకహస్తమును, యెడమ చేతియందు లాంగూలహస్తమును బట్టినయెడల అగ్నిదేవ హస్తమగును.

12. యమహస్తలక్షణం.

ఎడమచేతియందు పాశహస్తమును, కుడిచేతియందు, సూచీహస్తమును బట్టినయెడల యమహస్తమగును.

13. నైఋతిహస్తలక్షణం.

ఖట్వాహస్తమును, శకటాహస్తమునుబట్టితే నైఋతిహస్తమగును.

14. వరుణహస్తలక్షణం.

కుడిచేతియందు పతాకహస్తమును, ఎడమచేతియందు శిఖరహస్తమును బట్టినయెడల వరుణహస్తమగును.

15. వాయువహస్తలక్షణం.

కుడిచేతియందు అరాళహస్తమును, ఎడమచేతియందు అర్థపతాకహస్తమును బట్టినయెడల వాయుహస్తమగును.

16. కుచేరహస్తలక్షణం.

ఎడమచేతియందు పద్మహస్తమును, కుడిచేతియందు గదాహస్తమును బట్టినయెడల కుచేరహస్తమగును.

నవగ్రహహస్తములలక్షణం.

1. సూర్యదేవతాహస్తలక్షణం.

భుజశిరస్సుల సమీపములందు రెండుచేతులచే సోలపద్మకపిత్థహస్తములు పట్టినయెడల సూర్యహస్తమగుమ.

2 చన్ద్రహస్తలక్షణం.

ఎడమచేతియందు సోలపద్మహస్తమును, కుడిచేతియందు పతాకహస్తమును బట్టినయెడల చంద్రహస్తమగును.

3. అంగారకహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత సూచీహస్తమును, కుడిచేతముష్టిహస్తమును బట్టినయెడల అంగారకహస్తమగును.

4. బుధహస్తలక్షణం.

ఎడమచేత నడ్డముగాముష్టిహస్తమును, కుడిచేతపతాకహస్తమును బట్టినయెడల బుధహస్తమగును.

5. బృహస్పతిహస్తలక్షణం.

హంసహస్తముచే శిఖరహస్తమును జంద్యమువలెబట్టి చూపినయెడల బృహస్పతిహస్తమగును. ఈహస్తము ఋషులయందును, బ్రాహ్మణులయందును చెల్లును.

6. శుక్రహస్తలక్షణం.

ఎడమపక్కమీదుగాను, కుడిపక్కక్రిందుగాను ముష్టిహస్తముపట్టినయెడల శుక్రుని హస్తమగును.

7. శనైశ్చరహస్తలక్షణము.

ఎడమచేత శిఖరహస్తమును, కుడిచేత త్రిశూలహస్తమును బట్టినయెడల శనైశ్చరహస్తమగును.

8. రాహుహస్తలక్షణం

ఎడమచేత సర్పశీర్షహస్తమును, కుడిచేతసూచీహస్తమును పట్టినయెడల రాహుహస్తమగును.

9. కేతుహస్తలక్షణము.

ఎడమచేత సూచీహస్తమును, కుడిచేత పతాకహస్తమునుబట్టినయెడ కేతుహస్తమగును.

1. సింహహస్తలక్షణం.

కుడిచేత సింహముఖహస్తమునుబట్టి, దానివెనుకతట్టు పతాకహస్తమును ఎడమైనవ్రేళ్లు గలుగబట్టిన నది సింహముఖహస్తమగును.

2. వ్యాఘ్రహస్తలక్షణం.

అర్ధచంద్రహస్తమును అధోముఖముగ బట్టినయెడ పెద్దపులియందు చెల్లును.

3. వృషభహస్తలక్షణం.

మధ్యమాఅనామికలను కొంచెము అరచేతితట్టునకువంచి, వానిమీద అంగుష్ఠమునుచేర్చి, తక్కిన రెండువ్రేళ్ళను చాచిపట్టినయెడల తలసింహహస్తమగును. ఇది వృషభార్థమందు వినియోగించును.

4. ధేనుహస్తలక్షణం.

నడిమివ్రేలినివంచి, తక్కినవ్రేళ్ళనుచాచి, పట్టినయెడ సంకీర్ణముద్రహస్తమగును, ఇది ఆవునందు, యంత్రభేదమునందును చెల్లును.

5. పారావతహస్తలక్షణం.

కపోతహస్తమును పుంఖితాకారముగ బట్టినయెడల పావురముకు చెల్లును.

6. కపోతహస్తలక్షణం.

కపోతహస్తమును అడ్డముగా బట్టినయెడ అడవిపావురముకు చెల్లును.

7. పికహస్తలక్షణం.

అరాళహస్తమును పుంఖితముగబట్టినయెడ పికహస్తమగును. ఇదికోయిలకుపయోగించును.

8. చాతకహస్తలక్షణం.

లాంగూలహస్తమును పుంఖితముగాబట్టినయెడల చాతకహస్తమగును. ఇది చాతకపక్షికిచెల్లును.

9. శుకహస్తలక్షణం.

శుకతుండహస్తమును పుంఖితాకారముగబట్టినయెడ చిలుకయందు వినియోగించును.

10. భ్రమరహస్తలక్షణం.

ఇతరమైన భ్రమరహస్తమును పుంఖితముగబట్టినయెడ తుమ్మెదయందు వినియోగించును.

11. మయూరహస్తలక్షణం

మయూరహస్తమును పుంఖితాకారముగ బట్టినయెడ నెమలియందు వినియోగించును.

12. హంసహస్తలక్షణం.

మునుపుచెప్పిన హంసాస్యహస్తమును. హంసపక్షియందు వినియోగించును.

13. చక్రవాకహస్తలక్షణం.

అలపద్మహస్తము పుంఖితములుగ బట్టిన యెడ చక్రవాకపక్షి యందుపయోగించును.

☞ మరియు, ఈహస్తాదిదృష్టిభేదంబులలో ననేకంబులుగలవు. వర్తమానకాలమందు అభినయమునకు అత్యావశ్యకమైన హస్తాది దృష్టిభేదంబులు మాత్రము గ్రంథంబున చేర్చి రచియుంచడమైనది. ఈహస్తాదిదృష్టిభేదములను గురించి తెలియుటకు ప్రత్యేకము గ్రంథముండుటచే విస్తరించి తిరుగవ్రాయుట నవసరంబని, యెంచి అవసరమైన విషయములు సంగ్రహముగా ఇందు వ్రాయబడియెను.

గద్య

ఆపస్తంభసూత్ర, కౌశికసగోత్రపవిత్ర, తత్వవిద్యావిశారద దేవులపల్లి
అచ్చన్నశాస్త్రి పౌత్ర, జ్యోతిష మంత్ర వైద్య, తత్వ విద్యావిశా
రద సరససంగీత సాహిత్య విభవ, వేంకట సుబ్బరాయ శాస్త్రి
సుపుత్ర, శ్రీగోపాలకృష్ణ కరుణాకటాక్షవీక్షా విమలీకృత,
సరససంగీత, రసాభినయ శాస్త్రపాండిత్య విశేషవైభవ
విద్వజ్జన విధేయ, వీరరాఘవమూర్తిశాస్త్రి నామ
ధేయప్రణీతంబైన అభినయస్వయంబోధిని రెండ
వభాగమున అభినయముఖ్యముచేసిన, స్వర
జతులుపదవర్ణములుక్షేత్రయపదములు
హస్తాది దృష్టిభేదంబులుగల నా
లుగు అధ్యాయములు
సర్వము
సంపూర్ణము.
మంగళమస్తు.

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
3	2	లక్షము	లక్ష్యము.
4	21	అతిశయును	అతిశయమును.
7	16	ఇష్టాజ్ఞానముచేత నైనా కలుగును.	ఇష్టాజ్ఞానముచేతనైన అనిష్టాజ్ఞానముచేతనైనా కలుగును.
9	9	శాత్వికబావం	సాత్వికభావం.
12	12	గలుగుట	గలుగకుండుట
17	5	స్థితి	సిద్ధి.
21	8	ఖేదము	ఖేదము.
21	14	వివిఃలన	వీవివలన.
22	21	మద్యమము	మద్యము.
31	25	కల్పసలు	కల్పనలు.
36	5	వండ్లు	పండ్లు.
36	24	గానీ	గ్లాని.
40	19	ికశిచింన	వికశించిన
42	8	విభవాను	విభావాను.
43	3	గాని	గ్లాని.
43	6	సృతి	స్మృతి.
43	20	విభవానుభావ.	విభావానుభావ.
44	4	స్మతి	స్మృతి.
44	14	విభవానుభావ	విభావానుభావ.
47	6	జగనీశు	జగదీశు
47	16	సచారులై	సంచారులై
48	2	వల్లభ	వల్లభి
49	19	కార్మము	కార్యము.
52	17	యసను	యవస్థను.
55	13	నలకరింముకొని	నలంకరింముకొని.
65	7	చిన్నబిలముమ	బిన్నబిలముమి.
71	5	దానివలుకులు	దానిపలుకులు

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
71	9	ఎగరవేయు	ఎగరవేయుచు.
73	15	దూతికి	దూతిని.
74	17	నేరదయ	నెరదయ.
76	14	కనికమున	కనికరమున.
79	9	ఛళిరఛళిర	ఛళిఛళిర.
83	8	వగవగవీలల్	వగవగలీలల్
85	2	శృంగార	శృంగారరసము.
88	18	ఝుమ్మ్మనగ	ఝుమ్మనగ.
89	13	బిలచినా	బిలచిశాలినవు
89	13	యేలరా	ఏలరా.
91	1	సమశరము	సుమశరము.
91	4	విడుగుచు	విడుచు.
92	18	రాగాచంద్రుడు	రాకాచంద్రుడు.
96	14	వెడపై	లెదపై
97	7	డేడబాసి	డెడబాసి.
102	7	కించునీకైన	కించుకైన.
105	21	చక్కర	చక్కెర.
107	13	గంధులు	గంధములు.
110	1	క్షేత్రి	క్షేత్రియ.
111	16	నిన్ని	నిన్ను
114	18	యిదర	యిద్దర
118	20	మెట్లన్నదో	మెట్లున్నదో
120	6	బలద్విరోధి	బలవద్విరోధి.
128	1	రాకుపొమ్మంటినే	రాకుపోపొమ్మంటినే.
128	22	జాడగ	జాడగలమా.
129	14	కెవ్వరితర	కెవ్వరితరమో.
134	4	నర్లని	నల్లని.
134	16	బాలమువ్వ	బాలగోమువ్వ.
137	22	చిరతోడ	చిరుతోడ.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
141	5	నలపాంథ	గలపాంథ.
148	22	ఒనాతీ	ఓనాతీ.
163	5	నేగాన	నేగానుర.
167	22	వేడక	వేడుక.
173	15	నీమేనల	నీమేనల్ల.
174	11	మిరించని	మించిన.
179	6	చల్లనాయెలెరా	చల్లనాయెలేరా.
187	1	నామోలి	నామోవి.
189	13	బోనవిబల్లి	బోనవిబల్కి.
194	1	ఏగా	ఏరాముమువ్వగోపాల సామి
197	16	యింటిగట్టు	యింటిగుట్టు.
203	8	వన్నెకాడనాడ	వన్నెకాడనా.
209	1	విల్లుకాని	విలుకాని.
209	15	వల్లశివలనైతే	వలసివల్లనైతే.
216	20	యొదపైన	యొరపైన.
222	17	పర్యోడ	పర్యోద.
225	21	నసిన	యొసవిన.
228	23	యేటిసద్ది	యేటినుద్ది.
231	5	వాడేల	వాడేల.
234	15	నరగించి	గరగించి.
239	4	దూపకురు	దూరీకురు.
239	8	భరేణం	భరేణ.
240	3	శారదసా	శారద.
264	11	గడలించుట	గదలించుట.
264	20	చాపు	చూపు.
289	10	కుచేర	కుభేర.
289	12	కుచేర	డిటూ.
292	22	స్వరము	సర్వము.

——o——

& COMPANY
HIGH CLASS
BINDERS

END OF
TITLE